

Středoškolská technika 2010

Setkání a prezentace prací středoškolských studentů na ČVUT

SOUHRN GRAMATIKY PAŠTÚNSKÉHO JAZKYKA

Tomáš Paseka

První soukromé jazykové gymnázium Hradec Králové, s r.o.
Brandlova 875, 500 03 Hradec Králové

**PRVNÍ SOUKROMÉ JAZYKOVÉ GYMNÁZIUM
V HRADCI KRÁLOVÉ**

ABSTRAKT

Souhrn gramatiky paštúnského jazyka

Autor: Tomáš Paseka

Odborný poradce: PhDr. PaedDr. Miroslav Vondráček, Ph.D.

Konzultant: PaedDr. Martina Vondráčková

Práce čerpá z informací uvedených v anglicky psané literatuře, především z knih *A Reference Grammar of Pashto* (TEGEY, H. - ROBSON, B., 1996), *Clitics and Agreement* (TAYLOR, R., 2000) a *Major Problems of Dari Speakers in Mastering Pashto Morphology* (MIRAN, M.A., 1969). Práce využívá znalostí, které autor nabyl předchozím víceletým samostudiem některých jazyků z indo-iránské jazykové skupiny.

Práce si klade za cíl:

- 1) Sepsat český popis paštúnské fonetiky, písma a gramatiky, tedy morfologických a základních syntaktických jevů.
- 2) Upravit systematickou klasifikaci některých slovních druhů tak, aby odpovídala paštúnské flexi, a sjednotit terminologii.
- 3) Porovnat některé fonetické a gramatické jevy paštúnštiny s příbuznými indo-iránskými jazyky, a upozornit tak na dochované archaické rysy.

Postup při práci byl následující:

- 1) Nastudování zdrojové literatury a porovnání v ní uvedených informací. Některé jevy musely být nastudovány zvlášť, neboť výklad a terminologie zdrojových prací se v mnohém liší.
- 2) Ucelení informací ze zdrojové literatury a jejich přeložení do češtiny.
- 3) Výběr a úprava vhodných příkladů k jednotlivým fonetickým a gramatickým jevům.
- 4) Sjednocení české terminologie a úprava, příp. zavedení vlastní lingvistické klasifikace.
- 5) Porovnání vybraných fonetických, morfologických a syntaktických jevů paštúnštiny s příbuznými indo-iránskými jazyky.

Výsledkem práce je obsáhlý popis paštúnského jazyka. Původní cíle práce se podařilo splnit: práce obsáhle popisuje fonetiku, písmo, morfologii a základy paštúnské syntaxe. Upravena byla klasifikace podstatných a přídavných jmen, u kterých byly zavedeny podskupiny pro nepravidelnosti skloňování, a sloves, která byla rozdělena do tří slovesných tříd a dále do slovesných podskupin podle jejich kmenových a dalších charakteristik. Práce obsahuje porovnání fonetiky s perským, hindským a urdským jazykem, porovnání slovní

zásoby s širším okruhem indo-iránských jazyků a na archaické gramatické jevy je upozorňováno prostřednictvím komparativního popisu kurdštiny, perštiny, hindštiny a urdštiny.

Navíc jsou v práci opraveny některé věcné chyby, na které autor narazil při studiu zdrojové literatury. Na rozdíl od většiny anglicky psaných materiálů je v této práci použito paštské písmo, a to bez prvků písma perského nebo urdského. Fonetický přepis je upraven tak, aby byl srozumitelnější pro českojazyčné mluvčí, a tak aby zachytil hlavní dialektové odchylky a slovní přízvuk.

The first language grammar school in Hradec Králové

ABSTRAKT

Concise Pashto Grammar

Author: Tomáš Paseka

Consultants: PhDr. PaedDr. Miroslav Vondráček, PhD., PaedDr. Martina Vondráčková

This work draws from information presented in English written materials, especially from the works *A Reference Grammar of Pashto* (TEGEY, H., ROBSON, B., 1996), *Clitics and Agreement* (TAYLOR, R., 2000) and *Major Problems of Dari Speakers in Mastering Pashto Morphology* (MIRAN, M. A., 1969). This work takes advantage of the author's knowledge based on his previous studies of certain languages belonging to the Indo-Iranian language group.

The aim of this work is to:

- 1) Write a Czech material describing the Pashto phonetic, writing system, morphology and basic of syntax.
- 2) Make changes in the terminology and linguistic classification of certain parts of speech in order to agree with the phenomenos of the Pashto flexion.
- 3) Compare certain phonetical and grammatical phenomenos of Pashto with its relative Indo-Iranian languages and present the archaic phenomenos of the Pashto grammar by comparing it with Persian, Urdu and Hindi.

The proceeding was as follows:

- 1) Studying the source literature and comparing the linguistic information mentioned in it. It was necessary to study some phenomenos separately because of the differences in the terminology and explanation in the source literature.
- 2) Writing the Czech description and explanation.
- 3) Choosing examples of the phonetical and grammatical phenomenos and making some changes in them.
- 4) Making changes in the linguistic classification and presenting the author's own one.
- 5) Comparing certain phonetical, morphological and syntactical phenomenos of Pashto with its relative Indo-Iranian languages.

The outcome of this work is a comprehensive description of the Pashto language. I managed to carry out the goals of this work: the work contains a description of the Pashto phonetic, writing system, morphology and the basics of syntax. Subgroups were applied in the classification of substantives and adjectives because of the declension irregularities and verbs

were divided into three verbal classes and more verbal groups according to their stem and other characteristics. This work contains comparison of the phonetic with Persian, Hindi and Urdu, comparison of the lexicon with more Indo-Iranian languages and the archaic grammar points are presented by comparisons of the grammar with Kurdish, Persian, Hindi and Urdu.

Moreover some mistakes found in the source literature were corrected in this work. Unlike most of the English written materials the Pashto alphabet without any Persian or Urdu letters is used throughout the whole work. Some changes were made in the phonetical transcription in order to be more understandable for Czech speakers and to show the main differences between the main dialects and word stress.

SOUHRN GRAMATIKY PAŠTÚNSKÉHO JAZYKA

Název školy:	První soukromé jazykové gymnázium v Hradci Králové	Jméno vedoucího týmu:	Tomáš Paseka
Kategorie:	III	Jméno člena týmu:	Tomáš Paseka
		Jméno odborného poradce:	PhDr. PaedDr. Miroslav Vondráček, Ph.D.
		Jméno konzultanta:	PaedDr. Martina Vondráčková

CÍL PRÁCE, HYPOTÉZA

Cílem práce je vytvořit česky psaný odborný materiál popisující písmo, fonetiku, morfologii a syntax paštúnského jazyka a porovnávající některé fonetické a gramatické jevy s jinými indo-iránskými jazyky.

POSTUP PRÁCE

Základem práce je překlad anglické práce *A Reference Grammar of Pashto* (TEGEY H. – ROBSON B., 1996). V ní uvedené jazykové informace jsou porovnány s dalšími publikacemi (viz. seznam použité literatury) a autorovy vlastními poznatky nabytými z předchozího samostudia indo-iránských jazyků.

SHROMÁŽDĚNÁ DATA

Data jsou shromážděna z několika odborných prací (všechny jsou uvedeny v seznamu použité literatury) a vlastního pozorování týkajícího se výskytu pašštiny na internetu.

VÝSLEDKY

Výsledky sběru dat a pozorování jsou prezentovány formou tabulek a příkladů vět (použití určitých gramatických jevů v praxi).

ZÁVĚR

Podařilo se splnit původní cíle práce. Navíc jsem zavedl vlastní klasifikaci některých slovních druhů, sjednotil terminologii a opravil nalezené věcné chyby. Výsledný text obsahuje komplexnější popis jazyka než ten, který lze nalézt ve zdrojové literatuře.

CONCISE PASHTO GRAMMAR

School name: The first private language grammar school in Hradec Kralove

Team leader's name: Tomáš Paseka

Category: III

Team member's name: Tomáš Paseka

Team consultants' names:

PhDr. PaedDr. Miroslav Vondráček, PhD.,
PaedDr. Martina Vondráčková

SHORT INTRODUCTION

The aim of this work is to write a Czech written material describing the grammar of the Pashto language and comparing some phenomenons of the grammar with other indo-iranian languages.

EXPERIMENTAL METHODS

The base of this work is the translation of A Reference Grammar of Pashto (TEGEY H. – ROBSON B., 1996) into Czech. The information contained in it is compared with information from the other sources mentioned in the list of source literature and with the author's own knowledge of the indo-iranian languages based on previous studies.

OBTAINED MATERIALS

The materials are taken from the books mentioned in the list of source literature and from the author's observation.

RESULTS

The results are presented by tablets and sentence examples (the use of certain grammar points in sentences).

CONCLUSION

I managed to carry out the goals of this work. I also introduced my own classification of certain word classes. The final text of this work contains more complex description of the language than the one that can be found in the works I have partially used as source literature.

Obsah

Úvod	14
Teoretická část	17
Metodika	18
1 Paštúni a paštúnština	20
2 Fonetická transkripce používaná v této práci.....	28
2.1 Seznam symbolů použitých v transkripci.....	28
2.2 Fonetika kurdštiny	31
2.3 Jiné analýzy – transkripce pašštiny do latinky.....	32
3 Fonetika.....	34
3.1 Popis souhlásek.....	34
3.1.1 Podrobnější popis obtížnějších souhlásek	35
3.1.2 Souhlásky nepaštúnského původu.....	36
3.1.3 Poloněmé souhlásky	37
3.1.4 Souhlásková redukce.....	37
3.2 Hlavní rozdíly ve výslovnosti souhlásek mezi dialekty.....	37
3.3 Samohlásky	38
3.3.1 Samohlásky centrálního dialektu.....	38
3.3.2 Samohlásková redukce.....	39
3.4 Dvojhlásky	39
3.5 Přízvuk a intonace.....	40
3.5.1 Slovní přízvuk	40
3.5.2 Intonace vět	40
3.6 Porovnání výslovnosti s dalšími indo-íránskými jazyky.....	41
3.7 Jiné fonetické analýzy	43
4 Písmo	44
4.1 O písmu.....	44
4.2 Přehled písmen.....	45
4.3 Systém psaní.....	47
4.3.1 Charakteristiky paštského písma	47
4.3.1.1 Směr psaní	47
4.3.1.2 Směr psaní číslic	48
4.3.1.3 Velká a malá písmena	48
4.3.1.4 Zápis samohlásek.....	48
4.3.1.5 Tvary písmen	49
4.3.2 Příklady navazování písmen ve slově	49
4.3.2.1 Příklad 1.....	49
4.3.2.2 Příklad 2.....	50
4.3.2.3 Příklad 3.....	50
4.3.2.4 Příklad 4.....	50
4.3.2.5 Příklad 5.....	51
4.3.2.6 Příklad 6.....	51
4.3.2.7 Příklad 7.....	51
4.3.2.8 Shrnutí	52

4.3.3	Porovnání písmen slučitelných a neslučitelných zleva.....	52
4.3.4	Psaní.....	54
4.4	Porovnání abecedy s perštinou a urdštinou.....	58
5	Slovní zásoba.....	60
5.1	Jádro paštšské slovní zásoby.....	60
5.2	Přejímání slov z perštiny.....	62
5.3	Přejímání slov z arabštiny.....	63
5.4	Přejímání slov z angličtiny a urdštiny.....	64
5.5	Přejímání slov z ruštiny.....	65
5.6	Mezinárodní slova v paštštině.....	65
6	Podstatná jména.....	67
6.1	Rod a pád substantiv.....	67
6.2	Podstatná jména mužského rodu.....	67
6.2.1	Charakteristiky skupiny M1.....	67
6.2.2	Skupina M1-a, vzor [šāgōrd].....	67
6.2.3	Skupina M1-b, vzor [pešwā].....	68
6.2.4	Skupina M1-c, vzor [xāred ^z ī].....	68
6.2.5	Skupina M1-d, vzor [lewā].....	68
6.2.6	Skupina M1-e, vzor [kadū].....	69
6.2.7	Charakteristiky skupiny M2.....	69
6.2.8	Skupina M2-a, vzor [atān].....	69
6.2.9	Skupina M2-a2, vzor [kor].....	70
6.2.10	Skupina M2-b, vzor [pālēz].....	70
6.2.11	Skupina M2-c, vzor [patlūn].....	70
6.2.12	Skupina M2-d, vzor [daftār].....	70
6.2.13	Skupina M2-e, vzor [merā].....	71
6.2.14	Skupina M2-f, vzor [ġar].....	71
6.2.15	Charakteristika skupiny M3.....	71
6.2.16	Skupina M3-a, vzor [mālgōrē(aj)].....	71
6.2.17	Skupina M3-b, vzor [sarē(aj)].....	72
6.2.18	Skupina M4, vzor [bābā].....	72
6.3	Podstatná jména ženského rodu.....	72
6.3.1	Skupina F1, vzor [š(χ,x)əd ^z a].....	73
6.3.2	Skupina F2-a, vzor [koranāj].....	73
6.3.3	Skupina F2-b, vzor [dostī].....	74
6.3.4	Skupina F3, vzor [tanxā].....	74
6.4	Přehled pravidelných skupin podstatných jmen.....	75
6.5	Nepřavidelná podstatná jména.....	75
6.5.1	Výpůjčky z arabštiny.....	75
6.5.2	Podstatná jména označující rodinné vztahy.....	76
6.5.3	Další nepřavidelná podstatná jména.....	77
6.6	Zvláštnosti množného čísla.....	78
6.6.1	Skupinová podstatná jména.....	78
6.6.2	Numerický plurál.....	79
6.7	Skloňování – aplikace pádové výstavby.....	79
6.7.1	Použití direktivu.....	79
6.7.2	Použití obligativu.....	80
6.7.3	Stručné shrnutí aplikace pádů.....	80
6.8	Porovnání pádové výstavby s kurdským dialektem Kurmancí.....	80
6.9	Jiné systematické analýzy.....	82

7	Přídavná jména.....	83
7.1	<i>Rod a pád adjektiv .....</i>	83
7.2	<i>Skupina Adj1, vzor [tīt].....</i>	83
7.3	<i>Skupina Adj2-a, vzor [tāž(g)aj].....</i>	84
7.4	<i>Skupina Adj2-b, vzor [naráj] .....</i>	84
7.5	<i>Skupina Adj3-a, vzor [zīž(g)] .....</i>	85
7.6	<i>Skupina Adj3-b, vzor [wor].....</i>	85
7.7	<i>Skupina Adj4, vzor [š(χ,x)ājstá].....</i>	86
7.8	<i>Přehled pravidelných skupin přídavných jmen .....</i>	86
7.9	<i>Nepřavidelná přídavná jména.....</i>	86
7.10	<i>Přídavná jména v oslovení.....</i>	88
7.11	<i>Použití přídavných jmen.....</i>	88
7.11.1	<i>Zpodstatnění přídavných jmen .....</i>	89
7.12	<i>Stupňování přídavných jmen .....</i>	89
7.12.1	<i>Komparativ .....</i>	89
7.12.2	<i>Superlativ .....</i>	90
7.13	<i>Přídavná jména ve funkci příslovčí.....</i>	91
8	Zájmena.....	93
8.1	<i>Osobní zájmena.....</i>	93
8.1.1	<i>Slabá osobní zájmena .....</i>	93
8.1.1.1	<i>Použití slabých zájmen ve větách .....</i>	94
8.1.1.2	<i>Další charakteristiky slabých zájmen.....</i>	95
8.1.2	<i>Silná osobní zájmena.....</i>	95
8.1.3	<i>Přivlastňovací silná zájmena .....</i>	96
8.2	<i>Ukazovací zájmena .....</i>	96
8.3	<i>Tázací, neurčitá a další zájmena.....</i>	98
8.4	<i>Vztažné zájmeno „svůj“ .....</i>	99
8.5	<i>Porovnání osobních zájmen s kurdským dialektem Kurmancí.....</i>	100
8.6	<i>Jiné systematické a terminologické analýzy.....</i>	101
9	Číslovky	102
9.1	<i>Číselné symboly .....</i>	102
9.2	<i>Číslovky základní .....</i>	102
9.3	<i>Číslovky řadové.....</i>	104
9.4	<i>Jiné analýzy – použití arabských a perských číslic .....</i>	106
10	Slovesa	107
10.1	<i>Slovesné koncovky.....</i>	107
10.1.1	<i>Koncovky přítomného času .....</i>	107
10.1.2	<i>Koncovky minulého času .....</i>	107
10.2	<i>Slovesný čas a kmen.....</i>	108
10.2.1	<i>Přehled slovesných časů s jejich použitím.....</i>	109
10.2.1.1	<i>Přítomný čas imperfektního kmene: .....</i>	109
10.2.1.2	<i>Přítomný čas perfektního kmene: .....</i>	109
10.2.1.3	<i>Minulý čas imperfektního kmene: .....</i>	109
10.2.1.4	<i>Minulý čas perfektního kmene: .....</i>	109

10.2.1.5	Perfektní participia:	110
10.2.1.6	Imperfektní participia:	110
10.3	<i>Sufix minulého času [-ál-]</i>	110
10.4	<i>Sloveso být</i>	111
10.4.1	Přítomný imperfektní čas slovesa být.....	112
10.4.2	Přítomný perfektní čas slovesa být.....	112
10.4.3	Minulý imperfektní čas slovesa být.....	113
10.4.4	Minulý perfektní čas slovesa být.....	114
10.5	<i>Pomocná slovesa</i>	114
10.5.1	Intranzitivní pomocné sloveso [kedál].....	114
10.5.2	Tranzitivní pomocné sloveso [kawál].....	116
10.6	<i>Jednoduchá slovesa – I. slovesná třída</i>	119
10.6.1	Skupina 1-A: jednokmenná slovesa	119
10.6.1.1	Přítomný imperfektní čas.....	120
10.6.1.2	Přítomný perfektní čas.....	120
10.6.1.3	Minulý imperfektní čas.....	120
10.6.1.4	Minulý perfektní čas	120
10.6.2	Skupina 1-B: jednokmenná slovesa začínající na [a-]/[ā-]	121
10.6.3	Skupina 1-C: pravidelně dvoukmenná slovesa.....	121
10.6.4	Skupina 1-D: nepravidelně dvoukmenná slovesa.....	122
10.6.5	Skupina 1-E: idiosynkratická nepravidelně dvoukmenná slovesa.....	122
10.6.6	Jednoduchá slovesa končící na [-aw-].....	123
10.7	<i>Odvozená slovesa – II. slovesná třída</i>	124
10.7.1	Skupina 2-A: intranzitivní slovesa odvozená ze slov končících na samohlásku	124
10.7.1.1	Přítomné časy skupiny 2-A.....	125
10.7.1.2	Minulé časy skupiny 2-A.....	126
10.7.2	Skupina 2-B: tranzitivní slovesa odvozená ze slov končících samohláskou	127
10.7.2.1	Přítomné časy skupiny 2-B.....	127
10.7.2.2	Minulé časy skupiny 2-B.....	128
10.7.3	Skupina 2-C: intranzitivní slovesa odvozená ze slov končících souhláskou	129
10.7.3.1	Přítomné časy skupiny 2-C.....	129
10.7.3.2	Minulé časy skupiny 2-C.....	130
10.7.4	Skupina 2-D: tranzitivní slovesa odvozená ze slov končících souhláskou	131
10.7.4.1	Přítomné časy skupiny 2-D.....	131
10.7.4.2	Minulé časy skupiny 2-D.....	132
10.7.5	Tvary přídavných jmen v odvozených slovesech.....	133
10.7.6	Odvozování sloves – rozšiřující příklady	133
10.7.6.1	Odvozování z podstatných jmen.....	134
10.7.6.2	Odvozování z přídavných jmen	134
10.8	<i>Slovesa dvojité nepravidelná – III. slovesná třída</i>	135
10.8.1	Skupina 3-A.....	135
10.8.2	Skupina 3-B.....	137
10.9	<i>Participia</i>	138
10.9.1	Tvary imperfektních participií.....	138
10.9.2	Tvary perfektních participií.....	139
10.9.3	Idiosynkratická participia	139
10.10	<i>Přehled klasifikace sloves</i>	140
10.11	<i>Jiné analýzy slovesných časů a kmenů</i>	141
11	Použití sloves	142
11.1	<i>Vyjádření přítomného času</i>	142
11.1.1	Sloveso být v přítomném čase.....	142
11.1.2	Přítomný čas imperfektního kmene	143
11.1.3	Zápor přítomného času imperfektního kmene	143
11.1.4	Přítomný čas perfektního kmene	144

11.2	<i>Vyjádření budoucnosti</i>	144
11.2.1	Sloveso být v budoucím čase.....	144
11.2.2	Částice [ba] s přítomným časem perfektního kmene	144
11.2.3	Vyjádření záporu v budoucnosti.....	145
11.2.4	Přítomný čas imperfektního kmene ve větách s vyjádřením budoucnosti	146
11.2.5	Kontrastivní vyjádření budoucnosti.....	147
11.3	<i>Rozkazovací způsob</i>	147
11.3.1	Sloveso být v rozkazovacím způsobu.....	147
11.3.2	Rozkaz kladný	148
11.3.2.1	Nepravidelně tvořený kladný rozkazovací způsob	149
11.3.3	Záporný rozkazovací způsob	149
11.3.4	Intenzivní rozkazovací způsob	150
11.4	<i>Vyjádření minulosti</i>	151
11.4.1	Vyjádření minulého času se slovesem být.....	151
11.4.2	Minulý čas imperfektního kmene	152
11.4.3	Minulý čas perfektního kmene	153
11.4.4	Porovnání použití tvarů minulého času imperfektního a perfektního kmene	154
11.5	<i>Časy tvořené z participií – předpřítomný, předminulý, předbudoucí</i>	154
11.5.1	Porovnání časů tvořených z participií s jinými jazyky	157
11.6	<i>Použití infinitivu ve větách</i>	159
11.6.1	Infinitiv ve funkci podstatného jména	160
11.6.2	Vyjádření trpného rodu infinitivem	160
11.7	<i>Vyjádření schopnosti</i>	161
11.7.1	Mocht, umět, být schopen	161
11.7.2	Pravděpodobnost – „Mohl by“	162
11.7.3	Porovnání vyjádření možnosti s perfektním a imperfektním participiem.....	162
11.8	<i>Vyjádření povinnosti</i>	163
11.8.1	Muset	163
11.8.2	“Měl by”	163
11.9	<i>Ukázky časování sloves</i>	164
11.9.1	Jednokmenná slovesa (1-A, 1-B).....	164
11.9.2	Nepravidelně dvoukmenná slovesa (1-D, 1-E).....	164
11.9.3	Konsonantní odvozená slovesa (2-C, 2-D).....	165
11.9.4	Dvojitě nepravidelná - čtyřkmenná slovesa (3-A, 3-B)	165
	<i>Jiné systematické analýzy slovesného času a kmene</i>	166
12	Předložky	167
12.1	<i>Prepozice</i>	167
12.1.1	Prepozice [de] - posesivita.....	167
12.1.2	Prepozice [pə] – způsob, určení času.....	167
12.2	<i>Postpozice</i>	168
12.3	<i>Ambipozice</i>	168
12.3.1	Nepravé prepozice a postpozice	168
12.3.2	Povinné vypuštění části ambipozice	169
12.4	<i>Zvláštní případy</i>	169
12.4.1	Ambipozice [lə ~(-a) sára].....	169
12.4.2	Ambipozice [tər ~(-a) ~].....	170
12.4.3	Alternativní tvar [kára] místo [kor ta]	170
12.4.4	Zkrácené tvary předložek	170
12.5	<i>Pád podstatných jmen po předložce</i>	171
12.6	<i>Předložkové vazby</i>	171
12.7	<i>Použití předložkových vazeb</i>	173
12.7.1	Nepřímý předmět.....	173

12.7.2	Komparativ	173
12.7.3	Superlativ	173
12.8	<i>Jiné analýzy předložek</i>	175
13	Spojky	176
13.1	<i>Spojky „a“ a „nebo“</i>	176
13.2	<i>Shoda přídavného jména se spojenými podstatnými jmény</i>	176
13.3	<i>Spojky bud' ~ nebo, ani ~ ani, nejen ~ ale i</i>	177
14	Věta jednoduchá	178
14.1	<i>Základní pořadí větných členů</i>	178
14.1.1	Postavení předmětu na počátek věty – topikalizace a dislokace	178
14.1.2	Nevyjádřený podmět a předmět	180
14.1.2.1	Rozkazovací věta	180
14.1.2.2	Slabá zájmena ve funkci podmětu či předmětu	180
14.2	<i>Pořádek slov v tázacích větách</i>	181
14.2.1	Otázka zjišťovací	181
14.2.2	Otázka doplňovací	182
14.3	<i>Obligativní spojení</i>	183
14.3.1	Pořadí členů obligativního spojení	184
14.3.2	Pořadí modifikátorů obligativního spojení	184
14.4	<i>Věta slovesná</i>	185
14.4.1	Několikanásobný podmět a předmět se spojkou a [aw]	185
14.4.2	Několikanásobný podmět a předmět se spojkou nebo [jā]	187
14.4.3	Věta slovesná bez podmětu	187
14.4.4	Pořádek slov záporné slovesné věty	187
14.5	<i>Umístění částic ve větě jednoduché</i>	188
14.5.1	První zdůrazněný element věty	188
14.5.2	Uspořádání více částic v jedné větě	190
14.5.3	Zvláštní případy vyžadující použití silného zájmena	191
14.6	<i>Pořadí větných členů</i>	191
14.6.1	Príslovecné určení času – dny v týdnu, části dne	192
14.6.1.1	Vyjádření času	193
14.7	<i>Shoda</i>	194
14.8	<i>Ergativní konstrukce</i>	195
14.8.1	Porovnání ergativní konstrukce s dalšími jazyky	197
14.9	<i>Neosobní slovesa</i>	199
14.9.1	Věty s přivlastňovací frází ve funkci podmětu – (ne)mít rád, mít chuť, vyjádření pocitu – chladno, teplo aj.	199
14.9.2	Porovnání neosobních sloves s perštinou	201
14.9.3	Nepřímá tranzitivní slovesa	203
14.10	<i>Jiné syntaktické a systematické analýzy</i>	205
15	Souvětí	206
15.1	<i>Dvě věty hlavní ve slučovacím poměru – spojení pomocí spojky a [aw]</i>	206
15.1.1	Vyjádření souslednosti dějů pomocí příslovcí	206
15.2	<i>Dvě věty hlavní ve vylučovacím poměru – spojení pomocí spojky bud' ~ nebo [jā ~ jā]</i>	207
15.3	<i>Dvě věty hlavní v odporovacím poměru – spojení pomocí spojky ale [xo]</i>	207
15.3.1	Spojka ale [lekín]	207
15.3.2	Spojka ale [magər]	207
15.4	<i>Vedlejší věta podmětná</i>	208

15.4.1	Ukazovací zájmeno ve funkci podmětu hlavní věty	208
15.5	<i>Vedlejší věta předmětná</i>	209
15.5.1	Ergativní konstrukce v hlavní větě	209
15.5.2	Sloveso znát, vědět [pohedál] ve funkci přísudku hlavní věty	210
15.5.3	Nepřímá řeč	210
15.5.4	Vedlejší věta předmětná po slovesech chtít [ǧūš(χ,x)təl] a zkusit [košiš kawəl]	211
15.5.5	Vedlejší věta jako spona slovesa být	211
15.5.6	Vedlejší věta předmětná po předložkách	212
15.6	<i>Vedlejší věta vztavná</i>	213
15.6.1	Posunutí vedlejší věty vztavné na konec souvětí - juxta pozice	214
15.7	<i>Vedlejší věta příslovečná</i>	215
15.7.1	Vedlejší věta příslovečná časová	215
15.7.2	Vedlejší věty vyjadřující posloupnost dějů	215
15.8	<i>Vedlejší věta účelová</i>	216
15.9	<i>Vedlejší věta důvodová</i>	216
15.10	<i>Vedlejší věta s částicí [dʻəka]</i>	216
15.11	<i>Vedlejší věty po výrazech „protože, zkrátka, zdá se, je možné“</i>	218
15.12	<i>Podmínkové souvětí</i>	218
15.12.1	Vedlejší věta podmínková – reálná podmínka	218
15.12.2	Vedlejší věta podmínková v přítomném čase – nereálná podmínka vztahující se k přítomnosti 219	
15.12.3	Vedlejší věta podmínková v přítomném čase – nereálná podmínka vztahující se k minulosti	220
15.12.4	Vedlejší věta podmínková v minulém čase – nereálná podmínka vztahující se k přítomnosti	220
15.12.5	Vedlejší věta podmínková v minulém čase – nereálná podmínka vztahující se k minulosti ..	221
15.12.6	Vedlejší věta podmínková vyjadřující schopnost	222
15.13	<i>Jiné analýzy spojky ale</i>	223
16	Závěr	224
17	Seznam použité literatury	225
18	Seznam všech použitých zkratk	226

Úvod

Na základě svého zájmu o lingvistiku a předchozího samostudia některých íránských a indo-árijských jazyků jsem se rozhodl sepsat česky psaný materiál popisující fonetiku, písmo a gramatiku paštúnštiny. Některé fonetické a gramatické jevy porovnávám s dalšími indo-íránskými jazyky. Zajímá-li se zájemce výhradně o paštúnštinu, pak si těchto porovnání pochopitelně nemusí všimnout. Mohou však být užitečná pro toho, kdo se nezajímá pouze o paštúnštinu, ale i další indo-íránské jazyky. Nejčastěji srovnávám paštúnštinu s perštinou a hindštinou (příp. urdštinou). Místy však nechybí ani srovnání s kurdštinou (severním dialektem Kurmancî) nebo gudžarátštinou a nepálštinou.

Jak název napovídá, nejde o učebnici, ale o obsáhlý popis paštúnské gramatiky porovnávající některé jevy s dalšími indo-iránskými jazyky. Tento souhrn gramatiky tedy v žádném případě nemůže nahradit kvalitní učebnici vedoucí k aktivnímu zvládnutí jazyka. Lze ji však použít jako studijní doplněk k jiné učebnici.¹ Obsahuje mnoho příkladů vět a je možné některé gramatické jevy na základě uvedených příkladů procvičovat, ačkoliv to kvůli složitosti paštské flexe a nepravidelným jevům nedoporučuji.

Jako předmět zájmu ve svém projektu jsem si zvolil paštúnštinu proto, že v iránské skupině indo-evropské jazykové rodiny patří mezi nejarchaičtější jazyky, a je tedy z jazykového hlediska velmi zajímavá. Její archaičnost spočívá v zachování některých morfologických jevů, které postupným vývojem v ostatních iránských jazycích zanikly. Dalším důvodem, proč jsem si zvolil právě paštúnštinu, je fakt, že v češtině nejsou dostupné téměř žádné materiály popisující indo-iránské jazyky, a mým cílem tedy bylo sepsat jeden z prvních takových materiálů.

Tato práce má posloužit zájemcům (z řad studentů některých jazykově zaměřených oborů nebo široké veřejnosti), kteří se chtějí seznámit s gramatikou (příp. i fonetikou a písmem) tohoto jazyka.

Výkladu gramatiky předchází kapitoly o výslovnosti a písmu, a celá práce je tak rozdělena na dva základní celky: popis fonetiky a písma a popis morfologických a syntaktických jevů. Pro správné nacvičení výslovnosti doporučuji dostatečně naslouchat rodilé mluvčí, případně zkušeného učitele. Přepisy výslovnosti v hranatých závorkách poslouží pouze těm, kteří vědí, jak jednotlivé hlásky správně artikulovat, nikoliv těm, kteří například netuší nic o retroflexních souhláskách. Za popis výslovnosti jsem zařadil výklad o písmu. Pokládal jsem za užitečné podrobněji vysvětlit způsob psaní, neboť „semitská písma“ jsou náročná na zvládnutí. Jestliže zájemce o paštštinu již dříve zvládl písmo arabské, perské, urdské nebo písmo kurdského dialektu سورانی [sorānī] (či jakoukoliv jinou formu perso-arabské abecedy), pak pro něj paštské písmo nebude obtížné.

V celé práci pochopitelně používám paštskou abecedu (font Times News Roman, který je běžně dostupný v programu MS Word). Vždy ale připojuji i přepis do latinky v hranatých závorkách a překlad do češtiny. Tento přepis je nezbytný zejména pro zájemce, kteří nemají s paštštinou velké zkušenosti. Navíc ani pokročilý zájemce, narazí-li na neznámé slovo napsané pouze paštskou abecedou, nemůže v mnohých případech vědět, jak slovo správně přečíst, jelikož paštská abeceda nezaznamenává některé samohlásky a určitá písmena

---

¹ V češtině nejsou dosud dostupné žádné učebnice, ale lze si opatřit anglicky psané materiály.

mají více způsobů čtení. V případě samotných slov uvádím nejprve český význam, pak paštský ekvivalent a nakonec přepis do latinky. V případě vět (ukázek použití gramatických jevů v praxi) uvádím nejprve paštskou větu, poté vedle ní příp. pod ní přepis do latinky (někdy s jazykovými popisky ve formě zkratk) a nakonec český překlad. Původně jsem uváděl i doslovné překlady nesoucí jazykové informace pro výraznější znázornění paštské stavby vět, od toho jsem ale upustil a pouze místy používám zkratky pro bližší popis.

Popisy některých jevů se v průběhu práce opakují, neboť jsem se snažil vyvarovat se pouhým odkazům na předchozí či následující vysvětlení. Snažil jsem se každý jev v rámci dané kapitoly popsat. Tak například zápor sloves je popisován v kapitole 0 Použití sloves – z hlediska morfologického, ale také v kapitole 0 Věta jednoduchá – z hlediska syntaktického.

Problematicke pašštiny se v České republice mnoho lidí nevěnuje. Pro česky mluvící zájemce o tento jazyk je dostupný pouze jeden slovník: Sayedi, Salahuddin. *Česko-paštsko-darijský slovník a paštsko-český slovník*. Kulturní centrum Dehaqlarah, Praha 2002. Jde o první slovník pašštiny dostupný na českém trhu. Dále byla vydána práce *Úvod do paštského jazyka* (BEČKA, J., 1979), která ale dnes již není běžně dostupná.

V souvislosti s íránskými jazyky je často zmiňován David Neil MacKenzie. MacKenzie napsal několik prací, ve kterých se věnoval mnoha íránským jazykům. Napsal např. dizertační práci *Kurdish Dialects Studies* (Studie dialektů kurdštiny), díky které začal být považován za íránistu a lingvistu. V mé práci v podkapitolách Jiné analýzy někdy uvádím informace z jeho práce týkající se pašštiny. Čerpal jsem však z knihy *A Reference Grammar of Pashto*, jelikož jeho práci nemám k dispozici.

Mezi další lingvisty, kteří se zabývali pašštinou, patří rakouský filolog Herbert Penzl se svou knihou *A Grammar of Pashto – A Descriptive Grammar of the Dialect of Kandahar*. Dále např. Shaafev a v neposlední řadě i Tegey Habibullah a Barbara Robson, kteří kromě souhrnu gramatiky *A Reference Grammar of Pashto* sestavili učební materiály vedoucí k aktivnímu zvládnutí psané a mluvené pašštiny. Mezi tyto materiály patří učebnice pro začátečníky *Beginning Pashto Textbook Revised Edition and Beginning Pashto Workbook Revised Edition*, ke které patří i slovníček, konverzační manuál, čítanka s texty a namluvené nahrávky. Dále napsali učebnici pokročilé pašštiny *Intermediate Pashto Textbook Revised Edition and Intermediate Pashto Workbook Revised Editon*, ke které rovněž sestavili slovníček, konverzační manuál, čítanku s texty a namluvené nahrávky.

Teoretická část

Jak zmiňuji v úvodu, navazuji pouze na poznatky zahraničních lingvistů. Gramatické analýzy jednotlivých lingvistů se však liší v popisu některých jevů a v neposlední řadě i v terminologii. Tegey H., Robson B. ve své práci zmiňují, že paštština ještě nebyla dostatečně prostudována, což je důvodem, proč se jednotlivé práce týkající se gramatiky tohoto jazyka liší ve výkladu určitých jevů.

I přes jimi zmíněný nedostatek sjednocení gramatických analýz tohoto jazyka bylo vydáno několik odborných obsáhlých gramatik a učebnic. Při psaní mého projektu jsem čerpal ze tří lingvistických prací. Je to především kniha *A Reference Grammar of Pashto*, ve které se autoři Tegey H. a Robson B. zaměřují na výklad gramatiky rozdělený do 12 kapitol. Tuto knihu napsali jako doplněk k jejich učebním materiálům (viz. úvod).

Dalšími pracemi, ze kterých jsem čerpal jazykové informace, jsou *Clitics and Agreement* (Taylor Roberts, 2000) a *Major Problems of Dari Speakers in Mastering Pashto Morphology* (Mohammad Alan Miran, 1969). Roberts T. se zaměřuje především na vedlejší věty, částice a problematiku shody. Miran M. A. v celé práci porovnává perštinu s paštštinou. Popisuje fonologii a morfologii těchto dvou jazyků, přičemž se zaměřuje na jevy, které činí problémy mluvčím perštiny při studiu paštštiny.

Z ostatních zdrojových knih jsem čerpal některé sociolingvistické informace, slovní zásobu a příklady vět v urdském a perském jazyce.

Mohu říct, že celková teorie, na kterou jsem navazoval, je velmi obsáhlá, a proto jsem se nemusel pouštět do vlastního výzkumného studia paštské fonetiky, fonologie, morfologie a syntaxe a zakládat nové teorie založené na mém pozorování, což by vyžadovalo podstatně větší úsilí, ale především zkušenosti a znalosti, které jsem ještě v takové míře nenabyl. Přesto jsem však ve své práci výklad některých jevů upravil podle vlastních zkušeností s indo-íránskými jazyky a pokusil jsem se o komplexnější popis jazyka, než jaký jsem mohl nalézt v materiálech, ze kterých jsem čerpal.

Metodika

Svou práci jsem zpočátku pojal jako překlad anglického souhrnu paštúnské gramatiky *A Reference Grammar of Pashto* (TEGEY H., ROBSON B., 1996), neboť se jedná o nejkompaktnější popis gramatiky tohoto jazyka, který jsem měl k dispozici. Později jsem však provedl mnoho obsahových a formálních úprav, přidal vlastní text a informace z dalších zdrojů, takže výsledný text by již nebylo možné označit za samotný překlad.

Při psaní práce jsem musel výklady jednotlivých jevů nastudovat v anglicky psané literatuře, která se ovšem na některých místech liší ve výkladu a terminologii. Dalším problémem těchto prací je fakt, že pouze autoři Tegey H. a Robson B. ve své práci používají paštskou abecedu. Ostatní autoři používají pouze přepis, který ovšem může být v mnohých případech zavádějící. Jestliže jsem pak potřeboval vyhledat některá slova a ujistit se o nejvhodnějším způsobu jejich zápisu, používal jsem rusko-paštýský slovník *Карманный русско-афганский словарь – Karmannyj rusko-afganskij slovar'* (K. A. Lebeděv, 1961). Výhodou v tomto pro mě byla skutečnost, že se ruštině věnují déle než indo-iránským jazykům, a tak jsem neměl problém s používáním tohoto slovníku.

Po podrobném nastudování jednotlivých jevů jsem je uceleně popsal v češtině a v těchto popisech jsem již upravil a sjednotil terminologii. Mezi jevy, jejichž popisy se v jednotlivých pracích nejvíce liší, patří především některé syntaktické jevy, např. základní pořadí větných členů, topicalizace, dislokace a částice ve větě jednoduché. Na tyto prvky paštské gramatiky jsem se musel zaměřit podrobněji a činily mi rovněž největší potíže.

K jednotlivým fonetickým a gramatickým jevům jsem vybíral vhodné příklady ve formě vět a slovních spojení. Tyto příklady jsem vybíral z prací *A Reference Grammar of Pashto* (TEGEY H., ROBSON B., 1996) a *Clitics and Agreement* (TAYLOR R., 2000). Některé příklady jsem upravil, tedy zjednodušil nebo jsem tam, kde to bylo vhodné pro snadnější porozumění, zaměnil původní paštská jména za česká. Několik jednoduchých příkladů jsem složil sám. V podkapitolách, kde porovnávám gramatické jevy s dalšími jazyky, rovněž uvádím příklady. Většinu z těchto příkladů jsem složil sám, neboť těmto jazykům se věnují déle než paštúnštině a do jisté míry je ovládám aktivně.

Při studiu paštúnské morfologie tak, jak je popsána v práci *A Reference Grammar of Pashto* (TEGEY H., ROBSON B., 1996), jsem si všiml, že tito autoři míchají dohromady více typů skloňování, resp. zohledňují pouze direktivní koncovku plurálu. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl upravit uvedenou klasifikaci tak, aby více odpovídala jevům paštúnské flexe. U substantiv a adjektiv jsem zavedl podskupiny na základě jejich obligativních koncovek

v singuláru a plurálu a kmenových změn. V základním dělení jsem zůstal u zohledňování direktivu plurálu, čímž jsem - stejně jako autoři Tegey H. a Robson B. - došel ke čtyřem skupinám v mužském a třem v ženském rodě. V dělení na úrovni podskupin jsem však již zohlednil výše zmíněná kritéria. Slovesa jsem podobným způsobem rozdělil do tří tříd a dále do slovesných skupin podle jejich kmenových a dalších charakteristik.

Jelikož pašština ve skupině íránských jazyků vykazuje gramatické archaičnosti, rozhodl jsem se upozornit na některé tyto rysy prostřednictvím porovnání s paštúnštině příbuznými indo-íránskými jazyky, kterým se již několik vět soustavně věnuji. Fonetické rysy paštúnštiny porovnávám s urdštinou a hindštinou zejména kvůli paštúnské řadě retroflexních souhlásek, které jsou mezi dnešními íránskými jazyky atypické. Písmo porovnávám s perštinou a urdštinou, protože do zápisu paštúnštiny se někdy dostávají prvky perské a urdské abecedy na úkor abecedy paštúnské. Např. i v práci *A Reference Grammar of Pashto* (TEGEY H., ROBSON B., 1996) je namísto paštúnské souhlásky „g“ používána perská varianta (lze ovšem předpokládat, že pouze z technických důvodů). Slovní zásobu paštúnštiny porovnávám s širokým okruhem indo-íránských jazyků – např. i s indo-árijskými jazyky gudžarátštinou a nepálštinou. Dále některé morfologické jevy (pádový systém, tvary osobních a ukazovacích zájmen aj.) porovnávám s kurdštinou, perštinou a hindštinou a syntaktické jevy (ergativní konstrukci aj.) především s urdštinou a hindštinou.

Text dělím na odstavce (kromě formálního dělení na kapitoly a podkapitoly), přičemž u každého odstavce uvádím zdroje, ze kterých jsem čerpal. Zdroje uvádím v hranatých závorkách ve formě indexu, např.: ^[1, 2]. Čísla odkazují na seznam literatury, kde je pod jednotlivými čísly uvedena konkrétní práce, ze které jsem čerpal.

Do práce jsem místy zařadil i text, při jehož psaní jsem nepoužil žádnou zdrojovou literaturu. Jde především o podkapitoly, ve kterých některé morfologické či syntaktické jevy porovnávám s jinými jazyky. Čerpal jsem tedy z vlastních znalostí daných jazyků, jelikož se indo-íránským jazykům (především perštině, urdštině a hindštině) věnuji několik let. Nicméně i při psaní těchto srovnání jsem někdy vyhledával doplňující informace (např. názorné příklady vět aj.) v učebnicích, které jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Paštúni a paštúnština

Paštúnština je základní jazyk Afghánistánu (vedle jazyka دری [dæri] – východního dialektu íránské perštiny, též označovaného jako daríjština) i Pákistánu (po urdštině a vedle dalších jazyků). Jako rodný jazyk ji ovládá více než polovina obyvatel Afghánistánu – téměř 10 milionů mluvčích.² V severozápadní pohraniční oblasti Pákistánu mluví paštúnsky asi 90% populace – přibližně 20 milionů lidí. Rodilí mluvčí paštúnštiny žijí také v Balúčistánu – pákistánské provincii, která leží jižně od středního Afghánistánu. Další dva miliony lidí ovládají paštúnštinu jako rodný jazyk v Karáči a asi 120 000 lidí mluví paštúnsky jako rodným jazykem v Íránu. Celkový počet mluvčích paštúnštiny tedy převyšuje počet mluvčích češtiny o několik milionů.^[1] Podlé některých neoficiálních odhadů počet mluvčích paštštiny dosahuje až 70 milionů.

Obr. 1: Geografické rozmístění mluvčích paštštiny
(Černě vytečkovaná oblast znázorňuje místa, kde se mluví převážně paštsky.)

² Čísla odpovídají roku 2002.

Zdroj obrázku: Tegey, H. – Robson, B. *A Reference Grammar of Pashto*. Center for Applied Linguistics, Washington D.C., 1996, s. 14.

Většina mluvčích paštúnštiny žije v jižních oblastech Afghánistánu a severozápadním Pákistánu. Tato většinově paštúnská oblast je na severu obklopena mluvčími druhého dominantního jazyka Afghánistánu, tzv. „východní perštiny“, tedy jazykem دری [dæri], který je blíže příbuzný íránské perštině فارسی [fârsi] a tádžičtině тоҷикӣ [todžikī]. Jako *dari* (dosl. dvorní) se označuje afghánská varieta perštiny od roku 1965, jinak také *fârsí kábulí*, příp. *kábulí* podle dominantního dialektu. Perština funguje jako tzv. lingua franca – více než 80% celkové populace mluví persky jako rodným, druhým nebo třetím jazykem (Miran, M. A., 1969). Na severovýchodě paštúnštinu obklopují turkické jazyky Ўзбек тили (uzbečtina) a Türkmen dili (turkménština). Jihovýchodně od paštúnské oblasti dominuje urdština اردو [urdū] (centrální indo-árijský jazyk velmi blízký hindštině: हिन्दी [hindī]), východně pak pandžábština ਪੰਜਾਬੀ [pandʒābī] a jižně بلوچی [balōčī] – balúčština. V Afghánistánu se dále používá např. jazyk etnické skupiny Hazara někdy označovaný jako *hezareí*. Mluvčí paštúnštiny a mluvčí těchto ostatních jazyků spolu sousedí po staletí a sdílejí mnoho kulturních charakteristik a naprostou většinou stejné náboženské vyznání – islám.

Mluvčí paštúnštiny sebe nazývají Paštúni, zatímco mluvčí jiných jazyků v Pákistánu a Indii jim často říkají Patáni (*the Pathans*). Jiné etnické skupiny i ze západních zemí často označují Paštúnce jako Afghánce. Pojmenování [afgān] poprvé použil al-Bírúní v 11. století. Když Ahmad Šáh založil v 18. století politický stát, nazval ho Afghánistán – země Afghánců, tedy Paštúnů. Teprve v posledních padesáti letech se začalo označení Afghánec používat pro jakéhokoliv obyvatele Afghánistánu nehledě na jeho etnický původ. ^[1]

Paštúni výrazně vystupují v historii Britského impéria v Indii. Okupovali severozápadní pohraniční oblast, což byla severní hranice britských vlastnictví v Indii. Britové se mnoho let neúspěšně snažili přivést Afghánce (tedy Paštúny) do nějakého ovladatelného stavu. ^[1]

Paštúni jsou konzervativní Sunnité a od sovětské okupace roku 1980 si hnutí islámských fundamentalistů, které bylo založeno v ostatních muslimských zemích, získalo silnou podporu i mezi Paštúny. ^[1]

Výuka, kterou Paštúni podstupovali, byla zřizována mešitami a byla věnována učení o Koránu a předměty s tím spojenými. V době před sovětskou okupací některé vlády začaly s projektem veřejného vzdělávání a alespoň základní školy byly dostupné jak pro obyvatele

vesnic, tak i měst. Tento vývoj se ale zastavil kvůli sovětské okupaci, která „sovětizovala“ vzdělávací systém a to, co po tomto sovětizovaném systému zbylo, bylo po konci okupace roku 1989 zničeno v bojích o vládu nad zemí. ^[1]

Gramotnost byla mezi Paštúny vždy velmi nízká – okolo 5% podle nejlepších dostupných odhadů. ^[1]

Paštúnština, nebo pašština?

Kromě označení „paštúnština“ existuje i označení „paštština“. Obě tato označení jsou zcela správná a lze je libovolně zaměňovat. Dokonce se někdy objevují i označení „pašto“ nebo „jazyk paštu“. V pašštíně se tento jazyk označuje pouze jedním slovem: پښتو, které se vyslovuje jako [paštó] (čárka zde označuje přízvuk, nikoliv délku samohlásky!) nebo [pachtó] nebo [paxtó], kde „x“ značí zadopatrové „chrčivé“ ch.

Zařazení pašštiny do indoevropských jazyků

Paštština patří do východoíránské skupiny indo-evropských jazyků, kde se blíže řadí mezi jihovýchodní íránské jazyky. Nejblíže příbuzným většinovým jazykem je perština (دری، فارسی), která se řadí mezi jihozápadní íránské jazyky, nicméně jejich blízký vztah je zakotven v příliš dávné historii na to, aby si mluvčí těchto jazyků navzájem rozuměli, jako je tomu např. mezi češtinou a slovenštinou, malajštinou a indonéštinou a jinými jazyky. Některé fonologické, morfologické a syntaktické podobnosti usnadňují mluvčím perštiny naučit se pašštinu a naopak (Miran, M. A., 1969). Dále mezi nejpoužívanější příbuzné jazyky patří kurdština (severozápadní íránský), balúčština (severozápadní íránský) a tádžičtina (jihozápadní íránský). Všechny tyto jazyky jsou používány v oblastech okolo Afghánistánu, přičemž zeměpisně nejvzdálenější je kurdština, která je používána především v Turecku, Sýrii a Iráku. V Afghánistánu žije velké množství mluvčích dalších jazyků, např. již zmíněných jazyků turkménštiny a uzbečtiny, ale tyto jazyky nejsou pašštíně příbuzné, neboť jde o jazyky turkické.

Indo-evropské jazyky se vyznačují svou flexí: mění se koncovky slov v závislosti na jejich vztahu k ostatním slovům ve větě. Označují se jako jazyky flektivní. Turkické jazyky se vyznačují svou aglutinací: k základnímu slovu jsou nabalovány sufixy, které blíže popisují okolnosti týkající se daného slova. Mezi jazyky aglutinativního typu patří i ugrofinské jazyky, tedy maďarština, estonština, finština, baskičtina aj., které jsou nám z geografického hlediska bližší a dále velká řada původních jazyků Ameriky (kečuánština, ajmarština aj.). Na

následující větě „*Jsou v domech.*“ lze snadno vidět onen zásadní rozdíl mezi strukturou flektivního a aglutinativního jazyka.

paštúnsky: په کورونو کې دی [pə korũno ke dī]

turecky: Evlerde.

V paštúnském jazyce se umístění vyjádří ambipozicí v په ... کې [pə ~ ke] a jmennou flexí – změnou koncovky u slova dům. Dále se projeví slovesná flexe – slovesná koncovka se shoduje s podmětem (v čísle, někdy i v rodě).

V turecké větě se umístění vyjádří sufixem –de připojeným ke slovu dům: ev (dům) → evde (v domě). Slovo dům ale nemění svou koncovku, tedy při porovnání s flektivními jazyky žádnou koncovku nemá. Před sufixem –de navíc stojí sufix množného čísla –ler: ev (dům) → evler (domy) → evlerde (v domech, příp. je v domech) → evlerdedir (je v domech, příp. jsou v domech). Uvedu pro porovnání ještě další dva jazyky, a to hindštinu jako zástupce flektivních jazyků a kečuánštinu jako zástupce aglutinativních jazyků. Uvádím stejnou větu jako výše, ale tentokrát i s podmětem vyjádřeným osobním zájmenem.

hindsky: वे घरों पर हैं [ve g^harō par hã]

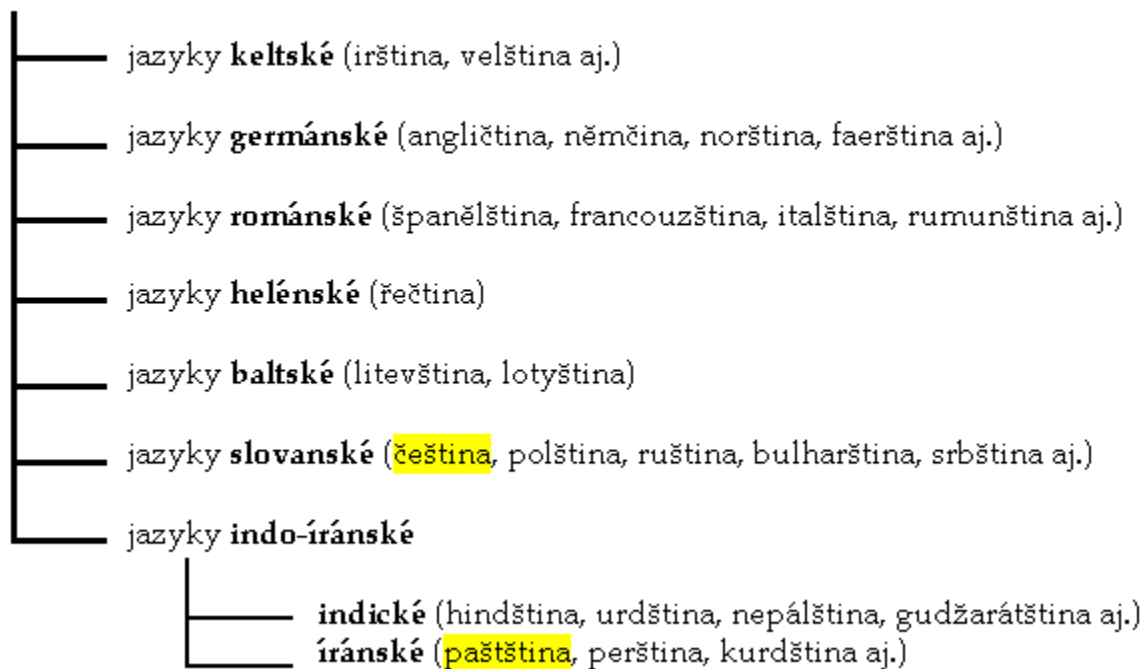
kečuánsky: Paykunaqa wasikunapin.

V hindské větě je slovo dům घर [g^har] pomocí koncovky ओं [-ō] uvedeno do obligativu množného čísla, jelikož následuje postpozice पर [par]. Slovesná koncovka se shoduje s podmětem (zde pouze v čísle, jindy i v rodě).

V kečuánské větě je podmět *paykuna* (oni, dosl.: *pay* = on / ona, *kuna* = sufix plurálu) označen tematizátorem –*qa*, který označuje téma věty, podobně jako např. v japonštině částice は [wa] a が [ga]. Slovo dům žádnou koncovku nerozlišuje, ale nabalují se na něj sufixy. Pořadí sufixů je podobné jako v turečtině: *wasi* (dům) → *wasikuna* (domy) → *wasikunapi* (v domech) → *wasikunapin* (v domech – afirmativní sufix –*n* označuje novou informaci pocházející od mluvčího týkající se tématu věty, který je označen tematizátorem –*qa*).

Jakožto indo-evropský jazyk je paštúnština vzdáleně příbuzná i češtině, jak znázorňuje následující uspořádání indo-evropských jazykových skupin. Toto je pouze velmi stručné schéma s omezeným výběrem jazyků jako příkladů. Každá skupina se ještě dále dělí na podskupiny, což zde znázorněno není. Indo-íránská jazyková skupina se dělí na podskupiny indo-árijská (na obrázku jsem ji označil jako „indická“) a íránská.

indo-evropská jazyková rodina

Obr. 2: Dělení indo-evropské jazykové rodiny

Ačkoliv paštúnština pro zápis používá verzi perso-arabské abecedy a používá některá slova arabského původu, není s arabštinou geneticky vůbec příbuzná. Arabština patří do afroasijské jazykové rodiny, do skupiny semitských jazyků, kam rovněž patří například hebrejština (ať už biblická hebrejština nebo současná – tzv. *ivrit*). Stejně tak není příbuzná s turkickými jazyky, z nichž dva jsou používané na severu Afghánistánu (Ÿ3öek, Türkmen dili), jak bylo výše vysvětleno.

Některé charakteristiky

Tento jazyk je velice zajímavý tím, že je jedním z nejkonzervativnějších íránských jazyků, jelikož si zachoval spoustu archaických jevů, které v ostatních íránských jazycích zanikly. Jde například o ergativní konstrukci, která se týká minulého času, kdy se sloveso neshoduje s podmětem, ale s předmětem, který navíc stojí ve funkci podmětu, zatímco „původní“ podmět je pomocí pádové výstavby označen jako činitel děje. Dále jde o rozlišování mužského a ženského rodu u podstatných i přídavných jmen. Například v perštině, jakožto jazyku blízké příbuznému paštštině, se nepoužívá ergativní konstrukce věty ani se nerozlišuje rod podobně jako v řadě dalších íránských jazyků. Výjimkou je ale například kurdština, která si rody i ergativ dosud zachovala.

Paštúnština sdílí velkou spoustu charakteristik s indo-árijskými jazyky. Na první pohled nejnápadnější je výskyt palatálních souhlásek, které existují v indo-árijských jazycích, ale dnes již ne v íránských. Dále pak spoustu gramatických jevů, na které je v popisech gramatiky v této práci upozorňováno.

S perštinou sdílí mnoho slov a to nejen kvůli tomu, že tyto jazyky jsou blíže příbuzné, ale také díky tomu, že spolu sousedí po staletí a nyní jsou mluvčí perštiny a paštúnštiny obyvatelé jedné země (mimo paštúnsky mluvící v Pákistánu).

Sociolingvistická situace paštštiny

Ačkoliv je paštúnština spolu s východní perštinou úředním jazykem Afghánistánu, co se „prestíže“ ve společnosti týče, je až na druhém místě. Před sovětskou okupací proběhly pokusy o postavení paštštiny a perštiny na stejnou společenskou úroveň – persky mluvící děti se ve školách učily paštštinu a paštúnsky mluvící děti se naopak učily perštinu. Tyto pokusy však mnoho nezměnily, neboť nyní stejně jako dřív většina paštúnsky mluvících přinejmenším rozumí perštině, zatímco jen málo mluvčích perštiny umí i paštštiny. V Pákistánu nemá paštúnština žádný oficiální status – Paštúni se ve školách vzdělávají v urdštině nebo angličtině. Nicméně výsledkem britské přítomnosti v severozápadní pohraniční oblasti je více vydavatelských míst v Pákistánu, a proto se v Pěšavaru (město na severu Pákistánu) vydává více knih v paštúnštině než v samotném Afghánistánu. ^[1]

Robson B., Lipson J. (2002) o této problematice píše: „Perština byla v Afghánistánu vždy prestižním jazykem. Je to lingua franca – jazyk používaný, jestliže mluvčí dvou jiných jazyků potřebují domluvit obchod nebo za jiným účelem komunikovat. Paštštiny byla Paštúny stanovena národním jazykem Afghánistánu během různých státních zřízení. V období modernizace bylo po všech úřednících, kteří neovládali paštštinu, vyžadováno, aby se tento jazyk naučili. To byla populární aktivita. Ti, kteří se takových hodin paštštiny zúčastili tvrdí, že učitelé vykládali jazyk složitěji, než bylo potřeba. Paštštiny byla rovněž požadována jako předmět na základních školách, kde polovina výuky byla v perském dialektu dari. Paštštiny sloužila jako národní symbol, jelikož je to jazyk spojovaný především s Afghánistánem, ačkoliv přibližně polovina jeho mluvčích žije v Pákistánu. Přes to všechno paštštiny nikdy nedosáhla na stejnou společenskou úroveň, jakou zaujímá dodnes perština (dialekt dari), která byla obrovskou kulturní a literární tradicí.“

Dialekty pašštiny

Stejně jako jiné jazyky i paštúnština rozeznává dialekty, případně ještě pod-dialekty. Paštština se dělí na čtyři dialektové zóny podle oblastí a měst, a to na jihozápadní zónu: Kandahár, severozápadní zónu: Kábul, východní a severovýchodní Afghánistán, centrální Ghilzaj, jihozápadní zónu: severozápadní Pákistán, Pěšavar, Jusufzaj-Mohmand, jihovýchodní Ghilzaj, Afridi, Bangaš, Orakzaj, jihovýchodní zónu: Bannu, Waziri, Kákari, Šerani, Spin / Tor Tarin. Tyto dialekty lze shrnout na tři hlavní: kandahárský (západní), kábulský (střední / centrální) a ningrahárský (východní). Mluvčí kandahárského dialektu žijí v jihozápadním Afghánistánu a Balúčistánu. Kmen Khattak žijící v Quhatu mluví kandahárskou paštúnštinou a sousední kmen Waziri má některé dialektální charakteristiky společné se kmenem Khattak, například stejnou řadu palatálních hlásek. Mluvčí centrálního dialektu žijí především v Kábulu a provinciích Lógar, Ghazni, Parwan. Mluvčí východního dialektu žijí v severovýchodních oblastech Afghánistánu a v severozápadní pohraniční oblasti Pákistánu. ^[1]

Rozdíly mezi těmito dialekty se týkají především výslovnosti. Kandahárský a kábulský dialekt mají více výpůjček z perštiny, zatímco východní dialekt používá více slov z urdštiny a angličtiny. Mluvčí většiny dialektů jsou schopni rozumět mluvčím jiných dialektů, i když je sami nepoužívají (podobně jako je tomu u českých nářečí). Výjimku tvoří dialekty odlehlejších a izolovaných oblastí, jejichž mluvčí mívají problémy s porozuměním vzdálenějším dialektům. Dvěma z těchto izolovaných dialektů byla věnována pozornost a některé studie, a to dialektům Waziri (používaný na Pákistán-Afghánské hranici) a Wardak v kábulské provincii. ^[1] O dialektu Waziri byla sepsána studie *Grammar and Vocabulary of Waziri Pashto* (LORIMER, J. G., 1897).

Spisovná pašština

Paštúnština nemá kodifikovanou formu, jako mají evropské jazyky. Jedním z důsledků tohoto nedostatku standardizace je to, že jednotliví paštúnští spisovatelé často používají lišící se způsoby zápisu. Tyto variace nedělají rodilým mluvčím velké potíže. Vzdělanější Paštúni jsou na rozdíly zvyklí a často si jich ani nevšimají, ale pro nerodilé mluvčí to může být obtížné. Ačkoliv většina paštúnských spisovatelů prošla pouze několika roky vzdělávacího systému, rozdíly v pravopise ještě nemusejí znamenat nevzdělanost autora. Je to způsobeno nedostatkem standardizace paštúnštiny. ^[1]

ČÁST PRVNÍ

POPIS FONETIKY A PÍSMO

Fonetická transkripce používaná v této práci

V celé práci spolu s nelatinkovými písmeny používám i transkripci v hranatých závorkách. Jelikož vedle transkripce z paštštiny, která je popsána v další kapitole, používám i transkripci z dalších jazyků (perština, hindština, urdština, gudžarátština), vložil jsem před samotný popis fonetiky tuto kapitolu, kde uvedu seznam všech písmen a zástupných symbolů, které v transkripci používám s vysvětlením, o které hlásky jde. Nepředpokládal jsem pochopitelně, že by se zájemce vyznal ve fonetice všech těchto jazyků a příslušnou výslovnost si odvodil buď ze samotného zápisu v některé z abeced (perso-arabská v případě perštiny a urdštiny, devanágari v případě hindštiny a gudžarátské písmo), nebo z fonetické transkripce.

Při vybírání příslušných písmen do fonetické transkripce jsem se snažil dbát na co největší jednoznačnost a zároveň ji upravil tak, aby byla jasnější pro mluvčí češtiny, tedy například *ch* z většiny anglicky psaných prací jsem zaměnil za *č* apod.

Seznam symbolů použitých v transkripci

- [(')] označuje vypustitelný hlasový ráz
- [ˈ] označuje hlasový ráz
- [a] označuje hlásku podobnou české samohlásce *a*
- [(a)] označuje vypustitelnou samohlásku *a*
- [á] označuje samohlásku *a* s přízvukem – na slabice, kde se [á] vyskytuje, leží přízvuk
- [ã] označuje nasalizovanou samohlásku *a*
- [ā] označuje hlásku podobnou české samohlásce *á*
- [ǎ] označuje samohlásku *á* s přízvukem – na slabice, kde se [ǎ] vyskytuje, leží přízvuk
- [ã̃] označuje nasalizovanou samohlásku *á*
- [â] označuje otevřenější *á*, rty jsou při vyslovování více zaokrouhleny, výslovnost se blíží samohlásce *ó*, při nedbalé výslovnosti (příp. vlivem dialektu) je vyslovena až jako krátká samohláska *o*
- [æ] označuje otevřenější samohlásku *e*, podobnou anglickému *a* ve slově *bad*, často zní téměř jako samohláska *a* (např. v perštině)
- [b] označuje hlásku podobnou české souhlásce *b*
- [c] označuje hlásku podobnou české souhlásce *c*
- [c(s)] označuje dialektální odchylku paštštiny, kdy hláaska *c* může být vyslovena i jako *s*

- [č] označuje hlásku podobnou české souhlásce *č*
- [č^h] označuje aspirované *č*
- [d] označuje hlásku podobnou české souhlásce *d*
- [d̥] označuje retroflexní *d*
- [dʲ] označuje jednohláskové *dz*, podobné polskému *dz* (např. ve slově: *dzień*)
- [dʒ] označuje jednohláskové *dž*, podobné českému *dž* ve slově *džem*
- [dʒ(č)] označuje hlásku *dž*, kterou lze vyslovit i jako *č*
- [e] označuje hlásku podobnou české samohlásce *e*
- [é] označuje hlásku *e* s přízvukem – na slabice, kde se [é] vyskytuje, leží přízvuk
- [ē] označuje hlásku podobnou české samohlásce *é*
- [é̇] označuje samohlásku *é* s přízvukem – na slabice, kde se [é̇] vyskytuje, leží přízvuk
- [ē(aj)] označuje dialektální odchylku, kdy koncovka [ē] může být vyslovena i jako [aj]
- [é̇(áj)] označuje předchozí odchylku s přízvukem
- [f] označuje hlásku podobnou české souhlásce *f*
- [f(p)] označuje dialektální odchylku paštštiny, kdy souhláska *f* může být vyslovena i jako *p*
- [g] označuje hlásku podobnou české souhlásce *g*
- [ġ] označuje hlásku, která se v češtině často označuje jako ráčkované *r*
- [g^h] označuje hlásku *g* s přidechem
- [h] označuje hlásku podobnou české souhlásce *h*
- [h̥] označuje vypustiléné *h* (dialektální odchylka)
- [h̥] označuje aspiraci (jednotlivé aspirované hlásky jsou v seznamu rovněž uvedeny)
- [h̥] označuje hltanové – vzdušné *h*
- [h̥] označuje vypustitelné hltanové – vzdušné *h*
- [i] označuje hlásku podobnou české samohlásce *i*
- [í] označuje samohlásku *i* s přízvukem – na slabice, kde se [í] vyskytuje, leží přízvuk
- [ī] označuje hlásku podobnou české samohlásce *í*
- [í̇] označuje samohlásku *í* s přízvukem – na slabice, kde se [í̇] vyskytuje, leží přízvuk
- [ɪ] označuje hlásku podobnou ruskému tvrdému *ы*
- [j] označuje hlásku podobnou české souhlásce *j*
- [k] označuje hlásku podobnou české souhlásce *k*
- [k^h] označuje aspirované *k*
- [l] označuje hlásku podobnou české souhlásce *l*
- [l̥] označuje retroflexní souhlásku *l*
- [m] označuje hlásku podobnou české souhlásce *m*

- [n] označuje hlásku podobnou české souhlásce *n*
- [ɲ] označuje retroflexní *n*
- [o] označuje hlásku podobnou české samohlásce *o*
- [ó] označuje samohlásku *o* s přízvukem – na slabice, kde se [ó] vyskytuje, leží přízvuk
- [õ] označuje nasalizované *o*
- [p] označuje hlásku podobnou české souhlásce *p*
- [q] označuje zadopatrové *k*
- [q(k)] označuje dialektální odchylku pašštiny, kdy hlásky [q] může být vyslovena jako *k*
- [r] označuje hlásku podobnou české souhlásce *r*
- [ɾ] označuje retroflexní *r*
- [r̥] označuje vypustitelné retroflexní *r* (dialektální odchylka)
- [rr] označuje vícekmitkové *r*, podobné španělskému ve slově *perro*
- [s] označuje hlásku podobnou české souhlásce *s*
- [š] označuje hlásku podobnou české souhlásce *š*
- [ʃ] označuje retroflexní *š*
- [ʃ(χ,x)] označuje dialektální odchylku pašštiny, kdy hlásky [š] může být vyslovena jako [χ] nebo [x]
- [ś] označuje měkkí *š* podobné polskému *si* ve slově *się*
- [t] označuje hlásku podobnou české souhlásce *t*
- [t̪] označuje retroflexní *t*
- [t^h] označuje aspirované *t*
- [t̪^h] označuje aspirované retroflexní *t*
- [u] označuje hlásku podobnou české samohlásce *u*
- [ú] označuje samohlásku *u* s přízvukem – na slabice, kde se [ú] vyskytuje, leží přízvuk
- [ũ] označuje hlásku podobnou české samohlásce *ú, ů*
- [ũ̇] označuje samohlásku *ú/ů* s přízvukem – na slabice, kde se [ũ̇] vyskytuje, leží přízvuk
- [(u)] označuje vypustitelnou samohlásku *u*
- [ũ] označuje nasalizovanou samohlásku *u*
- [v] označuje hlásku podobnou české souhlásce *v*
- [w] označuje obouretné *v*, podobné anglickému *w* (např. ve slově: *where*)
- [x] označuje měkkopatrové (chrčivé) *ch*
- [z] označuje hlásku podobnou české souhlásce *z*
- [ž] označuje hlásku podobnou české souhlásce *ž*
- [ʒ] označuje retroflexní *ž*

- [ž(g)] označuje dialektální odchylku pašštiny, kdy hláska [ž] může být vyslovena jako *g*
- [χ] označuje hlásku podobnou české souhlásce *ch*
- [ə] označuje hlásku podobnou anglickému *a* ve slovech *an, about*
- [ə́] označuje samohlásku [ə] s přízvukem – na slabice, kde se [ə́] vyskytuje, leží přízvuk

Fonetika kurdštiny

V této práci v rámci srovnávání pašštiny s jí příbuznými indo-íránskými jazyky používám příklady z kurdského dialektu Kurmancî. Ten, na rozdíl od dialektu *سۆرانی* [sorānî], k zápisu používá latinku. Uvedu zde pouze ta písmena, která v kurdštině zastupují jiné hlásky, než které by mohl očekávat mluvčí češtiny.

- c* jednohláskové *dž* [dʒ]
- ç* jako české *č* [č]
- e* [æ]
- ê* jako české *é* [ē]
- i* podobně jako turecké *ı* nebo ruské *и* [ɪ], česky označované jako „tvrdé“
- î* [ī]
- j* [ž]
- q* [q]
- r* jako české *r* [r], v některých slovech jako španělské *rr* (vícekmitkové) [rr]
- ş* [š]
- u* nezaokrouhlené *u*, někdy připomíná německé *ü*
- û* jako české *ú/ů* [ū]
- w* obouretné *v*, jako v angličtině [w]
- x* chrčivé *ch* [x]
- y* jako české *j* [j]

Jiné analýzy – transkripce pašštiny do latinky

Na některých místech v této práci upozorňuji na fakt, že neexistuje jednotná transkripce z pašštínské abecedy do latinky. Jedním z hlavních důvodů této neexistence je fakt, že v různých jazycích jsou písmena latinky čtena různými způsoby, neboť latinku používá mnoho jazyků nejen z různých jazykových skupin (germánské, slovanské, aj.), ale i z různých jazykových rodin (indoevropská, ugrofinská, algonkinská, aj.) a tak není možné, aby existovala jednotná transkripce do latinky (mluvčí jednotlivých jazyků by měli tendenci tuto transkripci číst vzhledem k tomu, jaké hlásky daná písmena latinky v jejich jazyce reprezentují). Tak např. přepis [jaba] – mluvčí angličtiny by jej nejspíš přečetl jako *džaba*, mluvčí španělštiny jako *chaba*³, mluvčí portugalštiny jako *žaba* a mluvčí češtiny jako *jaba*.

Namísto jednotné mezinárodní transkripce existují různé druhy transkripce v rámci jednotlivých jazyků. Tedy ani v rámci češtiny neexistuje jeden způsob přepisu, ale každý autor může zavést svůj vlastní. V rámci češtiny lze slovo *پښتو* přepisovat například těmito způsoby: *pašto*, *pachto*, *pašto*, *pachtó*, *paš'to*, *pašto*, atd. Záleží na autorovi práce, jakým způsobem se rozhodne označovat v přepise přízvuk, retroflexivnost, dialektové odchylky atd.

V této knize je v přepisech do latinky (uváděných v hranatých závorkách) dbáno na co největší přesnost vzhledem ke skutečné výslovnosti daného slova i s uvedením dialektových odchylek a tzv. němých souhlásek. Tímto se systém transkripce této práce velmi liší od systémů používaných v jiných pracích.

Miran M. A. (1969) se v přepise liší v těchto hláskách: uvulární úžinovou kmitavou znělou hlásku *غ* přepisuje jako „g“. Neznělé alveolární afrikáty *خ*, *ځ* přepisuje jako „e“, „z“. Prepalatální afrikáty *چ*, *ج* přepisuje jako „c“, „j“. V přepisech nenaznačuje dialektální odchylky.

Taylor R. (2000) se liší v těchto hláskách: retroflexivnost označuje zdvojením (tt, dd, atd.). Hlásky *ش*, *ج* přepisuje jako „sh“, „zh“. Podobně i hlásky *خ*, *ځ* přepisuje jako „kh“, „gh“. Dlouhou samohlásku [ī] označuje jako „ee“, dlouhou samohlásku [ā] jako „aa“. Přízvuk neoznačuje. V přepisech nenaznačuje dialektální odchylky.

Tegey H., Robson B. (1996) se liší v těchto hláskách: *چ* přepisují jako „ch“, *ج* jako „j“, *ش* jako „sh“, *ځ* jako „ts“, *غ* jako „gh“, *خ* jako „kh“, *ښ* jako „x“. Hlasový ráz označují po

---

³ Zde se b nevyslovuje jako české *b*, nýbrž jako něco mezi *v* a *b* – trochu se podobá anglickému *w*.

vzoru IPA jako „i“. Krátkou samohlásku [i] zapisují jako [ɪ] a dlouhou samohlásku [ī] zapisují jako [i]. V přepisech neoznačují dialektální odchylky.

Fonetika

Popis souhlásek

V centrálním dialektu je 30 souhlásek, které jsou popsány dále. Děním je zde na hlásky shodné s těmi, které existují i v češtině a na ty, které v češtině neexistují. U každé souhlásky je vysvětlena výslovnost na základě porovnání s českými slovy, příklad použití ve slově (tyto jsou ponechány z původního zdroje: *A Reference Grammar of Pashto* a její přepis do latinky užívaný v této knize. Pro přepis výslovnosti užívaný v hranatých závorkách není použit systém IPA (International Phonetic Alphabet – Mezinárodní fonetická abeceda), ale je použita česká abeceda s některými zástupnými prvky (doplňujícími znaménky, písmeny z řecké abecedy, horní indexy aj.). Jde tedy o úpravu původního systému transkripce, který byl založen na angličtině a byl proto nevhodný pro českého zájemce. V následujících příkladech ještě nenaznačuji dialektální odchylky. Tato první řada souhlásek se vyslovuje stejně jako v češtině:

ب	[b] <u>bič</u> , <u>oblaka</u>	jiný بل [bəl], děda بابا [bābā]
خ	[c] <u>noc</u> , <u>cena</u>	kolik خو [co], jak څنگه [cəŋga] ⁴
چ	[č] <u>oči</u> , <u>čaj</u>	kde چېره [čéra], levý چاپ [čap]
د	[d] <u>den</u> , <u>padl</u>	tento دا [dā], tři درې [dre]
ف	[f] <u>faul</u> , <u>profese</u>	výslovnost تلفظ [talafúz]
گ	[g] <u>gól</u> , <u>mango</u>	vysoký جگ [dʒəg], květina گل [gəl]
ه	[h] <u>had</u> , <u>nahý</u>	devět نهه [nəhə], také هم [həm]
ځ	[χ] <u>chobot</u> , <u>pelech</u>	dobrý بڼه [χa], pašština پښتو [paχtó]
ی	[j] <u>jeden</u> , <u>vlajka</u>	Bůh خدای [xwdāj], jeden یو [jaw]
ک	[k] <u>kop</u> , <u>potok</u>	práce کار [kār], dům کور [kor]
ل	[l] <u>les</u> , <u>vlak</u>	ruka لاس [lās], zde دلته [dólta]
م	[m] <u>mít</u> , <u>pomsta</u>	matka مور [mor], mír سلام [salám]
ن	[n] <u>na</u> , <u>ono</u>	ne نه [nə], pole کرونده [kərwandá]
پ	[p] <u>pes</u> , <u>spát</u>	záclona پرده [pardá], levý چاپ [čap]
ر	[r] <u>růst</u> , <u>krok</u>	kde چېره [čéra], díky تشکر [tašakúr]
س	[s] <u>sad</u> , <u>mašt</u>	ruka لاس [lās], červený سور [sur]
ش	[š] <u>šok</u> , <u>naštvat</u>	šest شپږ [špag], dvacet شل [šəl]
ت	[t] <u>tanec</u> , <u>jít</u>	díky تشکر [tašakúr], osm اته [atə]
ز	[z] <u>zed'</u> , <u>mazat</u>	syn زوی [zoj], lev زمري [zməraj]

Následující řada souhlásek se vyslovuje jinak než v češtině, příp. tyto hlásky v češtině neexistují. Tyto souhlásky mohou být pro mluvčí češtiny obtížnější na výslovnost.

⁴ Výslovnost některých souhlásek se může lišit podle dialektu. Tento jev je popsán dále.

خ	jednohláskové dz: [dʒ]	místo خای [dʒāj]
خ	chrčivé zadopatrové ch: [x]	Bůh خدای [xwdāj] čas وخت [waxt]
ح	hltanové h: [ħ]	vláda حکمت [ħukumát]
ع	hlasový ráz: [ʕ]	veřejný عام [ʕām]
غ	ráčkované zadopatrové r: [ɣ]	Afghánec افغان [afɣān], tamten هغه [haɣá]
ق	zadopatrové k: [q]	minuta دقیقه [daqiqá]
و	obouretné v: [w]	říct وایه [wáwāja], otevřený وزه [wáza]
ت	palatální t: [t]	všechno تول [tol], auto موتور [moťár]
د	palatální d: [d]	velmi دېر [der], chléb دودی [dođáj]
ن	palatální n: [n]	dcery لونی [lúne], jablko منیه [mańá]
ر	palatální r: [r]	unavený سنږی [stəɾáj], děti واره [wāɾə]

Podrobnější popis obtížnějších souhlásek

غ Tato hláska existuje v mnoha orientálních jazycích. Vyslovuje se podobně jako francouzské „r“, v některých oblastech Německa se tak vyslovuje i německé „r“ – tedy ráčkované „r“. Označuje se jako uvulární (čípková) úžinová kmitavá znělá hláska.

خ Tato hláska je obsažena téměř ve všech orientálních jazycích od arabštiny a hebrejštiny přes perštinu až po hindštinu, kde ale bývá ne zcela správně vyslovena jako aspirované „k“ – *kh*, psáno خ [xa] nebo [k^ha], někdy též: خ [k^ha]. Existuje i v němčině ve slovech Bach, auch, nach, nikoliv však ve slovech ich, mich apod. Někteří mluvčí španělštiny tak vyslovují španělské „j“ příp. „g“ ve slabikách „ge, gi“. Zadní část jazyka je při výslovnosti mírně zdvižena. Tuto hlásku lze česky popsat jako „chrčivé ch“. Označuje se jako velární (měkkopatrová) úžinová neznělá hláska.

ق Existuje i v arabštině, perštině a jiných jazycích. V arabštině se vyslovuje různě podle dialektu. Ve spisovné arabštině vždy jako velární (měkkopatrová) závěrová neznělá hláska, tzv. „čípkové k“. Stejně tak ji lze vyslovit v paštštině, ale je často vyslovena jako [k] – tedy jako tvrdopatrová závěrová neznělá hláska. Stejná tendence existuje i v urdštině a hindštině. Při správné výslovnosti je zadní část jazyka zdvižena nahoru podobně jako při výslovnosti českého *k*, ale je stažena více dozadu a artikuluje se proti čípku.

ت ، د ، ن ، ر Tyto hlásky se nazývají palatální, příp. retroflexní. Jsou zvláště zajímavé, protože paštúnština je jediným íránským jazykem s řadou retroflexních hlásek (vyznačují se jimi především indické jazyky). Retroflexní hlásky se vyslovují s jazykem ohnutým nahoru a dozadu z klidové polohy (retro – dozadu, flex – ohnout, ohýbat).

ح Toto je hrdelná úžinová nehlasná souhláska, která pochází z arabštiny. Vyslovuje se tak, že ústa se otevřou, jazyk se stáhne dozadu a svou zadní částí (kořenem) se vyklene proti zadní stěně hrdelní. Tento tlak z ústní dutiny je podpořen silným tlakem z dutiny hrdelní, která se celá nadzvedne, čímž vzniká zvuk částečně podobný českému *ch*, ale tvořený v hrdle. Takto vypadá správná výslovnost této hlásky, ale v paštštině často není vyslovena vůbec.^[10]

ع Tato hláska se označuje jako hlasivková závěrová nehlasná souhláska. Při jejím tvoření se hlasivkové vazy sevřou a pak rozrazí výdechovým proudem. V češtině jí odpovídá hláska zvaná hlasový ráz, kterou vyslovujeme např. v těchto spojeních: k očku [k' očku], k Alíkovi [k' alíkovi], kde má rozlišovací funkci – porovnejte výslovnost těchto dvojic: kočku / k očku, kalí kovy / k Alíkovi apod.^[10]

Souhlásky nepaštúnského původu

Souhlásky ف [f], ق [q], ح [ħ] (vzdušné *h* – faryngální tj. hltanová úžinová neznělá hláska), ع [ʿ] (hlasový ráz – glottální tj. hrtanová hlasivková závěrová neznělá hláska) nejsou paštúnského původu. Objevují se ve slovech arabského a perského původu. V neformální řeči vzdělaných Paštúnů a v řeči nevzdělaných Paštúnů se ف vyslovuje jako [p], ق jako [k], ح a ع se nevyslovují vůbec. Paštúni, kteří vyrůstají v oblastech, kde je velký vliv východní perštiny obvykle vyslovují ف, ق jako [f, q]. To je způsobeno tím, že perština tyto hlásky vyslovuje vždy jako [f, q], ačkoliv [q] je někdy vyslovováno jako [ǧ]. Příklady (ponechány ze zdroje: *A Reference Grammar of Pashto*):

perský, perština	فارسی	[fārsí]	/	[pārsí]
rodzíl	فرق	[farq]	/	[park]
jednota	اتفاق	[itifāq]	/	[itipāk]
pokrok	ترقی	[taraqí]	/	[tarakí]
vláda	حکومت	[ħukumát]	/	[ukumát]
veřejný	عام	[ʿām]	/	[ām]

Arab	عرب	[‘arab]	/	[arab]
moderní	عصرى	[‘asrī]	/	[asrī]
region	علاقه	[‘alāqá]	/	[alāká]

Poloněmé souhlásky

V paštštině existují poloněmé souhlásky, které se vyslovují jen v některých dialektech a obvykle ve všech dialektech při formálních projevech. Jsou tedy víceméně považované za správné, čemuž naznačuje i fakt, že se zapisují obvykle vždy, nezávisle na tom, zdali jsou nebo nejsou vysloveny. V této knize jsou v prepisech výslovnosti vždy psány kurzívou (*h*, *r*, *aj*.) Mezi tyto poloněmé souhlásky patří například ◦ [h] v těchto slovech:

chlapec هلك [halók]

chlapče هلكه [halókə]

Tyto příklady lze tedy vyslovovat jako [halók, halókə] nebo jako [alók, alókə]. Píše se ale obvykle vždy هلك، هلكه، , nikoliv الك، الكه .

Souhlásková redukce

Ve velmi malé míře dochází k úplné redukci souhlásek ve výslovnosti. Týká se to zejména některých tvarů slabých zájmen, jsou-li připojena ke slovu, ke kterému se vztahují. Například spojení *jeho kniha* lze přeložit následujícími způsoby, přičemž v posledním případě došlo k souhláskové redukci – souhláska [j] z mluveného projevu zcela zmizela, ačkoliv nejde o poloněmou souhlásku.

jeho kniha كتاب يي [kitáb je]

jeho kniha كتابيي [kitábje]

jeho kniha كتابي [kitábe]

Hlavní rozdíly ve výslovnosti souhlásek mezi dialekty

Následující písmena se čtou různě podle daného dialektu. Rozdílů ve výslovnosti mezi dialekty je více a mnohdy se liší podle malých oblastí i v rámci dialektu. Tyto rozdíly nebyly zatím v odborných pracích nijak podrobně popsány, což může být způsobeno i náročností takového studia. Podobné studie by vyžadovaly mnoho času a především by byl nutný kontakt s mnoha rodilými mluvčími pokud možno ze všech oblastí Afghánistánu. Tečka pod písmenem v hranatých závorkách označuje retroflexní výslovnost, příp. tendenci k retroflexní výslovnosti.

<i>písmeno</i>	<i>západní dialekt</i>	<i>centrální dialekt</i>	<i>východní dialekt</i>
ژ	[ž]	[z]	[dʒ]
ز	[ž]	[g]	[g]
ڭ	[š]	[χ]	[x]
ى	[ē]	[aj]	[aj]
ى	[ej]	[əj]	[əj]

Příklady: ^[1]

měsíc	سپورمى	[spožmėj]	[spogmėj]	[spogmėj]
klepe se	رېږدېږى	[reždézī]	[regdégī]	[regdégī]
paštština	پښتو	[paštó]	[paχtó]	[paxtó]
pravda	رېښتيا	[rištijǎ]	[rixtijǎ]	[rixtijǎ]
hluboký	ژور	[zəwár]	[žəwár]	[dʒəwár]
muž	سرى	[sarǎ]	[saráj]	[saráj]

Samohlásky

Samohlásky centrálního dialektu

Centrální dialekt má devět samohlásek:

[a] <u>n</u> ad, <u>h</u> lav <u>a</u>	(<i>uprostřed slov se nepíše</i>)	výslovnost تالْفُظ [talafúz]
[ā] m <u>á</u> lo, n <u>á</u> š	ا (<i>alif</i>)	vy تاسى [tāse]
[e] n <u>e</u> , j <u>e</u> n	ي	jsi يى [je]
[i] v <u>i</u> dět, kl <u>i</u> d	(<i>uprostřed slov se nepíše</i>)	opakovat تَكَرَّر [tikrār]
[ī] m <u>í</u> t, v <u>í</u> ce	ي	jít حَى [dʒī], jsou دى [dī]
[o] m <u>o</u> c, <u>o</u> děv	و	paštština پښتو [paχtó]
[u] d <u>u</u> b, kl <u>u</u> k	(<i>uprostřed slov se nepíše</i>)	prosím لَطْفَا [lutfán]
[ū] v <u>u</u> l, <u>u</u> l	و	ulice كُوخَه [kūcá]
[ə] v <u>l</u> k, zmok <u>l</u>	(<i>uprostřed slov se nepíše</i>)	ne نه [nə], vysoký جَگ [dʒəg]

Samohláska, kterou zde přepisuji jako [ə], se v češtině v písmu neoznačuje. Přesto je však částečně vyslovena ve slabikotvorném „l“ nebo „r“ ve slovech jako „vlk, prst, vlhký“ apod. Vyskytuje se mimo jiné i v angličtině – často se jako příklad uvádí anglický neurčitý člen „a, an“.

V paštštině její výslovnost leží někde mezi hláskami [a] a [ə], jako by pouze šlo o redukované [a]. Proto se někdy může zdát, že zní stejně (nebo alespoň téměř stejně) jako samohláska [a]. Je rovněž možné, že mluvčí paštštiny, kteří jsou více ovlivnění perštinou,

mají větší tendenci tuto samohlásku vyslovovat téměř jako [a], jelikož v perštině tato hláska neexistuje.

Samohlásky [a, i, o, u] se nevyskytují na začátku paštúnských slov, pouze na začátku slov přejatých z jiných jazyků.

Samohlásková redukce

Jako samohláskovou redukci označuji jev, kdy mluvčí některé samohlásky v určitých slovech, příp. polohách vzhledem k přízvuku vyslovují jinak. Tyto samohlásky se pak spodobňují s následujícími samohláskami nebo se redukují – přecházejí ve výslovnosti až do [ə].

Samohláska [a] se často redukuje na [ə] v nepřízvukných polohách.

Ve všech dialektech, zvláště pak v západním dialektu, se samohlásky [e] a [o] často ve výslovnosti mění na [ī] a [ū] následuje-li jedna z těchto samohlásek: [ī] nebo [ū], například dělám كېرم [kéž(g)əm] – zde samohláska [e] zůstává ve výslovnosti nezměněna, ale například u následujícího slova se objevují dvě možnosti výslovnosti: dělá كېرى [kéž(g)ī] nebo [kíž(g)ī].^[1] Jde o jev samohlásková redukce, který v prepisech do latinky není v této práci označován, přesto na něj místy slovně upozorňuji. Taylor Roberts (2000) v knize *Clitics and Agreement* přímo označuje [e] a [o] jako polosamohlásky, které se účastní procesu vokální harmonie, jestliže následující slabika obsahuje vysokou samohlásku.

Dvojhásky

Některé ze samohlásek ze seznamu výše jsou následovány souhláskami [w] nebo [j]. Kombinací s těmito hláskami vznikají dvojhásky:

[ej]	ې	kolík, věšák مېڅ [mejx], povzdech اسوېلى [aswejláj]
[əj]	ى ى	okraj, hrana ژى [ž(g)əj], jste ياستى [jástəj]
[aj]	ى	kupující اخستونكى [axistūnkaj], léto اوړى [wóraj] zrcadlo اينه [ajná], úspěch برياليتوب [barjāljajtób]
[āj]	اى	Bůh خداى [xwdāj], místo خاى [d'āj]
[ūj]	وى	pach بوى [būj], příroda خوى [xūj], je (koho?) دوى [dūj]
[aw]	و	chut' ذوق [zawq(k)], a او [aw], kopat (zem) غوچول [gawčawól] armáda پوځ [pawd'], listopad-prosinec قوس [q(k)aws], národ قوم [q(k)awm]

Přízvuk a intonace

Slovní přízvuk

V každém slově o více než jedné slabice leží přízvuk na některé z těchto slabik. Přízvučná slabika se vyslovuje s větším důrazem než ostatní – toto je důležité při výslovnosti dodržovat a vnímat to. V češtině leží přízvuk obvykle na první slabice a není tak silný, jako v některých jiných jazycích – mluvčí češtiny někdy přízvuk např. v románských jazycích vnímají spíše jako délku samohlásky a mají tendence např. španělské *cerveza* vyslovovat jako „servésa“. Na rozdíl od češtiny ale paštúnský přízvuk může ležet na jakékoliv slabice (podobně jako v angličtině nebo ruštině) a v některých slovesných tvarech ovlivňuje i význam (jde o některá dvojité nepravidelná slovesa). V písmu se přízvuk neoznačuje; v prepisech v hranatých závorkách v této knize je přízvuk označován čárkou nad samohláskou dané slabiky: [´] (například [á, é] aj.). Poloha přízvuku ve slovech je ve většině případů nepředvídatelná. Ve slovech paštúnského původu bývá přízvuk často na poslední slabice, například nemocný رنخور [randʒúr], v ženském rodě takových slov je však na předposlední: nemocná رنخوره [randʒúra].^[1]

Převzatá slova si obvykle zachovala přízvuk na stejné slabice. Například slova převzatá z perštiny končící na [-ā] si zachovala přízvuk na poslední slabice stejně jako v perštině: tatínek ابا [abā], osmdesát اتمیا [atjā], autobusová zastávka استندگاه [istādgā], kamarád اشنا [ašnā].^[1]

Nicméně slova končící na [-ā], která jsou převzatá z arabštiny nemívají přízvuk na poslední slabice: nicméně اما [ámā], příšera بوبلا [búbalā], dokonce حتی [hátā].

Některé přípony automaticky nesou přízvuk – v paštúnštině je spousta prefixů, sufixů a infixů, které nesou gramatický význam (čas, číslo, rod aj.). Některé z těchto sufixů nesou přízvuk, tedy připojíme-li k nějakému slovu prefix či sufix, který nese přízvuk, přesune se přízvuk z dané slabiky slova právě na tento prefix či sufix. Například sufixem ونه [-úna] se tvoří množné číslo mužského rodu. Tato přípona nese přízvuk, tedy připojíme-li tuto příponu k nějakému slovu, přenesou se na ni přízvuk, například^[1]:

invaze يرغل [jərgál]	ale: invaze (pl.) يرغلونه [jərgalúna]
píseň سرود [surúd]	ale: píseň سرودونه [surūdúna]
krk اورمېن [orméž(g)]	ale: krky اورمېرونه [ormež(g)úna]

Intonace vět

V průběhu řeči se může měnit melodie vět. Tato intonace je v paštúnštině důležitým faktorem pro odlišení druhů vět.

Jeden z aspektů, kde intonace v paštštině hraje důležitou roli je tvoření otázek. Jediným rozdílem mezi oznamovací větou a zjišťovací otázkou je právě intonace. V oznamovací větě je intonace klesavá, zatímco v tázací stoupavá. Toto je velmi podobné češtině (např.: On hraje. → On hraje?).^[1]

Patang je doktor.	پاتنگ ډاکټر ده.	[patáng dākṭár da↓]
Patang je doktor?	پاتنگ ډاکټر ده؟	[patáng dākṭár da↑]
Nejí.	نه خوری.	[nə xwri↓]
Nejí?	نه خوری؟	[nə xwri↑]

Porovnání výslovnosti s dalšími indo-iránskými jazyky

Přikládám zde ještě tuto podkapitolu, ve které se věnuji porovnání výslovnosti s hindštinou, urdštinou a perštinou.

Paštština, ačkoliv se řadí mezi iránské jazyky, sdílí spoustu podobností ve výslovnosti s jazyky indo-árijskými. Je to jediný iránský jazyk, který obsahuje řadu palatálních (retroflexních) souhlásek. Palatální souhlásky jsou dnes typické spíše pro indo-árijské jazyky (urdština, hindština, nepálština, gudžarátština aj.). Nicméně podobně jako ostatní iránské jazyky oproti urdštině, hindštině, nepálštině i gudžarátštině paštština postrádá řadu přídechových hlásek (např. [t^ha]: تھ, थ, थ, [g^ha]: گھ, घ, ए, aj.) a oproti gudžarátštině postrádá retroflexní [ɭ]. Zde je přehled retroflexních souhlásek, které má paštština společně s urdštinou, hindštinou a gudžarátštinou:

	paštšský zápis	urdský zápis	hinský zápis	gudžarátský zápis
[t]	ټ	ٹ	ट	ट
[d]	ډ	ڈ	ड	ड
[r]	ړ	ڑ	ड	ड
[n]	ڼ	ڻ	ण	ण

Paštština je „zvukově“ velmi bohatě vybavená – má velké množství rozdílných hlásek z nichž některé se v okolních jazycích nevyskytují. Podobný příklad nalezneme i v češtině – české „ř“ se v okolních jazycích nevyskytuje (až na podobné polské rz, které se ale jako české ř nevyslovuje). V paštštině to jsou souhlásky خ، بن، خ، jsou-li vyslovené jako [d^z, ɣ, c]. Dále pak samohláska [ə] a dvojhláska ى [əj].

Zajímavá je i tendence vyslovovat hlásku w [w] v některých slovech jako [v]. Je možné, že jde o vliv perštiny příp. urdštiny, kde se toto písmeno vyslovuje jako české v nebo je to jen další rozdíl mezi dialekty.

Jiné fonetické analýzy

Miran M. A. (1969) ve své práci mluví o třech druzích přízvuku. Tyto přízvuky nazývá hlavní, vedlejší a slabý. Uvádí, že každé slovo má jeden hlavní přízvuk a jeho poloha ve víceslabičných slovech není předvídatelná. Dále v souvislosti s přízvukem mluví o tónech – označuje tón extra vysoký, vysoký, střední a nízký, přičemž extra vysoký tón se objevuje výjimečně. Vysoký tón se obvykle objevuje na poslední slabice věty s hlavním přízvukem. V prepisech označuje pouze hlavní přízvuk, tóny neoznačuje.

V jiných pracích jsem informace o více druzích přízvuku nenašel, stejně jako informace o intonaci, které Miran M. A. (1969) uvádí, a proto zde tyto údaje nejsou ve výkladu gramatiky nijak uvedeny.

Tegey H., Robson B. (1996) nepoužívají označení poloněmá souhláska ani samohlásková a souhlásková redukce a tyto jevy popisují pouze jako zvláštní výslovnostní jevy.

Písmo

O písmu

Paštšské písmo je převzaté z arabštiny. Je to písmo hláskové, které je geneticky spjato se starokanaánským hláskovým písmem, epigraficky doloženým přibližně od roku 1000 př. n. l. Toto písmo mělo 22 grafémů a patrně je foinického původu. Nápisy pocházejí z dnešního Libanonu (starověká Foinikie), ze Sýrie, jihovýchodního Turecka, severní Mezopotámie, Palestiny a Jordánska. Starokanaánské písmo převzali také Aramejci a z aramejského písma se vyvinulo písmo nabatejské. Nabatejci mluvili arabským dialektem, ale jako psaného jazyka používali aramejštinu.^[7]

Kurzivní forma nabatejského písma s některými ligaturami⁵ již tvoří přechod k arabskému písmu. Lze předpokládat, že v polovině 6. stol. n. l. bylo staroarabské písmo známo v Hidžázu, Sýrii, Palestině a jihomezopotámské Híře. Pravděpodobně v 8. stol. byly zavedeny značky pro samohlásky (vokalizace⁶) a v 8. – 9. století se stejně psané grafémy začaly rozlišovat pomocí diakritických znamének (tečky nad a pod písmeny).^[7]

V sedmém století se pro zápis paštštiny používalo několik stylů arabské abecedy. Dva nejčastější styly byly perský Nastaliq (نستعلیق) a arabizovaný styl Naskh (نسخ).

Obr. 3: Výňatek z nejstaršího známého dokumentu v paštštině psaného stylem Nastaliq: Xayr ul-Bayan.

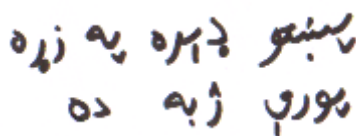
Zdroj obrázku:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/46/C_hair_al-Bayan_retouched.png

⁵ Složenina dvou písmen.

⁶ V paštštině se vokalizace obvykle nepoužívá.

Dnes se tyto a jiné styly používají pouze místy z estetických důvodů, podobně jako kaligrafie. Při čtení ručně psaných zápisů se můžeme setkat s velkou spoustou menších či větších modifikací písma, což může zpočátku činit potíže pro přečtení. Např. se někdy zjednodušuje psaní teček: dvě tečky u sebe se píší jako čárka, tři tečky pak jako ^, příp. ˇ. Na následujícím obrázku je takovým způsobem napsána věta پښتو ډېره په زړه پورې ژبه ده [paš(χ,x)tó d́era pa z̄ra póre ž(z,d^ž)ába da]:

Obr. 4: Ukázka rukopisu

Přehled písmen

V paštúnštině byla zavedena upravená písmena pro zápis hlásek, které nejsou v ostatních jazycích používajících perso-arabskou abecedu (např. typicky paštské souhlásky [c], [χ], [d^ž]). Dále je tu řada písmen, které v jiných jazycích nenajdeme – zjm. písmena s kroužkem (kroužkem pod písmenem se označují retroflexní hlásky).

V následujícím seznamu písmen budou uvedeny všechny tvary písmen v závislosti na jejich poloze ve slově (samostatná, koncová, prostřední, počáteční), název písmene a přepis do latinky používaný v této knize. Jak již bylo upozorněno dříve, přepis do latinky se může v různých publikacích lišit, neboť neexistuje mezinárodní norma stanovující systém transkripce do latinky. Existuje pouze systém IPA, který však nebyl použit v žádné ze zdrojových knih, a proto jsem od něj, z části i z technických důvodů, odstoupil. Výslovnost již nebude u jednotlivých písmen zvlášť vysvětlována, neboť je popsána v předchozí kapitole - 0 Fonetika. Pod následujícím seznamem písmen je postupně vysvětlen systém psaní.

Slovy „samostatná“, „koncová“, „prostřední“ a „počáteční“ označují formu daného písmene, vzhledem k poloze ve slově. Lomítkem odděluji různé přepisy daného písmene, vzhledem k jeho aktuální funkci ve slově.

samostatná	koncová	prostřední	počáteční	název	přepis
ا	ا			الف <i>alif</i>	a/ā/i/u/-
ب	ب	ب	ب	بي <i>be</i>	b
پ	پ	پ	پ	پی <i>pe</i>	p
ت	ت	ت	ت	تی <i>te</i>	t
تھ	تھ	تھ	تھ	تھی <i>te</i>	ʈ
س	س	س	س	سی <i>se</i>	s
ج	ج	ج	ج	جیم <i>d̄īm</i>	d ^ž
چ	چ	چ	چ	چی <i>če</i>	č
جھ	جھ	جھ	جھ	جھی <i>d̄'e</i>	d ^ž
خ	خ	خ	خ	خی <i>ce</i>	s(c)
ح	ح	ح	ح	حی <i>he</i>	h
خھ	خھ	خھ	خھ	خی <i>xe</i>	x
د	د			دال <i>dāl</i>	d
ڊ	ڊ			ڊال <i>dāl</i>	ɖ
ذ	ذ			ذال <i>zāl</i>	z
ر	ر			ري <i>re</i>	r
ز	ز			زې <i>ze</i>	z
ڙ	ڙ			ڙي <i>re</i>	ɽ
ڙھ	ڙھ			ڙھی <i>že</i>	ž(z,d ^ž)
ڱ	ڱ			ڱي <i>ge</i>	ž(g)
سین	سین	سین	سین	سین <i>sīn</i>	s
شین	شین	شین	شین	شین <i>šīn</i>	š
بنین	بنین	بنین	بنین	بنین <i>χīn</i>	š(χ,x)
ص	ص	ص	ص	صاد <i>sād</i>	s
ض	ض	ض	ض	ضاد <i>zād</i>	z
ط	ط	ط	ط	طوی <i>toe</i>	t
ظ	ظ	ظ	ظ	ظوی <i>zoe</i>	z
ع	ع	ع	ع	عین <i>ajn</i>	(‘)
غ	غ	غ	غ	غین <i>gajn</i>	ġ
ف	ف	ف	ف	فی <i>fe</i>	f
ق	ق	ق	ق	قاف <i>qāf</i>	k(q)
ک	ک	ک	ک	کاف <i>kāf</i>	k
گ	گ	گ	گ	گاف <i>gāf</i>	g
ل	ل	ل	ل	لام <i>lām</i>	l
م	م	م	م	میم <i>mīm</i>	m
ن	ن	ن	ن	نون <i>nūn</i>	n
ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	نون <i>ṇūn</i>	ṇ
ه	ه	ه	ه	هي <i>he</i>	h
ھ	ھ			زورکی <i>zwarakaj</i>	ə
و	و			واو <i>wāw</i>	w
ی	ی	ی	ی	یہ <i>je</i>	ī/j/ē(aj)
یہ	یہ	یہ	یہ	سختہ یہ <i>saxta je</i>	ī

ي	ي	پ	پ	پستنه يي <i>pasta je</i>	e
ى	ى			بخينه يي <i>χad'īna je</i>	əj
ئ	ئ			فعلليه يي <i>fe'līja je</i>	əj

Vokalizační znaménka:

ˆ	<i>zwar</i>	[a]	např.: ت [ta]
˘	<i>zer</i>	[i]	např.: ت [ti]
˙	<i>peš</i>	[u]	např.: ت [tu]
˝	<i>zwarakai</i>	[ə]	např.: ت [tə]

System psaní

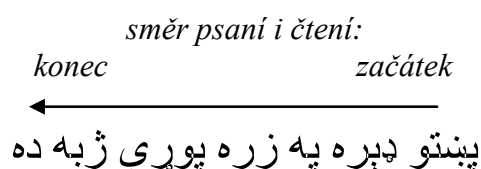
Pokusil jsem se v této kapitole o co nepodrobnější vysvětlení systému psaní. Zařadil jsem k jednotlivým jevům několik názorných příkladů. Zvládnout paštské písmo není snadné, jestliže zájemce neovládá jinou abecedu odvozenou z perso-arabského písma. Způsob psaní i čtení se od latinky velice liší. Začátečník by se měl učit jen několik nových písmen denně a každý den alespoň chvilku procvičovat psaní i čtení slov. I po zvládnutí celé abecedy může ještě nějaký čas trvat, než si začátečník psaní písmen a čtení slov jako celků zautomatizuje.

Charakteristiky paštského písma

Paštské písmo sdílí všechny charakteristiky s ostatními jazyky používajícími modifikaci tohoto písma. Tyto charakteristiky zde vysvětlím.

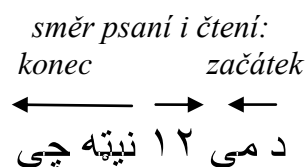
Směr psaní

Píše se zprava doleva, tedy směr psaní i čtení začíná vpravo a končí vlevo. Nesprávně je toto někdy označováno jako psaní či čtení „pozpátku“, „odzadu“ apod. Toto je pochopitelně nesmysl, neboť se začíná prvním a končí posledním písmenem slova. Jediným rozdílem je samotný směr, který jde zprava doleva.

Směr psaní číslic

Číslice tvoří výjimku co se směru psaní a čtení týče. Číslice se čtou a píší zleva doprava, tedy v opačném směru než zbytek textu. Pro zápis číslovek používá pašština naše arabské číslice (1, 2, 3, 4, ...) nebo současné arabské (١, ٢, ٣, ٤, ...). Objevit se mohou i perské číslice (۱, ۲, ۳, ۴, ...). Kompletní seznam číslic najdete v kapitole 0 Číselné symboly.

Velká a malá písmena

Nerozlišují se velká a malá písmena. Paštská písmena se zcela vůbec nedělí na velká (kapitálky) a malá. Začátek věty tedy není nijak označen – v textu místo, kde začíná nová věta vyplývá přirozeně z toho, že předchozí věta končí interpunkčním znaménkem. Podobně se nijak neoznačují vlastní jména, názvy atd.

zač. 2. věty   kon. 1. věty
بيځي خراب دی. ځکه د خټکيو خوند يې هم نه وه.

Zápis samohlásek

Problematický je zápis a čtení samohlásek. Perso-arabská abeceda je ve své podstatě souhláskové písmo, tedy abeceda bez písmen označujících samohlásky. V pašštině se uprostřed slov neoznačují krátké samohlásky [a], [i], [u], [ə]. Krátké samohlásky [e], [o] se zapisují vždy. Dlouhé samohlásky [ā], [ī], [ū] se zapisují vždy. K zápisu samohlásek [o], [ū] a souhlásky [w] slouží jediné písmeno: و. Podobně k zápisu samohlásky [ī], souhlásky [j] a navíc i dvojhásky [aj] slouží písmeno: ی.

Začátečníkovi může činit potíže přečíst správně a plynule paštský text především tehdy, nedokáže-li indentifikovat samohlásky ve slovech. Začátečník by rovněž neměl číst texty, které obsahují příliš mnoho pro něj neznámých slov, neboť nezná-li například slovo غونده, nemůže vědět, zdali و zde zastupuje [ū], [o] nebo [w].

Při psaní samohlásek na začátku slov je vždy použit alif. Některé samohlásky se na začátku slov píší jen pomocí alifu, některé pomocí kombinace alifu s jiným písmenem.

Zde je přehled samohlásek a písmen, kterými se v textu zapisují. Upozorňuji, že slovy „na začátku, uprostřed“ atd. neoznačuji tvary jednotlivých písmen. Uvádím pouze písmena, kterými se daná samohláska v dané poloze ve slově píše. Tvary konkrétního písmene najdete v přehledu písmen. Tedy například samohláska [a] se zapisuje alifem na začátku slov a souhláskou he nakonci slov, ale jaký tvar má souhláska he nakonci slov zde není napsáno (je uvedena její samostatná forma).

samohláska	na začátku	uprostřed	nakonci	samostatně
[a]	ا	<i>nepíše se</i>	ه	ه، ا
[ā]	آ	ا	ا	آ
[e]	ا	ي	ي	ي
[i]	ا	<i>nepíše se</i>	-	ا، ي، ای
[ī]	اي	ي	ی	ی، اي، ی
[o]	او	و	و	او، و
[u]	ا	<i>nepíše se</i>	-	ا، او
[ū]	او	و	و	او، و
[ə]	<i>nevyskytuje se</i>	<i>nepíše se</i>	ه	ه

Tvary písmen

Existují čtyři tvary písmen, jak je patrné z přehledu písmen v kapitole 0 Přehled písmen. Písmena na sebe ve slovech navazují a spojují se podobně jako v psací latině. První písmeno slova má počáteční tvar. Na tento tvar navazuje prostřední tvar dalšího písmene. Poslední písmeno má koncový tvar a navazuje na předchozí.

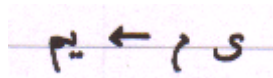
Deset písmen abecedy nemá počáteční a prostřední tvar, ačkoliv se na začátku i uprostřed slov vyskytují. Pokud takové písmeno stojí na začátku slova, musí se zapsat samostatnou formou a následující písmeno se s ním nemůže v písmu spojit. Toto je popsáno v následujících příkladech.

Příklady navazování písmen ve slově

Příklad 1.

Chceme-li napsat slovo [jəm], nejprve napíšeme počáteční tvar souhlásky [j]. Poté si uvědomíme, že samohláska [ə] se uprostřed slova nezapisuje, a proto na počáteční tvar souhlásky [j] napojíme koncový tvar souhlásky [m]. Koncový proto, že je to poslední písmeno slova. Ve skutečnosti jsme tedy napsali „jm“, ale víme, že toto slovo se čte jako [jəm].

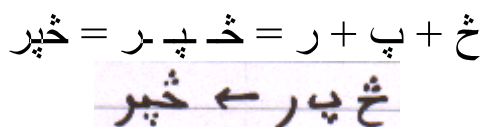
$$ي + م = ي-م = يم$$

Obr. 5: [jəm]

Příklad 2.

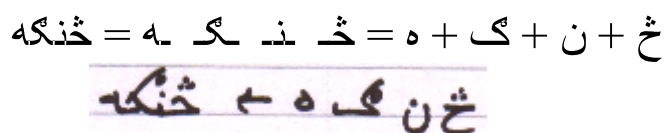
Chceme-li napsat slovo [s(c)əpar], uvědomíme si, že samohlásky [ə] ani [a] se uprostřed slov nepíší. Zapišeme tedy pouze souhlásky [s(c)], [p] a [r]. Souhlásku [s(c)] napíšeme v počátečním tvaru. Na ní napojíme [p] v prostředním tvaru a na ní napojíme [r] v koncovém tvaru. Ve skutečnosti jsme napsali „s(c)pr“, ale víme, že toto slovo se čte [s(c)əpar].

Obr. 6: [s(c)əpar]

Příklad 3.

Chceme-li napsat slovo [s(c)əŋga], musíme začít počátečním tvarem písmene [s(c)]. Ve výslovnosti následuje samohlásky [ə], která se ale uprostřed slova nepíše, proto v písmu následuje prostřední tvar souhlásky [n]. Další souhlásku [g] zapišeme rovněž prostředním tvarem, jelikož ještě není posledním písmenem slova. Jako poslední stojí samohlásky [a], která se nakonci slova píše souhláskou [h], a proto následuje koncový tvar souhlásky [h]. Ve skutečnosti jsme napsali „s(c)ngħ“, ale víme, že toto slovo se čte [s(c)əŋga].

Obr. 7: [s(c)əŋga]

Příklad 4.

Píšeme-li slovo [as], jako první musíme vědět, že samohlásky [a] se na začátku slov píše alifem. Alif ale patří mezi osm písmen, která nemají počáteční (ani prostřední) formu – v praxi to znamená, že se s ostatními neslučují zleva. Musí se, nehledě na to, že stojí na začátku slova, zapsat samostatnou formou. Jelikož se k samostatné formě nikdy nemůže následující písmeno připojit, musíme [s] rovněž zapsat samostatnou formou. Jestliže by následovalo další písmeno, mělo by toto [s] tvar počáteční, ale v našem případě je posledním písmenem slova a nemůže se napojit k předchozímu, musí se napsat samostatnou formou.

$$ا + س = ا س = اس$$

$$اس ← اس$$

Obr. 8: [as]

Příklad 5.

Píšeme-li slovo [ašná], jako první napíšeme samostatnou formu alifu. Alif se neslučuje zleva, proto následující [š], jelikož není posledním písmenem, zapíšeme počáteční formou. Po něm následuje [n] – předchozí [š] se zleva slučuje, proto musíme použít prostřední formu. Poslední je samohláska [ā], která se nakonci slova píše alifem – napíšeme koncový tvar alifu napojený k předchozímu prostřednímu tvaru [n].

$$ا + ش + ن + ا = ا ش ن ا = اشنا$$

$$اشن ا ← اشنا$$

Obr. 9: [ašná]

Příklad 6.

Když se písmeno neslučitelné zleva objeví uprostřed slova, jako třeba [r] ve slově [sarjó], pak je toto [r] koncovou formou napojeno k předchozímu [s] (jelikož [s] se slučuje zleva) a následující [j], protože není poslední, stojí v počáteční formě a poslední [o] se zapíše koncovou formou souhlásky [w]. Ve skutečnosti tedy píšeme „srjw“, ale víme, že toto slovo se čte [sarjó].

$$س + ر + ی + و = س ر ی و = سریو$$

$$س ر ی و ← سریو$$

Obr. 10: [sarjó]

Příklad 7.

Jestliže máme slovo složené pouze z písmen neslučitelných zleva, pak všechna tato písmena napíšeme samostatnou formou. Jde jen o aplikaci pravidla popsaného v příkladu 5. a 6. Například slovo [wrór] – souhláska [w] je neslučitelná zleva, tedy nemá počáteční ani středovou formu, proto ji musíme zapsat samostatnou. Následuje [r], které je rovněž neslučitelné zleva, a ačkoliv stojí uprostřed slova, musíme jej zapsat samostatnou formou.

Stejně je tomu i s dalšími písmeny. Samohláska [o] se píše souhláskou [w], takže ve skutečnosti píšeme „wrwr“, ale musíme vědět, že čteme [wror].

و + ر + و + ر = و ر و ر = و ر و ر

Obr. 11: [wror]

Shrnutí

Celý systém se řídí třemi základními pravidly. Tato pravidla lze stručně shrnout takto:

1. Písmeno navazuje na předchozí, je-li předchozí slučitelné zleva.
2. Písmeno nenavazuje na předchozí (a píše se tedy počáteční příp. koncovou formou), je-li předchozí neslučitelné zleva.
3. Samohlásky ke svému zápisu používají alif a jiné souhlásky příp. se nepíší vůbec. Je třeba vědět, kterou souhlásku pro zápis dané samohlásky použít.
- 4.

Porovnání písmen slučitelných a neslučitelných zleva

Vypíšu zde použití jednotlivých tvarů (forem) nejprve písmene *be*, které je slučitelné zleva, a dále písmene *dāl*, které není slučitelné zleva.

ب Tento tvar (samostatný) použijeme tehdy, stojí-li písmeno samo nezávisle na jiných písmenech – tedy není součástí žádného slova. Dále se použije v případě, že je to poslední písmeno ve slově a následuje po písmeni, které se nespojuje zleva (např. alif): لاس – poslední písmeno tohoto slova *sīn* je napsáno samostatnou formou, jelikož následuje po alifu (na který nelze zleva navazovat) a je to poslední písmeno slova.

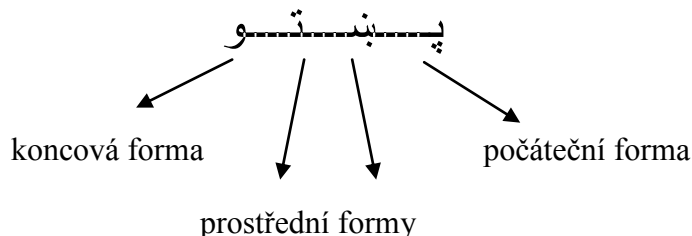
ـب Tento tvar (počáteční) se používá, stojí-li písmeno na začátku slova. Dále se používá, stojí-li písmeno po nějakém písmeni neslučitelném zleva a následuje-li za ním ještě další písmeno: لوني – *wāw* je neslučitelné zleva a proto následující *ṇūn* začíná počáteční formou. Kdyby po *ṇūn* nenásledovalo *pasta je*, bylo by *ṇūn* napsáno samostatnou formou.

بـ Tento tvar (prostřední) se používá, jestliže se písmeno nachází mezi dvěma jinými písmeny, přičemž písmeno, po kterém následuje, musí být sluchitelné zleva.

بـ Tento tvar (koncový) se použije, když písmeno stojí nakonci slova a následuje po písmeni, které se zleva slučuje.

Písmeno ب je jedno z těch, které má všechny čtyři tvary, tzn., že se spojuje zleva. Takových písmen je nejvíc. Všimněte si na následujících příkladech, jak se písmena při psaní spojují dohromady a mění svůj tvar vzhledem k jejich poloze:

b + s	بِس ←	بِس ←	ب + س ←
g + r	غِر ←	غِر ←	غ + ر ←
p + χ + t + o	پِبِنْتُو ←	پِبِنْتُو ←	پ + ن + ت + و ←

Druhým typem písmen jsou ta, která se neslučují s ostatními zleva – tedy vlastně nemají počáteční ani střední formu, ale pouze samostatnou a koncovou (zprava se napojují). V souhrnu písmen (Abeceda – souhrn písmen) je poznáte tak, že počáteční a střední formy nejsou uvedeny. To však neznamená, že by se nevyskytovaly na začátku popř. uprostřed slov. Podobně jako jsou výše popsány jednotlivé tvary písmene ب nyní popíšu tvary písmene ذ:

ذ Toto je koncová forma. Používá se vždy, když toto písmeno následuje po jiném, které se spojuje zleva. Na tento tvar se však již další písmeno nemůže napojit, a tak další písmeno začne počáteční formou, popř. samostatnou, je-li posledním.

د Toto je samostatná forma. Používá se na začátku slov – následující písmeno se napíše počáteční formou popř. samostatnou, je-li poslední. Dále se tato forma používá, je-li poslední ve slově a následuje po písmeni, které se nespojuje zleva.

Příklady:

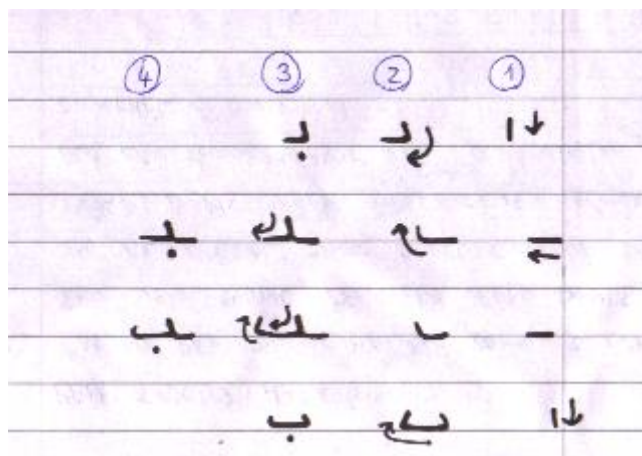
b + d	ب + د ← بد ← بد
b + d + t	ب + د + ت ← بدت ← بدت
d + s + č	د + س + چ ← دسچ ← دسچ
k + r + w + n + d + h	ک + ر + و + ن + د + ه ← کرونده ← کرونده

Psaní

Při samotném psaní rukou bývá pro začátečníky problematické pořadí tahů, směr tahů a poloha některých částí písmen vzhledem k řádku. Postupně zde vysvětlím některé z těchto problémů formou příkladů podobně jako v podkapitole 0 Příklady navazování písmen ve slově.

Příklad 1 – tahy písmen *be, pe, te, fe, se*

Na obrázku č. 5 je ukázka psaní písmene *be*. Na prvním řádku je uvedena počáteční forma, na druhém prostřední, na třetím koncová a na čtvrtém samostatná. Čísla ① až ④ označují fázi psaní. Toto písmeno se píše dvěma tahy, kdy prvním tahem se napíše základ – tvar a druhým se doplní tečka pod tento základ.

Obr. 12: Tahy písmene *be*

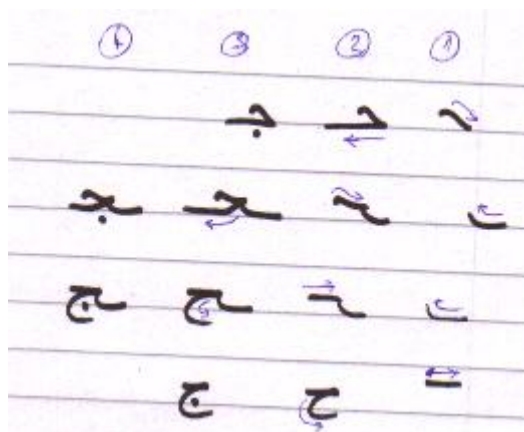
Směr i pořadí tahů je stejné u dalších písmen, která mají stejný základ jako písmeno *te*. Jako další ukázkou příkladu 1 uvádím psaní písmene *te*, které se píše třemi tahy. Tyto tahy jsou na obrázku č. 6 označeny čísly ①, ②, ③.

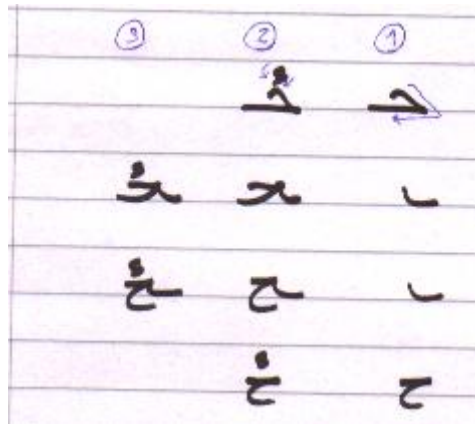
Obr. 13: Psaní písmene *te*

Příklad 2 – tahy písmen *džím, če, dze, ce, ħe, xe*

Na obrázku č. 7 jsou vypsány fáze psaní písmene *džím*. Další písmena se stejným základem se píšou stejným způsobem. Liší se pouze v doplňujících znaménkách. Jako ukáзка jsou na obrázku č. 8 vypsány tahy písmene *dze*.

Obr. 14: Psaní písmene *džím*

Obr. 14: Psaní písmene *dze*

Příklad 3 – tahy písmen *dál, zál, re, ze, ře, že, ge*

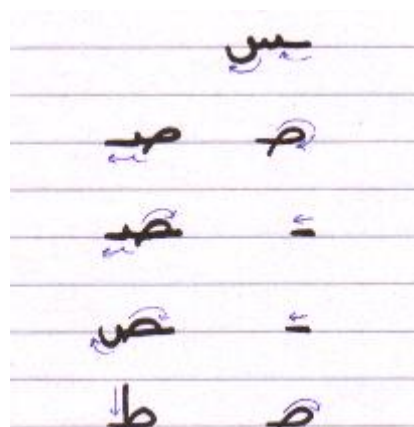
Na obrázku č. 9 jsou naznačeny směry tahů písmen *dál, re* a *že*. Ostatní písmena s těmito základy se píše stejným způsobem.

Obr. 15: Psaní písmen *dál, re* a *že*

Příklad 4 – tahy písmen *sín, šín, chín, sád, zád, toe, zoe*

Na obrázku č. 9 jsou vybrány některé obtížnější tvary těchto písmen s vyznačenými směry tahů.

Obr. 16: Vybrané tvary písmen *sín, sád* a *toe*

Příklad 5 – tahy písmen *ajn, gajn*

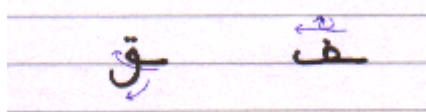
Tahy těchto písmen jsou trochu náročnější, než u ostatních. Na obrázku č. 11 jsou naznačeny směry tahů jednotlivých tvarů písmene *ajn*. Písmeno *ğajn* se píše stejným způsobem (má stejný základ), pouze se nad základ napíše tečka.

Obr. 17: Tahy písmene *ajn*

Příklad 6 – koncové tvary písmen *fín*, *qáf*

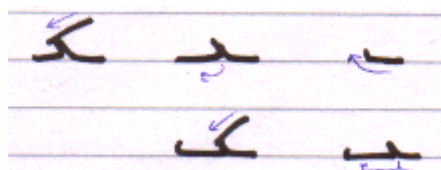
Koncové tvary těchto písmen jsou podobné, ale kromě jiného počtu teček nad základním tvarem se liší tím, že konec písmene *qáf* spadá pod řádek, zatímco *fín* leží na řádku.

Obr. 18: Koncové tvary písmen *fín*, *qáf*

Příklad 7 – tvary písmen *káf*, *gáf*

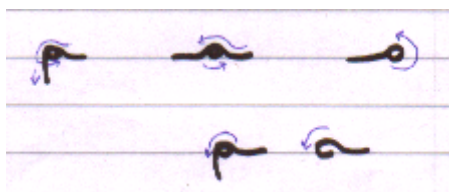
Obrázek č. 13 zobrazuje obvyklé pořadí tahů prostřední a koncové formy písmene *káf*. Písmeno *gáf* se pochopitelně píše stejně, pouze se připiše kolečko.

Obr. 19: Prostřední a koncový tvar písmene *káf*

Příklad 8 – tvary písmene *mím*

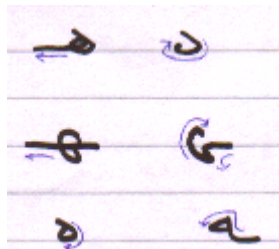
Prostřední tvar tohoto písmene někdy leží celý pod řádkem nebo přitom na něm.

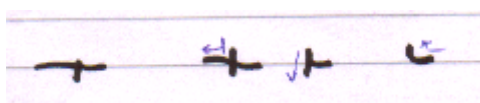
Obr. 20: Tvary písmene *mím*

Příklad 9 – tvary písmene *he*

Písmeno *he* patří k těm obtížnějším. Kromě prostřední formy vyznačené na obrázku č. 15 existuje i druhá možnost psaní zobrazená na obrázku č. 16.

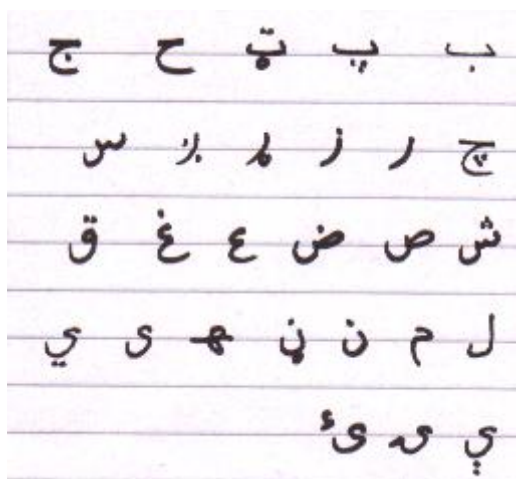
Obr. 21: Tvary písmene *he*

Obr. 22: Prostřední tvar písmene *he*

Shrnutí písmen zasahujících pod řádek

Následující obrázek shrnuje ta písmena, která některou svou částí leží pod řádkem. U písmene *he* je uvedena pouze prostřední forma, jelikož ostatní leží nad řádkem. U ostatních písmen jsou uvedeny samostatné formy. Neuvádím písmena *ce*, *dze* a *xe* – píší se stejným způsobem jako uvedená písmena *he*, *džím* a *če*, která mají stejný základ.

Obr. 23: Písmena zasahující pod řádek

Porovnání abecedy s perštinou a urdštinou

Zmíním zde některé rozdíly mezi perskou, urdskou a paštskou verzí arabské abecedy, protože jsou v některých zápisech míchány prvky těchto abeced.

V porovnání s těmito jazyky je paštská abeceda velmi bohatá, obsahuje více grafémů než perština nebo urdština. Někdy se lze setkat se zápisy, kde jsou namísto paštských písmen

گ، ټ، ډ، ړ، ې پísmena z perské nebo urdské abecedy. Jde zejména o písmena

Místo paštského گ [g] se někdy používá perské گ [g], takže například můžeme vidět takto zapsaná slova: گرام، جگ، گل. Tato varianta je například použita i v knize *A Reference Grammar of Pashto* (Tegey H., Robson B., 1996). Já se však přikláním spíše k typicky paštské verzi, kterou v této knize používám, tedy píši vždy گل، جگ، گرام apod.

Paštské palatální hlásky zapisované pomocí ټ، ډ، ړ lze někdy vidět zapsané pomocí urdských variant, tedy: ټ، ډ، ړ. K zápisu za použití urdských písmen dochází ve velmi malé míře a nejspíše pouze z estetických důvodů – při použití urdské „kurzívy“ (na některých nápisech, někdy dokonce i v některých televizních pořadech). Ze stejných důvodů se někdy paštské ې [e] zapisuje pomocí urdského ے, takže se lze setkat například s takovým zápisem:

د تږي پېغلي خولي وچي وي	místo:	د تږي پي غلے خولے وچے وے
ډاکټر مجوی می	místo:	ڈاکٹر مجوی مے

K používání urdské abecedy pro zápis paštštiny ale dochází ve velmi malé míře a nepovažují to za zcela správné.

Paštština obvykle nepoužívá typicky urdský sklon písmen, kterým se často zapisuje i perština, ale jednoduchý arabský sklon. Následující ukázka nese nápis „Vítejte v Islámské republice Afghánistán“ nejprve v perštině a pod tím v paštštině. Při pohledu na perský a paštský nápis by se mohlo zdát, že jde o rozdílné abecedy. Nicméně jde o tutéž abecedu, až na ten rozdíl, že v perštině byl použit speciální sklon písma, zatímco v paštštině jednoduchý sklon.

Obr. 24: Dvojjazyčná cedule

persky: *be džæmhurije islâmije æfġânistân xoš âmædid*
paštsky: *de afġânistân islâmī dʿæmhūrijat ta š(χ,x)a rāġlæst*

Slovní zásoba

Stejně jako v jiných jazycích se v paštštině vyskytují slova původem paštšská a slova přejatá z jiných jazyků. Slova paštšského původu patří mezi nejfrekventovanější a obvykle popisují základní lidské objekty a činnosti, jako např. označení pro rodinu a příbuzenství, běžné lidské činnosti jako jedení, pracování, pohyb, názvy běžných rostlin a zvířat, slova spojená s farmařením a lovem a další. ^[1]

Převzatá slova jsou obvykle spojená s aspekty paštšského života, které se objevily díky kontaktům s mluvčími jiných jazyků. Nejzjevnější jsou slova spojená s islámem, která pronikla do paštštiny buď z arabštiny přes perštinu nebo přímo z arabštiny. ^[1]

Paštština nejvíce přejímala z perštiny, ať už slova perského původu nebo slova, která i perština převzala z jiných jazyků. Z urdštiny paštština přejímala slova zejména prostřednictvím mluvčích žijících v Pákistánu. Dále také z angličtiny a turkických jazyků. ^[1]

Jádro paštšské slovní zásoby

Paštština a perština jsou příbuzné jazyky a oba jsou vyvinuté spolu s ostatními iránskými jazyky z dávného jazyka, který je historickými lingvisty nazýván jako iránsština. Někdy se ne zcela správně jako iránsština označuje současný moderní dialekt iránské perštiny. Jádra slovní zásoby obou těchto jazyků se paralelně vyvinula z jádra slovní zásoby iránsštiny. Stejný původ slov moderní perštiny a paštštiny lze spatřit při porovnávání jádra slovní zásoby. Na jednotlivých slovech lze vyzorovat jejich příbuznost. Tyto protějšky slov neukazují pouze vztahy mezi jazyky, ale také odhalují způsob, kterým se jazyky měnily. Na následujících ukázkách si lze všimnout, že hlásce [l] v paštšských slovech často odpovídá perské [d]. ^[1] Jde o tendenci paštšského hláskosloví, která ji sblízuje s východoiránskými jazyky baktřijským a yidgha-mundžanským, kdy se původní [d] změnilo na [ḍ] a následně na [l]. Druhá obdobná tendence sblízuje paštštinu se západoiránskými jazyky ormuri a parači, kdy se původní [t] změnilo na [j] nebo [w] a následně vymizelo. Obě tyto tendence lze vyzorovat např. na slovu ruka لاس [lās], kde [l] zastupuje původní [d] a [s] původní [st]. Uvádím ještě pro porovnání protějšky z kurdského dialektu Kurmancî, který patří mezi západní iránské jazyky a protějšky z hindštiny, gudžarátštiny, nepálštiny a kašmírštiny, vykazují-li viditelné podobnosti.

paštšsky: کار [kār]
persky: کار [kār]

práce

kurdsky:	kar ⁷	
hindsky:	काम [kām]	
nepálsky:	काम [kām]	
paštsky:	كول [kawól]	<i>dělat</i>
persky:	کردن [kærdæn]	
kurdsky:	kirin	
hindsky:	करना [karnā]	
nepálsky:	कर्नु [garnu]	
gudžarátsky:	करवुं [karvũ]	
kašmírsky:	karun, करुन	
paštsky:	ځای [dzāj]	<i>místo</i>
persky:	جای [džáj]	
kurdsky:	cî	
paštsky:	لاس [lās]	<i>ruka</i>
persky:	دست [dæst]	
kurdsky:	dest	
hindsky:	हाथ [hāt ^h]	srov. s anglickým „hand“
gudžarátsky:	हाथ [hāt ^h]	srov. s anglickým „hand“
paštsky:	پلار [plār]	<i>otec</i>
persky:	پدر [pedær / pædær]	
kurdsky:	bav, bab	srov. s perským tatínek بابا [bâbâ]
hindsky:	बाप [bāp], पिता [pitā]	srov. s „papá“
gudžarátsky:	पितल [pitā]	srov. s „papá“
paštsky:	مور [mor]	<i>matka</i>
persky:	مادر [mâdær]	
hindsky:	माता [mātā]	
gudžarátsky:	मल [mā]	
paštsky:	خور [xor]	<i>sestra</i>
persky:	خواهر [xâhær / xâr / xwâr]	
kurdsky:	xuşk	
paštsky:	شپږډ [špøž(g)]	<i>pes</i>
persky:	سگ [sæg]	srov. s anglickým „dog“

⁷ Výslovnost slov v kurdskému jazyce je stručně popsána v kapitole 0 Fonetika kurdštiny.

kurdsky:	seg	
paštsky	ورخ [wrad ^z]	<i>den</i>
persky:	روز [ruz]	
kurdsky:	roj	
paštsky:	نوم [nūm]	<i>jméno</i>
persky:	نام [nām]	
kurdsky:	nav	
hindsky:	नाम [nām]	
nepálsky:	नाम [nām]	
gudžarátsky:	नाम [nām]	
paštsky:	خدای [xwədáj]	<i>Bůh</i>
persky:	خدا [xodâ]	
kurdsky:	Xwedê	
paštsky:	بران [barán]	<i>děšť</i>
persky:	باران [bârân] srov. s anglickým „rain“	
kurdsky:	baran	
hindsky:	बारिश [bāriś]	
paštsky:	څه [s(c)a]	<i>co</i>
persky:	چه [če]	
kurdsky:	çi	

Podobných příkladů existuje mnohem více a bylo by možné do srovnání zařadit i další indo-iránské jazyky. Dalším typem slov, na kterých lze přesvědčivě ukázat příbuznost jazyků, jsou číslovky. Uvádím pro srovnání číslovky od jedné do desíti v následujících jazycích. Z praktických důvodů je u jazyků nepoužívajících latinku uvedena pouze výslovnost. ^[1]

<i>česky</i>	<i>paštsky</i>	<i>persky</i>	<i>kurdsky</i>	<i>hindsky</i>	<i>gudžarátsky</i>
jeden	[jaw]	[jek]	yek	[ek]	[ek]
dva	[dwa]	[do]	du	[do]	[be]
tři	[dre]	[se]	sê	[tīn]	[tran]
čtyři	[s(c)alór]	[čæhâr / čâr]	çar	[čâr]	[čâr]
pět	[pind ^z ə]	[pænd ^z (č)]	pênc	[pãč]	[pãč]
šest	[špaž(g)]	[šeš]	şeş	[č ^h ah]	[č ^h a]
sedm	[(u)wə]	[hæft]	heft	[sān]	[sāt]
osm	[atə]	[hæšt]	hešt	[ā ^h]	[ā ^h]
devět	[nəha]	[no]	neh	[na ^u]	[nav]
deset	[las]	[do]	deh	[das]	[das]

Přejímání slov z perštiny

Paštština používá spoustu slov, která jsou převzatá přímo z perštiny. Při přejímání slov musí pochopitelně dojít ke změně výslovnosti a také pravopisu. Následující příklady slov jsou výpůjčky z perštiny: ^[1]

paštšsky: آشپزخانه [āšpazxānā] <i>kuchyně</i>	paštšsky: مېز [mez] <i>stůl</i>
persky: آشپزخانه [āšpæzxâne]	persky: ميز [miz]
paštšsky: مزدور [muzdūr] <i>služebník</i>	paštšsky: ميرزا [mīrzā] <i>úředník</i>
persky: مزدور [mæzdur]	persky: ميرزا [mirzā]
paštšsky: گلستان [gwəlistān] <i>zahrada</i>	paštšsky: بادرنگ [bādrāng] <i>okurka</i>
persky: گلستان [golestān]	persky: بادرنگ [bādræng]
paštšsky: خوكى [s(c)awkój] <i>židle</i>	paštšsky: شربت [šarbāt] <i>limonáda</i>
persky: چوكى [čævki]	persky: شربت [šærbæt]

Když spolu mluví dvou příbuzných jazyků dlouhý čas sousedí, je těžké určit, zda-li některá podobná slova jsou stejného původu nebo jeden z jazyků dané slovo přejal z druhého. Následující dvojice slov patří k těm, o kterých nelze říct, zda jde o slova stejného původu (jádra slovní zásoby historické íránštiny) nebo slova přejatá. ^[1]

paštšsky: تېر [tábar] <i>sekera</i>	paštšsky: كوتك [koták] <i>tyč</i>
persky: تېر [tæbær]	persky: كتك [kotæk]
paštšsky: چراغ [s(c)irāġ] <i>lampa</i>	paštšsky: رسی [rasáj] <i>lano</i>
persky: چراغ [čerâġ]	persky: رسمان [resmân]
paštšsky: بوتى [bútē(aj)] <i>křoví</i>	paštšsky: سور [sūr] <i>červený</i>
persky: بوتە [bute]	persky: سورخ [surx]

Přejímání slov z arabštiny

Paštština používá rovněž velké množství slov přejatých z arabštiny. Do paštštiny se taková slova dostala buď z perštiny, která je převzala z arabštiny nebo přímo z arabštiny. Většina slov týkajících se vzdělání a náboženství jsou převzatá z arabštiny přes perštinu. V následujících příkladech uvádím kromě paštštských slov perská a arabská. ^[1]

paštšsky: كتاب [kitáb] <i>kniha</i>	paštšsky: مدير [mudír] <i>ředitel</i>
persky: کتاب [ketáb]	persky: مدير [mædir]
arabsky: كتاب [kitāb]	arabsky: مدير [mudīr]

paštšsky:	اسلام [islām] <i>islām</i>	paštšsky:	مکتب [maktáb] <i>úřad</i>
persky:	اسلام [eslām]	persky:	مکتب [mæktæb]
arabsky:	إسلام [‘islām]	arabsky:	مکتب [maktab]

Některá slova převzala paštština přímo z arabštiny, nikoliv prostřednictvím perštiny. Obvykle se ponechává jejich arabský pravopis, ačkoliv výslovnost samozřejmě odpovídá paštšské. Nicméně zvláště některé fráze jsou vyslovovány různými způsoby, které se mimo jiné odvíjejí od znalosti arabštiny mluvčího nebo vzdělanosti v oblasti islámu. Příklady některých frází: ^[1]

Mír na vás. (*muslimský pozdrav*) السلام عليكم [asalām alájkum]
 Bůh ví. والله اعلم [walláhu a(‘)lám / walawalám]

Některá slova převzala i arabský způsob tvoření plurálu a používají jej místo předpokládaného tvaru paštšského plurálu. Použití arabského plurálu může odkazovat na vzdělanost mluvčího, podobněj jako používání odborných termínů z latiny nebo řečtiny v evropských jazycích. Příklady: ^[1]

<i>česky</i>	<i>paštšský singulár</i>	<i>plurál z arabštiny</i>	<i>předpokládaný paštšský plurál</i>
bonus	امتیاز [imtijáz]	امتیازات [imtijázát]	امتیازونه [imtijázúna]
kritika	انتقاد [intiq(k)ād]	انتقادات [intiq(k)ādāt]	انتقادونه [intiq(k)ādúna]
podnik	تشکیل [taškīl]	تشکیلات [taškīlāt]	تشکیلونه [taškīlúna]
důstojnost	تعظیم [ta(‘)zīm]	تعظیمات [ta(‘)zīmāt]	تعظیمونه [ta(‘)zīmúna]

Přejímání slov z angličtiny a urdštiny

Mluvčí paštštiny žijící v Pákistánu používají více výpůjček z urdštiny a angličtiny, než Paštúni v Afghánistánu. Výpůjčky z angličtiny do paštštiny pronikají obvykle přes urdštinu, která používá stovky slov anglického původu, stejně jako hindština. ^[1]

Jedna z charakteristik anglických výpůjček v paštštině i urdštině je např. fakt, že anglické „t“ a „d“ se mění na retroflexní [t̪] a [d̪], neboť anglická výslovnost [t] a [d] foneticky leží mezi retroflexním [t̪] a [d̪] a neretroflexním [t] a [d]. Příklady: ^[1]

paštšsky:	لاری [lārój]	<i>nákladní vůz</i>
anglicky:	lorry	
paštšsky:	هسپتال [haspaṭāl]	<i>nemocnice</i>
anglicky:	hospital	

paštsky:	جیپ [džīp]	<i>džíp, terénní vůz</i>
anglicky:	jeep	
paštsky:	واسکت [wāskát]	<i>vesta, kazajka</i>
anglicky:	waistcoat	
paštsky:	کست [kasít]	<i>kazeta</i>
anglicky:	cassette	
paštsky:	وېډیو [weḍejó]	<i>video</i>
anglicky:	video	
paštsky:	راشن [rāšán]	<i>porce, přiděl</i>
anglicky:	ration	
paštsky:	چکنی [čaknī]	<i>druh omáčky, „chutney“</i>
urdsky:	چٹنی [čəṭnī]	
paštsky:	دنیيا [danjā]	<i>koriandr</i>
urdsky:	دهنیا [dahnjā]	

Přejímání slov z ruštiny

Ruská okupace Afghánistánu a vzdor vůči ní přinesly do paštštiny některá ruská slova.

Např.: ^[1]

paštsky:	کلشنکوف [kališnikóv]	<i>kalašnikov</i>
rusky:	калaшникoв	

Mezinárodní slova v paštštině

Příklady mezinárodních slov, která se dostala i do paštštiny: ^[1]

rádio رادیو [rādjó], televize تلوېزيون [talwezjón], socialismus سوسيالزم [sosjálízm], profesor پروفیسر [profajsár], policie پولیس [polís], pizza پیخه [pīs(c)é]

ČÁST DRUHÁ

POPIS GRAMATIKY

- MORFOLOGIE
- SYNTAX

Podstatná jména

Rod a pád substantiv

Paštština tvoří mezi íránskými jazyky spolu s kurdštinou výjimku tím, že rozlišuje u podstatných jmen rod i pád. Rod se podobně jako v jiných indo-evropských jazycích dělí na mužský a ženský (střední rod, např. na rozdíl od gudžarátštiny, paštština nemá), číslo se rozlišuje jednotné a množné a rozlišují se dva pády: direktiv – odpovídá nejčastěji našemu prvnímu pádu, obligativ – odpovídá několika našim pádům. Dále se podstatná jména dělí do tříd podle tvoření množného čísla – čtyři třídy mužského a tři třídy ženského rodu. Navíc existují nepravidelná podstatná jména, jejichž chování neodpovídá žádné z pravidelných skupin.

Každé podstatné jméno je buď toho nebo druhého rodu a podle toho ovlivňuje např. tvar přídavného jména k němu vztaženého. Rod podmětu ovlivňuje slovesné koncovky přísudku atd.

Skupiny mužského rodu označují velkým písmenem M s číslem skupiny (např. 1) a pomlčkou oddělují písmeno označující podskupinu (např. a), tedy celé označení vypadá takto: M1-a. Obdobně označují skupiny ženského rodu, ale s velkým písmenem F (např. F2-a).

Podstatná jména mužského rodu

Do této základní skupiny patří slova označující lidi a zvířata přirozeného mužského rodu, například muž سړى [sar'ě(áj)] nebo velbloud-samec اوبښ [wuš(χ,x)]. Dále sem obvykle patří slova označující předměty, které nemají žádný přirozený rod, např. překvapení حيرت [h'ajrát].^[1]

Charakteristiky skupiny M1

Tuto skupinu jsem podle morfologických změn systematicky rozdělil do pěti podskupin. Všechny podskupiny skupiny M1 tvoří plurál sufixem -ان [-'án] a nerozlišují direktiv a obligativ singuláru.

Skupina M1-a, vzor [š'äg'órd]

Podstatná jména skupiny M1-a tvoří množné číslo sufixem -ان [-'án] připojeným k direktivu jednotného čísla. Obvykle označují lidi nebo zvířata a končí na souhlásku.

Obligativ jednotného čísla má stejný tvar jako direktiv množného čísla, zatímco obligativ množného čísla se tvoří koncovkou *-و* [o] k direktivu množného čísla. Podstatná jména skupiny M1-a se skloňují takto:

Tab. 1: Skloňování skupiny M1-a

<i>student</i>	singulár	plurál
direktiv	شاگرد [šāgərd]	شاگردان [šāgərdān]
obligativ	شاگرد [šāgərd]	شاگردانو [šāgərdāno]

Patří sem dále například:

pán صاحب [sāhib], báseň شاعر [šā(ʿ)ír], Uzbek ازبک [uzbák], historik تاریخ پوه [tārīx póh], fundamentalista اخوانی [ixwānē(áj)], profesor استاد [ustād] ^[1; 2]

Skupina M1-b, vzor [pešwā]

Tuto skupinu tvoří podstatná jména končící v direktivu jednotného čísla na [ā]. Mezi toto [ā] a sufix plurálu [ān] musí být vložena hláska [j]:

Tab. 2: Skloňování skupiny M1-b

<i>prorok</i>	singulár	plurál
direktiv	پېشوا [pešwā]	پېشوايان [pešwājān]
obligativ	پېشوا [pešwā]	پېشوايانو [pešwājāno]

Patří sem například:

kamarád, milenec آشنا [ašnā], mulla ملا [mulā], průvodce رهنما [rahnamā], účetní میرزا [mīrzā] ^[1; 2]

Skupina M1-c, vzor [xāredžī]

Tuto skupinu tvoří podstatná jména končící v direktivu singuláru na *-ی* [ī]. Zde se koncovka [ī] mění před sufixem množného čísla na [j].

Tab. 3: Skloňování skupiny M1-c

<i>cizinec</i>	singulár	plurál
direktiv	خارجی [xāredžī]	خارجیان [xāredžjān]
obligati	خارجی [xāredžī]	خارجیانو [xāredžjāno]

Patří sem například:

atentátník خونی [xūnī], voják سپایی [spājī], papoušek طوطی [totī], soudce قاضی [q(k)āzī], prodavač kebabů کبابی [kabābī] ^[1; 2]

Skupina M1-d, vzor [lewā]

Tato podstatná jména se vyznačují tím, že v direktivu jednotného čísla končí na přízvučné [-ə́]. Před přidáním koncovky plurálu je toto [ə́] vypuštěno:

Tab. 4: Skloňování skupiny M1-d

<i>vlk</i>	singulár	plurál
direktiv	لېوه [lewə́]	لېوان [lewá́n]
obligativ	لېوه [lewə́]	لېوانو [lewáno]

Patří sem například:

vlk لېوه [lewə́], pták مرغه [mærgə́], vlasy وېښته [weš(χ,x)tə́]^[1; 2]

Skupina M1-e, vzor [kadú]

Tato skupina v direktu jednotného čísla končí na [-ú]. Koncové [ú] se v plurálu mění na [w]:

Tab. 5: Skloňování skupiny M1-e

<i>dýně</i>	singulár	plurál
direktiv	كدو [kadú]	كدوان [kadwán]
obligativ	كدو [kadú]	كدوانو [kadwáno]

Charakteristiky skupiny M2

Skupinu M2 jsem systematicky rozdělil do sedmi podskupiny. Charakteristikou celé skupiny je sufix plurálu -ونه [-úna]. Tři podskupiny rozlišují direktiv a obligativ singuláru. Jedna podskupina má dva alternativní tvary obligativu plurálu.

Skupina M2-a, vzor [atán]

Plurál podstatných jmen této skupiny je tvořen sufixem -ونه [-úna]. Obligativ jednotného čísla je stejný jako direktiv jednotného čísla. Obligativ plurálu je tvořen koncovkou -و [-o].

Tab. 6: Skloňování skupiny M2-a

<i>tanec</i>	singulár	plurál
direktiv	اتن [atán]	اتنونه [ataṇúna]
obligativ	اتن [atán]	اتنونو [ataṇúno]

Patří sem například:

nemocnice روغتون [rogtún], třída صنف [sinf], sen خوب [xob]^[1; 2]

Skupina M2-a2, vzor [kor]

Toto je zvláštní skupina podstatných jmen, která má dvě alternativní možnosti tvoření obligativu plurálu – stejně jako skupina M2-a nebo přidáním koncovky و [o] bez sufixu ون [-ún].

Tab. 7: Skloňování skupiny M2-a2

<i>dům</i>	singulár	plurál
direktiv	کور [kor]	کورونه [korúna]
obligativ	کور [kor]	کورونو [korúno] کورو [koró]

Patří sem například:

kůň اس [as], otec پلار [plār] ^[1; 2]

Skupina M2-b, vzor [pález]

Tato skupina má zvláštní tvar pro obligativ singuláru.

Tab. 8: Skloňování skupiny M2-b

<i>kitchen garden</i>	singulár	plurál
direktiv	پالېز [pález]	پالېزونه [pálezúna]
obligativ	پالېزه [pálezó]	پالېزونو [pálezúno]

Skupina M2-c, vzor [patlún]

V této skupině dochází ke změně samohlásky uvnitř kmene slova.

Tab. 9: Skloňování skupiny M2-c

<i>pants</i>	singulár	plurál
direktiv	پتلون [patlún]	پتلونونه [patlanúna]
obligativ	پتلانه [patlānə]	پتلونونو [patlanúno]

Skupina M2-d, vzor [daftár]

Tato skupina mění kmenové [a] na [ə] v obligativu singuláru a všech tvarech plurálu.

Tab. 10: Skloňování skupiny M2-d

<i>sešit</i>	singulár	plurál
direktiv	دفتر [daftár]	دفترونه [daftərúna]
obligativ	دفتر [daftər]	دفتونو [daftərúno]

Patří sem například:

oceán سمندر [samandár], ulice سرک [sarák], země وطن [watán] ^[1; 2]

Skupina M2-e, vzor [merə]

Tato skupina končí v direktivu singuláru na samohlásku [ə], která se v plurálu vypouští.

Tab. 11: Skloňování skupiny M2-e

<i>manžel</i>	singulár	plurál
direktiv	مېره [meṛə]	مېرونه [meṛúna]
obligativ	مېره [meṛə]	مېرونو [meṛúno]

Patří sem například:

ovce پسه [pəsə], děda نیکه [nikə], svatba واده [wādə] – zde se [ā] v obligativu mění na [a]!,
srdce زړه [zrə], strýc z otcovy strany تره [trə] ^[1; 2]

Skupina M2-f, vzor [gar]

V této skupině odpadá v plurálu samohláska [a].

Tab. 12: Skloňování skupiny M2-f

<i>hora</i>	singulár	plurál
direktiv	غر [gar]	غرونه [grúna]
obligativ	غر [gar]	غرونو [grúno]

Patří sem například:

dveře ور [war], jednotka váhy من [man], jednotka délky گز [gaz] ^[1; 2]

Charakteristika skupiny M3

Skupinu M3 jsem rozdělil na dvě podskupiny. Obě podskupiny rozlišují direktiv a obligativ singuláru a mají společnou koncovku direktivu plurálu ى [-ī].

Skupina M3-a, vzor [məlgərə(aj)]

Direktiv singuláru končí na ى [-ē(aj)]. Obligativ singuláru a direktiv plurálu se tvoří stejně a to záměnou [aj] za ى [-ī]. Obligativ pl. se tvoří záměnou [ē(aj)] za و [o].

Tab. 13: Skloňování skupiny M3-a

<i>kamarád</i>	singulár	plurál
direktiv	ملگری [məlgərə(aj)]	ملگری [məlgərī]
obligativ	ملگری [məlgərī]	ملگرو [məlgəro]

Patří sem například:

léto اوری [wóraj] ^[1]

Skupina M3-b, vzor [sarē(aj)]

Tato podskupina se vyznačuje přízvukem na poslední slabice. Má dvě možnosti tvoření direktivu plurálu a tři možnosti pro obligativ plurálu.

Tab. 14: Skloňování skupiny M3-b

<i>muž</i>	singulár	plurál
direktiv	سری [sarē(áj)]	سری [sarī] سریان [sarjān]
obligativ	سری [sarī]	سرو [saró] سریانو [sarjāno] سریو [sarjó]

Patří sem například:

muž سری [sarē(áj)], jaro پسرلی [pəsarlē(áj)]^[1; 2]

Skupina M4, vzor [bābā]

Direktiv singuláru končí na ل [ā], ه [á] a některá končí na و [ū]. Direktiv singuláru se neliší od obligativu sg. Direktiv plurálu se tvoří suffixem گان [gān] a v obligativu pl. se přidává koncovka و [o].

Tab. 15: Skloňování skupiny M4

<i>děda</i>	singulár	plurál
direktiv	بابا [bābā]	باباگان [bābāgān]
obligativ	بابا [bābā]	باباگانو [bābāgāno]

Patří sem například:

strýc ماما [māmā], muzikant سازنده [sāzəndə], dítě بنده [bandə], hračka لایو [lāṭū], nuž چاقو

[čāq(k)ū], námořník مانو [māṇū], strýc z matčiny strany اكا [akā]^[1; 2]

Podstatná jména ženského rodu

Slova označující osoby a zvířata přirozeného ženského rodu jsou gramaticky ženského rodu, například dívka پیغله [pégla], zdravotní sestřička پرستاره [parastāra], žena, které zemřel syn بوره [būra]. Dále do skupiny slov ženského rodu patří některá slova, která přirozený rod nemají.^[1]

Skupina F1, vzor [š(χ,x)ád'za]

Podstatná jména skupiny F1 tvoří direktiv pl. a obligativ sg. záměnou koncové samohlásky za koncovku *ی* [e]. Direktiv sg. končí na nepřízvučné *ه* [a/ə] nebo *ی* [e]. Obligativ pl. se tvoří koncovkou *و* [o].^[1]

Tab. 16: Skloňování skupiny F1

<i>žena</i>	singulár	plurál
direktiv	بڼځه [š(χ,x)ád'za]	بڼځی [š(χ,x)ád'ze]
obligativ	بڼځی [š(χ,x)ád'ze]	بڼځو [š(χ,x)ád'zo]

Patří sem například:

zdravotní sestra *پيستاره* [parastára], ložnice *لایلیه* [lajlijá], pronájem *اجاره* [id'ārá], studentka *شاگرد* [šāgárda], vlajka *جند* [d'andá]^[1; 2]

Do stejné skupiny spadají i některá podstatná jména nekončící na *ه* [-a] v direktivu singuláru. Dále se ale skloňují stejně, proto je řadím do stejné skupiny (na rozdíl od zdroje č. 1: *A Reference Grammar of Pashto*). Například *den* *ورځ* [wrad'z] se skloňuje takto^[1] :

Tab. 17: Skloňování slova *den*

<i>den</i>	singulár	plurál
direktiv	ورځ [wrad'z]	ورځی [wrad'ze]
obligativ	ورځی [wrad'ze]	ورځو [wrad'zo]

Patří sem dále například:

sukně *لمن* [lamán], měsíc (kalendářní) *مياشت* [mjāš(s)t], loket *ځنگل* [s(c)angól]^[1; 2]

Skupina F2-a, vzor [koraŋj]

Direktiv a obligativ singuláru končí na koncovku *ی* [-əj]. Písmeno *ی* je používáno pouze pro zápis koncovky [-əj]. Podstatná jména skupiny F2-a mají alternativní tvary direktivu plurálu. Lze použít neměnný tvar – stejný jako v direktivu singuláru nebo lze použít buď koncovku *ی گانی* [-əjgáne] nebo *یانی* [-jáne]. Obligativ plurálu má obdobné tvary, které navíc končí na *و* [-o].^[1]

Tab. 18: Skloňování skupiny F2-a

<i>rodina</i>	singulár	plurál
direktiv	کورنی [koraŋj]	کورنی [koraŋj] کورنی گانی [koraŋjgáne] کورنیانی [koraŋjáne]
obligativ	کورنی [koraŋj]	کورنیو [koraŋjo] کورنیگانو [koraŋjgáno] کورنیانو [koraŋjáno]

Patří sem dále například:
židle څوکی [s(c)awkój] ^[1]

Skupina F2-b, vzor [dostí]

Podstatná jména této skupiny jsou abstraktní. V direktivu singuláru končí spíše na ى [-í] než ى [-ěj]. Skloňují se jednodušeji než podstatná jména skupiny F2-a:

Tab. 19: Skloňování skupiny F2-b

<i>přátelství</i>	singulár	plurál
direktiv	دوستى [dostí]	دوستى [dostěj]
obligativ	دوستى [dostěj]	دوستيو [dostějo]

Patří sem dále například:

spěch چټكى [čatakí], teplo گرمى [garmí] ^[1; 2]

Skupina F3, vzor [tanxá]

Toto je poslední skupina podstatných jmen ženského rodu. Nedělím ji na žádné podskupiny. V plurálu má alternativní tvary podobně jako F2-a.

Tab. 20: Skloňování skupiny F3

<i>plat</i>	singulár	plurál
direktiv	تنخا [tanxá]	تنخاوي [tanxáwe] تنخاگانى [tanxāgāne]
obligativ	تنخا [tanxá]	تنخاوو [tanxáwo] تنخاگانو [tanxāgāno]

Patří sem dále například:

chyba خطا [xatá], začátek شروع [šuró(‘)], žádost آرزو [ārzó], krutost جفا [džafá], předpověď پېښيڼى [peš(χ,x)bīnī] ^[1; 2]

Přehled pravidelných skupin podstatných jmen

Tab. 21: Přehled pravidelných skupin podstatných jmen

skupina	podskupina	vzor	koncovky	změny
M1	M1-a	شاگرد	-C, -C, -án, -áno	
	M1-b	پېشوا	-á, -á, -ján, -jáno	
	M1-c	خارجی	ī, ī, -ján, -jáno	odpadá -ī-
	M1-d	لېوه	-ə, -ə, -án, -áno	odpadá -ə-
	M1-e	کدو	-ū, -ū, -wán, -wáno	-ū se mění na -w-
M2	M2-a	اتنی	-C, -C, -úna, -úno	
	M2-a2	کور	-C, -C, -úna, -úno/ó	
	M2-b	پالېز	-C, -ə, -úna, -úno	
	M2-c	پتلون	-C, -ə, -úna, -úno	-ū- se mění na -ā- a -a-
	M2-d	دفتر	-C, -ə, -úna, -úno	-a- se v plurálu mění na -ə-
	M2-e	مېړه	-ə, -ə, -úna, -úno	odpadá -ə
	M2-f	غر	-C, -C, -úna, -úno	kmenové -a- odpadá
M3	M3-a	ملگری	-aj, -ī, -ī, -o	
	M3-b	سړی	-aj, -ī, -ī/ján, -jáno/jó/ó	
M4	بابا	-ā, -ā, -gán, -gáno		
F1	بنځه	-V, -e, -e, -o		
F2	F2-a	کورنی	-əj, -əj, -əj/əjgáne/njáne, -əjo/əjgáno/njáno	
	F2-b	دوستی	-ī, -əj, -əj, -əjo	
F3	تنځا	-á, -á, -áwe/ágáne, -áwo/ágáno		

Nepravidelná podstatná jména

Podobně jako ostatní indo-evropské jazyky má i paštúnština některá nepravidelná podstatná jména. Jejich nepravidelnost spočívá ve skloňování – nelze je podle koncovek zařadit do ostatních pravidelných skupin nebo jsou skupinou sama pro sebe.

Výpůjčky z arabštiny

Slova přejatá z arabštiny mívají nepravidelné tvary množného čísla, neboť paštúnština nepřejala pouze tvar jednotného čísla, ale i původní arabský tvar množného čísla. V arabštině se množné číslo tvoří mnoha způsoby vzhledem k rodu a typu tvoření plurálu (tzv. vnější, vnitřní trojvýchodný a vnitřní dvojvýchodný plurál). Paštština pak často přebírala tvar plurálu, který pochopitelně analogicky nenavazuje na gramatické „vzorce“ paštštiny a považuje se tedy za nepravidelný. Nicméně pokud se některé takové slovo v paštúnštině velmi uchytilo,

může se vedle přejatého arabského plurálu používat i plurál podle paštúnské gramatiky (podle zařazení daného slova k nějaké pravidelné skupině). Příkladem výpůjčky z arabštiny může být třeba slov *princip / základ*:

Tab. 22: Skloňování slova *princip, základ* ^[1]

<i>princip, základ</i>	singulár	plurál
direktiv	اصل [ásəl]	اصول [usúl]
obligativ	اصل [ásəl]	اصول [usúl]

Některá slova přejatá z arabštiny mají v plurálu koncovku *ات* [-át], což je arabská koncovka vnějšího plurálu slov ženského rodu. Ve spisovné arabštině k ní lze připojit pádové koncovky: [-ātu] – nominativ, [-āti] – genitiv, zde i akuzativ a případně neurčitý člen: v nominativu [-ātun], v genitivu a akuzativu [-ātin]. Zde tedy pochopitelně stojí bez arabského členu i pádové koncovky.

Podstatná jména označující rodinné vztahy

Podstatná jména označující příbuzenství jsou asi nejlepším příkladem nepravidelných podstatných jmen. Jsou to původní paštúnská slova nepřejatá z jiných jazyků. Zde je jejich seznam i s jejich tvary (na rozdíl od nesystematického řazení v knize *A Reference Grammar of Pashto* jsou zde seřazena tematicky a vynechal jsem ta, která, ačkoliv je Tegey a Robson řadili zde mezi nepravidlená, svými koncovkami odpovídají některým pravidelným skupinám podstatných jmen):

Tab. 23: Podstatná jména označující rodinné vztahy ^[1]

podstatné jméno	singulár		plurál	
	direktiv	obligativ	direktiv	obligativ
matka	مور [mor]	مور [mor]	مىندى [májnde]	مىندو [májndo]
syn	زوى [zój]	زوى [zój]	زامن [zāmón]	زامنو [zāmóno]
dcera	لور [lūr]	لور [lūr]	لونى [lūne]	لونو [lūno]
bratr	ورور [wror]	ورور [wror]	ورونه [wrūna]	وزونو [wrūno]
syn bratra	وراره [wrārē]	وراره [wrārē]	وربرونه [wrerūna]	وربرو [wreró] وربرونو [wrerūno]
sestra	خور [xor]	خور [xor]	خويندى [xwájnde]	خويندى [xwájnde]
syn sestry	خورى [xwrajáj]	خورى [xwrajá]	خوريان [xwraján]	خوريانو [xwrajáno] خوريو [xwrajó]
teta	ترور [tror]	ترور [tror]	تريندى [trájnde]	تريندو [trájnde]
bratr manžela	لپور [lewár]	لوپره [lewré]	لپورونه [lewrūna]	لپورونو [lewrūno]
snacha	نگور [ngor]	نگور [ngor]	نگيندى [ngájnde]	نگيندو [ngájndo]

Další nepravidelná podstatná jména

Kromě výrazů označujících příbuzenství existují další nepravidelná podstatná jména, která jsou původem paštšská, a jsou tedy velmi stará. Jsou to například (s jejich tvary):

Tab. 24: Skloňování slova Paštún

<i>Paštún</i>	singulár	plurál
direktiv	پښتون [paš(χ,x)tún]	پښتانه [paš(χ,x)tānə]
obligativ	پښتانه [paš(χ,x)tānə]	پښتنو [paš(χ,x)tanó]

Stejně se skloňuje i mravenec, mraveniště [mež(g)atún] ^[1]

Tab. 25: Skloňování slova nepřítel

<i>nepřítel</i>	singulár	plurál
direktiv	دښمن [duš(χ,x)mán]	دښمن [dāš(χ,x)mén]
obligativ	دښمن [duš(χ,x)mán]	دښمنو [dāš(χ,x)móno]

Stejně se skloňuje i vládce واكمن [wākmán], citlivec دردمن [dardmán].^[1,2]

Zvláštnosti množného čísla

Skupinová podstatná jména

Skupinová podstatná jména připomínají anglická nepočítatelná podstatná jména – jimi označované skutečnosti nelze počítat na kusy, např. mléko, voda; na rozdíl od počítatelných, jimiž označované skutečnosti lze počítat na kusy – např. kniha, dítě. V paštúnštině mají buď formu jednotného čísla (a nelze je převést do množného) nebo mají formu množného (a nelze je převést do jednotného).^[1] Následující příklady jsou ponechány ze zdroje č. 1: *A Reference Grammar of Pashto*.

Příklady skupinových podstatných jmen jednotného čísla:

vařená rýže چلو [čaláw]
kebab كباب [kabáb]
polévka بنوروا [š(χ,x)ūr wā]

Příklady skupinových podstatných jmen množného čísla:

mouka وړه [wřa]
víno شراب [šaráb]
jídlo خواره [xwārá]
voda اوبه [wobá]
čočka دال [dāl]

Skutečnost, že tato druhá část skupinových podstatných jmen je vždy množného čísla je vidět na přídavných jménech a slovesech, která se k nim vztahují – mají tvary množného čísla:

اوبه خوړی دی [wobá xwāž(g)e dī]
Voda je sladká. pl. 3PL

زه خوړی اوبه څکم [zə xwāž(g)e wobá c(s)kəm]
Piju sladkou vodu. pl.

V následujících příkladech vět jsem použil skupinová podstatná jména jednotného čísla. Pro názornost jsem uvedl stejné přídavné jméno, které má tentokrát (stejně jako sloveso v první větě) koncovky jednotného čísla.

بنوروا خوړی دی [š(χ,x)ūr wā xwāž(g)aj dē(aj)]
Polévka je sladká. sg. sg.

زه خوړی بنوروا څکم
Piju sladkou polévku.

[zə xwaʒ(g)aj š(χ,x)ūr wá c(s)kəm]
sg.

Mezi skupinová podstatná jména množného čísla patří spousta přejatých slov z arabštiny, končících na arabský plurál –āt, např.:

vybavení اكمالات [ikmālāt], podmínka(y) تسهیلات [tashīlāt], vztah(y) مناسبات [munāsibāt],
publikace نشرات [našarāt] ^[1,3]

Numerický plurál

Další zvláštností množného čísla je tzv. numerický plurál. Je to zvláštní vlastnost podstatných jmen mužského rodu končících na souhlásku, když se objeví ve spojeních, kde jsou určena číslovkou, pak místo jejich běžného množného čísla přijímají koncovku ۴ [-a]: ^[1]

dvě ulice دوه سرکه [dwa saráka]
tři domy درې كوره [dre kóra]
pět kanceláří پنځه دفتره [pindzə daftóra]

Skloňování – aplikace pádové výstavby

Použití direktivu

Direktiv víceméně odpovídá českému prvnímu pádu (až na některé výjimky, které jsou dále popsány). Tvary direktivu singuláru a plurálu se používají v podmětu vět v přítomných časech, např.: ^[1]

پښتون په کابل کې اوسی
Paštún žije v Kábulu. [paš(χ,x)tún pa kábəl ke wósī]

پښتانه په کابل کې اوسی
Paštuni žijí v Kábulu. [paš(χ,x)tánə pa kábəl ke wósī]

Dále se tvarů direktivu sg. a pl. používá v přímém předmětu (předmět přechodných sloves v českém 4. pádě) ve větách v přítomném čase: ^[1]

احمد پښتون وینی
Ahmad vidí Paštúna. [ahmad paš(χ,x)tún wínī]

احمد پښتانه وینی
Ahmad vidí Paštúny. [ahmad paš(χ,x)tánə wínī]

Použití obligativu

Tvary obligativu se používají po většině předložek, např.: ^[1]

د پښتانه زوی په کابل کې اوسی [də paš(χ,x)tānə zoj pa kābəl ke wosī]
Syn Paštuna žije v Kábulu.

د پښتنو زامن په کابل کې اوسی [də paš(χ,x)tanó zāmən pa kābəl ke wosī]
Synové Paštunů žijí v Kábulu.

Podmět věty v minulém čase s tranzitivním slovesem musí být v obligativu. Toto je charakteristický rys některých novoindických jazyků a paštúnštiny, kdy podmět v minulých časech s tranzitivními slovesy nestojí v direktivu, ale obligativu (lze též říct, že stojí v tzv. ergativu) – tato konstrukce se nazývá ergativní, podrobněji je popsána v kapitole 0 Ergativní konstrukce. Zatím tyto tvary: ^[1]

پښتانه توپک راوړ [paš(χ,x)tānə topak ráwor]
Paštun koupil rifle.

پښتنو توپک راوړ [paš(χ,x)tanó topak ráwor]
Paštuni koupili rifle.

Další použití obligativu je při oslovování (český pátý pád): ^[1]

Krávo!	ای غوا	[ej ġwā]
Dědo!	ای نیکه	[ej nikə]
Strýcové!	ای ماماگانو	[ej māmāgāno]
Ženy!	ای بنحو	[ej š(χ,x)ədʒo]

Stručné shrnutí aplikace pádů

Použití pádů lze stručně shrnout následujícím způsobem:

<i>přítomný čas:</i>	<i>direktiv:</i>	<i>obligativ:</i>
<i>minulý čas – intransitivní sloveso:</i>	podmět, přímý předmět	předmět předložky
<i>minulý čas – tranzitivní sloveso:</i>	podmět, přímý předmět	předmět předložky
	přímý předmět	podmět, předmět předložky

Porovnání pádové výstavby s kurdským dialektem Kurmancî

Jelikož se rozlišování direktivu a obligativu kromě paštštiny mezi íránskými jazyky dochovalo také v kurdštině, porovnám zde pády těchto jazyků.

Pro oba tyto jazyky je typické, že v mužském rodě existuje více vzorů (příp. skupin) pro skloňování a celý mužský rod je tak co se pádové výstavby týče složitější než rod ženský. Paštština v mužském rodě rozeznává celkem 15 skupin, kdežto kurdština pouze 4 skupiny. V ženském rodě rozeznává paštština 4 skupiny, kdežto kurdština pouze jednu. V množném čísle skloňuje kurdština všechna podstatná jména stejně.

Typickou obligativní koncovkou podstatných jmen mužského rodu jednotného čísla je v kurdštině –î. Tato koncovka je shodná s paštskou obligativní koncovkou ى [-î] skupin M3-a a M3-b. V některých variantách kurdského dialektu Kurmancî není tato koncovka používána. Obvykle se však používá vždy, je-li podstatné jméno označeno neurčitým členem –ek, např.:

(ten) muž, direktiv:	mêr
(ten) muž, obligativ:	mêrî, <i>někdy</i> : mêr
(nějaký) muž, direktiv:	mêrek
(nějaký) muž, obligativ:	mêrekî

Obligativní koncovkou slov ženského rodu jednotného čísla je v kurdštině ê. Tato koncovka je nápadně podobná paštské obligativní koncovce ى [-e] skupiny F1, například:

kurdsky žena (obligativ):	jinê
paštsky žena (obligativ):	بندى [š(χ,x)édʒe]

Obligativní koncovkou podstatných jmen v množném čísle je v kurdštině –an. Tato koncovka opět vykazuje podobnosti s koncovkami paštského pádového systému, a to s koncovkou -انو [-áno] skupin M1-a, M1-d a rovněž s koncovkou -یانو [-jāno] skupin M1-b, M1-c, M3-b. Pro porovnání uvádím následující příklady:

kurdsky studenti (obligativ)	xwendekar <u>an</u>
paštsky studenti (obligativ)	شاگردانو [šāgərdāno]
kurdsky muži (obligativ)	mêr <u>an</u>
paštsky muži (obligativ)	سریانو [sarjāno]

Jiné systematické analýzy

Tegey H., Robson B. (1996) rovněž rozdělují podstatná jména na mužský a ženský rod. V mužském rodě uvádějí skupiny M1, M2, M3, M4, v ženském rodě skupiny F1, F2, F3. Ke každé skupině uvádějí i tabulky skloňování atypických podstatných jmen dané skupiny, tedy podstatná jména, která jsou zde zařazována do zvláštních podskupin (M1-a, M1-b atd.). Obsáhleji popisují proces regularizace nepravidelných podstatných jmen a proces zařazení přejatých slov do rodu a skupiny.

Přídavná jména

Rod a pád adjektiv

Přídavná jména lze rozdělit do podobných skupin jako podstatná, přestože přídavná jména mohou být jak mužského, tak i ženského rodu, zatímco podstatná jsou pouze jednoho rodu. Přídavná jména se shodují v rodu (a čísle) s podstatným, které určují – stejně jako v češtině (*velký dům* vs. *velká louka*), například: ^[1]

hladový kluk	ورى هلك	[wəž(g)ē(aj) halək]
hladová dívka	ورى پيغله	[wəž(g)e péğla]

Přídavná jména se dělí do čtyř skupin, z nichž dvě mají ještě podskupiny (podobně jako se u podstatných jmen například skupina M1 dělí na M1-a, M1-b atd.). V této knize jsou skupiny přídavných jmen označovány zkratkou Adj s příslušným číslem (např. Adj2-a).

Skupina Adj1, vzor [tīt]

Přídavná jména této skupiny projevují podobnosti s podstatnými jmény skupin M2 a F1. Direktiv sg. mužského rodu končí na souhlásku, direktiv a obligativ sg. a direktiv pl. mají stejné tvary a obligativ pl. se tvoří použitím běžné obligativní koncovky و [-o]. Tvary ženského rodu vypadají stejně jako tvary podstatných jmen skupiny F1. Direktiv sg. je tvořen koncovkou ه [-a]. Direktiv pl. a obligativ sg. končí na ع [e] a obligativ pl. končí na و [-o].

[1]

Tab. 26: Skloňování skupiny Adj1

rozptýlený	mužský rod		ženský rod	
singulár	direktiv	تیت [tīt]	direktiv	تیتَه [títa]
	obligativ	تیت [tīt]	obligativ	تیتِی [títe]
plurál	direktiv	تیت [tīt]	direktiv	تیتِی [títe]
	obligativ	تیتو [tító]	obligativ	تیتو [tító]

Patří sem dále například:

široký پراخ [prāx], silný پلوند [palwánd], úzký تنگ [tang], připravený تيار [tajár], složitý سخت [saxt], celý تول [tol], rozcuhaný جر [džar], tichý چپ [čup], plný دك [dak], velmi, mnoho دهر [der], zdravý روح [roğ] ^[1; 2]

Zde upozorňuji, že slovo velmi, mnoho دېر [dər] se v paštštině chová jako přídavné jméno, nikoliv jako příslovce. Všimněte si na následujících příkladech, že se shoduje rodem, číslem a pádem se slovem, ke kterému se vztahuje.

mnoho bratrů (1. pád)	دېر ورونه	[dər wrúna]
mnoho bratrů (4. pád)	دېرو ورونو	[déro wrúno]
mnoho vlajek (1. pád)	دېرې جنډې	[dére dʒandə]
mnoho vlajek (4. pád)	دېرو جنډو	[déro dʒandə]

Skupina Adj2-a, vzor [təž(g)aj]

Tato přídavná jména nemají přízvuk na poslední slabice a mají mužskou koncovku (v direktivu sg.) ـى [-aj]. Direktiv pl. a obligativ sg. mužského rodu končí na ـى [-ī], obligativ pl. končí na ـو [-o]. Koncovky ženského rodu jsou ـې [-e] pro direktiv a obligativ sg., ـو [-o] pro obligativ pl. ^[1]

Tab. 27: Skloňování skupiny Adj2-a

žiznivý	mužský rod		ženský rod	
singulár	direktiv	تړى [təž(g)aj]	direktiv	تړې [təž(g)e]
	obligativ	تړى [təž(g)ī]	obligativ	تړې [təž(g)e]
plurál	direktiv	تړى [təž(g)ī]	direktiv	تړې [təž(g)e]
	obligativ	تړو [təž(g)o]	obligativ	تړو [təž(g)o]

Patří sem dále například:

hladový وړى [wəž(g)aj], planoucí سوى [sówaj], tichý/opatrný غلى [gólaj], krásný بسکلى [š(χ,x)kwólaj], nový نوى [nówaj], komplexní پېچلى [pečólaj] ^[1, 2]

Skupina Adj2-b, vzor [naráj]

Tato přídavná jména mají podobné koncovky jako podstatná jména skupin M3 a F2. Od skupiny Adj2-a je lze rozeznat podle toho, že koncovka mužského rodu v direktivu sg. nese slovní přízvuk. V obligativu sg. a pl. mužského rodu jsou dvě možnosti skloňování. ^[1]

Tab. 28: Skloňování skupiny Adj2-b

štíhlý	mužský rod		ženský rod	
singulár	direktiv	نرى [naráj]	direktiv	نرى [naráj]
	obligativ	نرى [narí] نرى [naráj]	obligativ	نرى [naráj]
plurál	direktiv	نرى [narí] نرى [naráj]	direktiv	نرى [naráj]
	obligativ	نرو [naró]	obligativ	نړيو [narájjo]

		نریو [narəjɔ]		

Patří sem dále například:

patriarchální پلرنی [plaranáj], mladý تنکی [tankáj], horský غرنی [ġaranáj], kulatý گردی [ġardáj], primární لومرنی [lūmranáj], poslední وروستی [wrustáj] ^[1, 2]

Skupina Adj3-a, vzor [ziž(g)]

Stejně jako u skupiny Adj1 direktiv singuláru mužského rodu končí na souhlásku, ale v obligativu singuláru a direktivu plurálu přibírají přízvučnou koncovku ە [-ə]. V ženském rodě se skloňují stejně jako podstatná jména skupiny F1. Do této skupiny spadají i přídavná jména končící v direktivu singuláru mužského rodu na ە [-ə]. ^[1]

Tab. 29: Skloňování skupiny Adj3-a

<i>hrubý</i>	mužský rod		ženský rod	
singulár	direktiv	زیر [ziž(g)]	direktiv	زیره [ziž(g)á]
	obligativ	زیره [ziž(g)ə]	obligativ	زیره [ziž(g)é]
plurál	direktiv	زیره [ziž(g)ə]	direktiv	زیره [ziž(g)é]
	obligativ	زیره [ziž(g)ó]	obligativ	زیره [ziž(g)é]

Patří sem dále například:

dlouhý اورد [ūž(g)gd], zelený اوم [ūm], usedlý میشت [mīšt], dobrý بنه [š(χ,x)ə], ostrý تیره [terə], šedý سپیره [sperə], ospalý ویده [wīdə] ^[1, 2]

Skupina Adj3-b, vzor [wor]

Přibírají stejné koncovky jako přídavná jména skupiny Adj3-a a rovněž končí v direktivu singuláru mužského rodu na souhlásku. Jejich kmenovou samohláskou je [o] nebo [ū], která se s koncovkou [-ə] mění na [ā] a v ostatních tvarech na [-a]. ^[1]

Tab. 30: Skloňování skupiny Adj3-b

<i>malý</i>	mužský rod		ženský rod	
singulár	direktiv	وور [wor]	direktiv	وره [wará]
	obligativ	واره [wārə]	obligativ	وره [waré]
plurál	direktiv	واره [wārə]	direktiv	وره [waré]
	obligativ	واره [waró]	obligativ	وره [waró]

Patří sem dále například:

plný, uspokojený مور [mor], jezdicí سپور [spor], slepý روند [rūnd], chladný سور [sor], ohnutý كور [kož(g)], těžký دروند [drūnd], lehký پوست [post], starý زور [zor], vlhký لوند [lūnd], světlý رون [rūn] ^[1, 2]

Skupina Adj4, vzor [š(χ,x)ājstá]

Přídavná jména v této skupině končí na přízvučnou samohlásku a jsou nesklonná – mají ve všech pádech stejné tvary. Nicméně některá přídavná jména této skupiny končící na [ā] nebo [a] mají alternativní možnost tvoření obligativu plurálu a to přidáváním koncovek ۴ [-áwo] případně ۵ [-o] v kandahárském dialektu. Tato přídavná jména bývají přejatá z jiných jazyků, zejména arabštiny a perštiny. ^[1]

Tab. 31: Skloňování skupiny Adj4

4 krásný	mužský rod		ženský rod	
	singulár	direktiv	بنايسته [š(χ,x)ājstá]	direktiv
obligativ		بنايسته [š(χ,x)ājstá]	obligativ	بنايسته [š(χ,x)ājstá]
plurál	direktiv	بنايسته [š(χ,x)ājstá]	direktiv	بنايسته [š(χ,x)ājstá]
	obligativ	بنايسته [š(χ,x)ājstá] بنايسته وو [š(χ,x)ājstáwo]	obligativ	بنايسته [š(χ,x)ājstá] بنايسته وو [š(χ,x)ājstáwo]

Patří sem dále například:

základní اساسی [asāsī], islámský اسلامی [islāmī], skutečný, původní اصلی [aslī], záchranný اضطراری [izterārī], mýtický افسانوی [afsānawī], afghánský افغانی [afgānī/awgānī], etnický پښتني [paš(χ,x)tanī], některý بعضی [bá(‘)ze], čerstvý تازه [tāzā] ^[1, 2]

Přehled pravidelných skupin přídavných jmen

Tab. 32: Přehled pravidelných skupin přídavných jmen

skupina	podskupina	vzor	koncovky	změny
Adj1		تیت	-C, -C, -C, -o -a, -e, -e, -o	
Adj2	Adj2-a	تبری	-aj, -ī, -ī, -o -e, -e, -e, -o	
	Adj2-b	نری	-áj, -ī/-áj, -ī/-áj, -ó/-áj -áj, -áj, -áj, -áj	
Adj3	Adj3-a	زیز	-C, -ə, -ə, -ó -á, -é, -é, -é	
	Adj3-b	وور	-C, -ə, -ə, -ó -á, -é, -é, -ó	-o- / -ū- se mění na -ā- a -a-
Adj4		بنايسته ته	-V, -V, -V, -V/-áwo -V, -V, -V, -V/-áwo	

Nepravidelná přídavná jména

Nebudeme-li přídavná jména skupiny Adj3-b považovat za nepravidelná a jejich změny tedy za pravidelné, pak existuje jen málo skutečně nepravidelných přídavných jmen.

Existuje skupina nepravidelných přídavných jmen, která v mužském rodě končí na slabiku **ر** [-ar], například: hubený **ڊنگر** [ḍangár]. Chovají se jako přídavná jména skupiny Adj1, ale jejich nepravidelnost spočívá v tom, že kromě direktivu sg. mužského rodu se koncové **ر** [-ar] mění na **ر** [-ər]. Stejně nepravidelnosti podléhají ještě tato přídavná jména: všímavý **سترگور** [stərgawár], odvážný **زړور** [zɾawár], mající štěstí **بختور** [baxtawár].

Jediné další nepravidelně se chovající přídavné jméno je živý, čilý **مستانه** [mastāná]. Tvary v mužském rodu jsou neměnné, v ženském rodě se chová jako přídavná jména skupiny Adj1. ^[1]

Přídavná jména v oslovení

Oslovovací fráze příležitostně zahrnují i přídavná jména. Koncovky přídavných jmen v těchto osloveních – tedy v českém pátém pádě jsou stejné jako ty podstatných jmen – používá se obligativ. Pokud přídavné jméno končí souhláskou, přidává se koncovka ۴ [-a]. Výjimkou jsou přídavná jména skupiny Adj2-a, která končí na nepřízvučnou slabiku. Jejich vokativ mužského rodu končí na [-e] a to především v centrálních dialektech. Příklady: ^[1]

وړیې هلکه!
Hladový chlapče!

[waž(g)je halóka]

وړیو هلکانو!
Hladoví chlapi!

[waž(g)jo haləkáno]

وړیې پیغلي!
Hladová dívka!

[waž(g)je pégle]

وړیو پیغلو!
Hladové dívky!

[waž(g)jo péglo]

وره!
Malý!

[wára]

وړو!
Malí!

[wáro]

Použití přídavných jmen

Stejně jako v češtině stojí přídavné jméno před podstatným a shoduje se s ním v rodě, čísle a pádě, například: ^[1]

لوی خان
Velký chán.

[loj xān]

پنځه بسکلي پیغلي
Pět pěkných dívek.

[pindʒə š(χ,x)kwəle pégle]

تږی هلک اوبه غواری
Žíznivý kluk chce vodu.

[təž(g)ē(aj) halək wobá ġwārī]

تږی هلکان اوبه غواری
Žízniví kluci chtějí vodu.

[təž(g)ī haləkān wobá ġwārī]

د تږي هلک خوله وچه وه Pusa žiznivého kluka byla suchá.	[də təʒ(g)ī halák xwla wáča wa]
د تږو هلکانو خولي وچي وي Pusy žiznivých kluků byly suché.	[də təʒ(g)o halakáno xwle wáče we]
تږي پېغله اوبه غواړي Žiznivá holka chce vodu.	[təʒ(g)e peğla wobá ġwārī]
تږي پېغلي اوبه غواړي Žiznivé holky chtějí vodu.	[təʒ(g)e peğle wobá ġwārī]
د تږي پېغلي خوله وچه وه. Pusa žiznivé holky byla suchá.	[də təʒ(g)e peğle xwəla wáča wa]
د تږي پېغلو خولي وچي وي. Pusy žiznivých holek byly suché.	[də təʒ(g)e peğle xwəle wáče we]

Zpodstatnění přídavných jmen

Většinu přídavných jmen lze použít jako podstatná. Některá si v takových použitích ponechávají své koncovky typické pro přídavná jména a některá (nebo v některých dialektech) mění své koncovky na koncovky typické pro podstatná jména – a stávají se tak skutečně podstatnými jmény (toto je typické pro centrální dialekty). Například přídavné jméno skupiny Adj4 zraněný زخمى [zaxmī] lze použít jako podstatné jméno skupiny M1-a: ^[1]

زخمیان روغتون ته راغلل Nemocní přišli do nemocnice.	[zaxmiján roğtún ta rāğləl]

V dalším příkladu je přídavné jméno skupiny Adj3-b sedící na koni, jezdící سپور [spor] použito jako podstatné jméno skupiny F1:

سپري واده ته راغلي. Sedící na koni (jezdci) přišli na svatbu.	[spare wādó ta rāğle]

Stupňování přídavných jmen

Komparativ

Paštština nemá zvláštní tvary pro druhý a třetí stupeň přídavných jmen, kromě dvou jediných tvarů převzatých z perštiny, a to: lepší بېتر [betár] (z perského بهتر [behtær]), horší

بنه [batár] (z perského بدتر [bædtær]). Místo بېتر lze použít paštúnské: dobrý/lepší [š(χ,x)ə].^[1]

Porovnávání (např. „Ahmad je vyšší než Massúd“) se tvoří pomocí ambipozice: z, od له ... نه [lə ... na]. Podobně se porovnávání tvoří i v hindštině, tedy pomocí záložky से [se] a přídavného jména. V perštině se porovnávání tvoří pomocí předložky از [æz], ale přídavné jméno se stupňuje. Pro porovnání s perštinou a hindštinou uvedu větu „Toto je větší než tamto“ ve třech jazycích s vysvětlivkami.

paštsky:	hindyky:	persky:
دغه له هغه نه لوی دی	यह उस से बड़ा है	این از آن بزرگتر است
[dağa lə hága na lūī dē(aj)]	[jah us se baṛā hæ]	[in æz ân bozorgtær æst]
دغه toto (direktiv)	यह toto (direktiv)	این toto (direktiv)
له هغه نه než tamto než (obligativ)	उस से tamto než (obligativ)	از آن než tamto (direktiv)
لوی velký (DSGM)	बड़ा velký (DSGM)	بزرگتر větší (komparativ)
دی je (3SG)	है je (3SG)	است je (3SG)

Další příklady (pouze paštsky)^[1]:

اسد له امان نه جگ دی. [asád lə amán na dʒəg dē(aj)]
Asad je vyšší než Aman.

پېښور له کابل نه لوی دی. [péš(χ,x)awar lə kābəl na lūī dē(aj)]
Péšavar je větší než Kábul.

له بېکاری نه کار بنه دی. [lə bekārí na kār š(χ,x)ə da]
Práce je lepší, než být bez práce.⁸

ته له ما نه بتره یی. [tə lə mā na batára je]
Jsi horší než já.

Superlativ

Existuje více způsobů pro vyjádření superlativu. Prvním ze způsobů je použití komparativu, kde předmět ambipozice než له ... نه [lə ~ na] zahrnuje vše, s čím porovnááme. Například:^[1]

⁸ V této větě stojí na prvním místě předmět ambipozice (objekt, se kterým srovnáváme) a na druhém místě podmět (srovnávaný objekt). Přesnější překlad této věty by zněl: „Než být bez práce, je lepší práce (mít práci).“

يان په صنف کې له ټولو هلکانو نه جگ دی. [jān pə sinf ke lə ʔolo haləkāno na dʒəg dē(aj)]
Chošhāl je vyšší než všichni kluci ve třídě.

د تور اس د ټول کلی له اسونو نه چټک دی. [de tor as de ʔol kəlī lə asūno na čaʔák dē(aj)]
Torův kuň je rychlejší než všechny koně ve vesnici.

دی د پېښور له ټولو لیکوالانو نه مشهور دی. [dē(aj) de peš(χ,x)awór lə ʔolo līkwālāno na mašhūr dē(aj)]
Je známější než všichni spisovatelé v Pěšávaru.

Druhým způsobem je zahrnutí příslovce velmi دېر [der] před přídavným jménem.
Takové věty pak mají dva významy. Například: ^[1]

خوشحال په صنف کې دېر جگ هلک دی. [xošhāl pə sinf ke ɖer dʒəg halək dē(aj)]
Chošhāl je ve třídě velmi vysoký.
nebo: Chošhl je ve třídě nejvyšší.

د تور اس په ټول کلی کې دېر چټک اس دی. [de tor as pə ʔol kəlī ke ɖer čaʔák as dē(aj)]
Torův kuň je ve vesnici velmi rychlý.
nebo: Torův kuň je ve vesnici nejrychlejší.

دی په پېښور کې دېر مشهور لیکوال دی. [dē(aj) pə peš(χ,x)awór ke ɖer mašhūr līkwāl dē(aj)]
Je velmi známým spisovatelem v Pěšávaru.
nebo: Je nejznámějším spisovatelem v Pěšávaru.

Aby se zrušila dvojznačnost tohoto typu vět, může být podmět přesunut před sloveso.
Takové věty mají jednoznačně superlativní význam. ^[1]

په صنف کې دېر جگ هلک دی. [pə sinf ke ɖer dʒəg halək dē(aj)]
Je ve třídě nejvyšším chlapcem.

په کلی کې دېر چټک اس د تور اس دی. [pə kəlī ke ɖer čaʔák as de tor as dē(aj)]
Torův kuň je ve vesnici nejrychleším koněm.

په پېښور کې دېر مشهور لیکوال دی. [pə peš(χ,x)awór ke ɖer mašhūr līkwāl dē(aj)]
On je v Pěšávaru nejznámějším spisovatelem.

Přídavná jména ve funkci příslovčí

Několik přídavných jmen lze použít i jako příslovce. Nejběžnější jsou:

dobrý/dobře بڼه [š(χ,x)a] (Adj3-a)

mnoho/velmi دېر [ɖer] (Adj1)

krásný/velmi بسایسته [š(χ,x)ājstá] (Adj4)

těžký/mnoho زیات [zjāt] (Adj1)

Když tato přídavná jména ve funkci příslovčí modifikují jiná adjektiva, shodují se s daným adjektivem. Jestliže modifikují věty, shodují se s přímým předmětem – neobsahuje-li věta přímý předmět, shodují se s podmětem. Například: ^[1]

بسه گدیبری
Tancuje dobře.

[š(χ,x)a gadéž(g)ī]

دا پیغله کتابونه بسه لولی.
Ta dívka čte knihy dobře.

[dā pégla kitābūna š(χ,x)á lwalī]

دا پیغله کتابچی شه لولی.
Ta dívka čte sešity dobře.

[dā pégla kitābčé š(χ,x)á lwalī]

Zájmena

Existuje několik různých typů zájmen. Tzv. slabá zájmena odpovídají českým osobním zájmenům, tzv. silná zájmena se používají při zdůraznění daného zájmena. Ukazovací zájmena odpovídají českým ukazovacím zájmenům, tázací a neurčitá rovněž odpovídají českým. ^[1]

Dělení osobních zájmen na slabá a silná je mezi indo-iránskými jazyky velmi zvláštní. V hindštině, urdštině, gudžarátštině ani perštině podobné dělení neexistuje. Například v perštině se osobní zájmena ve funkci podmětu uvádět nemusejí, nebo se uvádějí pro zdůraznění, ale nedělí se na slabá a silná – jako příklad uvedu následující dvě velmi jednoduché konverzace v perštině, kde, podobně jako v češtině, je osobní zájmeno ve funkci podmětu uvedeno až ve druhé konverzaci.

امروز خانه هستی؟ [emruz xâne hæsti?]

بله هستم [bæle, hæstæm]

Jsi dnes doma? Ano, jsem.

کی امروز خانه است؟ [ki emruz xâne æst?]

من امروز خانه هستم [mæn emruz xâne hæstæm]

Kdo je dnes doma? Já jsem dnes doma.

Osobní zájmena

Slabá osobní zájmena

Paštúnská slabá zájmena odpovídají českým osobním zájmenům „já, ty, on, ...“. Stejně jako v češtině nebo většině indických jazyků se zájmena skloňují vzhledem k jejich postavení ve větě. Toto skloňování však není tak rozvinuté jako u podstatných jmen – každé zájmeno má dva tvary, které zhruba odpovídají pádům u podstatných jmen (direktiv a obligativ). Tvary slabých zájmen jsou tyto: ^[1]

Tab. 33: Slabá zájmena

osoba	direktiv, přivlastňovací tvar	obligativ
já	می [me]	را [rā]
ty	دی [de]	در [dər]
on, ona	یی [je]	ور [wər]
my	ام [am] / مو [mo]	را [rā]
vy	ام [am] / مو [mo]	در [dər]
oni, ony	یی [je]	ور [wər]

Použití slabých zájmen ve větách

Slabá zájmena jsou vypouštěna v pozicích podmětu věty přítomného času a ve větách postavených v minulém čase s intrazitivním slovesem. Dále jsou vypouštěna v pozicích předmětu ve větách v minulém čase s tranzitivním slovesem. V následujících příkladech je pozice vypuštěného slabého zájme označena čarou: ____.^[1]

_____ گڊپری. [gaḍéž(g)ī]
(On) Tancuje.

_____ گڊپرم. [gaḍéž(g)əm]
(Já) Tancuju.

_____ مچوی می. [mačawī me]
(On) mě políbí.

_____ گڊېده. [gaḍedó]
(On) Tancoval.

_____ گڊېدم. [gaḍedám]
(Já) jsem tancoval.

احمد — لوسته. [ahmád lwəstó]
Ahmad (to) čtl.

Tvary direktivu jsou používány i v přivlastňovacích vazbách, například:

کتاب می. [kitáb me]
Moje kniha.

کتاب یی. [kitáb je]
Jeho kniha.

Tvary obligativu se používají ve vazbách s předložkami, například:

اسد اس را ته اخلی. Asad mi kupuje koně.	[asád as rā ta áxlī]
لیلا ور ته ووپلی. Lajla jim (to) řekla.	[lajlá wər ta wéwele]
امان نه ور سره خی. Aman s ním nejde.	[amán nó wər sara dʒī]
دا در پوري خاندی. Směje se ti.	[dā dər póre xāndī]

Další charakteristiky slabých zájmen

Slabá zájmena ve větě nikdy nenesou přízvuk. Často se píší dohromady se slovem, které následují, například: jeho kniha کتابی [kitābje], hláska [j] se navíc často nevysloví, tedy کتابی se pak často vyslovuje jako [kitābe] – jde o souhláskovou redukci. ^[1]

Silná osobní zájmena

Silná zájmena se používají tehdy, když mluvčí chce dané zájmeno zdůraznit, například:

زه احمق نه یم، دی احمق دی. Já nejsem hloupý, on je hloupý.	[zə ahmáq(k) nó jəm, dē(aj) ahmáq(k) dē(aj)]

Silná zájmena fungují ve větách jako podstatná jména. V jednotném čísle rozlišují tři tvary – direktiv, obligativ a tvary po předložkách, příp. mezi předložkami. V množném čísle existuje jen jeden tvar, v množném čísle jsou tedy neměnná.

Ve třetí osobě jednotného čísla jsou rozdělena do dvou sémantických skupin – první skupinu mluvčí použije, jestliže objekt, o kterém mluví, lze vidět – je blízko k mluvčímu. Druhou skupinu mluvčí použije, jestliže objekt, o kterém mluví, nelze vidět – je daleko od mluvčího. Mnozí mluvčí paštúnštiny se liší v používání „blízké skupiny“ a „vzdálené skupiny“ mluví-li o něčem, co již v předchozí části výpovědi zmínili. ^[1]

Tvary silných zájmen:

Tab. 34: Silná zájmena

osoba, číslo	direktiv	obligativ	po předložce
já	زه [zə]	ما [mā]	ما [mā]
ty	ته [tə]	تا [tā]	تا [tā]
on – v dohledu	دی [dē(aj)]	دی [dē(aj)]	ده [də]
ona – v dohledu	دا [dā]	دا [dā]	دی [de]
on – mimo dohled	هغه [haǧá]	هغه [haǧá]	هغه [haǧá]
ona – mimo dohled	هغه [haǧá]	هغه [haǧá]	هغی [haǧé]
my	مونږ [munž(g)]		
vy	تاسی [tāse]		
oni – v dohledu	دوی [dūj]		
oni – mimo dohled	هغوی [haǧūj]		

Privlastňovací silná zájmena

Tvary privlastňovacích silných zájmen se tvoří pomocí předložky د [de] a tvaru po předložce (třetí sloupec v tabulce). Výslovnost této předložky se liší vzhledem k dialektu, někdy se místo této předložky a třetího tvaru zájmeny použije zcela jiný tvar zájmeny: ^[1]

Tab. 35: Privlastňovací silná zájmena

tvar	centrální dialekty	další dialekty	nejčastější způsob zápisu
můj, moje	[di mā]	[zmā]	زما
tvůj, tvoje	[di tā]	[stā]	ستا
jeho (v dohledu)	[di dā]	[di dā]	ده
její (v dohledu)	[di dé]	[di dé]	دی
jeho (mimo dohled)	[de haǧá]	[de haǧá]	دهغه
její (mimo dohled)	[de haǧé]	[de haǧé]	دهغی
náš, naše	[di mūnž(g)]	[zmūnž(g)]	زمونږ
váš, vaše	[di tāse]	[stāse]	تاسی
jejich (v dohledu)	[de dūj]	[de dūj]	دوی
jejich (mimo dohled)	[de haǧūj]	[de haǧūj]	دهغوی

Ukazovací zájmena

Ukazovací zájmena odpovídají našim ukazovacím zájmenům tento, tato atd. Stejně jako v češtině rozlišují ukazovací zájmena mužský a ženský rod (tento vs. tato). Toto je mezi indo-iránskými jazyky celkem vzácné, například perština nebo hindština rod u ukazovacích zájmen nerozlišují. Perština rozlišuje pouze fakt, zdali mluvíme o blízkém nebo vzdáleném předmětu. Hindština rozlišuje vzdálenost, číslo a pád, ale ne rod. Paštština pak vzdálenost, číslo, rod i pád. V tomto ohledu patří mezi indo-iránskými jazyky k těm nejsložitějším. ^[1]

Navíc paštúnština rozlišuje tři možnosti vzdálenosti – blízký, střední a vzdálený. Toto poněkud připomíná španělské *este, ese, aquel*. Opět je to jedna ze zvláštností paštúnštiny mezi indo-iránskými jazyky. Porovnejte toto stručné schéma (zahrnutý jsou dva nejtypičtější indo-iránské jazyky a paštúnština):

Tab. 36: Porovnání gramatických jevů

jazyk	vzdálenost: blízký	vzdálenost: střední	vzdálenost: daleký	číslo	rod	pád
perština	✓	×	✓	×	×	×
hindština	✓	×	✓	✓	×	✓
paštština	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Tvary ukazovacích zájmen jsou tyto:

Tab. 37: Ukazovací zájmena

	direktiv	obligativ
tento	دا [dā]	دې [de] دغه [dáǰə]
tato	دغه [dāǰa]	دې [de] دغې [dāǰe]
ten (střední)	هغه [háǰa]	
ta (střední)	هغه [háǰa]	هغې [háǰe]
tamtén	هوغه [hūǰa]	
tamta	هوغه [hūǰa]	هوغې [hūǰe]
tito	دا [dā]	دغو [dāǰo]
tyto	دغه [dāǰa]	دې [de] دغو [dāǰo]
ti (střední)	هغه [háǰa]	هغو [háǰo]
ty (střední)	هغې [háǰe]	هغو [háǰo]
tamti	هوغه [hūǰa]	هوغو [hūǰo]
tamty	هوغې [hūǰe]	هوغو [hūǰo]

Jediným rozdílem mezi dvouslabičnými ukazovacími zájmeny a jim podobnými silnými osobními zájmeny je poloha přízvuku, porovnejte: ^[1]

ukazovací zájmena

to هغه [háǰa]

ta هغې [háǰe]

Silná osobní zájmena

on (mimo dohled) هغه [haǰá]

ona (obligativ) هغې [haǰé]

Rozlišování mužského a ženského rodu se nedodrží jen u bytostí přirozeně mužských nebo ženských, ale rovněž u jakéhokoliv označovaného slova vzhledem k jeho gramatickému rodu, například: ^[1]

هغه ته گوره!

[háǰa ta góra]

Podívej se na to! (označujíc předmět, jehož slovní označení je gramaticky mužského rodu)

هغی ته گوره!

[háge ta góra]

Podívej se na to! (označujíc předmět, jehož slovní označení je gramaticky ženského rodu)

Tázací, neurčitá a další zájmena

Většina tázacích a neurčitých zájmen se skloňuje:

Tab. 38: Vybraná tázací, neurčitá a obecná zájmena

	direktiv	obligativ
kdo?	خوک [s(c)ok]	چا [čā]
co?	خه [s(c)a]	
někdo	خوک [s(c)ok]	چا [čā]
něco	خه [s(c)a]	
všichni	هر خوک [har s(c)ok]	هر چا [har čā]
všechno	هر خه [har s(c)a]	
kdokoliv	خوک چه [s(c)ok če]	خا چه [čā če]
cokoliv	خه چه [s(c)a če]	

Příklady ve větách: ^[1]

خوک راغی؟

[s(c)ok rāgaj]

Kdo přišel?

چا ته وایی؟

[čā ta wāje]

Ke komu mluvíš?

چا راوور؟

[čā rāwoŕ?]

Kdo (to) přinesl?

خه به پېښ شی؟

[s(c)a ba peš(χ,x) š(s)ī]

Co se stane?

خه وایی؟

[s(c)a wāje]

Co říkáš?

خه دی ووپلی؟

[s(c)a de wówele]

Co jsi říkal?

خوک راغی.

[s(c)ok rāgaj]

Někdo přišel.

هر خوک راغلل

[har s(c)ok rāgləl]

Každý přišel.

کتاب چا ته ورکه. Dej (tu) knihu někomu.	[kitāb čā ta wārka]
خه مي نه دی کری. Nic jsem neudělal.	[s(c)a me nā dī kəṛī]
هر خه مي کری دی. Udělal jsem všechno.	[har s(c)a me kəṛī dī]
خوک چي خان نه پېژنی خدای نه پېژنی. Kdokoliv nezná sebe, nezná Boha.	[s(c)ok če dʒān nā pež(z,dʒ)anī xwdāj nā pež(z,dʒ)anī]
خه چه دا وایي زه بي منم. Akceptuji cokoliv (ona) říká.	[s(c)a če dā wājī zə je manóm]

Je třeba si dobře uvědomit a dávat pozor na to, že jediným rozdílem mezi tázací a oznamovací větou se zájmeny „kdo?“ a „někdo“ je v intonaci! Pro porovnání uvedu ještě jednou tyto dvě věty:

Kdo přišel? خوک راغي؟ [s(c)ok rāğaj ↑]	Někdo přišel. خوک راغي. [s(c)ok rāğaj ↓]

Toto nerozlišování tázacího a oznamovacího „kdo? / někdo“ je mezi ostatními indo-íránskými jazyky velmi netypické. Například v perštině a hindštině by tyto věty vypadaly takto:

	Kdo přišel? کی آمد؟ [ki âmæd]	Někdo přišel. یک کسی آمد. [jek kesi âmæd]
persky:		
hinsky:	कौन आया है? [kaun ājā hæ]	कौई आया है। [koī ājā hæ]

Navíc intonace tázacích otázek perštiny není tak jednoznačně stoupavá jako v paštúnštině, i když je od oznamovací věty velmi odlišena.

Vztažné zájmeno „svůj“

Podobně jako hindština (příp. urdština) a na rozdíl od perštiny dokáže paštština vyjádřit zvrtné přivlastňovací „svůj“. Paštšské „svůj“ má tvar خپل [xpəl].^[1]

احمد خپل ڪتاب راوور. [ahmád xpəl kitáb ráwor]
Ahmad (si) přinesl svou knihu.

احمد يي ڪتاب راوور. [ahmád je kitáb ráwor]
Ahmad přinesl jeho (*někoho jiného*) knihu.

Porovnání osobních zájmen s kurdským dialektem Kurmancî

Některé tvary osobních zájmen v severním kurdském dialektu Kurmancî vykazují podobnosti se některými slabými a silnými zájmeny v pašťtině. Nedělí se na silná a slabá, ale rozeznávají direktiv a obligativ. Zde je porovnání některých podobných tvarů:

kurdsky já (direktiv):	ez	kurdsky já (obligativ):	min
paštsky já (direktiv):	ه ز [zə]	paštsky já (obligativ):	ما [mā]
kurdsky ty (direktiv):	tu	kurdsky ty (obligativ):	te
paštsky ty (direktiv):	ته [tə]	paštsky ty (obligativ):	تا [tā]
kurdsky on, ona (obligativ):	we, wî	paštsky on, ona (obligativ):	ور [wər]
kurdsky my (dir., obl.):	em, me	paštsky my (direktiv):	ام [am], مو [mo]
kurdsky oni, ony (obligativ):	wan / ewan	paštsky oni, ony (obligativ):	ور [wər]

Jiné systematické a terminologické analýzy

Zpracování slabých zájmen se v různých pracích liší. Záleží na autorově postoji ke vztahu mezi slabými zájmeny را [rā], در [dər], و [wər] a příslovci směru: „směrem k mluvčímu“ را [rā], „směrem k poslouchajícímu“ در [dər], „směrem k tomu, o kom se mluví“ و [wər]. Analýza, na které je založena teorie výše zmíněných zájmen, zvažuje oddělenost kategorií zájmen a směrových adjektiv, ačkoliv je mezi nimi bezesporu historický vztah, což lze vidět na faktu, že mají stejné tvary.

Shaafev (1955) nazývá slabá zájmena partikulemi a zařazuje je mezi ostatní partikule. Zájmena می [me], دی [de], مو [mo], بی [je] identifikuje jako zájmenné částice, zatímco را [rā], در [dər], و [wər] identifikuje jako prefixy s předložkovými částicemi. Dále uvádí silná zájmena, která nazývá zájmeny. Zmiňuje, že je lze vypustit, jestliže slovesná koncovka vyjadřuje osobu. Rovněž zmiňuje, že zájmena a částice lze někdy zaměnit, ale nezmiňuje, že tato záměna má vliv na význam vět.

MacKenzie (1987) nazývá slabá zájmena zájmeny příklonnými a tvrdí, že se chovají jako zájmena ve tvarech obligativu, tedy jako podměty vět v minulém čase s intranzitivním slovesem a jako předměty v jiných kontextech, kromě těch s předložkami. Identifikuje را [rā], در [dər], و [wər] jako směrová příslovce, která se rovněž chovají jako pseudo-zájmena.

Číslovky

Číselné symboly

Paštúnština pro zápis číslovek obvykle používá symboly převzaté z perštiny, které se píšou zleva do prava na rozdíl od abecedy. Kromě perských symbolů se lze setkat rovněž se symboly z arabštiny. V následující tabulce uvádím nejprve symboly používané v latině, dále perské symboly a v případě, že se perský a arabský symbol liší, uvádím na posledním místě i symboly arabské.

Tab. 39: Číselné symboly

1 = ۱	6 = ۶ = ٦
2 = ۲	7 = ۷
3 = ۳	8 = ۸
4 = ۴ = ٤	9 = ۹
5 = ۵ = ٥	0 = ۰

Číslice se zapisují zleva do prava, například:

$$12 = ۱۲$$

$$123 = ۱۲۳$$

$$94 = ۹۴ / ۹۴$$

$$8645 = ۸۶۴۵ / ۸۶۴۵$$

Číslovky základní

Číslovky se v paštúnštině chovají jako přídavná jména skupiny Adj4 – mají tedy pouze jednu formu. Výjimkou je číslovka ۱, یو [jaw], která má i tvar ženského rodu: یوه [jawá].^[1]

۱	یو [jaw]	۱۱	یوولس [jawólas]	۲۱	یو ویشت [jáwwiš(s)t]
۲	دوه [dwa]	۱۲	دوولس [dólas]	۲۲	دوه ویشت [dwáwīš(s)t]
۳	درې [dre]	۱۳	دیارلس [djārlas]	۲۳	درویشت [dérwīš(s)t]
۴/۴	څلور [c(s)alór]	۱۴	څوارلس [c(s)wārlas]	۲۴	څلیریشت [calérīš(s)t]
۵/۵	پنځه [pindʒə]	۱۵	پنځلس [pindʒəlas]	۲۵	پنځه ویشت [pindʒəwīš(s)t]
۶/۶	شپږ [špaʒ(g)]	۱۶	شپږارس [špāras]	۲۶	شپږویشت [špaʒ(g)wīš(s)t]
۷	اوه [wə]	۱۷	اوه لس [wəlas]	۲۷	اوه ویشت [(u)wəwīš(s)t]
۸	اته [atə]	۱۸	اتلس [atəlas]	۲۸	اته ویشت [atəwīš(s)t]
۹	نهه [nəha]	۱۹	نونس [nūnas]	۲۹	نهه ویشت [nəhəwīš(s)t]
۱۰	لس [las]	۲۰	شل [šəl]	۳۰	دیرش [derš(s)]

Číslovka اوه [wə] se může číst i jako [uwə́], stejně tak اوه لس [uwə́las], navíc je možné setkat se zápisem se dvěma اووه : و [uwə́] a اولس [uwə́las]. Vedle tvaru pro číslovku نهه [náha] existuje i نه [na]. Číslovku یوولس ۱۱ lze číst i jako [jūlas], podobně i دولس ۱۲ jako [dwūlas]. Rovněž číslovka ۱۹ má alternativní tvar نولس [núlas].^[1]

۳۱	یو دیرش [jáw derš(s)]	۵۰	پنخوس [pəndʒós]
۳۲	دو دیرش [dú derš(s)]	۶۰	شپپته [špetə́]
۳۳	دری دیرش [drí derš(s)]	۷۰	اویا [awjā́]
۳۴	خلور دیرش [c(s)alór derš(s)]	۸۰	اتیا [atjā́]
۳۵	پنخه دیرش [pindʒə́ derš(s)]	۹۰	نوی [nawí]
۳۶	شپردیرش [špəʒ(g) derš(s)]	۱۰۰	سل [səl] ⁹
۳۷	اوه دیرش [(u)wə́ derš(s)]		
۳۸	اته دیرش [atə́ derš(s)]		
۳۹	نهه دیرش [nə́hə derš(s)]		
۴۰	خلوینست [c(s)alwéš(χ,x)t]		

K desítkám 30 – 60 se jednotky přidávají tak, jak je uvedeno u příkladu 31 – 39. Číslovka دوه [dwá] má tvar دو [dú], دری [dré] má tvar دری [drí] a شپیر [špaʒ(g)] se obvykle čte redukovane jako [špaʒ(g)]. Nad 70 mají jednotky 2 a 3 své obvyklé tvary [dwa] a [dre], tedy například:^[1]

۷۱	یو اویا [jáw awjā́]
۷۲	دوه اویا [dwá awjā́]
۷۳	دری اویا [dre awjā́]
۷۴	خلور اویا [c(s)alór awjā́]
۷۵	پنخه اویا [pindʒə́ awjā́]
۷۶	شپیر اویا [špəʒ(g) awjā́]
۷۷	اوه اویا [wə́ awjā́]
۷۸	اته اویا [atə́ awjā́]
۷۹	نهه اویا [nə́hə awjā́]

Číslovka 100 má v jednotném čísle tvar سل [səl] a v množném سوه [séwa]. Mezi stovky a desítky se vkládá spojka او [aw] – výslovnost se ale obvykle redukuje na [o] nebo [w]. Příklady:^[1]

۲۳۶	دوه سوه او شپیر دیرش [dwa séwa w špəʒ(g) derš(s)]
۵۵۵	پنخه سوه او پنخه پنخوس [pindʒə́ séwa w pindʒə́ pəndʒos]

⁹ V některých oblastech vyslovováno jako [šil].

۶۴۰ اته سوه او څلويښت [atə séwa w c(s)alwés(χ,x)t]

۹۲۳ نهه سوه او درويښت [nəhə séwa w dərwiš(s)t]

Číslovka tisíc má tvar زر [zər]. Existuje i alternativní forma زره [zəra] (tato druhá varianta je například používaná v učebnici Introduction to Pushto, University of Minnesota Pakistan Peace Corps Project, 1965). Spojka او [aw] je obvykle používána mezi tisícovkami a stovkami a její výslovnost se stejně jako mezi stovkami a desítkami redukuje na [zər(a) o] nebo [zər(a) w]. Obvykle se používají tyto dvě kombinace výslovnosti: [zər o] a [zəra w]. Příklady: ^[1]

۳۶۸۳ درې زره شپږ سوه او درې اتيا [dré zəra špəž(g) séwa w dré atjā]

۲۴۵۶۱ څلير يشت زره پنځه سوه او يوشبېته [c(s)alérīš(s)t zəra pindzə séwa w jaw špetá]

۳۲۰۹۸۷ درې سوه او شل زره نهه سوه او اوه اتيا [dre séwa w šəl zəra nəhə séwa w wə atjā]

U číslovek 100 a 1000 se číslovka 1 (jeden sto, jeden tisíc) obvykle vynechává – stejně jako v češtině, tedy ۱۰۰ můžeme přečíst

bud': يو سل او پنځه پنځوس [jaw səl o pindzə pəndz'os]

nebo: سل او پنځه پنځوس [səl o pindzə pəndz'os]

V datech je spojka او vynechávána a datum je přečteno, jako by mezi číslicemi byly pomlčky, například:

۱۹۹۶ يو زر نهه سوه شپږ نوي [jaw zər - nəhə séwa - špəž(g) nawí]

Číslovky řadové

Číslovky řadové se tvoří ze základních přidáváním přípony -م [-ám/-əm]. Chovají se pak jako skloňovatelná přídavná jména. Například čtvrtý څلورم [c(s)alorám] se skloňuje takto: ^[1]

Tab. 40: Řadová číslovka čtvrtý

čtvrtý číslo	mužský rod		ženský rod	
	direktiv	څلورم [c(s)alorám]	direktiv	څلورمه [c(s)aloréma]
obligativ	څلورم [c(s)alorəm]	obligativ	څلورمي [c(s)aloréme]	
množné číslo	direktiv	څلورم [c(s)alorəm]	direktiv	څلورمي [c(s)aloréme]
	obligativ	څلورمو [c(s)alorəmo]	obligativ	څلورمو [c(s)alorəmo]

Takto se skloňují i ostatní číslovky, které, jsou-li řadové, končí na souhlásku, například: šestý شپږم [špaž(g)ám], desátý لسم [lasám], stý سلم [səlám], tisící زرم [zəram] ^[1]

Jestliže základní číslovka končí na samohlásku, pak se její řadová varianta skloňuje takto:

Tab. 41: Řadová číslovka sedmý

<i>sedmý</i>	mužský rod		ženský rod	
jednotné číslo	direktiv	اوم [wəm]	direktiv	اومه [wəma]
	obligativ	اوم [wəm]	obligativ	اومي [wəme]
množné číslo	direktiv	اوم [wəm]	direktiv	اومي [wəme]
	obligativ	اومو [wəmo]	obligativ	اومو [wəmo]

Stejně se skloňují například:

osmý اتم [atəm], devátý نهم [nəhəm] ^[1]

Nepravidelně se chovají číslovky první, druhý a třetí. Dochází ke změně kořene slova:

jeden يو [jaw]	první لومرى [lomrī]
<i>nebo:</i>	první اول [awál] (výpůjčka z arabského أول [‘awwalu])
dva دوه [dwa]	druhý دويم [dojám], vyslovováno i jako [dwajám]
<i>nebo:</i>	druhý دوهم [dwahám] (pravidelný tvar)
tři دري [dre]	třetí دريم [drejám]

Jiné analýzy – použití arabských a perských číslic

Tegey H., Robson B. (1996) používají pro zápis číslovek arabské symboly (١, ٢, ٣, ٤, ٥, ٦, ٧, ٨, ٩, ١٠). Já zde však používám perské symboly (۱, ۲, ۳, ۴, ۵, ۶, ۷, ۸, ۹, ۱۰), neboť se domnívám, že se používají častěji než arabské. Perské symboly jsou nastaveny v rozložení klávesnice „Paštština (Afghánistán)“ pro Windows XP.

Slovesa

Slovesné koncovky

Slovesné tvary se shodují v osobě a čísle buď s předmětem (zejména v tzv. ergativních konstrukcích) nebo s podmětem věty. Tato shoda je pozorovatelná na slovesných koncovkách, které se připojují ke kmeni slovesa a které určují osobu a číslo. ^[1]

Morfologická struktura sloves může být schematicky znázorněna takto: ^[3]

perfektivní morfém – negace – kmen – koncovka

Koncovky přítomného času

Tab. 42: Koncovky přítomného času

číslo	osoba	koncovka	příklad
sigulár	1. osoba	م [-əm]	گدېژم [gaḍéž(g)əm]
	2. osoba	ی [-e]	گدېژي [gaḍéž(g)e]
	3. osoba	ی [-ī]	گدېژي [gaḍéž(g)ī]
plurál	1. osoba	و [-ū]	گدېژو [gaḍéž(g)ū]
	2. osoba	ئ [-əj]	گدېژئ [gaḍéž(g)əj]
	3. osoba	ی [-ī]	گدېژي [gaḍéž(g)ī]

Písmeno ئ [-əj] se používá pouze jako slovesná koncovka, podobně jako pádová koncovka ی [-əj]. Tvar třetí osoby obou čísel je stejný.

Koncovky minulého času

Pro minulý čas existuje více koncovek. Až na třetí osobu, kde se navíc rozlišuje mužský a ženský rod, jsou stejné jako koncovky přítomného času. Lze tedy říct, že kromě třetí osoby tyto koncovky nijak nevyjadřují čas, přestože je dělíme na koncovky přítomného a minulého času. Čas je pak vyjádřen buď kmenem nebo sufixem v případě minulého času. Sloveso je položeno v tzv. minulém kmeni, který má u slovesa tancovat tvar گدېد [gaḍed], na rozdíl od přítomného kmene, který má tvar گدېژ [gaḍéž(g)]. ^[1]

Tab. 43: Koncovky minulého času

číslo	osoba	koncovka	příklad
singulár	1. osoba	م [-əm]	گدېدم [gaɖedəm]
	2. osoba	ی [-e]	گدېدې [gaɖedé]
	3. osoba mužského r.	ه [-ə]	گدېده [gaɖedə]
	3. osoba ženského r.	ه [-a]	گدېده [gaɖedá]
plurál	1. osoba	و [-ū]	گدېدو [gaɖedū]
	2. osoba	ئ [-əj]	گدېدئ [gaɖedəj]
	3. osoba mužského r.	ه [-ə]	گدېدله [gaɖedələ]
	3. osoba ženského r.	ی [-e]	گدېدې [gaɖedé]

Slovesný čas a kmen

Klasifikace sloves je založena na dvou slovesných kategoriích – na čase (přítomný nebo minulý) a na kmeni (imperfektní nebo perfektní). Některá slovesa rozlišují ještě minulý a přítomný kmen. Všechny slovesné konstrukce tedy zahrnují jednu z těchto možných kombinací:

přítomný imperfektní čas   *přítomný perfektní čas*
minulý imperfektní čas   *minulý perfektní čas*

Vedle označení *přítomný imperfektní čas* v této práci používám i označení *přítomný čas imperfektního kmene*. Stejným způsobem i *přítomný perfektní čas* – *přítomný čas perfektního kmene* atd.

Slovesa mohou být klasifikována vzhledem ke způsobu, jakým jsou výše zmíněné čtyři časy tvořeny. Stejným způsobem jsou klasifikována podstatná i přídavná jména – podle způsobu, jakým jsou tvořeny pádové koncovky. Paštština rozeznává tři třídy sloves, které se nazývají jednoduchá slovesa, odvozená slovesa (též: složená) a slovesa dvojitě nepravidelná (též: čtyř-kmenná). Pojem „nepravidelné“ je použit pro vyjádření skutečnosti, že sloveso rozlišuje tzv. minulý a přítomný kmen. Dvojitě nepravidelná slovesa jsou pak ta, která kromě minulého a přítomného rozlišují i imperfektní a perfektní kmene, tedy celkem čtyři kmene. Toto lze víceméně přirovnat k perským slovesům, která rozlišují tzv. *بن ماضی* [bone mâzi] a *بن امر* [bone amr] jinak řečeno „kmen minulý“ a „kmen rozkazovací“. V jednotlivých časech je pak sloveso uvedeno v jednom nebo druhém kmeni. Například perské sloveso dělat کردن [kærdæn] rozlišuje tyto dva kmene:

udělal jsem کردم [kærdæm], kmen: کرد [kærd] (bon-e mâzi)

dělám می‌کونم [mikonæm], kmen: کون [kon] (bon-e amr)

Rozlišování imperfektního a perfektního kmene je centrální charakteristika slovesného systému. Tato kategorie bývá složitá pro nerodilé mluvčí na pochopení. Rozdíl mezi imperfektností a perfektností lze přirovnat k českému vidu nedokonavému a dokonavému. Jde víceméně o totéž: perfektní čas vyjadřuje ukončenost činnosti, zatímco imperfektní čas vyjadřuje neukončenost činnosti. České sloveso „doběhnout“ bychom mohli přirovnat k paštské perfektnosti, zatímco sloveso „běhat“ k paštské imperfektnosti: doběhl – ukončený děj, běhal – neukončený děj. Rozlišování perfektnosti a imperfektnosti bude dále vysvětleno na příkladech. ^[1]

Přehled slovesných časů s jejich použitím

Uvádím zde stručný přehled použití přítomného a minulého času perfektního a imperfektního kmene.

Přítomný čas imperfektního kmene:

přítomný čas (str.143)
tzv. „jistý“ budoucí čas (str. 146), „kontrastivní“ budoucí čas (str. 147)
rozkazovací způsob záporný (str. 149)
intenzivní rozkazovací způsob (str. 150)
opakovaný rozkazovací způsob (str. 150)
vyjadřování povinnosti (str. 163)

Přítomný čas perfektního kmene:

vedlejší věty (str. 208)
budoucí čas (str. 144)
rozkazovací způsob kladný (str. 148)
„měl by“ (str. 163)

Minulý čas imperfektního kmene:

minulý čas – s českými nedokonavými slovesy (str. 152)
infinitiv (str. 159)
trpný rod (str. 160)

Minulý čas perfektního kmene:

minulý čas – s českými dokonavými slovesy (str. 153)

Perfektní participia:

předpřítomný čas (str. 154)
předminulý čas (str. 154)
předbudoucí čas (str. 154)
vyjádření možnosti v budoucnosti (str. 161, 162)
vyjádření možnosti v minulosti (str. 161)

Imperfektní participia:

vyjádření možnosti v přítomnosti (str. 161)
„mohl by“ (str. 162)

Sufix minulého času [-əl-]

Mezi kmenem slovesa a slovesnou koncovkou minulého času může stát ještě sufix minulého času, který má tvar: ـل [-əl-]. Tento sufix v celé práci označuji jako sufix minulého času, příp. sufix minulosti.

Tento sufix je u většiny sloves volitelný. Jediná slovesa, u kterých je použití tohoto sufixu v minulých časech povinné jsou ta, která mají přítomný i minulý kmen stejný. Všimněte si, že některé slovesné koncovky přítomného a minulého času jsou identické, např.:

1. osoba jednotného čísla – přítomný čas: ـم [-əm]

1. osoba jednotného čísla – minulý čas: ـم [-əm]

Tato koncovka tedy nijak nevyjadřuje čas, ale pouze osobu. V případě, že sloveso rozlišuje minulý a přítomný kmen, nemůže dojít k nedorozumění, tedy záměně přítomného času s minulým, např.:

stávám se كېزم [kěž(g)əm]   kmen: كېز [kež(g)-]   koncovka: ـم [-əm]

stával jsem se كېدم [kedəm]   kmen: كېد [ked-]   koncovka: ـم [-əm]

Nicméně u sloves, která mají přítomný a minulý kmen stejný (jde především o pravidelná jednoduchá slovesa) je třeba nějakým způsobem odlišit minulý čas od přítomného. U takových sloves je použití sufixu minulosti povinné, jinak by sloveso stálo v přítomném čase, např.:

piju خكم [s(c)kəm]

kmen: خك [s(c)k-] koncovka: م [-əm]

pil jsem خكلم [s(c)kələm]

kmen: خك [s(c)k-] sufix: ل [-əl-], koncovka: م [-əm]

Neplatí však, že by tento sufix nebylo možné použít u sloves, která přítomný a minulý kmen rozlišují. Jinak řečeno je u takových sloves volitelný a je-li použit, pak obvykle slouží pro zdůraznění minulého času. Pro překlad slovesa „stával jsem se“ tedy existují tyto varianty:

bez sufixu minulosti: كېدم [kedəm]

se sufixem minulosti: كېدللم [kedələm]

V tabulkách s časováním sloves v minulých časech uvádím dva sloupce – sloupec pro tvary bez sufixu minulého času a sloupec pro tvary se sufixem minulého času. U sloves, která nemohou stát bez tohoto sufixu, je pochopitelně uvedem pouze sloupec pro tvary se sufixem.

Sufix minulého času se nikdy nepoužívá ve třetí osobě jednotného čísla mužského rodu. Naopak vždy se používá ve třetí osobě množného čísla mužského rodu, kdy za ním navíc nemusí následovat slovesná koncovka. Například:

měl لاره [lārə]

nelze říct: لارله [lārələ]

měli لارله [larələ] nebo: لارل [larəl] nelze říct: لاره [larə]

Sloveso být

Jako ve většině indo-evropských jazyků včetně češtiny je paštské sloveso být nepravidelné. Stejně jako v řadě dalších indo-evropských jazycích (opět včetně češtiny) funguje sloveso být nejen jako samostatné sloveso, ale i jako tzv. pomocné sloveso. Lze ho použít ve větách typu „Já jsem Čech.“, kde stojí ve funkci plnohodnotného slovesa, ale i ve větách typu „Četl jsem si.“, kde stojí ve funkci pomocného slovesa pro utvoření minulého času. Zvláštností paštského být je fakt, že nemá vlastní infinitivní tvar jako ostatní slovesa.

Přítomný imperfektní čas slovesa být

Tab. 44: Přítomný imperfektní čas slovesa být

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	یم [jəm] – jsem	1. osoba	یو [jū] – jsme
2. osoba	یې [je] – jsi	2. osoba	یاستئ [jástəj] – jste
3. osoba	دی [da(j)] – je (on) ده [da] – je (ona)	3. osoba	دی [dī] - jsou

دی – je (on) lze vyslovit vzhledem k dialektu mnoha způsoby. V kandahárském dialektu je tento tvar obvykle vysloven [dəj], zatímco ve východních dialektech jako [daj]. Lze též vyslovovat jako [da] nebo [de], příp. [dē].^[1]

Přítomný perfektní čas slovesa být

Tab. 45: Přítomný perfektní čas slovesa být

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	شم [š(s)əm] – jsem	1. osoba	شو [š(s)ū] - jsme
2. osoba	شي [š(s)e] – jsi	2. osoba	شيئ [š(s)əj] – jste
3. osoba	شي [š(s)ī] - je	3. osoba	شيئ [š(s)ī] - jsou

Ve všech těchto tvarech se píše ش – zápis totiž odpovídá výslovnosti kandahárského dialektu, kde jsou tyto tvary vyslovovány takto: [šəm, še, šī, šū, šəj, šī]. Takto jsou vyslovovány také ve formálních prosloveh centrálních dialektů. V ostatních dialektech jsou tyto tvary čteny takto: [səm, se, sī, sū, səj, sī]. V tabulkách budou vždy uvedeny obě varianty čtení, tedy [š(s)əm] atd.

Existují ještě tyto tvary: je (on, ona) وی [wī] a je/existuje شته [š(s)ta]. Tvar وی [wī] zastupuje ده a دی v případech, kde uvádíme doměnku, myšlenku nebo diskutujeme nejistý fakt. Naproti tomu ده a دی se používají při oznamování faktu na základě pozorování. Rozdíl je jasnější na následujícím příkladu.^[1]

خلک دلته ناست وی. [xalək dálta nāst wī]
Lidé zde sedí/sedávají. (... takže možná nebude místo.)

خلک دلته ناست دی. [xalək dálta nāst dī]
Sedí tam lidé. (... takže není místo.)

شته [š(s)ta] se do češtiny překládá většinou jako „je, existuje“. Používá se při oznamování nové informace o tom, že někde něco je, někde se něco (nebo někdo) vyskytuje. V angličtině tomuto tvaru odpovídá vazba „there is, there are“. Přesnější porovnání platí se španělštinou, kde je rovněž používán neměnný slovesný tvar „hay“. Například:

پہ کور کی اورہ شتہ. [pa kor ke worə š(s)ta]
 V domě je mouka. There is flour in the house. En la casa hay harina.

Tento tvar je dále hojně používán při telefonních hovorech, například v těchto větách:

اسد شتہ؟ [asad š(s)ta?]
 Je (tam) Asad?

اسد نشتہ. [asad nəš(s)ta]
 Asad (tu) není.

وو، شتہ. [wo, š(s)ta]
 Ano, je (tu).

V záporu má شتہ [š(s)ta] tvar نشتہ [niš(s)ta], což připomíná perský záporný tvar slovesa být třetí osoby v přítomném čase: není نیست [nist]. Například:

موٹر ہلتہ نیشتہ [moṭər hálta niš(s)ta]
 Auto tam není.

پہ کیلی کی دوکان نشتہ لیکن پہ بنار کی شتہ [pə kīlī ke dūkán niš(s)ta lekín pə š(χ,x)ār ke š(s)ta]
 Ve vesnici obchod není, ale ve městě je.

Minulý imperfektní čas slovesa být

Tab. 46: Minulý imperfektní čas slovesa být

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	وم [wəm] – byl(a) jsem	1. osoba	وو [wū] – byli(y) jsme
2. osoba	وی [we] – byl(a) jsi	2. osoba	وی [wəj] – byli(y) jste
3. osoba mužský rod	وہ [wə] - byl	3. osoba mužský rod	وو [wə] – byli
3. osoba ženský rod	وہ [wa] - byla	3. osoba ženský rod	وی [we] - byly

Minulý perfektní čas slovesa být

Tab. 47: Minulý perfektní čas slovesa být

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	شوم [š(s)wəm]	1. osoba	شوو [š(s)wū]
2. osoba	شوي [š(s)we]	2. osoba	شوي [š(s)wəj]
3. osoba mužský rod	شوه [š(s)wə]	3. osoba	شول [š(s)wəl]
3. osoba ženský rod	شوه [š(s)wa]		شوله [š(s)wələ]

Existuje sufix ـل [-əl-], který je pravidelným sufixem minulého času a je volitelný u sloves, která mají rozdílný přítomný a minulý kmen. U sloves, která mají přítomný a minulý kmen stejný tento sufix značí minulý čas. Sloveso být má přítomný a minulý kmen rozdílný, proto není potřeba tento sufix pro označení minulosti použít (ta je patrná z minulého kmene), přesto však tvary s tímto sufixem použít lze. Sloveso být má v minulém perfektním čase se sufixem ـل [-əl-] tyto tvary: ^[1]

Tab. 48: Minulý perfektní čas slovesa být se sufixem minulosti

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	شولم [š(s)wələm]	1. osoba	شولو [š(s)wəlū]
2. osoba	شولي [š(s)wəle]	2. osoba	شولي [š(s)wələj]
3. osoba mužský rod	شوه [š(s)wə]	3. osoba	شول [š(s)wəl]
3. osoba ženský rod	شوله [š(s)wəla]		شوله [š(s)wələ]

Sufix ـل [-əl-] se nepoužívá ve třetí osobě jednotného čísla mužského rodu. Ve třetí osobě množného čísla se k němu nemusí připojovat koncovka ـه [-ə]. ^[1]

Pomocná slovesa

Intransitivní pomocné sloveso [kedál]

Sloveso stát se كېدل [kedál] se používá jako jedno z pomocných sloves, a to jako intransitivní pomocné sloveso. Systematicky jde o dvojité nepravidelné (čtyř-kmenné) sloveso. V následujících tabulkách nebudou uváděny překlady do češtiny, neboť se tyto tvary překládají různými způsoby. ^[1]

Tab. 49: Přítomný čas intranzitivního pomocného slovesa

přítomný imperfektní čas			
jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	کېږم [kěž(g)əm]	1. osoba	کېږو [kěž(g)ū]
2. osoba	کېږئ [kěž(g)ej]	2. osoba	کېږئ [kěž(g)ej]
3. osoba	کېږی [kěž(g)ī]	3. osoba	کېږی [kěž(g)ī]
přítomný perfektní čas			
jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	شم [š(s)əm]	1. osoba	شو [š(s)ū]
2. osoba	شي [š(s)e]	2. osoba	شيئ [š(s)ej]
3. osoba	شى [š(s)ī]	3. osoba	شىئ [š(s)ī]

Imperfektní přítomnost vyjadřuje kmen کېږ [kež(g)-]. Perfektní přítomnost vyjadřuje kmen شه [š(s)-].

Tvar کېږی [kěž(g)ī] je v kandahánském dialektu vyslovován jako [kīž(g)ī]. Jde o výslovnostní jev – samohláskovou redukci, který je popsán v kapitole 0 Samohlásková redukce. Podobné tendence se často objevují i v dalších dialektech.

Tab. 50: Minulý čas intranzitivního pomocného slovesa

minulý imperfektní čas		
osoba	bez sufixu minulosti	se sufixem minulosti
já	کېدم [kedám]	کېدلەم [kedáləm]
ty	کېدې [kedé]	کېدلی [kedále]
on	کېده [kedə]	
ona	کېده [kedá]	کېدله [kedələ]
my	کېدو [kedū]	کېدلو [kedəlū]
vy	کېدئ [kedəj]	کېدلی [kedələj]
oni	کېدل [kedəl] کېدله [kedələ]	
ony	کېدې [kedé]	کېدلی [kedále]
minulý perfektní čas		
osoba	bez sufixu minulost	se sufixem minulosti
já	شوم [š(s)wəm]	شولم [š(s)wələm]
ty	شوي [š(s)we]	شولي [š(s)wəle]
on	شه [š(s)ə]	
ona	شوه [š(s)wa]	شوله [š(s)wəla]
my	شوو [š(s)wū]	شولو [š(s)wəlū]
vy	شوي [š(s)wəj]	شولي [š(s)wələj]
oni	شول [š(s)wəl] شوله [š(s)wələ]	
ony	شوي [š(s)we]	شولي [š(s)wəle]

Imperfektní minulost vyjadřuje kmen کېد [ked-]. Perfektní minulost vyjadřuje kmen شو [š(s)w-].

Tranzitivní pomocné sloveso [kawəl]

Tranzitivním pomocným slovesem je sloveso dělat, udělat كول [kawəl]. V přítomném čase rozlišuje tyto tvary: ^[1]

Tab. 51: Přítomný čas tranzitivního pomocného slovesa

přítomný imperfektní čas			
jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	كوم [kawém]	1. osoba	کۆ [kawú]
2. osoba	کۆی [kawé]	2. osoba	کۆئ [kawáj]
3. osoba	کۆی [kawí]	3. osoba	کۆی [kawí]
přítomný perfektní čas			
jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	کړم [krəm]	1. osoba	کړو [krū]
2. osoba	کړې [kre]	2. osoba	کړئ [krəj]
3. osoba	کړی [krī]	3. osoba	کړی [krī]

Imperfektní přítomnost vyjadřuje kmen **کو** [kaw-]. Perfektní přítomnost vyjadřuje kmen **کړ** [kr-].

Souhláska **ر** [r] se ve tvarech přítomného perfektního času vyslovuje pouze v některých dialektech. Při formálních projevech je obvykle vyslovena ve všech dialektech. Lze se tedy setkat i s výslovností [kəm, ke, kī, kū, kaj, kī]. V prepisech výslovnosti bude vždy psaná kurzívou. Tento jev je blíže popsán v kapitole 0 Poloněmé souhlásky.

V některých dialektech jsou tvary **كوم** [kawém], **کۆی** [kawé], **کۆی** [kawí] čteny jako [kawúm], [kajé] a [kají], a je tedy možný i zápis **کویی** a **کویی**.

Tab. 52: Minulý čas tranzitivního pomocného slovesa

minulý imperfektní čas		
osoba	bez sufixu minulosti	se sufixem minulosti
já	nelze	کولم [kawóləm]
ty		کولی [kawóle]
on	کاوه [kāwə]	
ona	nelze	کوله [kawóla]
my		کولو [kawólū]
vy		کولی [kawóləj]
oni		کول [kawól]
		کوله [kawólə]
ony	کولی [kawóle]	
minulý perfektní čas		
osoby	bez sufixu minulosti	se sufixem minulosti
já	کرم [krəm]	کرلم [krələm]
ty	کری [kre]	کرلی [krəle]
on	کر [kr]	
ona	کره [kra]	کرله [krəla]
my	کرو [krū]	کرلو [krəlū]
vy	کری [krəj]	کرلی [krələj]
oni	کرل [krəl]	
	کرله [krələ]	
ony	کرلی [krəle]	

Imperfektní minulost vyjadřuje kmen کو [kaw-] v kombinaci se sufixem َل [-əl-].
Perfektní minulost vyjadřuje kmen کر [kr-].

Minulý imperfektní čas tohoto slovesa nelze tvořit bez sufixu minulosti, neboť v imperfektních časech toto sloveso nerozlišuje minulý a přítomný kmen. Imperfektním kmenem je vždy کو [kaw-]:

přítomný imperfektní: کوم [KAWám]
minulý imperfektní: کولم [KAWóləm]

V minulém perfektním čase lze používat jak tvary bez sufixu minulosti, tak tvary s ním, neboť v perfektních časech rozlišuje přítomný a minulý kmen. Přítomným perfektním kmenem je کر [kr-], kde ɾ je „němá hláska“ a minulým perfektním kmenem je کرلی [kr-]:

přítomný perfektní: کرم [KRəm]
minulý perfektní: کرم [KRəm] nebo کرلم [KRələm]

Jednoduchá slovesa – I. slovesná třída

Pro I. slovesnou třídu jsem v této práci zavedl následující klasifikaci:

Tab. 53: Klasifikace I. slovesné třídy

třída	skupina	vzor	charakteristika
I	1-A	تړل [taɾəl]	jednokmenná
	1-B	اچول [ačawəl]	jednokmenná
	1-C	گډېدل [gədədəl]	pravidelně dvoukmenná
	1-D	رغښتل [rɔgəʃ(x)təl]	nepravidelně dvoukmenná
	1-E	کتل [katləl]	idiosynkratická nepravidelně dvoukmenná

Skupina 1-A: jednokmenná slovesa

Jednoduchá slovesa skupiny 1-A tvoří své perfektní kmeny (kmeny používané v přítomném perfektním a minulém perfektním čase) pomocí prefixu و [wə-], který je přidán k imperfektnímu kmeni. Minulý kmen je tvořen sufixem ـل [-əl-]. Například vzorové sloveso uvázat تړل [taɾəl] vyjadřuje čas a perfektnost příp. imperfektnost pomocí prefixů a sufixů přidávaných ke stejnému kmeni (تړ [taɾ]): ^[1]

přítomný imperfektní	تړ	[taɾ-]
přítomný perfektní	وتړ	[wətəɾ-]
minulý imperfektní	تړلـ	[taɾəl-]
minulý perfektní	وتړلـ	[wətəɾəl-]

Slovesné و [wə] označující perfektnost bývá nazýváno jako prefix. Ve skutečnosti však nejde o skutečný prefix, jelikož jej lze za některých okolností od zbytku slovesa oddělit. Taylor R. (2000) jej označuje jako perfektivní morfém a píše, že z morfofonologického hlediska jde o předklonku. V prvním z následujících dvou příkladů se tvar slovesa „nesnědl“ chová jako jedno slovo, kdy negativní částice stojí mezi perfektivním morfémem a samotným slovesem. V dalším příkladě je ale perfektivní morfém zcela oddělen od zbytku slovesa předmětem věty – slabým zájmenem „to“.^[3]

احمد مڙه وه نه خواره. [ahmád mana wə nə xwāɾə]
Ahmad nesnědl jablko.

وه يې نه خواره. [wə je nə xwāɾə]
Nesnědl to.

Přítomný imperfektní čas

Tab. 54: Přítomný imperfektní čas jednoduchých sloves

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	تَرِم [taṛém]	1. osoba	تَرُو [taṛú]
2. osoba	تَرِي [taṛé]	2. osoba	تَرِي [taṛáj]
3. osoba	تَرِي [taṛí]	3. osoba	تَرِي [taṛí]

Přítomný perfektní čas

Tab. 55: Přítomný perfektní čas jednoduchých sloves

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	وَتَرِم [watarəm]	1. osoba	وَتَرُو [watarū]
2. osoba	وَتَرِي [wataré]	2. osoba	وَتَرِي [wataráj]
3. osoba	وَتَرِي [watarí]	3. osoba	وَتَرِي [watarí]

Minulý imperfektní čas

Tab. 56: Minulý imperfektní čas jednoduchých sloves

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	تَرَلِم [taṛələm]	1. osoba	تَرَلُو [taṛələū]
2. osoba	تَرَلِي [taṛələ]	2. osoba	تَرَلِي [taṛələj]
3. osoba mužského rodu	تَرَاه [tāṛə]	3. osoba mužského rodu	تَرَل [taṛəl] تَرَلَه [taṛələ]
3. osoba ženského rodu	تَرَلَه [taṛəla]	3. osoba ženského rodu	تَرَلِي [taṛələ]

Minulý perfektní čas

Tab. 57: Minulý perfektní čas jednoduchých sloves

jednotné číslo		množné číslo	
1. osoba	وَتَرَلِم [watarələm]	1. osoba	وَتَرَلُو [watarələū]
2. osoba	وَتَرَلِي [watarələ]	2. osob	وَتَرَلِي [watarələj]
3. osoba mužského rodu	وَتَرَاه [wātāṛə]	3. osoba mužského rodu	وَتَرَل [wātāṛəl] وَتَرَلَه [wātāṛələ]
3. osoba ženského rodu	وَتَرَلَه [wātāṛəla]	3. osoba ženského rodu	وَتَرَلِي [wātāṛələ]

Stejně se časují například tato slovesa – uveden je kořen slovesa a v závorce infinitiv:

pít خڪ [ck-] (خڪل); mít لr [lar-] (لرل); zvažít, vzít v úvahu گن [gaŋ-] (گنل); poslat لېر [lež(g)-] (لېرل); hodít شنڊ [šind-] (شنڊل); psát, napsat ليڪ [līk-] (ليڪل); udělat, dělat كو [kaw-] (كول)
^[1; 2]

Skupina 1-B: jednokmenná slovesa začínající na [a-]/[ā-]

V perfektních kmenech pravidelných i nepravidelných jednoduchých sloves začínajících na ¹ [ā-] se prefix perfektnosti و [wə-] ve výslovnosti spojuje s následujícím ¹ [ā-] na [wā-]. Například: ^[1]

Tab. 58: Kmeny jednoduchých sloves začínajících na [ā-]

čas	kmen
přítomný imperfektní	اچو [áčaw-]
přítomný perfektní	واچو [wáčaw-]
minulý imperfektní	اچول [ačawól-]
minulý imperfektní	واچول [wáčawól-]

Patří sem například:

slyšet اور [áwr-]; poslat استو [ástaw-], letět الوز [álūz-]; nosit اغوند [áğūnd-] ^[1]

Skupina 1-C: pravidelně dvoukmenná slovesa

Přítomný kořen všech intransitivních (nepřechodných) jednoduchých sloves končí na obvyklý intransitivní sufix ېر [-ež(g)-], který je podobný intransitivnímu pomocnému slovesu popsanému v kapitole o pomocných slovesech. Minulý kmen těchto sloves končí na ېد [-ed-] příp. ېدل [-edól-] (se sufixem minulosti). Oba kmeny tedy s prefixem perfektnosti a sufixem minulosti vypadají takto: ^[1]

přítomný imperfektní	گډېر [gaḍéž(g)-]
přítomný perfektní	وگډېر [wágaḍež(g)-]
minulý imperfektní	گډېد [gaḍed-]
	<i>nebo</i> گډېدل [gaḍedól-]
minulý perfektní	وگډېد [wágaḍed-]
	<i>nebo</i> وگډېدل [wágaḍedól-]

Stejně se časují například tato slovesa – uveden je kořen slovesa a v závorce infinitiv:

zastavit درېر [daréž(g)-] (درېدل); žít اوسېر [wósež(g)-] (اوسېدل); dosáhnout رسېر [raséž(g)-] (رسېدل); jít, procházet se گر خېر [gərd^zéž(g)-] (گر خېدل) ^[1; 2]

Skupina 1-D: nepravidelně dvoukmená slovesa

Existuje skupina sloves, která tvoří přítomný perfektní kmen pomocí prefixu و [wá-], ale jejich minulý kmen se se liší od přítomného. Tato slovesa se označují jako nepravidelná. Za nepravidelná se nepovažují výše popsaná slovesa, která končí na intransitivní sufix ڀر [-ež(g)-], ačkoliv se jejich minulý a přítomný kmen rovněž liší. ^[1]

Tab. 59: Jednoduché nepravidelné sloveso válet se

čas	kmen	
přítomný imperfektní	ر غر [rǧər-]	
přítomný perfektní	ور غر [wǧər-]	
minulý imperfektní	ر غبت [rǧəš(χ,x)t-]	ر غبتل [rǧəš(χ,x)təl-]
minulý perfektní	ور غبتل [wǧəš(χ,x)t-]	ور غبتل [wǧəš(χ,x)təl-]

Zde je seznam několika dalších nepravidelných sloves s jejich kmeny:

česky:	přítomný kmen:	minulý kmen:	infinitiv:
koupit	اخل [áxl-]	اخست(أل)- [axist(ál)-]	اخستل
nosit	اغوند [áǧünd-]	اغوست(أل)- [aǧüst(ál)-]	اغوستل
bzučet	الوز [álüz-]	الوت(أل)- [alüt(ál)-]	الوتل
projít	اور [áwr-]	اوبنت(أل)- [wūš(χ,x)t(ál)-]	اوبنتل
	<i>v některých dialektech:</i>	اور ڀد(أل)- [awǧəd(ál)-]	
uvážit	بول [ból-]	بل(أل)- [bal(ál)-]	بلل
vědět	ڀڀن [péž(z,d ^ž)an-]	ڀڀند(أل)- [pež(z,d ^ž)and(ál)-]	ڀڀندل
explodovat	چو [čw-]	چاود(أل)- [čāwd(ál)-]	چاودل
chtít	غوار [ǧwār-]	غوبنت(أل)- [ǧūš(χ,x)t(ál)-]	غوبنتل
ukázat	ڀڀي [š(χ,x)áj-]	ڀڀود(أل)- [š(χ,x)od(ál)-]	ڀڀودل
číst	لوال [lwál-]	لوست(أل)- [lwist(ál)-]	لوستل
chytit	ڀيڀس [nīs-]	ڀيڀو(أل)- [nīw(ál)-]	ڀيڀول
říct	واڀ [wāj-]	وڀل [wél-] / وڀ(أل)- [waj(ál)-]	وڀل
připadat	اڀس [jīs-]	اڀسڀد(أل)- [jesed(ál)-]	اڀسڀدل
zabít	وژن [wāž(z,d ^ž)n-]	وژ(أل)- [wāž(z,d ^ž)(ál)-]	وژل
střelit	ول [wəl-]	ويشت(أل)- [wīšt(ál)-]	ويشتل

Skupina 1-E: idiosynkratická nepravidelně dvoukmená slovesa

Tato skupina sloves, stejně jako slovesa ze skupiny 1-D, rozlišuje minulý a přítomný kmen. Navíc mají ale zvláštní tvary pro třetí osobu mužského rodu (jednotného i množného čísla) minulého času.

Tab. 60: Idiosynkratická jednoduchá nepravidelná slovesa

česky	přítomný kmen	minulý kmen	3. os. m. r. j. č. minulého času	3. os. m. r. mn. č. minulého času
podívat se	گور	کتلا	کوت [kot]	کاته [kātə]
dostat se pryč	وز [wəz-]	وتلا [wat(ə)l-]	ووت [wot]	واته [wātə]
šplhat, lézt, stoupat	خېځ- [xédʒ-]	ختلا [xat(ə)l-]	خوت [xot]	خاته [xātə]
jíst	خور [xwr-]	خورلا [xwar(ə)l-]	خور [xwoɾ]	خواره [xwārə]

Například všechny tvary minulého imperfektního času slovesa dostat se pryč وتلا [watə] vypadají takto:

Tab. 61: Minulý imperfektní čas slovesa dostat se pryč

osoba	bez suffixu minulosti	se suffixem minulosti
já	وتتم [watəm]	وتلتم [watələm]
ty	وتی [waté]	وتلی [watəle]
on	ووت [wot]	(nelze)
ona	وته [watə]	وتلا [watəla]
my	وتو [watū]	وتلو [watəlū]
vy	وتی [watəj]	وتلی [watələj]
oni	واته [wātə]	وتل [watə]
ony	وتی [waté]	وتلی [watəle]

Jednoduchá slovesa končící na [-aw-]

Existuje skupina jednoduchých sloves, která končí na běžný tranzitivní příp. kauzativní suffix و [-aw-]. Jsou to pravidelná jednoduchá slovesa, jejichž tvary jsou tvořeny stejně jako u jednoduchých sloves skupiny 1-A – jako příklad je uvedeno sloveso تیرل (viz kapitola 0 Jednoduchá slovesa – I. slovesná třída).^[1]

Tato slovesa je možné si splést se slovesy skupiny 2-D, která se však časují jinak. Viz. kapitola 0 Skupina 2-D: tranzitivní slovesa odvozená ze slov končících souhláskou.

Patří sem například:

transport رسو [rasaw-] (رسول); hrát غرو [gəʒ(g)aw-] (غربول); tlačit چلو [čalaw-] (چلول); hodit غورخو [gordʒaw-] (غورخول)^[1; 2]

Odvozená slovesa – II. slovesná třída

Pro II. slovesnou třídu jsem v této práci zavedl následující klasifikaci:

Tab. 62: Klasifikace II. slovesné třídy

třída	skupina	vzor	charakteristika
II	2-A	بناسته كپدل [š(χ,x)ājstá kedól]	vokální, intransitivní, čtyřkmená
	2-C	بناسته كول [š(χ,x)ājstá kawól]	vokální, tranzitivní, tříkmená
	2-D	ژوبلېدل [ž(z,d ^ž)obledól]	konsonantní, intransitivní, čtyřkmená
	2-E	ژوبلول [ž(z,d ^ž)oblawól]	konsonantní, tranzitivní, tříkmená

Odvozená slovesa jsou tvořena z přídavných nebo podstatných jmen. Představují největší a nejotevřenější skupinu sloves, jelikož jakékoliv podstatné či přídavné jméno může být převedeno do slovesa.

Mají tranzitivní a intransitivní formy – intransitivní vyjadřují pasivní činnost, náš trpný rod, například sloveso být k prodeji, prodávat se خرڅېږ [xars(c)éž(g)-]. Tranzitivní mají blíže k vyjadřování aktivní činnosti – náš činný rod, například sloveso prodat خرڅو [xars(c)aw-].

Složená slovesa se skládají z podstatného příp. přídavného jména a intransitivního pomocného slovesa كپدل [kedól] nebo tranzitivního كول [kawól]. Jestliže je první část tvořena přídavným jménem, pak se toto přídavné jméno shoduje s podmětem v čísle a rodě.

U nepravidelných přídavných jmen se pro odvození slovesa obvykle používá jeho ženský rod, například: ^[1]

Tab. 63: Příklady odvozování sloves

přídavné jméno	mužský rod	ženský rod	odvozené sloveso
teplý	تود [tod]	توده [tawda]	تودو [tawdaw-]
studený	سور [sor]	سره [saɾə]	سړو [saɾaw-]
zahnutý	کور [kož(g)]	کړه [kaž(g)a]	کړو [kaž(g)aw-]
vařený	پوخ [pox]	پخه [paxa]	پخو [paxaw-]

Skupina 2-A: intransitivní slovesa odvozená ze slov končících na samohlásku

Jestliže dané podstatné nebo přídavné jméno končí na samohlásku, pomocné sloveso je pak samostatným slovesem odděleným od podstatného či přídavného jména. Časování těchto pomocných sloves je popsáno v kapitole 0 Pomocná slovesa. Například přídavné jméno

پەکنی بنایسته [š(χ,x)ājstá] lze převést na intransitivní sloveso stát se pěkným کپدل بناسته [š(χ,x)ājstá kedál], které má tyto tvary: ^[1]

Přítomné časy skupiny 2-A

Tab. 64: Přítomný imperfektní čas intransitivních sloves odvozených ze slov končících samohláskou

číslo	osoba	tvar slovesa
jednotné	1.	بنایسته کپرم [š(χ,x)ājstá kéž(g)əm]
	2.	بنایسته کپری [š(χ,x)ājstá kéž(g)e]
	3.	بنایسته کپری [š(χ,x)ājstá kéž(g)ī]
množné	1.	بنایسته کپرو [š(χ,x)ājstá kéž(g)ū]
	2.	بنایسته کپری [š(χ,x)ājstá kéž(g)əj]
	3.	بنایسته کپری [š(χ,x)ājstá kéž(g)ī]

Tab. 65: Přítomný perfektní čas intransitivních sloves odvozených ze slov končících samohláskou

číslo	osoba	tvar slovesa
jednotné	1.	بنایسته شم [š(χ,x)ājstá š(s)əm]
	2.	بنایسته شی [š(χ,x)ājstá š(s)e]
	3.	بنایسته شی [š(χ,x)ājstá š(s)ī]
množné	1.	بنایسته شو [š(χ,x)ājstá š(s)ū]
	2.	بنایسته شی [š(χ,x)ājstá š(s)əj]
	3.	بنایسته شی [š(χ,x)ājstá š(s)ī]

Minulé časy skupiny 2-A

Tab. 66: Minulý imperfektní čas intransitivních sloves odvozených ze slov končících samohláskou

číslo	osoba	tvár slovesa bez sufixu minulosti	tvár slovesa se sufixem minulosti
jednotné	1.	بنایسته کېدم [š(χ,x)ājstá kedám]	بنایسته کېدللم [š(χ,x)ājstá kedəlóm]
	2.	بنایسته کېدې [š(χ,x)ājstá kedé]	بنایسته کېدلې [š(χ,x)ājstá kedəle]
	3. m. r.	بنایسته کېده [š(χ,x)ājstá kedá]	(nelze)
	3. ž. r.	بنایسته کېده [š(χ,x)ājstá kedá]	بنایسته کېدله [š(χ,x)ājstá kedəla]
množné	1.	بنایسته کېدو [š(χ,x)ājstá kedū]	بنایسته کېدلو [š(χ,x)ājstá kedəlū]
	2.	بنایسته کېدې [š(χ,x)ājstá kedəj]	بنایسته کېدلې [š(χ,x)ājstá kedələj]
	3. m. r.	(nelze)	بنایسته کېدله [š(χ,x)ājstá kedələ] بنایسته کېدل [š(χ,x)ājstá kedəl]
	3. ž. r.	بنایسته کېدې [š(χ,x)ājstá kedé]	بنایسته کېدلې [š(χ,x)ājstá kedəle]

Tab. 67: Minulý perfektní čas intransitivních sloves odvozených ze slov končících samohláskou

číslo	osoba	tvár slovesa bez sufixu minulosti	tvár slovesa se sufixem minulosti
jednotné	1.	بنایسته شوم [š(χ,x)ājstá š(s)wəm]	بنایسته شولم [š(χ,x)ājstá š(s)wələm]
	2.	بنایسته شوي [š(χ,x)ājstá š(s)we]	بنایسته شولي [š(χ,x)ājstá š(s)wəle]
	3. m. r.	بنایسته شه [š(χ,x)ājstá š(s)ə]	(nelze)
	3. ž. r.	بنایسته شوه [š(χ,x)ājstá š(s)wa]	بنایسته شوله [š(χ,x)ājstá š(s)wəla]
množné	1.	بنایسته شوو [š(χ,x)ājstá š(s)wū]	بنایسته شولو [š(χ,x)ājstá š(s)wəlū]
	2.	بنایسته شوي [š(χ,x)ājstá š(s)wəj]	بنایسته شولي [š(χ,x)ājstá š(s)wələj]
	3. m. r.	(nelze)	بنایسته شوله [š(χ,x)ājstá š(s)wələ] بنایسته شول [š(χ,x)ājstá š(s)wəl]
	3. ž. r.	بنایسته شوي [š(χ,x)ājstá š(s)we]	بنایسته شولي [š(χ,x)ājstá š(s)wəle]

Skupina 2-B: tranzitivní slovesa odvozená ze slov končících samohláskou

Totéž přídavné jméno **بنايسته** [š(χ,x)ājstá] lze převést na tranzitivní odvozené sloveso zkrásnit, udělat krásným **بنايسته كول** [š(χ,x)ājstá kawól]. Podobně jako u intransitivní obdoby tohoto slovesa se čásoje pouze pomocné sloveso **كول** [kawól], zatímco přídavné jméno **بنايسته** mění pouze svůj rod a číslo vzhledem k podmětu. ^[1]

Přítomné časy skupiny 2-B

Tab. 68: Přítomný imperfektní čas tranzitivních sloves odvozených ze slov končících samohláskou

číslo	osoba	tvár slovesa
jednotné	1.	بنايسته كوم [š(χ,x)ājstá kawóm]
	2.	بنايسته كوي [š(χ,x)ājstá kawé]
	3.	بنايسته كوي [š(χ,x)ājstá kawí]
množné	1.	بنايسته كوو [š(χ,x)ājstá kawú]
	2.	بنايسته كوي [š(χ,x)ājstá kawój]
	3.	بنايسته كوي [š(χ,x)ājstá kawí]

Tab. 69: Přítomný perfektní čas tranzitivních sloves odvozených ze slov končících samohláskou

číslo	osoba	tvár slovesa
jednotné	1.	بنايسته كرم [š(χ,x)ājstá krəm]
	2.	بنايسته كري [š(χ,x)ājstá kre]
	3.	بنايسته كري [š(χ,x)ājstá krī]
množné	1.	بنايسته كرو [š(χ,x)ājstá krū]
	2.	بنايسته كرى [š(χ,x)ājstá krəj]
	3.	بنايسته كري [š(χ,x)ājstá krī]

Minulé časy skupiny 2-B

Tab. 70: Minulý imperfektní čas tranzitivních sloves odvozených ze slov končících samohláskou

číslo	osoba	tvar slovesa se sufixem minulosti
jednotné	1.	بنایسته کولم [š(χ,x)ājstá kawóləm]
	2.	بنایسته کولی [š(χ,x)ājstá kawóle]
	3. m. r.	بنایسته کاوه [š(χ,x)ājstá kāwə]
	3. ž. r.	بنایسته کوله [š(χ,x)ājstá kawóla]
množné	1.	بنایسته کولو [š(χ,x)ājstá kawólū]
	2.	بنایسته کولی [š(χ,x)ājstá kawóləj]
	3. m. .r	بنایسته کوله [š(χ,x)ājstá kawólə] بنایسته کول [š(χ,x)ājstá kawól]
	3. ž. r.	بنایسته کولی [š(χ,x)ājstá kawóle]

Tab. 71: Minulý perfektní čas tranzitivních sloves odvozených ze slov končících samohláskou

číslo	osoba	tvar slovesa bez sufixu minulosti	tvar slovesa se sufixem minulosti
jednotné	1.	بنایسته کرم [š(χ,x)ājstá kɾəm]	بنایسته کړلم [š(χ,x)ājstá kɾələm]
	2.	بنایسته کړی [š(χ,x)ājstá kɾe]	بنایسته کړلی [š(χ,x)ājstá kɾəle]
	3. m. r.	بنایسته کړ [š(χ,x)ājstá kɾ]	(nelze)
	3. ž. r.	بنایسته کړه [š(χ,x)ājstá kɾa]	بنایسته کړله [š(χ,x)ājstá kɾəla]
množné	1.	بنایسته کړو [š(χ,x)ājstá kɾū]	بنایسته کړلو [š(χ,x)ājstá kɾəlū]
	2.	بنایسته کړی [š(χ,x)ājstá kɾəj]	بنایسته کړلی [š(χ,x)ājstá kɾələj]
	3. m. r.	(nelze)	بنایسته کړله [š(χ,x)ājstá kɾələ] بنایسته کړل [š(χ,x)ājstákɾəl]
	3. ž. r.	بنایسته کړی [š(χ,x)ājstá kɾe]	بنایسته کړلی [š(χ,x)ājstá kɾəle]

Skupina 2-C: intranzitivní slovesa odvozená ze slov končících souhláskou

Imperfektní tvary odvozených sloves jsou trochu odlišné, jestliže dané podstatné nebo přídavné jméno končí na souhlásku. Hlávka ـك [k-] je vypuštěna a zbytek pomocného slovesa je připojen k podstatnému nebo přídavnému jménu tak, že vznikne jedno slovo.

Jako příklad jsou níže uvedeny všechny tvary tranzitivního a intranzitivního slovesa odvozeného z přídavného jména zraněný ژوبل [ž(z,d^ž)obəl] ^[1]

Přítomné časy skupiny 2-C

Tab. 72: Přítomný imperfektní čas intranzitivních sloves odvozených ze slov končících souhláskou

číslo	osoba	tvar slovesa
jednotné	1.	ژوبلپریم [ž(z,d ^ž)oblégəm]
	2.	ژوبلپیری [ž(z,d ^ž)oblége]
	3.	ژوبلپیری [ž(z,d ^ž)oblégī]
množné	1.	ژوبلپرو [ž(z,d ^ž)oblégū]
	2.	ژوبلپری [ž(z,d ^ž)oblégəj]
	3.	ژوبلپیری [ž(z,d ^ž)oblégī]

Tab. 73: Přítomný perfektní čas intranzitivních sloves odvozených ze slov končících souhláskou

číslo	osoba	tvar slovesa
jednotné	1.	ژوبل شم [ž(z,d ^ž)óbəl š(s)əm]
	2.	ژوبل شی [ž(z,d ^ž)óbəl š(s)e]
	3.	ژوبل شی [ž(z,d ^ž)óbəl š(s)ī]
množné	1.	ژوبل شو [ž(z,d ^ž)óbəl š(s)ū]
	2.	ژوبل شی [ž(z,d ^ž)óbəl š(s)əj]
	3.	ژوبل شی [ž(z,d ^ž)óbəl š(s)ī]

Minulé časy skupiny 2-C

Tab. 74: Minulý imperfektní čas intransitivních sloves odvozených ze slov končících souhláskou

číslo	osoba	tvar slovesa bez sufixu minulosti	tvar slovesa se sufixem minulosti
jednotné	1.	ژوبلېدم [ž(z,d ^ž)obledám]	ژوبلېدلېم [ž(z,d ^ž)obledáləm]
	2.	ژوبلېدې [ž(z,d ^ž)obledé]	ژوبلېدلې [ž(z,d ^ž)obledále]
	3. m. r.	ژوبلېده [ž(z,d ^ž)obledá]	(nelze)
	3. ž. r.	ژوبلېده [ž(z,d ^ž)obledá]	ژوبلېدله [ž(z,d ^ž)obledála]
množné	1.	ژوبلېدو [ž(z,d ^ž)obledū]	ژوبلېدلو [ž(z,d ^ž)obledálū]
	2.	ژوبلېدئ [ž(z,d ^ž)obledáj]	ژوبلېدلئ [ž(z,d ^ž)obledáləj]
	3. m. r.	(nelze)	ژوبلېدله [ž(z,d ^ž)obledálə] ژوبلېدل [ž(z,d ^ž)obledál]
	3. ž. r.	ژوبلېدې [ž(z,d ^ž)obledé]	ژوبلېدلې [ž(z,d ^ž)obledále]

Tab. 75: Minulý perfektní čas intransitivních sloves odvozených ze slov končících souhláskou

číslo	osoba	tvar slovesa bez sufixu minulosti	tvar slovesa se sufixem minulosti
jednotné	1.	ژوبلېدم [ž(z,d ^ž)obledám]	ژوبلېدلېم [ž(z,d ^ž)obledáləm]
	2.	ژوبلېدې [ž(z,d ^ž)obledé]	ژوبلېدلې [ž(z,d ^ž)obledále]
	3. m. r.	ژوبلېده [ž(z,d ^ž)obledá]	(nelze)
	3. ž. r.	ژوبلېده [ž(z,d ^ž)obledá]	ژوبلېدله [ž(z,d ^ž)obledála]
množné	1.	ژوبلېدو [ž(z,d ^ž)obledū]	ژوبلېدلو [ž(z,d ^ž)obledálū]
	2.	ژوبلېدئ [ž(z,d ^ž)obledáj]	ژوبلېدلئ [ž(z,d ^ž)obledáləj]
	3. m. r.	(nelze)	ژوبلېدله [ž(z,d ^ž)obledálə] ژوبلېدل [ž(z,d ^ž)obledál]
	3. ž. r.	ژوبلېدې [š(χ,x)ājstá kre]	ژوبلېدلې [ž(z,d ^ž)obledále]

Skupina 2-D: tranzitivní slovesa odvozená ze slov končících souhláskou

Tvar tranzitivního slovesa zranit, ublížit odvozeného od přídavného jména zraněný ژوبلین [ž(z,d^ž)obléž(g)] je ژوبلو [ž(z,d^ž)oblaw-]. Níže jsou uvedeny jeho tvary v jednotlivých časech. ^[1]

Přítomné časy skupiny 2-D

Tab. 76: Přítomný imperfektní čas tranzitivních sloves odvozených ze slov končících souhláskou

číslo	osoba	tvar slovesa
jednotné	1.	ژوبلوم [ž(z,d ^ž)oblawóm]
	2.	ژوبلوی [ž(z,d ^ž)oblawé]
	3.	ژوبلوی [ž(z,d ^ž)oblawí]
množné	1.	ژوبلوو [ž(z,d ^ž)oblawú]
	2.	ژوبلوی [ž(z,d ^ž)oblawój]
	3.	ژوبلوی [ž(z,d ^ž)oblawí]

Tab. 77: Přítomný perfektní čas tranzitivních sloves odvozených ze slov končících souhláskou

číslo	osoba	tvar slovesa
jednotné	1.	ژوبل کړم [ž(z,d ^ž)obal krəm]
	2.	ژوبل کړې [ž(z,d ^ž)obal kre]
	3.	ژوبل کړی [ž(z,d ^ž)obal krī]
množné	1.	ژوبل کړو [ž(z,d ^ž)obal krū]
	2.	ژوبل کړئ [ž(z,d ^ž)obal krəj]
	3.	ژوبل کړی [ž(z,d ^ž)obal krī]

Minulé časy skupiny 2-D

Tab. 78: Minulý imperfektní čas tranzitivních sloves odvozených ze slov končících souhláskou

číslo	osoba	tvar slovesa se sufixem minulosti
jednotné	1.	ژوبلوم [ž(z,d ^ž)oblawəl]
	2.	ژوبلوی [ž(z,d ^ž)oblawəle]
	3. m. r.	ژوبلاوه [ž(z,d ^ž)oblāwə]
	3. ž. r.	ژوبلوله [ž(z,d ^ž)oblawəla]
množné	1.	ژوبلولو [ž(z,d ^ž)oblawəlū]
	2.	ژوبلوی [ž(z,d ^ž)oblawəlaj]
	3. m. r.	ژوبلوله [ž(z,d ^ž)oblawələ] ژوبلول [ž(z,d ^ž)oblawəl]
	3. ž. r.	ژوبلوی [ž(z,d ^ž)oblawəle]

Tab. 79: Minulý perfektní čas tranzitivních sloves odvozených ze slov končících souhláskou

číslo	osoba	tvar slovesa bez sufixu minulosti	tvar slovesa se sufixem minulosti
jednotné	1.	ژوبل کړم [ž(z,d ^ž)óbəl kɾəm]	ژوبل کړلم [ž(z,d ^ž)óbəl kɾələm]
	2.	ژوبل کړې [ž(z,d ^ž)óbəl kɾe]	ژوبل کړلې [ž(z,d ^ž)óbəl kɾəle]
	3. m. r.	ژوبل کړ [ž(z,d ^ž)óbəl kɾ]	(nelze)
	3. ž. r.	ژوبل کړه [ž(z,d ^ž)óbəl kɾa]	ژوبل کړله [ž(z,d ^ž)óbəl kɾəla]
množné	1.	ژوبل کړو [ž(z,d ^ž)óbəl kɾū]	ژوبل کړلو [ž(z,d ^ž)óbəl kɾəlū]
	2.	ژوبل کړئ [ž(z,d ^ž)óbəl kɾəj]	ژوبل کړلئ [ž(z,d ^ž)óbəl kɾələj]
	3. m. r.	(nelze)	ژوبل کړله [ž(z,d ^ž)óbəl kɾələ] ژوبل کړل [ž(z,d ^ž)óbəl kɾəl]
	3. ž. r.	ژوبل کړې [ž(z,d ^ž)óbəl kɾe]	ژوبل کړلې [ž(z,d ^ž)óbəl kɾəle]

Tvary přídavných jmen v odvozených slovesech

Když je dané sloveso odvozené z přídavného jména, pak tvar přídavného jména souhlasí (ve všech časech) v čísle a rodě s předmětem v případech vět s tranzitivním slovesem, a s podmětem v případech vět s intranzitivním slovesem. Například nepravidelné přídavné jméno vlhký لوند [lūnd] rozlišuje tyto tvary: ^[1]

Tab. 80: Přídavné jméno vlhký

<i>vlhký nepr.</i>	mužský rod		ženský rod	
jednotné číslo	direktiv	لوند [lūnd]	direktiv	لاندۀ [lāndé]
	obligativ	لاندۀ [lāndé]	obligativ	لاندو [lāndó]
množné číslo	direktiv	لندۀ [landá]	direktiv	لندي [landé]
	obligativ	لندي [landé]	obligativ	لندو [landó]

Například odvozené sloveso zvlhčit se, stát se vlhkým لوند كېدل [lūnd kedal] rozlišuje v minulém perfektním čase tyto tvary:

Zvlhnul jsem.	لوند شولم	[lūnd š(s)wələm]
Zvlhla jsem.	لندۀ شولم	[landá š(s)wələm]
Zvlhnul jsi.	لوند شولي	[lūnd š(s)wəle]
Zvlhla jsi.	لندۀ شولي	[landá š(s)wəle]
Zvlhnul.	لوند شو	[lūnd š(s)ə]
Zvlhla.	لندۀ شوله	[landá š(s)wəla]
Zvlhli jsme.	لاندۀ شولو	[lāndé š(s)wəlū]
Zvlhly jsme.	لندي شولو	[landé š(s)wəlū]
Zvlhli jste.	لاندۀ شولي	[lāndé š(s)wələj]
Zvlhly jste.	لندي شولي	[landé š(s)wələj]
Zvlhli.	لاندۀ شوله	[lāndá š(s)wələ]
Zvlhly.	لندي شولي	[landé š(s)wəle]

Odvozování sloves - rozšiřující příklady

Odvozená slovesa představují otevřenou skupinu sloves, jelikož každé podstatné nebo přídavné jméno může být převedeno na odvozené sloveso přidáním odpovídajícího pomocného slovesa. Následující příklady jsou ponechány ze zdroje č. 1: *A Reference Grammar of Pashto*, s tím rozdílem, že jsou uvedeny infinitivy, nikoliv kmeny přítomného času.

Odvozování z podstatných jmen

změna بدل [badal] (M1):
změnit se na بدلبدل [badledál]
změnit na بدلول [badlawól]

vítr باد [bād] (M1):
být provětráný بادبدل [bādedál]
profoukat, provětrat بادول [bādawól]

Odvozování z přídavných jmen

čistý پاک [pāk] (Adj1)
stát se čistým پاکبدل [pākedál]
(o)čistit پاکول [pākawól]

zablokovaný بند [band] (Adj1)
být zablokovaný بندبدل [bandedál]
zablokovat بندول [bandawól]

přímý اوار [awār] (Adj1)
být přímý اواربدل [awāredál]
zpřímít, vymezit اوارول [awārawól]

nutný, povinný ار [ar] (Adj1)
být potřebný اربدل [aredál]
nutit ارول [arawól]

dlouhý اورد [ūž(g)d-] (nepr. Adj)
stát se dlouhým اوردبدل [ūž(g)dedál]
prodloužit اوردول [ūž(g)dawól]

studený آزاد [āzād] (Adj1)
zchladnout آزادبدل [āzādedál]
ochladit آزادول [āzādawól]

Slovesa dvojité nepravidelná – III. slovesná třída

Pro III. slovesnou třídu jsem v této práci zavedl následující klasifikaci:

Tab. 81: Klasifikace III. slovesné třídy

třída	skupina	vzor	charakteristika
III	3-A	كېدل [kedól]	čtyřkmenná
	3-B	پر پوتل [prewatól]	idiosynkratická čtyřkmenná

Skupina 3-A

Dvojité nepravidelných sloves není mnoho. Jsou to ta slovesa, která rozlišují čtyři kmeny. Například dvojité nepravidelné sloveso vzít rozlišuje tyto tvary ^[1] :

přítomný imperfektní:	بياي-	[bjāj-']
přítomný perfektní:	بوز	[boz-]
minulý imperfektní:	بو(ل)-	[bow(əl)-']
minulý perfektní:	بوتل(ل)-	[bótl(əl)-]

V perfektních kmenech leží přízvuk na první slabice a v imperfektních na poslední nebo předposlední slabice. Mnoho dvojité nepravidelných sloves rozlišuje imperfektní a perfektní kmen pouze pomocí přesunu přízvuku. Například sloveso pěstovat كشيپول [kenawól] rozlišuje tyto kmeny ^[1] :

přítomný imperfektní	كشيپو	[kenaw-']
přítomný perfektní	كشيپو	[kénaw-]
minulý imperfektní	كشيپول-	[kenawól-]
minulý perfektní	كشيپول-	[kénawól-]

Všechna dvojité nepravidelná slovesa mohou být rozdělena do dvou částí. V mnoha konstrukcích, například negativu, je mezi obě části vložena částice (toto je podrobněji popsáno dále). Ve většině sloves lze obě části snadno identifikovat, například:

dát (tobě)	در کول [dar + kawól]
dát (mně)	را کول [rā + kawól]

Některá slovesa je obtížnější na tyto dvě části rozdělit, například ^[1] :

sednout si	کينپن-	[ke + n-']
položít	رد	[‘ + ž(g)d-]

Zde je seznam sloves skupiny 3-A:

ztratit بايلودل [bajlodál]

př. imp.: بايلد [bāj1-']
 př. perf.: بايلد [bāj1-]
 min. imp.: بايلود [bāj1od(ál)-]
 min. perf.: بايلود [bāj1od(əl)-]

řezat پري كول [prekawál]

př. imp.: پري كو [prekaw-']
 př. perf.: پري كر [prékr-]
 min. imp.: پري كول [prekawál-]
 min. perf.: پري كرل [prékr(əl)-]

mýt پرميندل [premīnd'ál]

př. imp.: پرميند [premīndz'-]
 př. perf.: پرميند [prémīndz'-]
 min. imp.: پرميندل [premīnd'ál-]
nebo: پريوول [prewól-]
 min. perf.: پرميندل [prémīnd'ál-]
nebo: پريوول [préwól-]

přinést (mně) راورل [rāwrál]

př. imp.: راور [rāwr-']
 př. perf.: راور [rāwr-]
 min. imp.: راورل [rāwrál-]
 min. perf.: راورل [rāwrəl-]

položit كپنودل [keš(χ,x)odál]

př. imp.: رد [ž(g)d-]
 př. perf.: كپرل [kéž(g)-]
 min. imp.: كپنودل [keš(χ,x)od(ál)-]
 min. perf.: كپنودل [kéš(χ,x)od(əl)-]

dovolit پريپنودل [preš(χ,x)odál]

př. imp.: پريپرل [prež(g)d-]
 př. perf.: پريپرل [préž(g)d-]
 min. imp.: پريپنودل [preš(χ,x)od(ál)-]
 min. perf.: پريپنودل [preš(χ,x)od(əl)-]

vzít بول [bowál]

př. imp.: بيايد [bjāj-]
 př. perf.: بوز [bóz-]
 min. imp.: بول [bow(ál)-]
 min. perf.: بوتلل [bótl(əl)-]

dát (mně) راکول [rākawál]

př. imp.: راکو [rākaw-']
 př. perf.: راکر [rákr-]
 min. imp.: راکول [rākaw(əl)-]
 min. perf.: راکرل [rákr(əl)-]

dát (tobě) درکول [darkawál]

př. imp.: درکو [darkaw-']
 př. perf.: درکر [dárkr-]
 min. imp.: درکول [darkawál-]
 min. perf.: درکرل [dárkrəl-]

jít تلل [tləl]

př. imp.: خ [dz'-]
 př. perf.: لارس [lárs-]
 min. imp.: تلل [tlál(1)-]
 min. perf.: لارل [lár(əl)-]

transportovat (sem) راورستل [rāwastál]

př. imp.: راورست [rāwast-']
 př. perf.: راورست [rāwast-]
 min. imp.: راورستل [rāwastál-]
 min. perf.: راورستل [rāwastəl-]

vymáčknout كپكادل [kekādál]

př. imp.: كپكار [kekāž(g)-]
 př. perf.: كپكار [kékāž(g)-]
 min. imp.: كپنكودل [keš(χ,x)kod(ál)-]
 min. perf.: كپنكودل [kéš(χ,x)kod(əl)-]

otevřít پرائستل [prānəstál]

př. imp.: پرائنز [prānez-]
 př. perf.: پرائنز [prānez-]
 min. imp.: پرائستل [prānəst(ál)-]
 min. perf.: پرائستل [prānəst(əl)-]

vstát پاخپدل [pācedál]

př. imp.: پاخپر [pācéž(g)-]
 př. perf.: پاخپر [pācéž(g)-]
 min. imp.: پاخپدل [pāced(ál)-]
 min. perf.: پاخپدل [pāced(əl)-]

dát (jemu) ورکول [warkawól]
 př. imp.: ورکو [warkaw-']
 př. perf.: ورکر [wárkr-]
 min. imp.: ورکول- [warkawól-]
 min. perf.: ورکرل- [wárkr(əl)-]

podvádět ختایبستل [xatājestól]
 př. imp.: ختایباس [xatābās-']
 př. perf.: ختایباس [xátābās-]
 min. imp.: ختایبستل- [xatājest(əl)-']
 min. perf.: ختایبستل- [xatājest(əl)-]

sednout si کینبناستل [kenāstól]
 př. imp.: کینبون- [ken-']
 př. perf.: کینبن- [kén-]
 min. imp.: کینبناستل- [kenāst(əl)-']
 min. perf.: کینبناستل- [kénāst(əl)-]

pěstovat کینبنول [kenawól]
 př. imp.: کشینو [kenaw-']
 př. perf.: کشینو [kénaw-]
 min. imp.: کشینول- [kenawól-]
 min. perf.: کشینول- [kénawól-]

Skupina 3-B

Některá dvojité nepravidelná slovesa mají zvláštní tvary třetích osob v minulých časech, které jsou obdobné zvláštním tvarům jednoduchých nepravidelných sloves popsaných v kapitole Jednoduchá nepravidelná slovesa. Tato slovesa řadím do skupiny 3-B.

Zde je seznam sloves skupiny 3-B:

stát se پرپوتل [prewatól]
 př. imp.: پرپوز [prewəz-']
 př. perf.: پرپوز [préwəz-]
 min. imp.: پرپوت- [prewat-']
 min. perf.: پرپوتل- [préwat(əl)-]
 3SGM: پرپوت [préwot]
 3PLM: پرپواته [préwātə]

přijít (ke mně) راتلل [rātól]
 př. imp.: راخ [rād^z-']
 př. perf.: راش [rāš(s)-]
 min. imp.: راتلل- [rāt(əl)-]
 min. perf.: راغلل- [rágl(əl)-]
 3SGM: راغی [rágaj]

jít (k tobě) درتلل [dartól]
 př. imp.: درخ [dard^z-']
 př. perf.: درش [dārš(s)-]
 min. imp.: درتلل- [dart(əl)-]
 min. perf.: درغلل- [dārgl(əl)-]
 3SGM: درغی [darağaj]

jít (k němu) ورتلل [wartól]
 př. imp.: ورخ [ward^z-']
 př. perf.: ورش [wārš(s)-]
 min. imp.: ورتلل- [wart(əl)-]
 min. perf.: ورغلل- [wārgl(əl)-]
 3SGM: وراغی [wárağaj]

přijet ننوتل [nənatól]
 př. imp.: ننوخ [nənawəd^z-]
 př. perf.: ننوخ [nənawd^z-]
 min. imp.: ننوتل- [nənat(əl)-]
 min. perf.: ننوتل- [nənat(əl)-]
 3SGM: ننه وت [nənatwot]
 3PLM: ننه واته [nənatwātə]

chybovat ختاوتل [xatāwatól]
 př. imp.: ختاوز [xatāwəz-']
 př. perf.: ختاوز [xatāwəz-]
 min. imp.: ختاوتل- [xatāwat(əl)-]
 min. perf.: ختاوتل- [xatāwat(əl)-]
 3SGM: ختاوت [xatāwot]
 3PLM: ختاواته [xatāwātə]

vzít (pro něj) وروړل [warwɾəl]
 př. imp.: وروړ [warwɾ-]
 př. perf.: وروړ [wárwr-]
 min. imp.: وروړل- [warwɾəl-]
 min. perf.: وروړل- [wárwrəl-]
 3SGM: وروړ [wárwor]

vzít, nést وړل [wɾəl]
 př. imp.: وړ [wɾ-]
 př. perf.: یوس- [wéš(s)-]
 min. imp.: وړل- [wɾəl-]
 min. perf.: یوړ [wéwr]
 3SGM: وې وړ [wéwor]

Participia

Paštúnská participia se chovají jako přídavná jména utvořená z minulého kmene sloves a používají se v některých častých větných konstrukcích, např. v předpřítomném, předminulém a předbudoucím čase. Existují dva typy participií – participia vytvořená z minulého imperfektního kmene a participia vytvořená z minulého perfektního kmene.

Ačkoliv mají participia tvar přídavných jmen, liší se od nich tím, že mají alternativní perfektní a imperfektní tvary. Dále se od přídavných jmen liší tím, že se v některých konstrukcích neshodují s podmětem nebo předmětem. ^[1]

Tvary imperfektních participií

Tvary minulého imperfektního kmene sloves jsou použity pro vytvoření imperfektního participia: k minulému imperfektnímu kmeni je přidán sufix ټ [-əl] (sufix minulého času příp. infinitivní sufix) a koncovka ې [-aj]. Dále se takto utvořená participia chovají jako přídavná jména skupiny Adj2-a. Příklady imperfektních participií (příklady jsou ponechány z původního zdroje: Tegey H., Robson B., 1996, na rozdíl od tohoto zdroje uvádím infinitiv, min. imp. kmen a až pak imp. participium).

Tab. 82: Ukázky tvoření imperfektních participií

typ sloves	sloveso (infinitiv)	min. imp. kmen	imperfektní participium
jednoduchá	ګډېدل tancovat	ګډېد [gadéd-]	ګډېدلی [gadédəlaj]
	لېږل poslat	لېږ [lež(g)-]	لېږلی [lež(g)əlaj]
odvozená	جوړېدل být postaven	جوړېد [dʒored-]	جوړېدلی [dʒoredəlaj]
	جوړول postavit	جوړو [dʒoraw-]	جوړولی [dʒorawəlaj]
dvojitě nepravidelná	بوول sednout si	بوول- [bowəl-]	بوولی [bowəlaj]
	تلل jít	تلا- [tləl-]	تلی [tləlaj]

Tvary perfektních participií

Perfektní participia se tvoří přidáním participiální koncovky **ـى** [-aj] k minulému perfektnímu kmeni. Perfektní participia se chovají jako přídavná jména skupiny Adj2.

Příklady (Tegey H., Robson B., 1996):

Tab. 83: Ukázky tvoření perfektních participií

typ sloves	sloveso	perfektní participium
jednoduchá	گەدەل tancovat	وگەدەلی [wəgadedələj]
	لێرل poslat	ولێرلی [wələž(g)ələj]
odvozená	جور بەل být postaven	جور شوی [dʒor š(s)əwaj]
	جور وەل postavit	جور کەری [dʒor kəraj]
dvojitě nepravidelná	کەنەستەل sednout si	کەنەستەلی [kénastələj]
	کەنەنۆل pěstovat	کەنەنۆلی [kénawələj]

Sufix **ـل** [-əl-] může být v participiích vypuštěn. Jde o analogii všeobecného pravidla, že pokud existuje nějaký indikátor minulosti, pak není nutné použít sufix minulosti. V případě participií je minulost určena koncovkou **ـى** [-aj], tedy tato koncovka je indikátorem minulosti a není proto nutné použít v participiích sufix minulosti. Například participium **گەدەلی** [gadedələj] bez suffixu minulosti vypadá takto: **گەدەدی** [gadedəj].

Idiosynkratická participia

Dvě slovesa centrálního dialektu jsou idiosynkratická vzhledem k jejich participiím. Mají pouze imperfektní participia, která jsou používána ve všech konstrukcích. Jsou to slovesa **جیت** a **پۆزیت**:

Tab. 84: Idiosynkratická participia

sloveso	participium (imperfektní)
جیت	تەلی [tlələj] / تلی [tlaj]
پۆزیت	ایبەنۆلی [iʃ(χ,x)odələj] / ایبەنی [iʃ(χ,x)aj]

Přehled klasifikace sloves

Tab. 85: Klasifikace sloves

třída	skupina	vzor	charakteristika
I	1-A	تړل [taɾəl]	jednokmenná
	1-B	اچول [ačawəl]	jednokmenná
	1-C	گډېدل [gaɖedəl]	pravidelně dvoukmenná
	1-D	رغښتل [rǧəʃ(χ,x)təl]	nepravidelně dvoukmenná
	1-E	کتل [katləl]	idiosynkratická nepravidelně dvoukmenná
II	2-A	بڼاسته کېدل [ʃ(χ,x)ājstá kedəl]	vokální, intransitivní, čtyřkmenná
	2-C	بڼایسته کول [ʃ(χ,x)ājstá kawəl]	vokální, tranzitivní, tříkmenná
	2-D	ژوبلېدل [ž(z,dʒ)obledəl]	konsonantní, intransitivní, čtyřkmenná
	2-E	ژوبلول [ž(z,dʒ)oblawəl]	konsonantní, tranzitivní, tříkmenná
III	3-A	کېدل [kedəl]	čtyřkmenná
	3-B	پرېوتل [prewatəl]	idiosynkratická čtyřkmenná

Jiné analýzy slovesných časů a kmenů

Analýzy slovesných tvarů se u různých autorů velmi liší. Mackenzie (1987) předpokládá čtyř-východný systém podobný systému uvedenému v této knize, který je založen na minulosti / přítomnosti a imperfektnosti / perfektnosti. Dvojitě nepravidelná slovesa řadí mezi jednoduchá a první části těchto sloves označuje jako před-slovesa, která znemožňují použití prefixu perfektnosti a v perfektních tvarech přitahují přízvuk. Zbývající slovesa klasifikuje jako nepravidelná. Odvozená slovesa označuje jako denominativní.

Shafeev (1967) ustanovuje kategorii perfektnosti / imperfektnosti, ale nabízí tři časy (minulý, přítomný, budoucí) spíše než dva. Identifikuje dva druhy sloves – jednoduchá a odvozená. Odvozená slovesa dělí na tři typy: slovesa s prefixem, denominativní a složená. Jeho slovesa s prefixem jsou dvojitě nepravidelná slovesa s poznatelnou první částí, jeho denominativní slovesa jsou odvozená slovesa, která končí na souhlásku a jeho složená slovesa jsou odvozená slovesa, která končí na samohlásku.

Penzl (1955) pozoruje, že afghánští gramatici jasně ustanovují rozdělení na základě aspektu perfektnosti a imperfektnosti. Nabízí čtyři třídy sloves. Třída I jsou slovesa se stejným přítomným a minulým kmenem. Třída II jsou slovesa, jejichž minulé kmeny jsou předvídatelné. Třída III jsou slovesa, jejichž přítomné a minulé kmeny jsou odlišné a třída IV jsou slovesa, která mají odlišný přítomný, minulý, perfektní a imperfektní kmen.

Použití sloves

V této kapitole je popsáno používání slovesných tvarů, jejichž tvoření je popsáno v předchozí kapitole. Všechny příklady vět v následujících podkapitolách jsou převzaty od autorů Tegey H., Robson B. (1996), kteří, pro zjednodušení a lepší znázornění gramatických vztahů používají pouze následující slovesa:

jednoduchá:

intransitivní: tancovat گڊڊل [gəðedál]

tranzitivní: poslat لڀرل [lež(g)ól]

začínající na [a]: koupit اخستل [axistál]

odvozená:

intransitivní: zlepšit se, být přišitý, být postaven جوړېدل [dʒoɾədál]

tranzitivní: postavit, uzdravit, zašít جوړول [dʒoɾawól]

dvojitě nepravidelná:

intransitivní: jít تال [talál]

tranzitivní: vzít ټول [bowól]

Vyjádření přítomného času

Sloveso být v přítomném čase

Přítomný imperfektní čas slovesa být se používá v konstrukcích, kde v češtině stojí „jsem“, „jsi“ atd. Například:

دوکاندار یم.
Jsem obchodník.

[dūkāndár jəm]

وری یی؟
Jsi hladový?

[wóž(g)aj je?]

پښتانه یو.
Jsme Paštuni.

[paš(χ,x)tānó jū]

تاسې محترم خلک یاستئ.
Jste respektovaní lidé.

[tāse muhtarám xalək jāstəj]

له مور سره ناسته ده.
Sedí s matkou.¹⁰

[lə mor sara nāsta da]

¹⁰ Při překladu do češtiny nelze sloveso být použít, neboť jde o průběhový čas. Doslova by se tato paštská věta přeložila jako „Je sedící s matkou“.

Přítomný čas imperfektního kmene

České věty v přítomném čase (obvykle s nedokonavým slovesem) se v paštštině vyjadřují přítomným imperfektním časem. Příklady:

سری ٿول ٻه مڀله ڪي گڊپڙي. Všichni muži na piknicích tancují.	[saɾi ʈol pa melá ke gaḍéž(g)ɪ]
ليلا خپلي ڪورني ته پيسي لپري. Layla posílá peníze své rodině.	[lajlā xpəle koranəj ta pajsé lež(g)ɪ]
خپلي ٻه پڙپڙو ڪي جوڙپڙي. Sandále jsou vyráběny v Pěšavaru.	[capləj pə peš(χ,x)awər ke dʒoɾéž(g)ɪ]
ماجت جوڙوي. Staví (oni) mešitu.	[mādʒət dʒoɾawɪ]
پوهنتون ته خو. Chodíme na univerzitu.	[pohantūn ta dʒū]
تاسي اسونه بازار ته بيابي؟ Berete koně na trh?	[tāse asūna bāzār ta bjājəjʔ]

Zápor přítomného času imperfektního kmene

Zápor přítomném imperfektního času se tvoří pomocí negativní částice نه [nə], která stojí před slovesem a leží na ní přízvuk. Pokud sloveso začíná na ^l [a-], pak koncové ^h [-ə] z negativní částice odpadá a zbylé ن [n-] se připojí ke slovesu a samohláska ^l [a-] se prodlouží. Celá slabika pak tedy vypadá takto: نا [nā-]: kupuju اخلم [axlóm], nekupuju ناخلم [nāxləm].^[1]

مونڙ ٻه وڏونو ڪي نه گڊپڙو. Netancujeme na svatbách.	[munž(g) pə wadūno ke nə gadež(g)ū]
ليلا ٻه دي مياست ڪي ليڪ ڪور ته نه لپري. Lejla tento měsíc neposílá dopis domů.	[lajlā pə de mjāst ke līk kor ta nə lež(g)ɪ]
وطن ٻه خبرو نه جوڙپڙي. Země se nestaví ze slov.	[watən pə xabəro nə dʒoɾéž(g)ɪ]
زه خپلي جامي نه جوڙوم. Nešiju si svoje oblečení.	[zə xpəle dʒāme nə dʒorawəm]

دى خپله كورنى پاكستان ته نه بيايى. [daj xpəla koranəj pākistān ta nə bjājī]
Nebere svou rodinu do Pákistánu.

پلار مې باغ ناخلى. [plār me bāg nāxlī]
Můj otec nekupuje sad.

Přítomný čas perfektního kmene

Přítomný perfektní čas se tvoří přidáváním osobních koncovek k přítomnému perfektnímu kmeni slovesa, jak bylo popsáno v kapitole 0 Slovesa. Přítomný čas se pomocí perfektních kmenů vyjadřuje pouze ve vedlejších větách. Tegey H., Robson B. (1996) jeho použití popisují až v kapitole o vedlejších větách.

سبا به اسد وليرو چه بنده لوى پسه واخلى. [sbā ba asād wəlež(g)ū če š(χ,x)a loj pəsə wāxlī]
Zítřa pošleme Asada, aby koupil dobré velké jehněčí.

Vyjádření budoucnosti

Sloveso být v budoucím čase

Věty se slovesem být v budoucím čase se tvoří pomocí částice به [ba] a slovesa být v perfektních kmenech. Tvar وى [wī] (třetí osoba) se používá pro vyjádření možnosti a tvar شى [š(s)ī] (třetí osoba) pro vyjádření jistoty. Příklady:

تاسى به ژر تبرى شى. [tāse ba zər tǎž(g)ī š(s)əj]
Brzy budete mít žízeň.

دى به جگ وى. [daj ba dʒəg wī]
Bude (nejspíš) vysoký.

اسد چې مکتب خلص كرى معلم به شى. [asad če maktab xlás krī, ma(‘)alóm ba š(s)ī]
Asad bude (určitě) učitel, až dokončí školu.

Částice [ba] s přítomným časem perfektního kmene

Většina konstrukcí v budoucím čase je tvořena pomocí částice به [ba] a přítomného perfektního času. Tato částice má podobně jako slabá zájmena a další částice pevné umístění ve větě. Tato charakteristika má dopad na tvoření záporu budoucího času, jak je ukázáno dále. Příklady:

احمد به په واده کې وگډېږي.
Ahmad bude na svatbě tancovat. [ahmad ba pə wādə ke wəgadež(g)ī]

پلار به مې پيسې بله هفته ولېږي.
Můj otec pošle peníze příští týden. [plār ba me pajsé bəla haftə wəlež(g)ī]

ليلا به جوړه شي.
Lejla se zlepši. [lajlā ba dʒóra š(s)ī]

اسد به دېوال جوړ کړي.
Asad postaví zed'. [asad ba dewāl dʒoɾ kɾī]

تور به يې بوزي.
Tor (jméno) ho vezme. [tor ba je bózī]

Vyjádření záporu v budoucnosti

Pro vyjádření záporu v budoucím čase se používá negativní částice نه [nə], částice به [ba] a přítomný perfektní čas s příslušnou osobní koncovkou. S jednoduchými slovesy stojí částice v tomto pořadí:

(1) Je-li ve větě podmět nebo předmět:

podmět / předmět + به [ba] + و [wə] + نه [nə] + kmen slovesa + koncovka

احمد به و نه گډېږي.
Ahmad nebude tancovat. [ahmad ba wə nə gadež(g)ī]

(2) Je-li ve větě podmět i předmět:

podmět + به [ba] + předmět + و [wə] + نه [nə] + kmen slovesa + koncovka

اسد به ليک و نه لېږي.
Asad ten dopis nepošle. [asad ba līk wə nə lež(g)ī]

(3) Není-li ve větě ani podmět ani předmět:

و [wə] + به [ba] + نه [nə] + kmen slovesa + koncovka

و به نه گډېږي.
Nebude tancovat. [wə ba nə gaðež(g)ī]

U jednoduchých sloves začínajících na ¹ [a-] spojí s و [wa] a sloveso pak odpovídá tomuto vzorci: و [wə] + نه [nə] + zbytek slovesa. Například:

باغ به و نه خلی.
[bāğ ba wə nə xlī]

Nekoupí sad.

Věty v záporném budoucím čase s odvozenými slovesy se tvoří poněkud jednodušeji než s jednoduchými slovesy. Negativní partikule je vložena mezi přídavné příp. podstatné jméno a pomocné sloveso, například: ^[1]

ليلا به جور ه نه شي.
Lejla se nezlepší. [lajlā ba dʒ'ora nó š(s)ī]

اسد به دپوال جور نه کړی.
Asad nepostaví zed'. [asad ba dəwāl dʒ'or nó kī]

Zápor v budoucnosti se slovesy dvojité nepravidelnými vyžaduje umístění negativní částice mezi první a druhou část slovesa, například:

sedím: کينېښم [kš(χ,x)énəm]
nesedím: کينې نه نم [kš(χ,x)e nó nəm]

Příklady vět vyjadřujících zápor v budoucnosti zahrnujících dvojité nepravidelná slovesa:

اس به بازار ته بو نه زی.
Nevezme koně na trh. [as ba bāzār ta bo nó zī]

پاکستان ته به لار نه شو.
Nepojedeme do Pákistánu. [pākistān ta ba lār nó š(s)ū]

اسد به امان به موټر ور نکړی.
Asad nedá Amanovi auto. [asád ba amán ta moṭār war nákrī]

Přítomný čas imperfektního kmene ve větách s vyjádřením budoucnosti

Pro vyjádření budoucnosti lze použít i přítomný imperfektní čas. Používá se zejména ve větách, kde si je mluvčí budoucností jistý. Často je přítomný imperfektní čas použit ve větách, kde budoucnost kromě budoucí partikule značí i příslovečné určení času (zítra, příští rok atd.).^[1]

زه به بل ژمی په پاکستان کې يم.
Příští zimu jsem (budu) v Pákistánu. [zə ba bəl zəmə(aj) pə pākistān ke jəm]

پلار می پیسی بله هفته لپړی.
Otec mi pošle peníze příští týden. [plār me pajse bəla haftə léž(g)ī]

Kontrastivní vyjádření budoucnosti

Jak je popsáno výše, běžný budoucí čas je tvořen přítomným perfektním časem s partikulí budoucnosti به [ba]. Kombinace partikule budoucnosti a přítomného imperfektního času se používá ve větách, kde tato konstrukce označuje kontrast mezi dvěma ději, například:
[1]

زه به خُم، ته به پاتې کېږی. [zə ba dʒəm, tə ba pate kéž(g)e]
Já půjdu, ty zůstaneš.

ته به گډېږی، زه به درېږم. [tə ba gađéž(g)e, zə ba daréž(g)əm]
Ty budeš tancovat, já budu stát.

ته به څه کوی؟ [tə ba s(c)ə kawe]
A co budeš dělat ty?

Rozkazovací způsob

Sloveso být v rozkazovacím způsobu

Tvary přítomného perfektního času druhé osoby jednotného i množného čísla, tedy tvary شه [š(s)a] a شئ [š(s)əj], se používají v rozkazovacím způsobu. Záporný rozkazovací způsob je tvořen pomocí částice مه [mə].^[1]

زرور شه! [zɾawár š(s)a]
Bud' opatrný!

صابر شئ! [sābār š(s)əj]
Bud'te trpělíví.

ساده مه شه! [sāda mó š(s)a]
Nebud' naivní.

Dalším typem rozkazu se slovesem být jsou rozkazy s tvarem druhé osoby jednotného čísla přítomného času perfektního kmene: شئ [š(s)e], spíše než شه [š(s)a]. Tento typ rozkazu lze přeložit pomocí české částice ať (též necht', někdy i kéž).^[1]

شتړی مه شئ. [stəɾē(aj) mó š(s)e]
Ať nejsi unavený. Kéž nejsi unavený.

خوار مه شی. [xwār mē š(s)e]
Ať nejste nešťastní.

زړور شی!
Ať jsi odvážný.

Rozkaz kladný

Pravidelný kladný rozkazovací způsob se tvoří z přítomného perfektního kmene slovesa a koncovky ە [-a] pro jednotné číslo a koncovky ئ [-əj] pro množné číslo. Adjektivní část odvozených sloves souhlasí s přímým předmětem případně s podmětem, pokud ve větě není předmět. Pomocné sloveso souhlasí s podmětem. Příklady: ^[1]

وگڊپڻه!
Tancuj!
[wógadež(g)a]
(inf.: گڊدل [gaḍedál], př. imp. kmen: گڊپڻ [gaḍež(g)])

وگڊپڻئ!
Tancujte!
[wógadež(g)əj]

جوړ کړه!
Postav to! (předmět je mužského rodu)
[dʒoɾ kra]

جوړه کړه!
Postav to! (předmět je ženského rodu)
[džóra kra]

جوړ کړه!
Postav je! (předmět je mužského rodu)
[džoɾ kra]

جوړې کړه!
Postav je! (předmět je ženského rodu)
[džóre kra]

جوړ کړئ!
Postavte to! (předmět je mužského rodu)
[dʒoɾ krəj]

جوړه کړئ!
Postavte to! (předmět je ženského rodu)
[džóra krəj]

جوړ کړئ!
Postavte je! (předmět je mužského rodu)
[dʒoɾ krəj]

جوړې کړئ!
Postavte je! (předmět je ženského rodu)
[džóre krəj]

لار شه! Jdi!	[lār š(s)a]
لار شی! Jděte!	[lār š(s)əj]
بوزه! Vezmi!	[bóza]
بوزی! Vezměte!	[bózəj]
کور جور کره! Postav dům!	[kor dʒ'or kra]
خوکی جوره کره! Postav židli!	[c(s)awkəj dʒ'ora kra]
بازار ته را سره لار شه! Pojd' se mnou na trh.	[bāzār ta rā sará lār š(s)a]
ماشومان در سره بوزه. Vezmi děti s sebou.	[māšūmān dər sará bóza]

Nepřavidelně tvořený kladný rozkazovací způsob

Dvojitě nepřavidelná slovesa jít k němu ورتلل [wartlól] a přijít ke mně راتلل [rātlól] jsou tvoří kladný rozkazovací způsob z imperfektního kmene, spíše než perfektního. ^[1]

راخه چي خو. Pojd' (příp. Přijd'), jdeme.	[rādʒá če dʒū]

ورخی. Jdi (tam, příp. k němu).	[wardʒəj]

Záporný rozkazovací způsob

Záporný rozkazovací způsob je tvořen pomocí částice مه [má], přítomného imperfektního kmene slovesa a koncovek ه [-a] pro jednotné číslo, ه [-əj] pro množné číslo. Začíná-li sloveso na samohlásku ا [a-], pak ه [-ə] ze záporné částice odpadá a ta se spojí se slovem, počáteční samohláska slovesa se prodlouží a první slabika pak tedy zní ما [mā-]. ^[1]

مه گډپږه! Netancuj!	[má gadež(g)a]
مه گډپږئ! Netancujte!	[má gadež(g)əj]
مه ځه! Nechod'!	[má dʒa]
مه ځئ! Nechod'te!	[má dʒəj]
مکتوب اوس مه لپږه. Neposílej dopis ted'.	[maktúb wos má lež(g)a]
کور سرک ته نژدې مه جوړوئ. Nestavte dům blízko silnice.	[kor sarək ta niž(z,dʒ)de má džorawəj]
اوس مه ځه. Ted' nechod'.	[wos má dʒa]
ليلا کور ته مه بيايي. Neberte Lejlu domũ.	[lajlá kor ta má bjājəj]
باغ ماخله. Nekupujte sad.	[bāğ māxla]

Intenzivní rozkazovací způsob

Jak je popsáno výše, běžný kladný rozkazovací způsob je tvořen z přítomného perfektního kmene slovesa. Existuje rozkazovací způsob, který je tvořen z přítomného imperfektního kmene. Lze tím vyjádřit vyšší naléhavost rozkazu nebo rozkaz pro opakovanou akci. ^[1]

پاڅپږه چې غرق شوي! Vstaň, než budeš uštknutý!	[pās(c)éž(g)a če ġarq(k) š(s)we]

Důraz na naléhavost rozkazovacího způsobu tvořeného z imperfektního kmene lze vidět při porovnání těchto vět:

وځوره. Jez. (rozkaz tvořený z přítomného perfektního kmene)	[wəxwra]

جوړه! ما ته مه گوره! Jez! Nečekej na mě. (intenzivní rozkazovací způsob z přítomného imperfektního kmene)	[xwɾá, mā ta má gora]

جوړه يې چې خو!
Sněž to, už půjdeme. [xwɾá je če dʒū]

خوړه چې سر پړی.
Jez, začíná být chladno. [xwɾá če sarež(g)ī]

را سپور شه.
Nasedni za mě. (obyčejný rozkaz) [rā spor š(s)a]

را سپوږه!
Nasedni za mě! (intenzivní rozkaz) [rā sparéž(g)a]

Příklady, kdy je intenzivní rozkaz použit ve smyslu opakované akce:

هر وخت چې زه راشم، در پړه.
Pokaždé když přijdu, vstaň. [har waxt če zə rāsəm, daréž(g)a]

Všimněte si rozdílu v následujících dvou rozkazovacích větách. V první větě je použit intenzivní rozkazovací způsob a ve druhé obyčejný.

ته څه، زه در ځم.
Jdi, já tě dojdu. [tə dʒá, zə dar dʒəm]

به لار شه، زه به سبا در سم.
Jdi, já půjdu zítra. [tə lār š(s)a, zə ba sbā dársəm]

Vyjádření minulosti

Vyjádření minulého času se slovesem být

Pro běžná vyjádření minulého času slovesa být se používají tvary minulého imperfektního času. Minulý perfektní čas slovesa být ve větách popisujících minulost vyjadřuje změnu stavu. Takové typy vět lze překládat pomocí slovesa stát se nebo sloves, která sama o sobě vyjadřují změnu stavu (zčervenat, zesílit apod.).

ستړی وم.
Byl jsem unavený. [stóraj wəm]

زه خان وم.
Byl jsem chán. [zə xān wəm]

دوی خپه وو.
Byli nešťastní. [dūj xapá wə]

ليلا سٽري نه وه؟ [lajlǎ stəɾe ná wa]
Nebyla Lejla unavená?

سٽري سوم. [stǒraj swəm]
Unavil jsem se.

دوى خپه سوو. [dūj xapá swə]
Stali se nešťastnými.

ليلا سٽري نه سوو؟ [lajlǎ stəɾe ná swa]
Neunavila se Lejla?

Minulý čas imperfektního kmene

Tvary minulého imperfektního času jsou používány především při popisování minulých dějů, kde v češtině stojí obvykle nedokonavé sloveso (např. běhal, chodil apod.). Tvary tranzitivních sloves souhlasí s předmětem a podmět v takových větách stojí v obligativu. Jde o ergativní stavbu věty, která je v kapitole 0 Ergativní konstrukce podrobněji popsána. Tvary intransitivních sloves souhlasí s podmětem, který stojí v direktivu. ^[1]

سري ټول په مېله كې گډېدل. [sarī ʈol pə melá ke gaðedəl]
Všichni muži na pikniku tancovali.

ليلا خپلي كورنۍ ته پيسې لېږلې. [lajlǎ xpəle koranəj ta pajsé lež(g)əle]
Lejla posílala peníze své rodině.

خپلي په پېښور كې جوړېدلې. [s(c)apləj pə peš(χ,x)awər ke dʒoɾədəle]
Sandále bývaly vyráběny v Pěšavaru.

ماجت يې جوړاوه. [mādʒət je dʒoɾawə]
Stavěli mešitu.

پوهنتون ته تللو. [pohantūn ta tləlu]
Chodili jsme na univerzitu.

تاسې اسونه بازار ته بېوول؟ [tāse asūna bāzar ta bowəl]
Brali jste všichni koně na trh?

مونږ په ودونو كې نه گډېدو. [mūnž(g) pə wādūno ke ná gadedū]
Na svatbách jsme netancovali.

ليلا په دې مياست كې ليك كور ته نه لېږه. [lajlǎ pa de mjāst ke lik kor ta ná lež(g)a]
Lejla tento měsíc neposílala dopis domů.

ما خپلي جامي نه جوړولي.
Nešil jsem si své oblečení.

[mā xpəle džāme ná džorawəle]

مونږ واده ته نه تلو.
Nechodili jsme na svatby.

[mūnʒ(g) wādə ta ná tlū]

ده خپله کورنۍ پاکستان ته نه بووه.
Nebral svou rodinu do Pákistánu.

[də xpəla koranəj pākistān ta ná bowa]

پلار مې باغ ناخست.
Můj otec nekupoval sad.

[plār me bāġ nāxist]

Minulý čas perfektního kmene

Tvary minulého perfektního času jsou používány především při popisování minulých dějů, kde v češtině stojí dokonavé sloveso (např. odešel, udělal, skočil apod.). Tvary tranzitivních sloves souhlasí s předmětem, intransitivních s podmětem. Je-li ve větě tranzitivní sloveso souhlasící s předmětem, pak podmět stojí v obligativu. Opět se jedná o ergativní stavbu věty. ^[1]

ليلا خپلي کورنۍ ته پيسې ولېږلي.
Lejla poslala peníze své rodině.

[lajlā xpəle koranəj ta pajse wəleʒ(g)əle]

ښځې جوړې شوې.
Ženy se uzdravily.

[š(χ,x)ədʒe dʒʔore š(s)we]

ماجت يې جوړ کړ.
Postavili mešitu.

[mādʒət je dʒʔor kɾ]

پوهنتون ته لاړو.
Šli jsme na univerzitu.

[pohantūn ta larū]

تاسې اسونه بازار ته بوتله؟
Vzali jste všechny koně na trh?

[tāse asūna bāzār ta botlə]

احمد و نه گډېده.
Ahmad netancoval.

[ahmad wə ná gaḍedá]

اسد ليک و نه لېږه.
Asad neposlal dopis.

[asad līk wə ná leʒ(g)ə]

و نه گډېده.
Netancoval.

[wə nə gaḍedə]

باغ يې وانه خسته. Nekoupil sad.	[bāġ je wā nā xista]
د لایلا مور جوړه نه شوه. Matka Lejly se nezlepšila.	[de lajlá mor dʒoṛa nā š(s)wa]
اسد دېوال جوړ نه کړه. Asad nepostavil zedʼ.	[asád dewāl dʒoṛ nā krə]
اس يې بازار ته بو نه ته. Nezval koně na trh.	[as je bāzár ta bo nā tə]
پاکستان ته لار نه شوه. Asad nedal Amánovi auto.	[asád amán ta moṭar war nā kr]

Porovnání použití tvarů minulého času imperfektního a perfektního kmene

Vkládám zde ještě podkapitolu s několika názornými příklady pro porovnání vyjádření minulosti za použití tvarů minulého imperfektního a perfektního času. Zde uvádím pouze několik příkladů.

پوهنتون ته تللو. Chodili jsme na univerzitu.	[pohantūn ta tləlū] (minulý imperfektní čas)
پوهنتون ته لاړو. Šli jsme na univerzitu.	[pohantūn ta larū] (minulý perfektní čas)
ماجت يې جوړاوه. Stavěli mešitu.	[mādʒət je dʒoṛawə] (minulý imperfektní čas)
ماجت يې جوړ کړ. Postavili mešitu.	[mādʒət je dʒoṛ kr] (minulý perfektní čas)

Časy tvořené z participií – předpřítomný, předminulý, předbudoucí

V paštštině existují konstrukce, které téměř přesně odpovídají anglickému předpřítomnému, předminulému a předbudoucímu času. Tyto časy existují i v dalších indo-íránských jazycích, např. v perštině nebo hindštině. Předpřítomným časem se vyjadřují děje, které mají přímý dopad do přítomnosti – do češtiny se překládají většinou minulým časem s příslovečným určením času, které odkazuje na přítomnost (právě teď apod.). Předminulým časem se obvykle vyjadřují děje ukončené před jiným dějem v minulosti a předbudoucím časem děje, které budou v nějakou konkrétní dobu v budoucnosti ukončené.

Tvoří se pomocí imperfektního participia jednoduchých sloves a perfektního participia odvozených a dvojité nepravidelných sloves s imperfektními tvary slovesa být. Imperfektní participia se tvoří přidáním sufixu ل [-əl-] a koncovky ی [-aj] k imperfektnímu kmeni minulého času. Perfektní se tvoří stejným způsobem z perfektního kmene minulého času. Participia se chovají jako přídavná jména skupiny Adj2-a – rozlišují tedy rod a číslo vzhledem k podmětu, příp. předmětu v ergativní stavbě věty. Předbudoucí čas se tvoří navíc pomocí částice به [ba]. Ve třetí osobě pomocného slovesa být se používá tvar وی [wī].^[1]

Zápor se tvoří pomocí záporné částice نه [nə], která předchází pomocné sloveso být a participium stojí na konci věty. V následujících tabulkách je vyčasované sloveso tancovat:^[1]

Tab. 86: Předpřítomný čas

číslo	osoba	tvar slovesa
jednotné	1.	گڭدېدلی یم [gaɖedələj jəm]
	2.	گڭدېدلی ېی [gaɖedələj je]
	3.	گڭدېدلی ده [gaɖedələj da]
množné	1.	گڭدېدلی یو [gaɖedəlī jū]
	2.	گڭدېدلی یاستی [gaɖedəlī jəstəj]
	3.	گڭدېدلی دی [gaɖedəlī dī]

Tab. 87: Předminulý čas

číslo	osoba	tvar slovesa
jednotné	1.	گڭدېدلی وم [gaɖedələj wəm]
	2.	گڭدېدلی وې [gaɖedələj we]
	3. mužský rod	گڭدېدلی وه [gaɖedələj wə]
	3. ženský rod	گڭدېدلی وه [gaɖedələj wə]
množné	1.	گڭدېدلی وو [gaɖedəlī wū]
	2.	گڭدېدلی وی [gaɖedəlī wəj]
	3. mužský rod	گڭدېدلی وه [gaɖedəlī wə]
	3. ženský rod	گڭدېدلی وې [gaɖedəlī we]

Tab. 88: Předbudoucí čas

číslo	osoba	tvar slovesa

jednotné	1.	به گډېدلی یم [ba gaḍedálaj jəm]
	2.	به گډېدلی یې [ba gaḍedálaj je]
	3.	به گډېدلی وی [ba gaḍedálaj wī]
množné	1.	به گډېدلی یو [ba gaḍedálī jū]
	2.	به گډېدلی یاستئ [ba gaḍedálī jástəj]
	3.	به گډېدلی وی [ba gaḍedálī wī]

Následující příklady ilustrují použití předpřítomného a předminulého času. Transitivní participia (participia utvořená z transitivních sloves) souhlasí s předmětem, zatímco podmět stojí v obligativu (jde o ergativní stavbu věty).

Příklady předpřítomného času:

تور کور جوړ کړی دی. Tor postavil dům.	[tor kor dʒoɾ kəraj da]
تور کورونه جوړ کړی دی. Tor postavil domy.	[tor korūna dʒoɾ kəri di]
تور څوکی جوړه کړې ده. Tor postavil židli.	[tor s(c)awkəj dʒoɾa kəre da]
تور څوکی جوړې کړې ده. Tor postavil židle.	[tor s(c)awkəj dʒoɾe kəre da]
احمد د پښتو گرامر کتاب لیکلی دی. Ahmad napsal knihu paštské gramatiky.	[ahmád de paš(χ,x)tó grāmár kitáb líkálē(aj) dē(aj)]

Příklady předminulého času:

تور کور جوړ کړی وه. Tor postavil dům.	[tor dʒoɾ kəraj wə]
تور کورونه جوړ کړی وو. Tor postavil domy.	[tor korūna dʒoɾ kəri wə]
تور څوکی جوړه کړې وه. Tor postavil židli.	[tor s(c)awkəj dʒoɾa kəre wa]
تور څوکی جوړې کړې وې. Tor postavil židle.	[tor s(c)awkəj dʒoɾe kəre we]

Příklady předbudoucího času:

تور به کور جوړ کړی وی. Tor postaví dům.	[tor ba kor dʒoɾ kəraj wī]
تور به کورونه جوړ کړی وی. Tor postaví domy.	[tor ba korūna dʒoɾ kəri wī]
تور به څوکی جوړه کړې وه. Tor postaví židli.	[tor ba s(c)awkəj dʒoɾa kəre wa]
تور به څوکی خوري کړې وي. Tor postaví židli.	[tor ba s(c)awkəj dʒoɾe kəre we]

Příklady se záporem:

تور څوکی نه ده جوړه کړې. Tor nepostavil židli.	[tor s(c)awkəj ná da dʒoɾa kəre] (předpřítomný čas)
اسد مې دوه ورځې نه دي ليدلي. Neviděl jsem Asada dva dny.	[asad me dwa wradʒe ná daj līdálaj] (předpřítomný čas)

Porovnání časů tvořených z participií s jinými jazyky

V této podkapitole se zmiňuji o podobnostech v tvoření a používání těchto časů, které v češtině neexistují, s jinými indo-evropskými jazyky.

Tegey H., Robson B. (1996) tyto konstrukce označují jako „present, past and future perfect tenses“ – do češtiny se tyto anglické časy překládají jako předpřítomný, předminulý a předbudoucí.

Slovesné tvary uvedené v tabulce 80 (předpřítomný čas) lze do češtiny přeložit minulým časem, ačkoliv v paštštině tyto tvary minulému času neodpovídají. První část těchto konstrukcí tvoří imperfektní participium, které lze doslova přeložit jako „tancovaný“. Druhou část tvoří pomocné sloveso být, tedy celé spojení lze doslovně přeložit jako „tancovaný jsem“. Uvedu nyní větu „Tancoval jsem.“, příp. „Zatancoval jsem.“ v několika jazycích pro porovnání.

anglicky: **I have danced.**
I – podmět (já)
have – pomocné sloveso (mám)
danced – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)

španělsky: **He bailado.**
he – pomocné sloveso (jsem/mám)
bailado – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)

persky: رقصیده ام [raqside am]
رقصیده – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participa (tancovaný)
ام – pomocné sloveso (jsem)

hindsky: मैं नचा हूँ [mã načā hũ]
मैं – podmět (já)
नचा – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)
हूँ – pomocné sloveso (jsem)

paštcky: زه گډېدلې يم [zə gaðedálaj jəm]
زه – podmět (já)
گډېدلې – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)
يم – pomocné sloveso (jsem)

Slovesné tvary uvedené v tabulce č. 81 (předminulý čas) lze rovněž do češtiny překládat minulým časem, přestože v paštštině tyto konstrukce minulému času neodpovídají. Participia v tabulce 81 lze doslova překládat jako „tancovaný“ a „tancování“. Tedy například větu زه گډېدلې وم lze doslova přeložit takto: „Já tancovaný byl jsem.“. Stejným způsobem se tento čas tvoří i v jiných jazycích, porovnejte:

anglicky: **I had danced.**
I – podmět (já)
had – pomocné sloveso (měl jsem)
danced – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)

španělsky: **Había bailado.**
había – pomocné sloveso (bylo / byl/a jsem)
bailado – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)

persky: رقصیده بودم [raqside budam]
رقصیده – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)
بودم – pomocné sloveso (byl/a jsem)

hindsky: मैं नचा था [mã nāčā t^hā]
मैं – podmět (já)
नचा – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)
था – pomocné sloveso (byl/a jsem)

paštcky: زه گډېدلې وم [zə gaðedálaj wəm]
زه – podmět (já)
گډېدلې – plnovýznamové sloveso ve tvaru minulého participia (tancovaný)

وم – pomocné sloveso (byl/a jsem)

Velmi názorné je porovnání tvoření předbudoucího času v angličtině a pašštině. Systém tvoření je velmi podobný. Všimněte si, že předbudoucí čas se tvoří z předpřítomného přidáním pašské částice به [ba], které odpovídá anglické „will“:

	<i>předpřítomný:</i>	<i>předbudoucí:</i>
anglicky:	I have danced.	I <u>will</u> have danced.
paštstky:	زه گډېدلې يم. [zə gaðedələj jəm]	زه به گډېدلې يم. [zə ba gaðedələj jəm]

Za zmínku stojí také porovnání rozlišování rodu a čísla v participiích. Paštština v participiích rozlišuje rod a číslo po vzoru přídavných jmen skupiny Adj2-a. Ve větách s intransitivním slovesem se tvar participia a pomocného slovesa shodují s podmětem, zatímco ve větách s tranzitivním slovesem se shodují s předmětem.

Stejný systém funguje i v hindštině. Participium rozlišuje rod a číslo. Tvary participia a pomocného slovesa se shodují buď s podmětem (intransitivní slovesa) nebo s předmětem (tranzitivní slovesa). Pro porovnání uvádím následující příklady v pašštině a hindštině – v závorkách jsou tučně vyznačeny měnící se koncovky participia:

„Zatancoval jsem.“	
زه گډېدلې يم. [zə gaðedələj jəm]	मैं नचा हूँ [mã načā hũ]
„Zatancovala jsem.“	
زه گډېدلې يم. [zə gaðedəle jəm]	मैं नाची हूँ [mã načī hũ]
„Zatancovali jsme“	
مونږ گډېدلې يو. [mūnʒ(g) gaðedəli jū]	हम नचे हैं [ham nače hæ]
„Zatancovaly jsme.“	
مونږ گډېدلې يو. [mūnʒ(g) gaðedəle jū]	हम नची हैं [ham načī hæ]

Použití infinitivu ve větách

Infinitiv lze vytvořit z minulého imperfektního kmene přidáním koncovky ل [-əl]. Chovají se jako podstatná jména mužského rodu množného čísla a lze je tedy uvést do obligativu připojením koncovky و [-o].^[1]

Infinitiv ve funkci podstatného jména

Infinitivy stojí ve větě jako podstatná jména. Mohou tedy být v pozici podmětu i předmětu, ale ne ve funkci přísudku. Lze je skloňovat (přibírají koncovku obligativu). V následujících příkladech přísudek stojí v množném čísle, neboť infinitiv je v pašštšině vždy množného čísla a stojí-li jako podmět nebo předmět v ergativních konstrukcích, shoduje se s ním přísudek. ^[1]

بوول ڊېر گران فعل دی. Brát je velmi složité sloveso.	[bowəl der grān fi(‘)l daj]
د گیدرې نېول گران دی. Chytit lišku je těžké.	[de gidere nīwəl grān dī]
تلل مې سترې کوی. Chodit mě unavuje.	[tləl me stəraj kawī]
د لایلا کتل سړی وژنی. Lejlin pohled zabíjí muže. ¹¹	[de lajlá katəl sarē(aj) wáʒ(z,dʒ)nī]
ویلو ته یې مه گوره، کولو ته یې گوره. Nehleď na jeho mluvení, hleď na jeho dělání (činy). ¹²	[wajəlo ta je mə gora, kawəlo ta je gora]

Vyjádření trpného rodu infinitivem

Český trpný rod se v pašštšině vyjadřuje pomocí infinitivů a pomocného slovesa کېدل [kedəl].

دی وژل کېږی. Bude zabit.	[dē(aj) waʒ(z,dʒ)əl kéʒ(g)ī]
اس ملگری ته بېنل کېږی. Kuň se dává jen přátelům.	[as məlgəri ta baʒ(χ,x)əl kéʒ(g)ī]
په پېښور کې نجونې بېنټول کېږی. Dívky se v Pěšavaru unášejí.	[pə peʒ(χ,x)awər ke ndʒūne təʒ(χ,x)tawəl kéʒ(g)ī]
للمی په پسرلی کې کرل کېږی. Pšenice se pěstuje na jaře.	[lalmī pə pesarlī ke karəl kéʒ(g)ī]

¹¹ Zde je infinitiv přeložen do češtiny podstatným jménem „pohled“ (od slovesa dívat se, hledět).

¹² Zde je rovněž nutné použít při překladu podstatné jméno místo původního infinitivu. („mluvení“ od „mluvit“, „dělání“ od „dělat/činit“).

Vyjádření schopnosti

Mocht, umět, být schopen

Jedním z nejběžnějších použití perfektního a imperfektního participia je jeho použití s přítomným a minulým perfektním kmenem slovesa být. Tyto konstrukce vyjadřují schopnost – tedy česká slovesa mочь, umět, быть schopen. ^[1]

Stojí-li sloveso být v přítomném čase, pak souhlasí s podmětem. Stojí-li v minulém čase, pak souhlasí s předmětem (jestliže věta předmět obsahuje). Tvar participia se nemění – nemusí souhlasit ani s podmětem, ani s předmětem. V záporných větách stojí participium nakonci věty. ^[1]

Věty vyjadřující schopnost v přítomném čase se skládají z imperfektního participia, po kterém následuje přítomný čas perfektního kmene slovesa být. Věty vyjadřující schopnost v budoucnosti se skládají z částice به [ba], perfektního participia a přítomného času perfektního kmene slovesa být. ^[1]

اسد بنه گڊڊلی شی.

Asad umí tancovat dobře.

[asád š(χ,x)a gaðedólaj š(s)ī]

لیلا اوس لیک لږلی شه.

Lejla teď může poslat dopis.

[lajlā wos līk lež(g)ólaj š(s)ī]

مونگ په باغ کی هر چیره کښناسنلی شو.

Můžeme v sadu sedět kdekoliv.

[mūnž(g) pə bāg ke har čéra kenāstólaj š(s)ū]

کور ته می بوولی شی؟

Můžeš mě vzít domů?

[kor tə me bowólaj š(s)e]

پوهنتون ته نه شی تللی.

Nemůžeš jít na univerzitu.

[pohantūn ta ná š(s)əj tlólaj]

کور هلته نه شی جوړولی.

[kor halta ná š(s)e džoṛawólaj]

اسد به بنه وگڊڊلی شی.

Asad bude umět tancovat dobře.

[asád ba š(χ,x)ə wógaðedólaj š(s)ī]

لیلا به لیک سبا ته و نه شی لږلی.

Lejla nebude mочь poslat zítra dopis.

[lajlā ba līk sabā ta wə ná š(s)ī lež(g)ólaj]

هلته به کور جوړ نه شی کری.

Nebudeš tam mочь postavit dům.

[halta ba kor džoṛ ná š(s)e kóraj]

مونږ به په باغ کې هر ځای کښېناستلی شو. [mūnž(g) ba pə bāg ke har dzāj kénāstəlaɟ š(s)ū]
Budeme moct v sadu sedět kdekoliv.

کور ته به کې بوتلی شي؟ [kor ta ba me bótlaɟ š(s)e]
Budeš mě moct vzít domů?

د اسد پلار پخوا ډېر ښه وگډېدلی شه. [de asád plār pəxwā ɖer š(χ,x)ə wəgadedaj š(s)ə]
Asadův otec uměl tancovat dobře.

ليلا ليک ولېرلی شه. [lajlá līk wəlež(g)əlaɟ š(s)ə]
Lejla mohla poslat dopis.

مونږ نن سهار په باغ کې هر چېره کښېناستلی شو. [mūnž(g) nən sahār pə bāg ke har čera
kš(χ,x)énāstəlaɟ š(s)wū]
Dnes ráno jsme si v sadu mohli sednout kdekoliv.

زه و نه شوم گډېدلی. [zə wə nə š(s)wəm gaɖedəlaɟ]
Neuměl jsem tancovat.

پوهنتون ته نه شوی تللی. [pohantūn ta nə š(s)wəɟ tləlaɟ]
Nemohli jste jít na univerzitu.

مونږ په باغ کې هر چېره نه شوو کښېناستلی. [mūnž(g) pə bāg ke har čera nə š(s)wū
kš(χ,x)enāstəlaɟ]
Nemohli jsme v sadu sedět kdekoliv.

Pravděpodobnost - „Mohl by“

Existují konstrukce, ve kterých se používá imperfektní participium s přítomným a minulým časem perfektního kmene slovesa být. Tyto konstrukce vyjadřují méně pravděpodobnou možnost či schopnost. V případě vět v minulém čase tyto konstrukce nevypovídají o tom, zda daná možnost byla uskutečněna nebo nebyla. Například následující věta vypovídá o tom, že k dané činnosti sice mohlo dojít, ale nedošlo: ^[1]

مونږ تېره هفته جوار کرلی شو. [mūnž(g) tera hafta dʒwār karəlaɟ š(s)wə]
Mohli jsme minulý týden sázet kukuřici.

Porovnání vyjádření možnosti s perfektním a imperfektním participiem

ليلا به ليک سبا ته ولېرلی شي. [lajlá ba līk sabá wəlegəlaɟ š(s)ī]
Lejla bude moct zítra poslat dopis.

Tuto větu lze použít v případě, kdy si je mluvčí jistý a k dané činnosti skutečně může dojít.

ليلا به ليك سببا ته لېځلى شى. [lajlā ba līk sabā lególaj š(s)ī]
Lejla by mohla poslat dopis zítra.

Tuto větu lze použít v případě, kdy si mluvčí není jistý a k dané činnosti nemusí dojít – jde o méně pravděpodobnou možnost. Mohla by například následovat vedlejší věta „pokud bude otevřená pošta“ aj.

Vyjádření povinnosti

Muset

Sloveso muset se vyjadřuje konstrukcemi s částicí دي [de], po níž následuje přítomný čas imperfektního kmene slovesa být. ^[1]

اسد دي يوه بجه راځى. [asád de jawa badʒa ráđʒī]
Asad tu musí být v jednu hodinu.

ليلا دي كور ته نه ځى. [lajlā de kor ta nó dʒī]
Lejla nesmí jít domů.

ته دي پډې پوه وي. [tə de pə de pówa]
Musíš to znát.

“Měl by”

Podmiňovací způsob slovesa mít (měl bych, měl bys atd.) se v paštštině vyjadřuje pomocí částice باید [bājád], po které následuje sloveso v přítomném čase perfektního kmene.

[1]

اسد بايد يوه بجه راشى. [asád bājád jawa badʒa ráš(s)ī]
Asad by tu měl být v jednu hodinu.

ليلا بايد كور ته لاره نه شى. [lajlā bājád kor ta lāra nó š(s)ī]
Lejla by neměla jít domů.

ته بايد پډې پوه شى. [tə bājád pə de po š(s)e]
Měl bys to znát.

Ukázky časování sloves

Jednokmenná slovesa (1-A, 1-B)

Piju.	خڪم [s(c)kəm]
Nepiju.	نه خڪم [nə s(c)kəm]
Budu pít.	به و خڪم [ba wəs(c)kəm]
Nebudu pít.	و به نه خڪم [wə ba nəs(c)kəm]
Určitě budu pít.	به خڪم [ba s(c)kəm]
Pil jsem.	خڪلم [s(c)kələm]
Pil jsem. Vypil jsem. Dopil jsem.	و خڪلم [wəs(c)kələm]
Napil jsem se (teď).	خڪلى يم [s(c)kəlaj jəm]
Pil jsem (před tím).	خڪلى وم [s(c)kəlaj wəm]
Budu pít. Budu mít vypito.	به خڪلى يم [ba s(c)kəlaj jəm]
Jsem pit.	خڪل كپرم [s(c)kəl kéž(g)əm]
Byl jsem pit.	خڪل كېدم [s(c)kəl kedəm]
Umím pít.	خڪلى شم [s(c)kəlaj š(s)əm]
Musím pít.	دي خڪم [de s(c)kəm]
Měl bych pít.	بايد و خڪم [bājád wəs(c)kəm]
Pij!	و خڪه! [wəs(c)ka]
Nepij!	مه خڪه! [mə s(c)ka]

Nepravidelně dvoukmenná slovesa (1-D, 1-E)

Kupuju.	اخلم [áxləm]
Nekupuju.	ناخلم [nāxləm]
Budu kupovat.	به و اخلم [ba wāxləm]
Nebudu kupovat.	به و نه خلم [ba wā nō xləm]
Určitě budu kupovat.	به اخلم [ba áxləm]
Kupoval jsem.	اخستم [axistəm]
Koupil jsem.	و اخستم [wāxistəm]
Nakoupil jsem (teď).	اخستلى يم [axistəlaj jəm]
Koupil jsem (před tím).	اخستلى وم [axistəlaj wəm]
Koupím. Budu mít nakoupeno.	به اخستلى يم [ba axistəlaj jəm]
Jsem kupován.	اخستل كپرم [axistəl kéž(g)əm]
Byl jsem kupován.	اخستل كېدم [axistəl kedəm]
Umím kupovat.	اخستلى شم [axistəlaj š(s)əm]
Musím kupovat.	دي اخلم [de áxləm]
Měl bych kupovat.	بايد و اخلم [bājád wāxləm]
Kupuj!	و اخله! [wāxla]
Nekupuj!	مه اخله! [mə áxla]

Konsonantní odvozená slovesa (2-C, 2-D)

Zraňuju.	ژوبلوم [ž(z,d ^ž)oblawóm]
Nezraňuju.	نه ژوبلوم [nó ž(z,d ^ž)oblawəm]
Budu zraňovat.	به ژوبل کړم [ba ž(z,d ^ž)óbal krəm]
Nebudu zraňovat.	به ژوبل نه کړم [ba ž(z,d ^ž)óbal nó krəm]
Určitě budu zraňovat.	به ژوبلوم [ba ž(z,d ^ž)oblawóm]
Zraňoval jsem.	ژوبلوم [ž(z,d ^ž)oblawóləm]
Zranil jsem.	ژوبل کړم [ž(z,d ^ž)óbal krəm]
Zranil jsem (ted').	ژوبل کړلی یم [ž(z,d ^ž)óbal królaj jəm]
Zranil jsem (před tím).	ژوبل کړلی وم [ž(z,d ^ž)óbal królaj wəm]
Zraním (tou dobou).	به ژوبل کړلی یم [ba ž(z,d ^ž)óbal królaj jəm]
Jsem zraňován.	ژوبلول کپړم [ž(z,d ^ž)oblawól kéž(g)əm]
Byl jsem zraňován.	ژوبلول کپدم [ž(z,d ^ž)oblawól kedəm]
Umím zraňovat.	ژوبل کړلی شم [ž(z,d ^ž)óbal królaj š(s)əm]
Musím zraňovat.	دې ژوبلوم [de ž(z,d ^ž)oblawóm]
Měl bych zraňovat.	باید ژوبل کړم [bājád ž(z,d ^ž)óbal krəm]
Zraňuj!	ژوبل کړه! [ž(z,d ^ž)óbal kra]
Nezraňuj!	مه ژوبلوه! [mó ž(z,d ^ž)oblawa]

Dvojitě nepravidelná - čtyřkenná slovesa (3-A, 3-B)

Jdu k tobě.	در ځم [dard ^ž óm]
Nejdu k tobě.	در نه ځم [dar nó d ^ž əm]
Půjdu k tobě.	در به شم [dar ba š(s)əm]
Nepůjdu k tobě.	به در نه شم [ba dar nó š(s)əm]
Určitě půjdu k tobě.	در به ځم [dar ba d ^ž əm]
Chodil jsem k tobě.	در تللم [dartlóm]
Šel jsem k tobě.	در غلم [dárǵləm]
Šel jsem k tobě (ted').	در غللی یم [darǵlólaj jəm]
Šel jsem k tobě (před tím).	در غللی وم [darǵlólaj wəm]
Půjdu k tobě.	در به غللی یم [dar ba ǵlólaj jəm]
Umím jít k tobě.	در غللی شم [darǵlólaj š(s)əm]
Musím jít k tobě.	در دې ځم [dar de d ^ž əm]
Měl bych jít k tobě.	باید در تللم [bājád dartlóm]
Jdi k sobě!	در شه! [dárš(s)a]
Nechod' k sobě!	مه در ځه! [mó dard ^ž a]

Jiné systematické analýzy slovesného času a kmene

Analýzy slovesných konstrukcí se velice liší. Všechny si nicméně odpovídají v popisu přítomných časů, ačkoliv jsou vždy různě nazývány. Velmi se liší popisy participií. V této práci jsou vysvětleny jednoduchým způsobem – jak se participium tvoří a ve kterých konstrukcích se používá. V této práci byla opravena chyba, kterou uvádí Tegey H., Robson B. (1996) o použití slovesa být v budoucím čase – ve výkladu zaměnili částici [wī] s částicí [š(s)ī].

Shafeev (1964) navrhuje dva aspekty (perfektnost a imperfektnost), šest způsobů (indikativ, imperativ, subjunktiv, reprehensiv, optativní kondicionál, konjekturál), dva rody (činný a trpný) a tři základní časy (přítomný, minulý a budoucí).

Penzl (1955) navrhuje dva základní časy (přítomný, minulý) a zmiňuje, že tyto časy lze převést do budoucnosti pomocí částice budoucího času. Rozlišuje indikativ, imperativ a optativní způsoby. Stejně jako zde rozlišuje imperfektnost a perfektnost.

Mackenzie (1987) slovesné konstrukce analyzuje z historického hlediska. Rozlišuje dva základní časy (přítomný a minulý) a sérii odvozených sloves s participií. Navrhuje dva kmene pro každé sloveso, které odpovídají zde popisovanému imperfektnímu a perfektnímu kmeni.

Předložky

V této kapitole jsou popsány paštské předložky a předložkové vazby. V paštštině existují prepozice (předložka stojící před slovem), postpozice (záložka stojící za slovem) a ambipozice (předložka stojící před i za slovem). Budu je vždy označovat jako prepozice, postpozice a ambipozice.

Prepozice

Existují pouze dvě prepozice, které se ale používají velmi často. Jde o prepozici د [de], která vyjadřuje posesivitu (vlastnictví objektů označovaných podstatnými jmény) a په [pə], která má více významů (vyjadřuje např. český sedmý pád – instrumentál, českou předložku „v“ s časovými údaji aj.).^[1]

Prepozice [de] - posesivita

Prepozice د [de] je jediná prepozice, pomocí níž lze vyjádřit posesivitu.^[1]

V centrálních dialektech bývá vyslovena jako [di] před silnými zájmeny, například: můj, moje د ما [di mā]. V ostatních dialektech se před zájmeny vyslovuje i píše jako [z], tedy: můj, moje ز ما [zmā].^[1] Před podstatnými jmény se výslovnost obvykle zkracuje na [d], případně [də]. Příklady:

د يان [d jān]
Jana.

د يان پلار [d jān plār]
Janův otec.

د يان لاس [d jān lās]
Janova ruka.

Prepozice [pə] - způsob, určení času

Prepozice په [pə] rozlišuje několik významů. Nejčastěji je používána jako český instrumentál a jako předložka „v“ s časovými údaji. Například:^[1]

په چاره [pə čārə]
Nožem.

اسد پری په چاره پدی کړ. [asád pəṛē(aj) pə čārə́ pre kr̥]
Asad přerízl lano nožem.

په یوه بجه [pə jəwá badʒa]
V jednu hodinu.

Postpozice

Tegey H., Robson B. (1996) zmiňují pouze postpozici do, k ته [ta], kterou označují jako dativní postpozici. Někdy se používají i nepravé postpozice, které vznikají vypuštěním prepoziční části ambipozice a použitím pouze její postpoziční části.

بازار ته [bāzār ta]
Na trh.

بازار ته خم. [bāzār ta dʒəm]
Jdu na trh.

Ambipozice

Ambipozice se skládají ze dvou částí, z nichž jedna stojí před slovem, ke kterému se vztahuje a druhá za slovem, ke kterému se vztahuje. Tyto dvě části označují jako prepoziční a postpoziční část ambipozice. Prepoziční část se skládá z jednoho z těchto elementů: په [pə], له [lə] nebo تر [tər]. Postpoziční část se skládá většinou z těchto elementů: نه [na], لاندې [lánde], پسي [pəsé], پوره [póre], سره [sará], كې [ke], باندې [bānde], څخه [s(c)ə́xa].^[1]

Toto jsou nejčastější ambipozice:

v	په ... كې	[pə ~ ke]	v Kábulu په كابل كې [pə kábəl ke]
po	په ... پسي	[pə ~ pəsé]	po vyučování په درس پسي [pə dars pəsé]
na	په ... باندې	[pə ~ bānde]	na mostě په پله باندې [pə plə bānde]
s	له ... سره	[lə ~ sará]	s Asadem له اسد سره [lə asád sará]
z, od	له ... نه [lə ~ na]	[lə ~ na]	od Lejly له ليلا نه [lə lajlá na]
pod	له ... لاندې	[lə ~ lánde]	pod mostem له پله لاندې [lə plə lánde]
pod	تر ... لاندې	[tər ~ lánde]	pod stolem تر مېز لاندې [tər mez lánde]
z	له ... څخه	[lə ~ s(c)ə́xa]	z Lógaru له لوگر څخه [lə logár s(c)ə́xa]
do, až do	تر ... پوري	[tər ~ póre]	do rána تر سهاره پوري [tər sahāra póre]

Nepravé prepozice a postpozice

První nebo druhý element ambipozic může být vynechán a vznikne tak nepravá prepozice příp. nepravá postpozice. Nejčastěji se vynechává prepoziční část. V následujících příkladech je vynechána jedna část ambipozice. ^[1]

کتاب می اسد نه واخسته. Vzal jsem od Asada knihu.	[kitáb me asád na wáxistə] [asád na] místo [lə asád na]
لیلا امان سره ناست ده. Lejla sedí s Amanem.	[lajlá lə amán sara nāsta da] [amán sara] místo [lə amán sará]
کتاب په مېز ایښی دی. Kniha je na stole.	[kitáb pə mez jíš(χ,x)aj da] [pə mez] místo [pə mez bānde]

Povinné vypuštění části ambipozice

Jedním z případů, kdy musí být jeden z elementů ambipozice vypuštěn, je tehdy, když se ambipozice vztahuje ke slabému zájmeni. Příklady: ^[1]

اسد پېښور ته ور سره ځی. Asad jede do Pěšavaru s ním.	[asád peš(χ,x)awər ta wər sará dʒɪ]
کتاب می در نه واخسته. Vzal jsem ti (od tebe) knihu.	[kitáb me der na wáxista]
کتاب ور باندې ایښی دی. Kniha je na tom.	[kitáb wər bānde íš(χ,x)aj da]

Zvláštní případy

V některých dále popsaných případech dochází ke změnám tvaru ambipozic nebo podstatných jmen, jsou-li předmětem některých ambipozic. Je-li předmětem některých ambipozic slabé zájmeno, pak se tato spojení stahují na kratší tvary.

Ambipozice [lə ~(-a) sára]

Ambipozice z نه ... له [lə ~ na] v kombinaci s podstatným jménem končícím na souhlásku často vypouští ن [n-] z druhé části a zbývající ځ [-a] je připojeno k podstatnému jménu. ^[1]

کتاب می له اسده واخسته.	[kitáb me lə asáda wáxistə]

Vzal jsem (si) od Asada knihu.

Ambipozice [tər ~(-a) ~]

Když předmět ambipozice, jejíž první část tvoří تر [tər], končí na souhlásku, pak k němu musí být připojena samohláska ه [-a]. Následující příklady porovnávají použití ambipozice do, až do پورې ... تر [tər ~ póre] s podstatnými jmény ráno سهار [sahār] a zítřek سبا.^[1]

تر سهاره پورې را سره پاتې شه. [tər sahāra póre rā sará pāte š(s)a]
Zůstaň s námi do rána.

تر سبا پورې را سره پاتې شه. [tər sabā póre rā sará pāte š(s)a]
Zůstaň s námi dozítra.

Alternativní tvar [kára] místo [kor ta]

Podstatné jméno skupiny M2-a2 dům كور [kor] má alternativní tvar كره [kára], který může nahradit předložkovou vazbu „domů“ كور ته [kor ta]. Tento alternativní tvar lze použít tehdy, je-li majitel domu znám (z kontextu nebo v dané větě).^[1]

د لېلا كره ځم. [de lajlá kára dʒəm]
Jdu k Lejle domů.

دغه كور ته ځم. [dégə kor ta dʒəm]
Jdu do toho domu.

Zkrácené tvary předložek

Některé prepozice se ve spojení se slabým zájmenem on, ona, ono يې [je] zkracují do jiných tvarů. Například instrumentál s ním, s ní, s tím په يې [pə je] se vždy zkracuje na tvar پې [pe].^[1]

شترگي يې پې توري كړې. [stərge je pe tore kɾe]
Nalíčila si tím oči.

Ambipoziční vazba od něho, od ní, od toho له يې څخه [lə je s(c)əxa] se rovněž nikdy neobjevuje v tomto tvaru, ale vždy se mění na tvar ټې [te] nebo تري [tre].^[1]

کتاب می تری واخست. [kitāb me tre wāxist]
Vzal jsem od něj knihu.

Ambipoziční vazba v něm, v ní, v tom په یی کی se mění na په کی [pə ke].^[1]

هغه ډېر لوی کور دی، څوک په کی اوسی؟ [hága ɖer loj kor da, s(c)ok pə ke wosī]
To je velký dům, kdo v něm bydlí?

Pád podstatných jmen po předložce

Podstatná jména v předložkových vazbách obvykle stojí v obligativu. Nicméně v literatuře nebo při formálních projevech se podstatná jména končící na ه [-a] mohou po některých pozicích objevit i v direktivu. Jde zejména o prepozici په [pə] a ambipozici په کی [pə ~ ke]. V následující větě stojí podstatné jméno skupiny F1 mísa كاسه [kāsá] v obligativu jednotného čísla كاسی [kāsé]. Pro porovnání stojí v další větě v direktivu.^[1]

په کاسی کی اوبه شته. [pə kāsé ke wobá š(s)ta]
V míse je voda.

په کاسه کی اوبه شته. [pə kāsá ke wobá š(s)ta]
V míse je voda.

Předložkové vazby

Pozice se někdy spojí s jinými slovy a vznikají tak předložkové vazby. Tegey H., Robson B. (1996) uvádějí následující seznam nejčastějších předložkových vazeb (i s příklady):

Před (časově) له ... نه پخوا [lə ~ na pəxwá]
له تا نه پخوا راغی. [lə tā na pəxwá ráǵaj]
Přišel před tebou (dříve než ty).

Po (časově) نه ... وروسته له [wrūsta lə ~ na]
nebo: ... وروسته له [wrūsta lə ~]
وروسته له ما نه راغی. [wrūsta lə mā na ráǵaj]
وروسته له ما راغی. [wrūsta lə mā ráǵaj]
Přišel po mně.

Venku نه بهر له ... له [lə ~ na bahár]
له کلا نه بهر ولاړ وه. [lə kalá na bahár wlár wə]
Stál mimo (venku z) Kalá.

Bez نه بی له [be lə ~ na]

بي له تا نه مي گوزاره نه کپړی. [be lə tā na me gūzāra nə kež(g)ī]
Neobejdu se bez tebe.

Kromě له نه ... پرته [práta lə ~ na]
پرته له تا نه څوک نه پېرښم. [práta lə tā na s(c)ok nə pez(ž,dʒ)anəm]
Kromě tebe neznám nikoho.

Nad, na vrchu له پاسه ... د [de ~ lə pása]
مرغه د باغ له پاسه تېر شه. [mærgə de bāg lə pása ter š(s)ə]
Pták proletěl nad zahradou.

O په باره کې ... د [de ~ pə bāra ke]
د پښتنو په باره کې غږېږی. [de paš(χ,x)tanó pə bāra ke gəž(g)éž(g)ī]
Mluví o Paštunech.

O په باب ... د [de ~ pə bāb]
د اسد او تریسا په باب څه وایي؟ [de asád aw tarīsā pə bāb s(c)a wāje]
Co si myslíš o Asadovi a Tereze?

Místo په ځای ... د [de ~ pə d'áj]
امان د اسد په ځای راغلی دی. [amán de asád pə dzāj rāgólaj daj]
Aman přišel místo Asada.

Před (místně) په مخ کې ... د [de ~ pə mæx ke]
د دوکان په مخ کې ولاړ وه. [de dūkán pə mæx ke wlār wə]
Stál před obchodem.

Kvůli له امله ... د [de ~ lə amála]
د تا له امله نه راځی. [de tā lə amála nə rādʒī]
Kvůli tobě nepřijde.

Jako په شان ... د [de ~ pə šān]
پار مي د گل په شان دی. [jār me de gwəl pə šān dē(aj)]
Moje láska je jako květina.

Jako په څېر ... د [de ~ pə s(c)er]
دی د تا په څېر دی. [dē(aj) di tā pə s(c)er dē(aj)]
Je jako ty.

Směrem k په لور ... د [de ~ pə lor]
د لوگر په لور و خوځېد. [de logár pə lor wóxwadʒed]
Vyzrazil směrem k Lógaru.

Použití předložkových vazeb

Nepřímý předmět

Nepřímý předmět je například slovo Janovi v této větě: „Dal jsem Janovi knihu.“. Slovo knihu je předmět přímý. Nepřímý předmět je vyjádřen postpozicí ته [ta].

ما کتاب اسد ته راوړ. [mā kitāb asād ta rāwor]
Přinesl jsem Asadovi knihu.

لیک ور ته ولوله. [līk wər ta wəlwala]
Přečti mu dopis.

Komparativ

Komparativ přídavných jmen je podrobněji popsán v kapitole 0 Komparativ. Tvoří se pomocí ambipozice نه ... له [lə ~ na], která se vztahuje k předmětu, se kterým je podmět srovnávaný a tvar přídavného jména se nemění, tj. nerozlišuje stupně. ^[1]

پښتو له فارسی ژبی نه گرانه ده. [paš(χ,x)tó lə f(p)ārsī z(ž,d^ž)əbé na grāna da]
Paštština je složitější než perský jazyk.

Komparativ příslovcí je tvořen stejně. V následujících příkladech je komparativ příslovcí hodně زیات [zjāt] nebo málo لږ [ləž(g)].

د امان پلار د اسد له پلار نه لږ باغونه لری. [d amān plār d asād lə plār na ləž(g) bāğūna larī]
Amánův otec má méně zahrad než Asadův otec.

امان له اسد نه ډېر زیات کتابونه اخلی. [amān lə asād na ɖər zjāt kitābūna áxlī]
Aman kupuje mnohem více knih než Asad.

Superlativ

Paštština nemá zvláštní tvary přídavných jmen ani příslovcí pro vyjádření superlativu. Vyjadřuje ho pomocí stejné ambipozice, kterou je vyjadřován komparativ. Toto poněkud připomíná tzv. elativ v arabštině, tedy tvar přídavného jména, který vyjadřuje jak komparativ, tak superlativ.

Superlativ lze vyjádřit pomocí komparativu s tím, že předmět komparativní ambipozice zahrnuje všechny předměty, se kterými srovnáváme podmět, například:

خوشحال په صنف کې له ټولو هلکانو نه جگ دی. [xošhāl pə sinf ke lə ɬolo haləkāno na d^žəg]

Chošhál je vyšší než všichni kluci ve třídě.   daj]

Druhým způsobem je zahrnutí příslovce velmi ڏڙ [der] před přídavným jménem. Takové věty pak mají dva významy. Aby se zrušila dvojznačnost tohoto typu vět, může být podmět přesunut před sloveso. Takové věty pak mají jednoznačně superlativní význam. Například: ^[1]

خوشحال ڀه صنف ڪي ڊڀر جگ هلڪ دي.   [xošhāl pə sinf ke ɖer dʒəg halók daj]
Chošhál je ve třídě velmi vysoký.
nebo: Chošhl je ve třídě nejvyšší.

ڀه صنف ڪي ڊڀر جگ هلڪ دي.   [pə sinf ke ɖer dʒəg halók daj]
Je ve třídě nejvyšším chlapcem.

Jiné analýzy předložek

Penzl (1955) udává seznam prepozic, které dává dohromady k částicím. Jeho seznam je podobný seznamu uvedenému zde s menšími rozdíly. Stanovuje druhý obligativní pád, který je použit pouze s předložkami له [lə] a تر [tər] a pouze tehdy, končí-li podstatné jméno na souhlásku a je-li věta tázací.

Shafeev (1964) rozděluje pozice na prepozice a postpozice a uvádí některé prepozice s jejich ruskými protějšky.

Mackenzie (1987) předložky neuvádí.

Spojky

Spojším se v této práci věnuji jen málo. V této kapitole popíšu několik pravidel použití spojek s podstatnými a přídavnými jmény. Některé další jevy vztahující se ke spojkám popisují v těchto kapitolách:

0 Několikanásobný podmět a předmět se spojkou a [aw]

0 Několikanásobný podmět a předmět se spojkou nebo [jā]

Spojky „a“ a „nebo“

Tyto spojky stojí mezi dvěma podstatnými jmény, která spojují. Spojka „a“ má tvar او [aw] a spojka nebo má tvar یا [jā]. V případě, že za sebou následuje více podstatných jmen stojí tyto spojky obvykle mezi posledními dvěma. Např.: ^[1]

امان او لایلا [amán aw lajlá]
Amán a Lejla

امان یا لایلا [amán jā lajlá]
Amán nebo Lejla

امان، لایلا او خوشحال [amán, lajlá aw xošhál]
Amán, Lejla a Chošhál

امان، لایلا یا خوشحال [amán, lajlá jā xošhál]
Amán, Lejla nebo Chošhál

Spojují-li tyto spojky podstatné jméno a zájmeno, pak na prvním místě stojí obvykle zájmeno. Např.: ^[1]

زه او لایلا [zə aw lajlá]
Já a Lejla

ته، اسد او د اسد پلار [tə, asád aw de asád plār]
Ty, Asad a Asadův otec

Shoda přídavného jména se spojenými podstatnými jmény

Jsou-li spojená podstatná jména stejného rodu, pak se s nimi přídavné jméno shoduje a stojí v množném čísle. Např.: ^[1]

بښکولې نجلی او بښخه
hezká dívka a žena [š(χ,x)kwəle ndʒjəláj aw š(χ,x)ədʒa]

بښکولې نجلی یا بښخه
hezká dívka nebo žena [š(χ,x)kwəle ndʒəláj jā š(χ,x)ədʒa]

زړور هلک او سړی
odvážný chlapec a muž [zɾawər halək aw saɾē(áj)]

Jsou-li podstatná jména rozdílného rodu, pak přídavné jméno stojí před každým z nich a shoduje se s každým z podstatných jmen zvlášť. Např.: ^[1]

زړوره بښخه او زړور سړی
odvážná žena a (odvážný) muž [zɾawəra š(χ,x)ədʒa aw zɾawár saɾē(aj)]

زړوره بښخه یا زړور سړی
odvážná žena nebo (odvážný) muž [zɾawəra š(χ,x)ədʒa jā zɾwár saɾē(aj)]

Spojky **buđ' ~ nebo, ani ~ ani, nejen ~ ale i**

Slova mohou být spojená kombinací více spojek pro vyjádření některých konstrukcí. Např. české **buđ' ~ nebo** paštština vyjadřuje pomocí spojky **nebo**: یا ... یا [jā ~ jā]. České **ani ~ ani** se překládá pomocí záporné částice, která zde plní funkci spojky: نه ... نه [nə ~ nə] a české „i, jak ~ tak i, nejen ~ ale i“ se překládá jako او هم ... هم [həm ~ aw həm]. ^[1] Např.:

هم تاریخ او هم لیکوال
nejen historik, ale i spisovatel [həm tāriχ poh aw həm līkəwál]

هم نیو یارک ته او هم شیکاگو ته
nejen do New Yorku, ale i do Chicaga [həm njū jārک ta aw həm šīkāgó ta]

نه نیو یارک ته نه شیکاگو ته
ani do New Yorku, ani do Chicaga [nə njū jārک ta nə šīkāgó ta]

یا کابل یا پېښور
buđ' Kábul nebo Pěšávar [jā kābəl jā peš(χ,x)awár]

Věta jednoduchá

V této kapitole je popsána stavba věty jednoduché a jevy, které se v ní mohou objevit. Souvětí je popsáno v následující kapitole.

Základní pořadí větných členů

Paštština je tzv. SOV jazyk. Zkratkou SOV se označuje, v jakém pořadí stojí ve větě podmět (S – subject), přísudek (V – verb) a předmět (O – object)¹³. Snad všechny indo-iránské jazyky patří mezi SOV jazyky. Sloveso věty jednoduché vždy stojí na konci věty.

Příklady: ^[1]

اسد ليک لپړی.
Asad posílá dopis.

[asád līk léž(g)ī]
S Od. V

پلار می یو لوی باغ اخلی.
Můj otec kupuje velký sad.

[plār me jaw loj bāğ áxlī]
S Od. V

ته څه کار کوي؟
Co děláš?

[tə s(c)a kār kawē]
S Od. V

د امان کورنۍ په کابل کې اوسېږي.
Amánova rodina žije v Kábulu.

[de amán koranój pə kābál ke woséž(g)ī]
S V

احمد به سبا د لوگر په لور وځوځېږي.
Ahmad zítra vyrazí do Lógaru.

[ahmád ba sabá de logar pə lor wəxwadžez(g)ī]
S V

ليلا د امان بنځه ده.
Lejla je Amanova žena.

[lajlá de amán š(χ,x)édʒa da]
S V

خوشحال ډېر خپه دی.
Chošhál je velmi nešťastný.

[xošhál đer xapá dē(aj)]
S V

مور می چپره ده؟
Kde je moje matka?

[mor me čéra da]
S V

Postavení předmětu na počátek věty – topikalizace a dislokace

Taylor, R. (2000) připouští i věty s předmětem stojícím na začátku věty. Uvádí, že takovýto OSV pořádek slov je pro některé mluvčí nepřírozený, jestliže po předmětu nenásleduje pauza a nehodí se to nějakým způsobem do kontextu.

¹³ Označení „subject, object, verb“ je anglické. Anglické zkratky S, O, V jsem zvolil z praktických důvodů – v češtině bych musel zavést alespoň tři-písmenné zkratky Pod, Pře, Pří.

Dále uvádí, že spousta mluvčích povoluje volnější pořádek slov, zvláště tehdy, když gramatický význam jednotlivých elementů je stanoven kontextem nebo tehdy, když dané elementy nesou pádové koncovky, které jednoznačně určují jejich gramatickou funkci. K tomu často dochází ve větách v minulém čase s tranzitivním slovesem, které se vyznačují ergativní konstrukcí - shodou přísudku s předmětem, tedy agens (činitel děje) je jednoznačně určen obligativem a sloveso se shoduje s předmětem nezávisle na jeho poloze ve větě. Následující příklady ukazují, že lze v takovém případě použít pořadí SOV i OSV beze změny významu: ^[4]

سپی پیشو زخمی کړه [spī pīšo zaxmī kṛa]
Pes kočce ublížil. (SOV)

پیشو سپی زخمی کړه [pīšo spī zaxmī kṛa]
Kočce pes ublížil. (OSV)

Pořadí OSV nelze použít ve větách v přítomném čase, neboť podmět i předmět stojí v direktivu a nejsou tedy pomocí pádů rozlišeny. Jediným určujícím aspektem je SOV pořadí, které proto v daném případě nemůže být narušeno. ^[4]

سپی پیشو زخمی کوی [spē(aj) pīšo zaxmī kawī]
Pes kočce ubližuje.

Předmět lze však postavit na začátek věty, následuje-li za ním pauza (v písmu jej lze oddělit čárkou). Taylor, R. (2000) tento jev označuje jako topikalizaci. Například: ^[4]

پیشو، سپی زخمی کوی [pīšo, spē(aj) zaxmī kawī]
Kočce pes ubližuje.

Pořadí OSV lze rovněž dosáhnout pomocí dislokace předmětu, kdy předmět stojí na začátku věty izolovaný od jejího zbytku a na svém původním místě je zastoupen částicí. V následujícím příkladě je delokalizován slabým zájmenem jeho/ji یی [je], které lze považovat za částici. ^[4]

پیشو، سپی یی زخمی کوی. [pīšo, spē(aj) je zaxmī kawī]
Pes ubližuje kočce.

Pořádek slov ve větě je podobným způsobem flexibilní ve větách, které obsahují slova, která Taylor R. (2000) označuje jako ditranzitivní. Opět lze SOV a OSV pořadí zaměňovat

tehdy, když je podmět i předmět zřejmý z kontextu nebo pádového značení. Pak jsou všechny následující věty přijatelné, jestliže sloveso vždy stojí na konci věty: ^[4]

خالد آسیا ته کتاب ور کر [xālid āsjā ta kitāb wər kr]
Chálid dal knihu do Azie. (S – Oin – Od – V)

خالد کتاب آسیا ته ور کر. [xālid kitāb āsjā ta wər kr]
S – Od – Oin – V

کتاب خالد آسیا ته ور کر. [kitāb xālid āsjā ta wər kr]
Od – S – Oin – V

کتاب آسیا ته خالد ور کر. [kitāb āsjā ta xālid wər kr]
Od – Oin – S – V

آسیا ته خالد کتاب ور کر. [āsjā ta kitāb xālid wər kr]
Oin – Od – S – V

آسیا ته خالد کتاب ور کر. [āsjā ta xālid kitāb wər kr]
Oin – S – Od – V

Nevyjádřený podmět a předmět

V některých případech není ve větě podmět příp. předmět vyjádřen, neboť je z kontextu znám. Takový podmět příp. předmět se nazývá nevyjádřený. V následujících podkapitolách popíšu nejčastější případy, kdy je podmět a předmět nevyjádřený.

Rozkazovací věta

Jedním z takových případů jsou rozkazovací věty, kde podmět – druhá osoba jednotného nebo množného čísla je vynechán, stejně jako v češtině: „Mluv!“, spíše než „Ty mluv!“.

ودرپری! [wádarež(g)əj]
Počkejte.

موتر تر سبا پوري ماخله. [moṭar tər sabā pore máxla]
Nekupuj auto do zítřa.

Slabá zájmena ve funkci podmětu či předmětu

Další předvídatelnou okolností, kdy je podmět či předmět nevyjádřený, je používání slabých zájmen. podmět, který by byl vyjádřen slabým zájmenem, zůstává ve větách

v přítomném čase a minulém čase s intransitivním slovesem nevyjádřen. Koncovka slovesa odpovídá nevyjádřenému podmětu. ^[1]

V minulém čase s tranzitivním slovesem je předmět, tvořený slabým zájmenem, nevyjádřený. Koncovka slovesa odpovídá nevyjádřenému předmětu. ^[1]

Slabá zájmena stojí ve funkci podmětu či předmětu tehdy, neklade-li na ně mluvčí důraz. Pro zdůraznění by mluvčí použil silná zájmena, která jsou v těchto funkcích vyjádřená vždy. Příklady: ^[1]

کتاب اخلم. Kupuju knihu.	[kitáb áxləm]
کور ته خئی. Jde domů.	[kor ta dʔi]
تر سهاره پوری وگدېدم. Tancoval jsem do rána.	[tər sahāra pore wəgadedəm]
اسد پرون وکتلو. Asad nás včera viděl.	[asád parūn wəkātəlū]
په بازار کې مو واخسته. Koupili jsme to na trhu.	[pə bāzār ke mo wāxistə]

Pořádek slov v tázacích větách

Pořádek slov v tázacích větách je obvykle zcela stejný, jako pořádek slov v oznamovacích větách.

Otázka zjišťovací

Pořádek slov tázací věty je totožný s pořádkem slov oznamovací věty. Zjišťovací otázka se často tvoří stoupavou intonací, podobně jako v češtině a řadě dalších jazyků. Například: ^[1]

امان شاعر دی. Amán je básník.	[amán šā(‘)ir dē(aj)]
امان شاعر دی؟ Amán je básník?	[amán šā(‘)ir dē(aj)]

Zjišťovací otázku lze tvořit i pomocí tázací částice **خه** [s(c)a], která se ale nepoužívá tak často. Tato částice obvykle stojí před informací, na kterou se ptáme:

پښتو څه گرانه ده؟ [paš(χ,x)tó s(c)a grána da]
Je paštština složitá?

ستا کابل څه خوځ دی؟ [stā kābəl s(c)a xwax dē(aj)]
Líbí se vám Kábul?

په دی موسم کی په مردان کی څه ډېره گرمی وی؟ [pə dē(aj) mosóm ke pə mardán ke s(c)a d́era garmí wī]
Je v tomto období v Mardánu teplo?

Tato částice může někdy stát i na začátku věty, například:

څه په کلی کی دوکان شته؟ [s(c)a pə kílī ke dūkán š(s)ta]
Je ve vesnici obchod?

څه هغه سړی جوړ دی؟ [s(c)a háġa sarē(aj) d'or dē(aj)]
Je tomu muži dobře?

Otázka doplňovací

Doplňovací otázka se tvoří tázacími zájmeny či příslovci a její intonace je stejná jako intonace oznamovací věty. Patří sem zejména:

co? څه [s(c)a]	který? کوم [kūm]
kdo? څوک [s(c)ok]	kdy? څه وخت [s(c)a waxt] – <i>dosl. „co čas“</i>
čí? د چا [de čā]	kolik? څو [s(c)o]
kde? چېره [č́era]	kam? چېرته [č́erta]

Tázací zájmena nemusí nutně stát na začátku věty. Všimněte si v následujících příkladech, že pořadí slov v otázce je stejné jako v oznamovací větě: ^[1]

اسد کار کوی. [asád kār kawī]
Asad pracuje.

اسد څه کوی؟ [asád s(c)a kawī]
Co dělá Asad?

ليلا چلو پخوی؟ [lajlá čalaw paxawī]
Lejla vaří rýži.

څوک چلو پخوی؟ [s(c)ok čalaw paxawī]
Kdo vaří rýži?

هغه د ليلا کتاب دی. [háġa de lajlá kitáb dē(aj)]
Je to Lejlina kniha.

هغه د چا کتاب دی؟ Čí je to kniha?	[háġa de čā kitāb dē(aj)]
بازار ته ځی. Jde na trh.	[bāzār ta dʒī]
چېره ځی؟ Kam jde?	[čēra dʒī]
هغه موټر اخلی. Kupuje tamto auto.	[háġa motar axlī]
کوم موټر اخلی؟ Které auto si kupuje?	[kūm moṭar axlī]
ماښام راغی. Přijel odpoledne.	[māš(χ,x)ám rāġē(aj)]
څه وخت راغی؟ Kdy přijel?	[s(c)a waxt rāġē(aj)]
غونډه په پوې بجی شروع کېږی. Schůze začíná v osm hodin.	[ġwəndə pə jawá badžó šrūġ kéž(g)ī]
غونډه په څو بجو شروع کېږی؟ V kolik hodin začíná schůze?	[ġwəndə pə s(c)o badžó šrūġ kéž(g)ī]

Obligativní spojení

Obligativní spojení zahrnuje podstatné jméno nebo zájmeno spolu s přídavným jménem, předložkovou vazbou, příp. celou větou. Například následující obligativní spojení se skládá z podstatného jména *موټر* [moṭar] se dvěma modifikátory – předložkovou vazbou vyjadřující druhý pád, příp. vlastnictví: *د اسد* [de asád] a přídavným jménem: *نوی* [nówē(aj)]: ^[1]

د اسد نوی موټر Asadovo nové auto	[de asád nówē(aj) moṭar]

Všimněte si, že v tomto případě je pořadí všech elementů (substantivum, modifikátory) stejné jako v češtině. Toto však neplatí vždy, jak je popsáno dále.

Pořadí členů obligativního spojení

Přídavná jména a předložková spojení obvykle stojí před podstatným jménem, které blíže určují. Slabá přivlastňovací zájmena mohou stát před i za podstatným jménem, které blíže určují a jejich poloha (před či za substantivem) je určena podle pravidel, která budou dále vysvětlena a závisí tedy na celé stavbě věty. ^[1]

adjektivum, předložková vazba → slabé zájmeno → substantivum → slabé zájmeno

Celá obligativní spojení mohou stát ve funkci podmětu, doplňku, předmětu nebo předmětu předložky. ^[1]

د اسد نوی موټر ډېر گران دی.
Asadovo nové auto je velmi drahé. [de asád nówē(aj) motar ɖer grán dē(aj)]

هغه سپین موټر د اسد نوی موټر دی.
Tamto bílé auto je Asadovo nové auto. [hága spīn motár de asád nówē(aj) motár dē(aj)]

لېلا د اسد نوی موټر راوست.
Lejla přinesla Asadovo nové auto. [lajlá de asád nówē(aj) motár ráwūst]

د اسد په نوی موټر کې خو.
Jedeme v Asadově novém autě. [de asád pə nówī motár ke dʒū]

Všimněte si v poslední větě, že přivlastňovací předložková vazba, která je součástí jmenného spojení, stojí před předložkovou vazbou, která se k celému obligativnímu spojení vztahuje. Další podobné příklady:

د اسد له نوی موټر نه
z Asadova nového auta [de asád lə nówī motár na]

د اسد په چاقو
Asadovým nožem [de asád pə čāq(k)ū]

د اسد تر باغه پورې
až do Asadovy zahrady [de asád tər bāga pore]

Pořadí modifikátorů obligativního spojení

Přivlastňovací předložková fráze ... د [de ~] obvykle stojí jako první člen obligativního spojení, ale může jí předcházet např. příslovečné určení místa. Za přivlastňovací předložkovou frází následuje případné ukazovací zájmeno, dále stojí kvantifikátor (číslovka),

dále přídavné jméno a nakonec podstatné jméno. Před přídavným jménem může stát i příslovce. Toto pořadí může být narušeno, jestliže má mluvčí tendenci zdůraznit jeden z elementů genitivního spojení. V takovém případě stojí zdůrazněný element na prvním místě. Pořadí bez zdůrazněných elementů lze tedy znázornit takto:

vazba [de ~] → ukaz. zájm. → kvantifikátor → adverbium → adjektivum → substantivum

Na prvním z následujících příkladů ještě znázorním pořadí členů obligativního spojení: ^[1]

د اسد هغه پنځه نور ډېر لوی کتابونه.
[de asád hágá pindʒé nor ɖer loj kitābūna]

	1	2	3	4	5	6	7
1. přivlastňovací vazba:							د اسد [de asád] - Asada
2. ukazovací zájmeno:							هغه [hágá] – ten, tamten
3. kvantifikátor:							پنځه [pindʒé] – pět
4. přídavné jméno:							نور [nor] – jiný
5. příslovce určující následující přídavné jméno:							ډېر [ɖer] – velmi
6. přídavné jméno:							لوی [loj] – velký
7. podstatné jméno:							کتابونه [kitābūna] – knihy

Překlad: tamtěch pět jiných velmi velkých Asadových knih

د اسد د پلار څلور ډېرې بڼایسته لونی [de asád de plār s(c)alór ɖere š(χ,x)ājstá lūne]
čtyři velmi pěkné dcery Asadova otce

په کلی کې د تور د تاریخ د بنوونکی د مشر ورور بڼایسته کور
[pə kəlī ke de tor de tarīx de š(χ,x)owūnki de məšər wror š(χ,x)ājsta kor]
krásný dům staršího bratra učitele historie Tora na vesnici

د مکتب د شاگردانو د درس د دورې د وخت له خوبسې نه ډکه یادونه
[de maktáb de šāgərdāno de dārs de dawre de wáxt lə xwaxəj na ɖáka jādūna]
vzpomínky plné štěstí na období studia ve škole

Věta slovesná

Několikanásobný podmět a předmět se spojkou a [aw]

Podmět nebo předmět věty může být několikanásobný, např. je-li několik podstatných jmen spojeno spojkou a او [aw]. Přísudek je pak v množném čísle. Jsou-li podstatná jména tvořící několikanásobný podmět stejného rodu, pak se sloveso shoduje i v rodě (toto umožňují pouze koncovky minulého času třetí osoby). Např.: ^[1]

امان، اسد، او خوشحال مېلي ته لارل [amān, asád aw xošhāl melé ta lārəl]

Amán, Asad a Chošhál šli na piknik.

مونږ امان، اسد او خوشحال وليدل
Viděli jsme Amána, Asada a Chošhála. [mūnž(g) amán, asád aw xošhál wálīdəl]

ليلا، رابيا او كوتره مېلي ته لاري.
Lejla, Rabja a Kautara šly na piknik. [lajlá, rābjá aw kawtára melé ta lāre]

مونږ ليلا، رابيا او كوتره وليدي.
Viděli jsme Lejlu, Rabju a Kautaru. [mūnž(g) lajlá, rābjá aw kawtára wálīde]

Druhá a čtvrtá věta stojí v tzv. ergativní konstrukci, kdy se sloveso shoduje s předmětem, nikoliv s podmětem. Proto slovesa těchto vět stojí ve třetí osobě množného čísla, nikoliv v první osobě množného čísla.

Jsou-li podstatná jména různých rodů, pak je sloveso rodu mužského. Toto platí především v centrálních dialektech. Někdy se sloveso může shodovat s posledním z uvedených slov v několikanásobném podmětu (či předmětu). Např.: ^[1]

امان، ليلا او خوشحال مېلي ته لارل.
Amán, Lejla a Chošhál šli na piknik. [amán, lajlá aw xošhál melé ta lārəl]

مونږ امان، ليلا او خوشحال وليدل.
Viděli jsme Amána, Lejlu a Chošhála. [mūnž(g) amán, lajlá aw xošhál wálīdəl]

امان، خوشحال او ليلا مېلي ته لارل.
Amán, Chošhál a Lejla šli na piknik. [amán, xošhál aw lajlá melé ta lārəl]

مونږ امان، خوشحال او ليلا وليدل.
Viděli jsme Amána, Chošhála a Lejlu. [mūnž(g) amán, xošhál aw lajlá wálīdəl]

Jestliže součást několikanásobného podmětu nebo předmětu je zájmeno, pak se sloveso shoduje s tímto zájmenem v osobě, např.: ^[1]

زه، امان او ليلا مېلي ته لارو.
Já, Amán a Lejla jsme šli na piknik. [zə, amán aw lajlá melé ta lārū]

تا زه، اسد او ليلا وليدو.
Viděl jsi mě, Asada a Lejlu. [tā zə, asád aw lajlá wálīdū]

ته امان او ليلا به د اسد په موټر کې لار شئ.
Amán a Lejla pojedete Amánovým autem. [tə amán aw lajlá ba de asád pə moṭér ke Ty, lār š(s)əj]

مونږ ته، امان او ليلا وليدي.
[mūnž(g) tə, amán aw lajlá wálīdəj]

Viděli jsme tebe, Amána a Lejlu.

Několikanásobný podmět a předmět se spojkou nebo [jā]

Jestliže je několikanásobný podmět příp. předmět spojen spojkou nebo یا [jā], pak se sloveso shoduje s tou částí podmětu příp. předmětu, která je k němu nejbliže. Např.: ^[1]

امان یا لیلا وگدېده. [amān jā lajlā wəgadedə]
Amán nebo Lejla tancovali.

لیلا یا امان وگدېده. [amān jā lajlā wəgadedə]
Lejla nebo Amán tancovali.

Věta slovesná bez podmětu

Obvyklé pořadí větných členů slovesné věty bez podmětu je následující:
určení času → doplněk/předmět → určení místa → další členy → přísudek

Všimněte si, že jestliže předmět předložky je slabé zájmeno, pak předložková vazba téměř vždy stojí před slovesem. Příklady: ^[1]

پرون می له ملگرو سره په رستوران کی کباب وخور. [parūn me lə mɔlgəro sara pə rastūrān ke kabāb wəxwɪr]
Jedl jsem včera se svými kamarády v restauraci kebab.

پرون می په رستوران کی کباب و سره وخور. [parūn me pə rastūrān ke kabāb wər sara wəxwɪr]
Jedl jsem s nimi včera kebab.

Pořádek slov záporné slovesné věty

Negativní částice نه [nə] stojí před slovesem v imperfektním kmeni. S perfektními kmeny jednoduchých sloves se objevuje mezi perfektní částicí و [wə] a kmenem slovesa, s perfektními kmeny odvozených sloves stojí před pomocným slovesem a s dvojitě nepravidelnými slovesy stojí mezi první částí a zbytkem slovesa. Příklady záporných vět s perfektními kmeny sloves: ^[1]

زه به لیک و نه لېرم. [zə ba lɪk wə nəleʒ(g)əm]
Nepošlu ten dopis.

زه به چلو پوخ نه کړم. [zə ba čalaw pox nə krəm]
Nebudu vařit rýži.

زه به دلته کښې نه دم.
Nebudu zde sedět.

[zə ba dɔlta ke nɔnəm]

Umístění částic ve větě jednoduché

Tegey H., Robson B. (1996) jako částice v této kapitole označují i některá slabá zájmena. Mezi částice řadí:

ale, pak, tedy, alespoň, možná خو [xo]

částice budoucího času به [ba]

částice označující povinnost دي [de]

můj, mě مي [me], tvůj, tebe دي [de], jeho/její, ho/ji يي [je], náš, nás مو [mo].

Tyto částice stojí pevně za prvním zdůrazněným elementem věty, a jestliže existuje více než jedna částice ve větě, pak se musí objevit v pevném pořádku. Tyto dva faktory ve spoustě případů mají za výsledek oddělení modifikátoru od modifikovaného elementu. V jiných případech způsobí narušení obvyklého SOV pořadí větných členů a ve spoustě dalších případů mají za výsledek dvojznačnost vět, jak je postupně popsáno dále. ^[1]

První zdůrazněný element věty

Tím může být jeden z mnoha gramtických elementů. Následující věty ilustrují polohu slabého přivlastňovacího zájmena můj مي [me]. Všimněte si, že poloha tohoto zájmena se mění a není určena jeho funkcí, ale faktem, že musí následovat po zdůrazněném či přízvučném elementu věty. ^[1]

V následujících případech stojí můj مي [me] za podmětem, neboť podmět je v těchto větách zdůrazněnou částí. To, že je právě podmět zdůrazněnou částí věty bychom poznali podle kontextu (např. první věta by mohla následovat po otázce „Kdo je tvůj otec?“) nebo intonace mluvčího.

Všimněte si v druhé a třetí větě, že ačkoliv se můj مي [me] vztahuje k podstatnému jménu otec پلار [plār], stojí oba tyto členy ve větě rozděleny, protože můj مي [me], jako slabé zájmeno, musí stát za zdůrazněnou částí věty, přestože se k ní nevztahuje.

خوشحال خان مي پلار دي.
Chošhál Chán je můj otec.

[xošhāl xān me plār dē(aj)]

د پلار کور مي په لوگر کې دي.

[de plār kor me pə logár ke dē(aj)]

Dům mého otce je v Lógaru.

اسد مي له پلار سره گوري. [asád me lə plār sara gorī]
Asad jde na návštěvu s mým otcem.

V těchto větách je zdůrazněnou částí věty předmět:
پلار مي بيايم. [plār me bjājəm]
Přináším svého otce.

د پلار باغ مي اخلي. [de plār bāg me axlī]
Kupuje sad mého otce.

V těchto větách je zdůrazněnou částí věty předložková vazba:

له پلار سره مي ناست يم. [lə plār sará me nást jəm]
Sedím se svým otcem.

وروسته له پلار نه مي راغي. [wrūsta lə plār na me rāgē(aj)]
Přijel po mém otci.

V těchto větách je zdůrazněnou částí věty příslovce:

كله كله مي پلار امريكا ته راخي. [kóla kóla me plār amrīká ta rádʔī]
Občas můj otec jezdí do Ameriky.

نن مي مېلي ته بيايي. [nən me melé ta bjājī]
Dnes mě bere na piknik.

V těchto větách je zdůrazněnou částí věty sloveso:

رالېزه مي. [rālež(g)ə me]
Posílal jsem to sem.

ساته مي. [sātə me]
Hlídal jsem to.

V těchto větách je určitá část slovesa zdůrazněnou částí věty:

و مي پېژانده. [wə me pežāndə]
Poznal jsem ho.

ا مي خسته. [ā me xistə]
Nosil jsem to.

باي مي لوده. [bāj me lodə]
Ztratil jsem to.

Uspořádání více částic v jedné větě

Další charakteristikou částic je, že vyskytne-li se více částic v jedné větě, platí určitý pořádek jejich seřazení. Pořadí je takové: ^[1]

1. خو [xo]
2. به [ba]
3. می [me] / مو [mo]
4. دی [de]
5. یی [je]

Pořadí není určeno gramatickou funkcí částic. To lze vyzorovat zejména na slabých zájmenech (která jsou zde označována jako částice) můj/mě می [me] a tvůj/tebe دی [de]. Použijeme-li ve větě obě tato zájmena, pak lze větu chápat dvěma způsoby, kdy jedno z nich funguje jako přivlastňovací a druhé jako předmět, ale tyto jejich funkce nelze poznat podle pořadí. Všimněte si: ^[1]

پلار می دی لپری. [plār me de léž(g)ī]
otec můj/mě tvůj/tebe posílá

Bez kontextu nelze říct, zda tato věta znamená „Můj otec tě posílá.“ nebo „Tvůj otec mě posílá.“. Rovněž by tato věta mohla znamenat „Můj otec mě musí poslat.“, jestliže bychom zde دی [de] chápali jako částici vyjadřující povinnost. ^[1]

Aby se zabránilo případným problémům s porozuměním, lze místo některého ze slabých zájmen použít silné, např.:

Silné zájmeno ve funkci předmětu:
پلار می ته لپری. [plār me tə léž(g)ī]
Můj otec tě posílá.

پلار دی زه لپری. [plār de zə léž(g)ī]
Tvůj otec mě posílá.

Přivlastňovací silné zájmeno:
زما پلار دی لپری. [zmā plār de léž(g)ī]
Můj otec tě posílá.

د تا پلار می لپری. [di tā plār me léž(g)ī]
Tvůj otec mě posílá.

Zvláštní případy vyžadující použití silného zájmeně

Nikdy vedle sebe nemohou stát dvě částice, které se stejně vyslovují, ačkoliv mají jiný význam. Jde zejména o částici vyjadřující povinnost دې [de] a slabé zájmeno tvůj/tebe دې [de]. Nelze tedy složit tuto větu: ^[1]

پلار مې دې دې و لپړی. [plār me de de wálež(g)ī]
Můj otec tě musí poslat. *nebo*: Tvůj otec mě musí poslat.

V takovém případě musí být alespoň jedno ze slabých zájmen nahrazeno zájmenem silným:

پلار مې دې تا و لپړی [plār me de tā wálež(g)ī]
Můj otec tě musí poslat.

د تا پلار مې دې و لپړی [di tā plār me de wálež(g)ī]
Tvůj otec mě musí poslat.

Dvojznačnost, která někdy z pevného pořádku částic vyplyne je málokdy problémem, jelikož kontext, ve kterém se násobné částice objevují, vždycky obsahuje dost informací, aby odstranil dvojznačnost. V případech, kde dvojznačnost je problém, to lze vyřešit použitím silného zájmeně namísto slabého. ^[1]

Pořadí větných členů

Jak je popsáno v kapitole 0 Základní pořadí větných členů, existuje obecné pořadí větných členů – SOV, pořadí členů genitivního spojení, pořadí členů věty slovesné a vnitřní pořadí částic, které někdy mohou výše zmíněné pořádky narušit. Mluvčí však může položit důraz na konkrétní větný člen a zmíní jej hned na začátku věty a naruší tím obecné pořadí větných členů. Následující věta dodržuje pořadí SOV: ^[1]

احمد سبا ته لیللا لوگر ته بیایی. [ahmád sabá ta lajlá logár ta bjájī]
Ahmad zítra bere Lejlu do Lógaru.

^[1] Vyžaduje-li kontext důraz na příslovečném určení času, lze jej uvést na začátku věty:

سبا ته احمد لیللا لوگر ته بیایی. [sabá ta ahmád lajlá ta logár ta bjájī]
Zítra bere Ahmad Lejlu do Lógaru.

Posunutí učitěho větného členu na začátek věty je i běžným postupem mezi paštskými spisovateli. Následující věty jsou převzaty z děl paštské moderní prózy. První dvě věty jsou z eseje سám یوازی [jawāze] – autorem je Ulfat, známý paštský spisovatel. Druhé dvě věty

jsou z díla Nohy velblouda د اوښ پښې [de wuʃ(χ,x) pəʃ(χ,x)e] – autorem je M. Pasanay.
Posunutý větný člen je v přepise podtrhnutý. ^[1]

همدغه زه د يوازي په معنا پوه شوم. [həmdáǵa waxt zə de jawáze pa ma(‘)ná po šwəm]
Tehdy jsem pochopil, co je to samota.

په ډېرو گڼو خلکو کې هم سړی ځان ته يوازي ويلی شی.
[pə dəro gano xálko ke həm sarē(aj) dʒān ta jawāze wajólaj ši]
V davu lidí může člověk říci, že je sám.

له ناچارۍ يې د نورو ناقابلينو په څېر سملاسي ځمکه ژوره کړه.
[lə nāčārāj je de noro nāq(k)elīno pə s(c)er samlāsī dʒməka ž(z,dʒ)awóra kra]
V zoufalství, jako ostatní usedlíci, ihned vykopal díru v zemi.

په ډېر تکليف مو اوښ خلاص کړی شو. [pə der taklīf mo wuʃ(χ,x) xlās kəraj šū]
S velkými obtížemi jsme osvobodili velblouda.

Příslovečné určení času – dny v týdnu, části dne

Jako příslovečné určení se mimo jiné často používají označení pro dny v týdnu. Slova označující dny v týdnu jsou převzata z perštiny. ^[1]

sobota	شنبه	[šanbé]
neděle	یکشنبه	[jakšanbé]
pondělí	دو شنبه	[do šanbé]
úterý	سه شنبه	[se šanbé]
středa	چهارشنبه	[čār šanbé]
čtvrtek	پنجشنبه	[panšanbé]
pátek	جمعه	[dʒum(‘)a]

Existují i tyto varianty:

[čār چهارشنبه, [se šambá], سه شنبه, [do šambá], دو شنبه, [jakšambá], یکشنبه, [šambá], شنبه
[pandʒšambá], پنجشنبه]

Ve funkci příslovečného určení mohou stát samostatně, např.: ^[1]

مونږ شنبې مېلې ته ځو. [mūnʒ(g) šanbé melé ta dʒū]
V sobotu jdeme na piknik.

Častěji jsou kombinována se slovem den ورځ [wradʒ] a předložkovou vazbou, např.: ^[1]

مونږ د شنبې په ورځ مېلې ته ځو. [mūnʒ(g) de šanbé pə wradʒ melé ta dʒū]
V sobotu jdeme na piknik.

Jako příslovečné určení času mohou dále stát tato slova: ^[1]

ráno	سهار [sahār]
pozdní ráno, dopoledne	ڤاڤت [s(c)āš(χ,x)t]
těž:	ڤاڤت مهال [s(c)āš(χ,x)t mahāl]
poledne	غرمه [gərmá]
odpoledne	ماسپینین [māspəš(χ,x)ín]
pozdní odpoledne	مازديگر [māzdīgár]
soumrak, večer	مانسام [māš(χ,x)ám]
pozdní večer, noc	ماسخوتان [māsxūtán]
půlnoc	نیمه شپه [nīma špə]

Jako příslovečná určení mohou stát samostatně: ^[1]

مونږ ماسپینین مېلي ته خو. [mūnʒ(g) māspəš(χ,x)ín melé ta dʒū]
 Odpoledne jdeme na piknik.

Nebo v kombinaci se dnem a předložkovou vazbou: ^[1]

مونږ د شنبې په ماسپینین مېلي ته خو. [mūnʒ(g) de šanbé pə māspəš(χ,x)ín melé ta dʒū]
 V sobotu odpoledne jdeme na piknik.

Vyjádření času

Paštština vyjadřuje čas prepozicí په [pə ~] a slovem hodina بجه [badʒá], které stojí na konci celé vazby. Číslovka stojí mezi prepozicí a podstatným jménem hodina, stejně jako další slova jako před, po apod. Příklady: ^[1]

په څلورو بجو [pə s(c)aloro badʒó]
 ve čtyři hodiny

په پنځه باندي څلورو بجو [pə pindzə bānde s(c)aloro badʒó]
 ve čtyři hodiny a pět minut
 (dosl.: v pět po čtyři hodiny)

په پاو باندي څلورو بجو [pə pāw bānde s(c)aloro badʒó]
 ve čtvrt na pět
 (dosl. ve čtvrt po čtyři hodiny)

په څلور نیمو بجو [pə s(c)alor nīmo badʒó]
 o půl páté
 (dosl. ve čtyři půl hodiny)

په پاو کم پنځو بجو [pə pāw kəm pindzə badʒó]
 ve tři čtvrtě na pět
 (dosl. v čtvrt zbývající pět hodin)

په پنځه کم پنځو بجو [pə pindzə kəm pindzə badʒó]
 za pět minut pět hodin
 (dosl. v pět zbývající pět hodin)

د ليللا ملگري په څلور نيمو بجو راځيږي [de lajlá mælgóre pə s(c)alor nímo badʒó rādʒí]
Lejlin kamarád přijde ve čtyři hodiny.

اسد سبا سهار په اته نيمو بجو ميدان ته ځي. [asád sabā saháṛ pə atə nímo badʒó majdán ta dʒí]
Asad jede zítra v osm hodin ráno na letiště.

کانفرانس د جمعي په ورځ د سهار په نهو بجو پيل کېږي
[kānferāns de dʒum(‘)é pə wradʒ de saháṛ pə nāho badʒó pajl kéž(g)í]
Konference začíná v pátek v devět hodin ráno.

Shoda

Shoda podmětu a předmětu s přísudkem je popisována v kapitolách 0 Slovesa, 0 Použití sloves, shoda podstatného jména s přídavným je popisována v kapitole 0 Přídavná jména. V této podkapitole je pouze shrnutí výše zmíněného s několika stručnými názornými příklady.

Přídavná jména a ukazovací zájmena se shodují s podstatnými jmény, ke kterým se vztahují, v rodě (mužský a ženský), čísle (jednotné a množné) a pádě (direktiv a obligativ). Tuto shodu lze pozorovat na koncovkách přídavných jmen a ukazovacích zájmen. ^[1]

نوی سړی [nówē(aj) saṛē(aj)]
nový muž
نوی ښځه [nówe š(χ,x)ədʒá]
nová žena

Ve větách s intransitivním slovesem a ve větách v přítomném čase (s intransitivním i tranzitivním slovesem) se přísudek shoduje s podmětem v osobě (první, druhá nebo třetí) a čísle (jednotné, množné). Ve větách v minulém čase, je-li přísudek ve třetí osobě, pak se s podmětem shoduje i v rodě (mužský, ženský). ^[1]

زه ځم. [zə dʒəm]
Já jdu.

ستا ځئ. [stā dʒəj]
Vy jdete.

V případě odvozených sloves, jejichž první část tvoří přídavné jméno, se toto přídavné jméno musí shodovat s předmětem. Jestliže ve větě není předmět, tak se shoduje s podmětem a to v obou případech v čísle (jednotné, množné) a rodě (mužský, ženský). ^[1]

زه لوند شولم [zə lünd š(s)wóləm]
Já jsem zmokl.

زه لنده شولم
Já jsem zmokla.

[zə landá š(s)wələm]

V předpřítomném, předminulém a předbudoucím čase se participium shoduje s předmětem nebo podmětem (jestliže ve větě předmět není) v rodě (mužský, ženský) a čísle (jednotné, množné). ^[1]

زه کور جوړ کړی دی.
Já jsem postavil dům.

[zə kor dʒor kárē(aj) dē(aj)]

زه کورونه جوړ کړی دی.
Já jsem postavil domy.

[zə korúna dʒor kārī dī]

Ve větách v minulém čase s tranzitivním slovesem se přísudek shoduje s předmětem v osobě (první, druhá, třetí), čísle (jednotné, množné) a je-li přísudek ve třetí osobě, pak i v rodě (mužský, ženský). ^[1]

ما هغه بنايسته کاوه
Já jsem to udělal hezčím.

[mā hága š(χ,x)ājstá kāwə]

هغوی هغه بنايسته کاوه
Oni to udělali hezčím.

[haǵúj hága š(χ,x)ājstá kāwə]

Stojí-li genitivní spojení ve funkci, kdy podléhá shodě (podmět, předmět aj.) a skládá se z podstatných jmen mužského i ženského rodu, pak je přísudek nebo přídavné jméno, se kterým se shoduje, rodu mužského. ^[1]

Ergativní konstrukce

Jako ergativní konstrukce se označuje stavba věty v minulém čase s tranzitivním slovesem, která vypadá takto:

- 1) činitel děje stojí v obligativu
- 2) přímý předmět stojí v direktivu
- 3) přísudek se shoduje v osobě, čísle a příp. i rodě s přímým předmětem

Tato kombinace pravidel shody a pádů se nazývá ergativní konstrukce. Lze ji zjednodušeně popsat tak, že předmět pasivní věty nese charakteristiky podmětu aktivní věty. Jako ergativ se také označuje pád, který se používá pro označení podmětu - v této konstrukci lze tedy obligativ nazývat ergativem. Paštština, stejně jako další indické jazyky, je ergativní jazyk, tedy základní struktura věty je pasivní. Toto se však týká pouze minulých časů – co se

přítomného a budoucího času týče, je paštština (stejně jako další indické jazyky) direktivní, tedy základní struktura věty je aktivní. Lingvisté se domnívají, že v historii mohly všechny íránské jazyky disponovat ergativitou, nicméně se do dnešní doby zachovala pouze v paštštině, balúčštině a kurdštině. ^[1]

Zvláště se v ergativní konstrukci chovají slabá zájmena – ve funkci předmětu jsou vypuštěna. Přejímají tím charakteristiky podmětu aktivní věty – stojí-li slabé zájmeno ve funkci podmětu ve větě v přítomném čase, je vypuštěno. ^[1]

Následující příklady vět jsou porovnání stavby věty v přítomném a minulém čase. ^[1]

سړی مڼه خوری. Muž jí jablko.	[saṙē(aj) maṇá xwəṙī]
سړی مڼه خوړله. Muž jedl jablko.	[saṙī maṇá xwaṙə́la]
ښځه ټيکړی اخلي. Žena kupuje šátek.	[š(χ,x)ədʒa ʈikrē(aj) áxlī]
ښځې ټيکړې اخسته. Žena kupovala šátek.	[š(χ,x)ədʒe ʈikrē(aj) áxistə]

Příklady vět se slabým zájmenem v podmětu. V přítomném čase odpadá, zatímco v minulém čase je uvedeno (a stojí za první zdůrazněnou částí věty, podle pravidel popsaných v kapitole 0 Umístění částic ve větě jednoduché). ^[1]

مڼه خوړم. Jím jablko.	[maṇá xwrəm]
مڼه مې خوړله. Jedl jsem jablko.	[maṇá me xwaṙə́la]
سړی مېلمه کوو. Pozveme muže.	[saṙē(áj) melma kawú]
سړی مو مېلمه کړ. Pozvali jsme muže.	[saṙē(áj) mo melmá kr]

Příklady vět se slabým zájmenem v předmětu. Charakteristikou ergativní konstrukce je, že předmět se chová jako podmět aktivní věty, proto slabá zájmena v předmětu v ergativní konstrukci odpadají. ^[1]

اسد يې اخلي. [asád je áxlī]	[asád je áxlī]

Asad to kupuje.

اسد اخیسته.
Asad to kupoval. [asád áxisə]

زمری یی راوولی.
Zmaraj to přinese. [zmarē(aj) je rāwalī]

زمری راوستله.
Zmaraj to přinesl. [zmarē(aj) rāwastóla]

Příklady vět se slabým zájmenem v podmětu i předmětu: ^[1]

گتیم یی.
Vyhrávám to. [gaṭəm je]

گتله می.
Vyhrával jsem to. [gaṭóla me]

خرخوو یی.
Prodáváme to. [xars(c)awū je]

خرخوله مو.
Prodávali jsme to. [xars(c)awóla mo]

Porovnání ergativní konstrukce s dalšími jazyky

Co se íránských jazyků týče se ergativní konstrukce dochovala pouze ve třech – v paštštině, balúčštině a kurdštině. Z indo-árijských jazyků si ji dochovala většina.

Kurdština tvoří ergativní konstrukci stejným způsobem, jako paštština. Tedy podmět stojí v obligativu, předmět v direktivu a sloveso se shoduje s předmětem.

Urdština a hindština, podobně jako další indické jazyky, tvoří ergativní konstrukci poněkud složitěji. Porovnáme zde paštšskou a urdskou stavbu ergativní konstrukce:

V obou jazycích stojí podmět na začátku věty v obligativu. V urdštině a hindštině ale ještě přibírá postpozici نه, نے [ne]. Tuto postpozici lze nazvat jako agenciální, neboť označuje činitele děje, např.: ^[8]

česky:	Muž ...	
paštšsky:	... سړی	[saṭī ...]
urdsky:	... آدمی نے	[ādmī ne ...]

hindsky: आदमी ने ¹⁴

Následuje předmět, který v urdštině i hindštině rovněž stojí v direktivu, např.:

česky:	Muž psa ...	
paštsky:	... سړی سپی	[saṙī spē(aj) ...]
urdsky:	... آدمی نے کتا	[ādmī ne kuttā ...]
hindsky:	आदमी ने कुत्ता	

Na rozdíl od paštštiny však může předmět v urdštině a hindštině stát i v obligativu, jestliže je označen postpozicí کو, např.: ^[8]

česky:	Muž chlapce ...	
paštsky:	... سړی هلک	[saṙī halók ...]
urdsky:	... آدمی نے لڑکا	[ādmī ne laṙkā ...]
	<i>nebo:</i> ... آدمی نے لڑکے کو	[ādmī ne laṙke ko ...]
hindsky:	आदमी ने लड़का	
	<i>nebo:</i> आदमी ने लड़के को	

V urdštině a hindštině stojí sloveso rovněž na konci věty a shoduje se s předmětem v osobě, čísle a rodě. Pro minulý čas používá urdština a hindština pouze perfektní participium (např. viděný, spatřený: دیکھا, देखा [dek^hā], viděná, spatřená: دیکھی, देखी [dek^hī] atd.) bez pomocného slovesa. Pomocné sloveso používá až v předpřítomném a předminulém čase, například:

viděl jsem (minulý)	میں نے دیکھا, मैं ने देखा [mã ne dek ^h ā]
viděl jsem (předpřítomný)	میں نے دیکھا ہے, मैं ने देखा है [mã ne dek ^h ā hæ]
viděl jsem (předminulý)	मैं ने देखा था, میں نے دیکھا تھا [mã ne dek ^h ā t ^h ā]

Paštšská slovesa rozlišují mužský a ženský rod pouze ve třetí osobě minulého času, zatímco urdská a hindská slovesa dokáží rozlišit rod v každé osobě, neboť tyto jazyky časují vždy pomocí přičestí (které rozlišuje rod a číslo) a pomocného slovesa. Například: ^[8]

česky:	Muž psa snědl.	
paštsky:	سړی سپی خواره	[saṙī spē(aj) xwārə]
urdsky:	آدمی نے کتا کھایا تھا	[ādmī ne kuttā k ^h ājā]
hindsky:	आदमी ने कुत्ता खाया	

¹⁴ Všechny následující hindské věty se vyslovují stejně jako urdské, proto je transkripce uvedena pouze za větami v urdštině.

Zvláštností urdštiny a hindštiny je, že je-li předmět označen částicí **کو**, pak je sloveso vždy třetí osoby jednotného čísla mužského rodu, nehledě na osobu, číslo a rod předmětu. Například: ^[8]

česky:	Pes dívky snědl.	
paštsky:	سپى پېغلي خورله	[spī peḡle xwarəla]
urdsky:	کتے نے لڑکیوں کو کھایا تھا	[kutte ne laṛkijō ko k ^h ājā]
hindsky:	कुत्ते ने लड़कियों को खाया	

Neosobní slovesa

Slovesa se shodují buď s podmětem věty nebo s předmětem věty. Existují ale i slovesa, která tomuto pravidlu neodpovídají. Tato slovesa nazývám neosobní. Neosobní slovesa mají buď vždy určitý tvar nebo se shodují s předmětem (i v přítomném čase).

Podmětem věty, ve které se vyskytuje neosobní sloveso, je určitá přivlastňovací fráze, jak je podrobněji vysvětleno dále.

Věty s přivlastňovací frází ve funkci podmětu - (ne)mít rád, mít chuť, vyjádření pocitu - chladno, teplo aj.

Existuje malá skupina často se objevujících neosobních sloves, jejichž podmětem ve větě musí být přivlastňovací konstrukce – přivlastňovací zájmeno nebo přivlastňovací vazba **د** [de]. Tato neosobní slovesa vyjadřují české (ne)mít rád, (ne)líbit se a pocitu – být někomu chladno, teplo. Lze tedy říct, že často vyjadřují nedobrovolné pocitu, nikoliv aktivní činnost nějaké osoby. Předmět tranzitivních sloves této skupiny je u některých z nich vyjádřen pomocí předložkové vazby. Sloveso, příp. přídavné jméno, které je jeho částí, se shoduje s předmětem. Zde je seznam těchto sloves s jejich gramatickými zvláštnostmi a příklady. ^[1]

1) nemít rád بد تلل [bad tləl]

podmět:	přivlastňovací vazba
předmět:	předložková vazba: له ... نه [lə ~ na]
shoda:	sloveso je vždy ve třetí osobě množného čísla

له ډوډۍ نه دي رښتيا هم بد راځي؟	[lə ɖoɖəj na de riʃ(x)tjā həm bad rādʒi]
Opravdu nemáš rád chleba?	Od PZ V

د اسد د کیمیا له درس نه بد راغل.	[de asád de kimjā læ dars na bad rāḡləl]
Asadovi se nelíbila jeho hodina chemie.	PV Od V

2) nemít rád بد ایسـ [bad jis-]

podmět: přivlastňovací vazba

předmět: bez předložkové vazby

shoda: tvar slovesa a přídavného jména špatný بد [bad] se shoduje s předmětem

د لایلا مېره یې بد ایسی.

[de lajlá merə je bad jīsī]

Nemá rád manžela Lejly.

کمیای می بده نه ایسېده، د معلم په خبرو نه پوهېدم.

[kimjā me bada nə jeseda, de mālim pə xabəro nə pohedəm]

Ne že bych neměl rád chemii, nerozuměl jsem učiteli.

3) líbit se, mít rád بڼه ایس [š(χ,x)ə jis-]

podmět: přivlastňovací vazba

předmět: bez předložkové vazby

shoda: tvar slovesa a přídavného jména dobrý بڼه [š(χ,x)a] se shodují s předmětem

د هر چا لایلا بڼه ایسی.

[de har čā lajlá š(χ,x)a jīsī]

Každý má rád Lejlu.

د ټولو خلکو لایلا بڼه ایسېده.

[de ʈolo xalko lajlá š(χ,x)a jeseda]

Všichni měli Lejlu rádi.

4) mít rád, užít si خوښېږ [xwaš(χ,x)ež(g)-]

podmět: přivlastňovací vazba

předmět: bez předložkové vazby

shoda: tvar slovesa se shoduje s předmětem

زما افغانی ډوډی خوښېږی.

[zmā afgānī ɖoɖáj xwaš(χ,x)ež(g)ī]

Mám rád / Užívám si afghánský chléb.

د ده زه خوښه شوم.

[di də zə xwáš(χ,x)a š(s)wəm]

Měl mě (ž. r.) rád.

5) mít chuť na زړه کېږ [zrə kež(g)-]

podmět: přivlastňovací vazba se slovem srdce زړه [zrə]

předmět: předložková vazba ته [ta ~]

shoda: sloveso se shoduje se slovem srdce زړه [zrə]

پلو ته می زړه کېږی.

[paláw ta me zrə kéž(g)ī]

Dal bych si / Mám chuť na palaw.

د اسد په واده کې نڅا ته زړه کېږی.

[de asád pə wādó ke nas(c)á ta zrə kéž(g)ī]

Asad má chuť tancovat na svatbách.

6) být někomu teplo كېدل گرمی [garmī kedál]

podmět: přivlastňovací vazba s přídavným jménem teplý گرمی [garmí]
předmět: není
shoda: sloveso se shoduje s přídavným jménem teplý گرمی [garmí]

د تا گرمی کېږی؟ [di tā garmí kéž(g)ī]
Je ti teplo?

د اسد گرمی کېده، اوبه یې وڅکلې. [de asád garmí keda, wobé je wás(c)kəle]
Asadovi bylo teplo, tak se napil vody.

7) být někomu chladno كېدل ساړه [sāřə kedál]

podmět: přivlastňovací vazba s přídavným jménem chladný ساړه [sāřə]
předmět: není
shoda: tvar slovesa se shoduje s přídavným jménem chladný ساړه [sāřə]

ساړه دي كه كېږی لونگی می واغونده. [sāřə de ka kéž(g)ī lūngəj me wāgūnda]
Jestli je ti chladno, oblékni si mou šálu.

ساړه می کېږی. [sāřə me kéž(g)ī]
Je mi chladno.

8) mít horečku تبه ده [tába da]

podmět: přivlastňovací vazba s podstatným jménem horečka تبه [tába]
předmět: není
shoda: tvar slovesa se shoduje s podstatným jménem horečka تبه [tába]

تبه یې ده. [tába je da]
Má horečku.

هر وخت به می چې تبه شوه مور به می په کت اچولم.
[har waxt ba me če tába š(s)wa mor ba me pə kəʔ ke áčawələm]
Kdykoliv jsem měl horečku, moje matka mě dala do postele.

Porovnání neosobních sloves s perštinou

Porovnáám zde funkci a použití paštských a perských neosobních sloves. Uvedu několik názorných příkladů a vyjmenuji podobnosti a rozdíly mezi těmito dvěma jazyky.

V perštině neosobní slovesa vyjadřují nedobrovolné jevy: něco, co není v kontrole dané osoby. Perským neosobním slovesem je tak například „být ospalý“ nebo „usnout“, ale ne „spát“. Rovněž paštská neosobní slovesa vyjadřují děje, které daná osoba spíše nedobrovolně přijímá, než že by je sama konala. Celkově má perština zřejmě více neosobních sloves než paštština.

Podmět vět s neosobním slovesem v perštině rovněž nemá přivlastňovací vazbu, přesto se u některých sloves vyskytuje. Tvar slovesa se pak shoduje s touto přivlastňovací vazbou. Např. (v uvozovkách uvádím doslovný český překlad):

خوابم برد. [xâbæm bord]
Usnul jsem.

podmět: خوابم „spánek-můj“
přísudek: برد „vzal“

من یادم رفت. [mæn jâdæm ræft]
Zapoměl jsem.

podmět: من یادم „já mysl-moje“
přísudek: رفت „odešel“

دلَم تو رو نمی خواهد. [delæm to râ næmixâd]
Nechci tě. *příp.*: Nemám tě rád.

podmět: دلَم „srdce-moje“
přísudek: نمی خواهد „nechce“

Všimněte si, že poslední věta poněkud připomíná paštšské neosobní sloveso mít chuť na زړه کېدل [zɾə kedál], kde je podmětem rovněž přivlastňovací vazba se slovem srdce زړه [zɾə] a přísudek se s touto vazbou shoduje.

Mnohem častěji má však perština přivlastňovací vazbu v podobě připojených přivlastňovacích zájmen na části slovesa. Například sloveso mít rád خوش آمدن [xoš âmædæn] přibírá přivlastňovací zájmeno podle podmětu a předmět je navíc označen předložkou از [æz]:

مایکل از فیلمهای جدید ایرانی خوشش می آید. [mâjkl æz filmhâje dʒadide irâni xošæš miâjæd]
Michael má rád nové íránské filmy.

tvar slovesa: خوشش می آید [xošæš miâjæd] „dobrý-jeho přichází“

Tuto větu lze doslovně přeložit také jako „Michael – jeho radost přichází z nových íránských filmů.“ Všimněte si, že paštština podobným způsobem vyjadřuje sloveso „nemít rád“. Např. následující paštšskou větu by šlo doslovně přeložit takto: „Asadův – z chleba špatný jdou (přichází).“

د اسد له ډوډۍ نه بد راځي. [de asád læ ɖoɖəj na bad rādʒɪ]
Asad nemá rád chléb.

Hlavním rozdílem v paštštině je to, že podmětem je přivlastňovací vazba, zatímco v perštině stojí samotný podmět, ale k části slovesa (všechna neosobní perská slovesa jsou tzv. složená slovesa – mají část, kterou tvoří obvykle přídavné jméno a slovesnou část) je připojeno přivlastňovací zájmeno. Předmět je v obou jazycích označen – v paštštině ambipozicí a v perštině prepozicí. Do perštiny lze větu „Asad nemá rád chléb.“ přeložit takto:

اسد از نان بدش می آید. [æsæd æz nân bædæš miâjæd]
dosl.: „Asad – z chleba špatný jeho přichází.“

Nepřavá tranzitivní slovesa

Existuje malá skupina intranzitivních sloves, z nichž většina vyjadřuje zvuky vydávané zvířaty a lidmi. Tato slovesa se chovají netypicky ve větách v minulém čase. Nazývají se nepřavá tranzitivní nebo neosobní tranzitivní a patří k nim tato slovesa: ^[1]

hýkat هنگ [hang-]	kýchat پرینج [prīndʒ-]	houpat se زانگ [zāng-]
štěkat غاپ [gāp-]	kašlat توخ [tūx-]	plavat لامب [lāmb-]
řehat شیشند [šīšn-]	smát se خاند [xānd-]	skočit دنگ [dang-]
brečet ژار [ž(z,dʒ)ār-]	tancovat ناخ [nās(c)-]	

Stojí-li tato slovesa ve větě v minulém čase ve funkci přísudku, pak podmět této věty stojí v obligativu, přestože jsou tato slovesa intranzitivní. Mají vždy tvar třetí osoby množného čísla mužského rodu a vždy přibírají sufix minulosti ټ [-əl]. Poslední zvláštností těchto sloves je, že mají-li v přítomném kmeni samohlásku ټ [-ā-], pak se v minulém kmeni tato samohláska mění na [a]. Příklady: ^[1]

ما خندل. ما خندله. [mā xandəl / mā xandələ]
Smál jsem se.

خندل می. خندله می. [xandəl me / xandələ me]
Smál jsem se.

خندلی می دی. [xandəlī me dī]
Zasmál jsem se. (předpřítomný čas)

لیلا په سیند کی ولمبل. [lajlā pə sīnd ke wəɫambəl]
Lejla plavala v řece.

بېگاشپه د احمد سپی ډېر و غپل.
Ahmadův pes minulou noc hodně štěkal.

[begā špa de ahmád spī ɖer wə́ǵapəl]

Jiné syntaktické a systematické analýzy

Taylor, R. (2000) se více věnuje problematice dislokace a topikalizace (narušení základního pořadí větných členů: SOV), než Tegey, H. – Robson, B. (1993), proto jsem do této práce zařadil některé popisy daných jevů z jeho práce.

Tegey, H. – Robson, B. (1996) řadí neosobní slovesa a nepravá tranzitivní slovesa do jedné podkapitoly, kterou nazývají „Zvláštní konstrukce“. Nepoužívají označení neosobní slovesa, přesto jsem se rozhodl toto označení ve své práci zavést po vzoru některých učebnic perštiny, kde se tento jev vyskytuje obdobně.

Tegey, H. – Robson, B. (1996) s souvislosti s tvořením otázky zjišťovací nezmiňují použití tázací částice **هڅ** [s(c)a].

Souvětí

Dvě věty hlavní ve slučovacím poměru – spojení pomocí spojky a [aw]

Paštština obvykle spojuje dvě věty bez spojky a او [aw]. Tato spojka je v tomto použití volitelná, proto jsou následující varianty vět přijatelné.^[1]

بنسار به به لار شم موتر به واخلم. [š(χ,x)ār ta lār ba š(s)əm moṭár ba wāxləm]
Půjdu do města a koupím auto.

بنسار ته به لار شم او موتر به واخلم. [š(χ,x)ār ta ba lār š(s)əm aw moṭár ba wāxləm]
Půjdu do města a koupím auto.

بازار ته لارم له دوکاندار سره و غړېدم. [bāzār ta lārəm lə dūkāndār sara wə́gəž(g)edəm]
Šel jsem do obchodu a mluvil s prodávčem.

بازار ته لارم او له دوکاندار سره و غړېدم. [bāzār ta lārəm aw lə dūkāndār sara
Šel jsem do obchodu a mluvil s prodávčem. wə́gəž(g)edəm]

سدو بنونځی ته تللی په درې بجو بېرته راځی. [sadó š(χ,x)ūnd^zē(aj) ta tlólaj pə dre bad^zó
Sado šel do školy a ve tři hodiny se vácít. bérta rād^zī]

سدو بنونځی ته تللی او په درې بجو بېرته راځی. [sadó š(χ,x)ūnd^zē(aj) ta tlólaj aw pə dre
Sado šel do školy a ve tři hodiny se vrátí. bad^zó
bérta rād^zī]

Vyjádření souslednosti dějů pomocí příslovčí

Jestliže souslednost dějů není patrná z významů sloves, lze ji vyjádřit příslovci jako poté بیا [bjā], nejprve اول [awal], které lze (není to nutné) kombinovat se spojkou a او [aw].^[1]

احمد اول گډېږی او بیا ډوډی خوری. [ahmád awal gaḍéž(g)ī aw bjā ḍoḍáj xwrī]
Ahmad nejprve čte a poté jí chléb.

احمد اول گډېږی بیا ډوډی خوری [ahmád awal gaḍéž(g)ī bjā ḍoḍáj xwrī]
Ahmad nejprve čte a poté jí chléb.

احمد په باغ کې وگرځېد بیا بنسار ته لار. [ahmád pə bāg ke wə́gard^zed bjā š(χ,x)ār ta lār]
Ahmad se procházel po zahradě a poté šel do města.

احمد په باغ کې وگرځېد او بیا بنسار ته لار. [ahmád pə bāg ke wə́gardzed aw bjā š(χ,x)ār ta
Ahmad se procházel po zahradě a poté šel do města. lār]

Dvě věty hlavní ve vylučovacím poměru – spojení pomocí spojky buď ~ nebo [jā ~ jā]

Paštština při spojování dvou vět vylučovací spojkou buď ~ nebo یا ... یا [jā ~ jā] může (ale nemusí) použít i slučovací spojkou a او [aw]. Věty se spojí podobně jako samostatná podstatná jména, tedy před každou větou stojí nebo یا [jā] a před druhou větou může navíc stát spojka a او [aw]. Např.:^[1]

یا څه شی واخله یا له دوکان نه ووزه. [jā s(c)a šē(aj) wāxla jā lə dūkān na wawza]
Bud' si něco kup nebo opusť obchod.

یا څه شی واخله او یا له دوکان نه ووزه. [jā s(c)a šē(aj) wāxla aw jā lə dūkān na wawza]
Bud' se něco kup nebo opusť obchod.

Dvě věty hlavní v odporovacím poměru – spojení pomocí spojky ale [xo]

Spojka ale خو [xo] nikdy nestojí v kombinaci se spojkou a او [aw]. Funguje podobně jako v češtině, ale obvykle se před ní nepíše čárka.^[1,]

احمد کور ته ځی خو خپله بنځه نه گوری. [ahmād kor ta dʒi xo xpəla š(χ,x)ədʒa nə gorī]
Ahmad jde domů, ale neuvidí svou ženu.

ستری وم خو بیا هم وگډېدم. [starē(aj) wəm xo bjā həm wəgadedəm]
Byl jsem unavený, ale přesto jsem tancoval.

Spojka ale [lekín]

Kromě výše zmíněné spojky ale خو [xo] existuje i spojka stejného významu لېکن [lekín]¹⁵. Jedná se o výpůjčku z arabštiny, která se dostala i do hindštiny (लेकिन [lekin]).

Například:

لېکن دا وړوکی کتاب دی. [lekín dā waṛūkē(aj) kitāb dē(aj)]
Ale to je malá kniha.

Spojka ale [magár]

Další spojkou ale je مگر [magár]. Podobně jako výše popsaná spojka لېکن se na rozdíl od spojky خو [xo] nejspíš objevuje spíše na začátku vět, např.:

مگر په هغو کتابونو کې خالی شل صفې دی. [magár pə hağó kitābūno xālī šel safe dī]
Ale v tamtěch knihách je pouze sto stran.

¹⁵ Psáno též jako لکین.

Tato spojka je podobná perské spojce مگر [mægær], která se obvykle používá na začátku tázacích vět. V záporné otázce mluvčí předpokládá kladnou odpověď, zatímco v kladné otázce je předpokládána záporná odpověď. Například:

مگر او در اصفهان کار نمی کرد؟ [mægær u dær esfæhân kâr nemikærd]
 Nepracoval v Esfahánu?
 příp.: Ale nepracoval náhodou v Esfahánu? (mluvčí očekává kladnou odpověď)

مگر او فردا امتحان دارد؟ [mægær u færdâ emtehân dâraed]
 Ale má zítra zkoušku?
 příp.: Ale copak zítra má zkoušku? (mluvčí očekává zápornou odpověď)

Vedlejší věta podmětná

Vedlejší věta podmětná je uvedena spojkou چی [če]. Podmětná se nazývá proto, že svým obsahem vyjadřuje podmět nebo její funkci lze k funkci podmětu alespoň přirovnat. Např. souvětí „Bylo dobré, že jsi dorazil brzy.“. Kdybychom vedlejší větu „že jsi dorazil brzy“ chápali jako podmět věty jednoduché (kdo / co bylo dobré? – že jsi dorazil brzy), pak bychom ji pro názornost mohli dosadit na místo podmětu ve stavbě věty jednoduché, tedy:

„Že jsi dorazil brzy bylo dobré.“

PO PŘ

V češtině ani paštštině se ovšem tímto způsobem souvětí obvykle netvoří. Vedlejší věta uvedena spojkou že چی [če] stojí za větou hlavní. Kdybychom to opět porovnávali s postavením podmětu a přísudku věty jednoduché, pak bychom mohli říct, že podmět stojí za přísudkem, tedy:

„Bylo dobré, že jsi dorazil brzy.“

PŘ PO

Do paštštiny lze souvětí „Bylo dobré, že jsi dorazil brzy“ přeložit takto:

بڼه شول چه وخته راغلي. [š(χ,x)ə šwəl če wáxta rāǵle]

Ukazovací zájmeno ve funkci podmětu hlavní věty

Všimněte si, že nevyjádřeným podmětem hlavní věty „Bylo dobré“ je „to“, tedy: „Bylo (to) dobré“. V češtině je tento podmět obvykle vždy nevyjádřený, zatímco v paštštině může být vyjádřen ukazovacím zájmenem, např.: ^[1]

دا بڼه شو چه وخته راغلي. [dā š(χ,x)a šwə čə wáxta rāǵle]
 Bylo (to) dobré, že jsi dorazil brzy.

دا مهمه ده چه وخته راسي. [dā mohəma da čə wáxta rāse]
 Je (to) důležité, že se sem dostaneš brzy.

Vedlejší věta předmětná

Vedlejší věta předmětná je uvozena spojkou že چي [če]. Jestliže je přísudek hlavní věty v minulém čase, pak obvykle stojí ve třetí osobě množného čísla mužského rodu. Např.:
 [1]

وايي چه د اسد پلار بڼه سړي دي. [wājī čə de asád plār š(χ,x)ə saṛē(aj) dē(aj)]
 Říkají, že Asadův otec je dobrý muž.

ما کتل چه اسد راغي. [mā katəl čə asád rāǵaj]
 Viděl jsem, že Asad přijel. 3PLM

مونږ گڼل چه ليلآ به واده كړي دي. [mūnž(g) gaṇəl čə lajlá ba wādə kórē(aj) dē(aj)]
 Mysleli jsme, že Lejla je nejspíš vdaná. 3PLM

مونږ فكر كوو چه ليلآ به راشي. [mūnž(g) fikir kawú čə lajlá ba rāš(s)ī]
 Myslíme si, že Lejla přijde.

Ergativní konstrukce v hlavní větě

V některých případech se může v hlavní větě objevit ergativní konstrukce. V takových souvětích se přísudek hlavní věty shoduje s předmětem hlavní věty a nestojí ve třetí osobě množného čísla mužského rodu, přestože následuje vedlejší věta předmětná. V následujícím příkladě se sloveso shoduje se slovem otázka پوښتنه [pūš(χ,x)təna] (dosl.: „Otázka byla udělána někým...“).^[1]

Vedlejší věta je v takovém případě stále uvedena spojkou چي [če], nicméně tvary větných členů odpovídají přímé řeči. U následujícího příkladu uvádím dva překlady – v prvním jsem vedlejší větu zachoval pomocí nepřímé řeči a ve druhém jsem použil přímou řeč. Druhý překlad je tedy vzhledem ke skutečnému tvaru vedlejší věty přesnější, ale není zachováno původní souvětí.

چا له ما نه پوښتنه وکړه چه یوازې یې او که څوک در سره شته؟
 [čā lə mā na pūš(χ,x)təna wəkṛa čə ta jawāze je aw ka s(c)ok dər sara šta]
 obl. 3SGF že ty sám 2SG jestli obl.

Někdo se mě zeptal, jestli jsem sám nebo jestli je někdo se mnou.

Někdo se mě zeptal: „Jsi sám nebo je někdo s tebou?“

Tegey H., Robson B. (1996) píše, že vedlejší věty předmětné v těchto souvětích nestojí ve funkci přímého předmětu, ale nějakého druhu apozitiv.

Sloveso znát, vědět [pohedál] ve funkci přísudku hlavní věty

Sloveso vědět پوهېدل [pohedál] se pojí s předložkovou vazbou په [pə], např.: ^[1]

زه په قصه پوهېږم. [zə pə q(k)ísa pohez(g)əm]
Znám (ten) příběh.

Jestliže se toto sloveso vztahuje k celé vedlejší větě předmětné, pak se k předložce په [pə] připojí ukazovací zájmeno nebo lze celou předložkovou vazbu vypustit. Např.: ^[1]

اسد په دې پوهېږي چه ته نه ورځي. [asád pə de pohez(g)ī čə tə nə wardʒe]
Asad (to) ví, že nepřijdeš.

اسد پوهېږي چه ته نه ورځي. [asád pohez(g)ī čə tə nə wardʒe]
Asad ví, že nepřijdeš.

Nepřímá řeč

Jedním z nejčastějších případů použití vedlejších vět předmětných je nepřímá řeč. Přísudek hlavní věty stojí ve třetí osobě množného čísla mužského rodu. Přísudek vedlejší věty stojí v první osobě jednotného čísla nebo se shoduje v čísle s podmětem. Tegey H., Robson B. (1996) tvrdí o slovese říci ويل [wajál], že v přítomném čase se shoduje s podmětem a v minulém čase stojí ve třetí osobě množného čísla. Neuvádějí však, jestli to platí i o jiných slovesech, která se mohou v nepřímé řeči objevit (např. zeptat se, napsat aj.).

[1]

امان وويل چه بله مياشت به پاكستان ته لار شم.
[amán wəwajəl čə bəla mjāš(s)t ba pākistān ta lār š(s)əm]¹⁶
3PLM že 1SG

Amán řekl, že příští měsíc pojedete do Pákistánu.

امان ليلاً ته وويل چه ورور دې سينېما ته ځي.
[amán lajlá ta wəwele čə wror de sinemá ta dzī]

¹⁶ Výslovnost slovesa řekli وويل se velmi liší podle dialektu. Výslovnost [wəwele] je běžná v centrálních dialektech, ale lze se setkat i s výslovností [wəwe].

3PLM *že*

3SG

Amán řekl Lejle, že její bratr jde do kina.

ورځپاڼه وايي چه طالبان کابل ته رسېدلي دي.
[wradʔpāna wājī če tālibān kābāl ta rasedālī dī]
3SG *že* 3PLM

Noviny říkají (píší), že Tálibán dorazil (předpř.) do Kábulu.

Vedlejší věta předmětná po slovesech chtít [gūš(χ,x)təl] a zkusit [košiš kawəl]

Dalším typickým použitím vedlejších vět předmětných je se slovesy chtít غوښتل [gūš(χ,x)təl] a zkusit کوشش کول [košiš kawəl], po kterých v češtině následuje infinitiv (např.: chce mluvit, zkouší chodit). V paštštině namísto infinitivu následuje vedlejší věta předmětná, přičemž přísudek vedlejší věty stojí v přítomném čase perfektního kmene. Tvar přísudku hlavní věty se v přítomném čase shoduje s podmětem. V minulém čase stojí sloveso hlavní věty ve třetí osobě množného čísla mužského rodu. Např.: ^[1]

د اسد د پلار غواړي چه يو لوی باغ واخلي. [de asád plār gūwāṛī če jaw loj bāg wāxlī]
Asadův otec chce koupit velký sad. 3SG 3SG

د اسد پلار غوښتلی چه يو لوی باغ واخلي. [de asád plār gūš(χ,x)təlī če jaw loj bāg wāxlī]
Asadův otec chtěl koupit velký sad. 3PLM 3SG

د اسد پلار غوښتلی دي چه يو لوی باغ واخلي. [de asád plār gūš(χ,x)təlī dī če jaw loj bāg wāxlī]
Asadův otec chtěl (předpř.) koupit velký sad. 3PLM 3SG

تريسا کوشش وکړ چه آشک پاخه کړی. [tarīsā košiš wəkrə če āšak pāxó krī]
Tereza zkusila uvařit ášak. 3PLM 3SG

زه هم غواړم چه ورشم. [zə həm gūwāṛəm če wərsš(s)əm]
Já chci také jít. 1SG 1SG

Vedlejší věta jako spona slovesa být

Vedlejší věta může fungovat jako spona slovesa být a stojí pak obvykle za tímto slovesem. Příklady: ^[1]

امید دی چه سوله به زاشی. [oméd dē(aj) če sóla ba ráš(s)ī]
Naděje je, že přijde mír.

په پښتنو کې دا ضرور نه ده چه مېلمه وبلل شي. [pə paš(χ,x)tanó ke dā zarūr nə da če malma wəbaləl š(s)ī]

Mezi Paštúny není nutné, aby host byl pozván.

سبا مي نيت دی چه ژوندی يې بنځومه. [sbā me njāt dē(aj) če ž(z,dž)wandáj je š(χ,x)axawəma]

Můj úmysl zítra je, že ho pohřbím zaživa.

Často se ukazovací zájmeno objevuje hned před slovesem v doplňkové pozici, např.:

مغنا يې دا ده چه خور وروړ ته ورته وي. [mānā je dā da če xor wror ta wárta wī]

Jeho (toho) význam je ten, že sestry jsou podobné bratrům.

Vedlejší věta předmětná po předložkách

Vedlejší věty mohou rovněž fungovat jako předměty předložek. Vedlejší věta je posunuta na konec předložkové vazby nebo někdy na konec věty a ukazovací zájmeno, které je ženského rodu, je vloženo tam, kde by se objevil předmět předložky. Zde je seznam některých předložek, které v souvětí fungují jako spojky – spojují hlavní a vedlejší větu. Vedlejší větu jsem v přepise pro názornost podtrhl. ^[1]

1) د په باره کې o [de pə bārā ke]
مونږ د دی په باره کې چه ته کار را سره وکړی وغږېدو.
[mūnž(g) di de pə bārā ke če tə kār rā sara wəkre wəğəž(g)edū]
Mluvili jsme o tom, že se mnou pracuješ.

2) د ... په ځای (něčeho) místo [de ~ pə dʒāj]
د دی په ځای چه له احمد سره کار وکړی، ما سره يې وکړه.
[di de pə dzāj če lə ahmád sara kār wəkre, mā sara je wəkra]
Místo toho, abys pracoval s Ahmadem, to udělej se mnou.

3) په خوا له ... před [pə xwā lə ~]
مونږ په خوا له دی چه کار سرا وکړو یو بل پېژانده.
[mūnž(g) pə xwā lə de če kār sara wəkrū jaw bəl péž(z,dž)andə]
Znali jsme se (navzájem), než jsme spolu pracovali.

4) وروسته له ... po [wrūsta lə ~]
وروسته له دی چه آشک مو خوړل وگډېدو. [wrūsta lə de če āšak mo wəxwarəl, wəgadedū]
Po té, co jsme snědli ášak, jsme tancovali.

5) په دی protože [pə de]

زر مه راځه په دي چه ليلا ناوخته راځي. [zər mə rādzə pə de če lajlá nāwáxta rādzi]
Nechod' rychle, protože Lejla přijde pozdě.

Toto poslední vyjádření je nejpřirozenější způsob, jak vyjádřit důvod v centrálním dialektu – jiný než juxta pozice vedlejší věty, jak bude popsáno dále. Následující pořadí je rovněž možné: ^[1]

زر په دي چه ليلا ناوخته راځي مه راځه. [zər pa de če lajlá nāwáxta rādzi m' rādzə]
Nepřijď rychle, protože Lejla přijde pozdě.

Vedlejší věta vztažná

Vztažné vedlejší věty jsou věty, které fungují podobně jako přídavná jména (blíže určují podstatná jména). Vedlejší věty vztažné se liší málo od jim odpovídajících jednoduchých vět. Vztažná vedlejší věta následuje po podstatném jméni, které blíže určuje a je uvozena předložkou چه [če], kterou lze přeložit jako „který“, „kdo“, „čí“ apod. V následujících příkladech jsou vedlejší věty pro názornost v přepise podtržuté. ^[1]

هغه نجلۍ چه کمیس اخلی د رابیا خور ده. [hağa ndžəlój če kamís axlī de rābjā xor da]
Ta dívka, která si kupuje šaty, je sestra Rábji.

هغه نجلۍ چه کمیس یې واخسته د رابیا خور ده. [hağa ndžəlój če kamís je wāxistə de rābjā xor da]
Ta dívka, která si koupila ty šaty, je sestra Rábji.

هغه نجلۍ چه په مېلمستیا کی می ولیده د رابیا خور ده. [hağa ndžəlój če pə melmāstjā ke me wəlīda de rābjā xor da]
Ta dívka, kterou jsem viděl na večírku, je sestra Rábji.

هغه نجلۍ چه زه ورسره ناست وم د رابیا خور ده. [hağa ndžəlój če wər sara nāst wəm de rābjā xor da]
Ta dívka, se kterou jsem seděl, je sestra Rábji.

V následujícím příkladě vedlejší věta vztažná blíže určuje předmět předložky s ... له [če lajlá je n' pež(z,dž)anī] stojí za celou předložkovou vazbou, spíše než hned za podstatným jménem, ke kterému se předložková vazba vztahuje. ^[1]

اسد له هغې نجلۍ سره چه ليلا یې نه پېژنی، گډېری. [asád lə hağa ndžəlój sara če lajlá je nə pež(z,dž)anī gaḍež(g)ī]
Asad tancuje s dívkou, kterou Lejla nezná.

Posunutí vedlejší věty vztažné na konec souvětí - juxtapozice

O juxtapozici vedlejší věty vztažné mluvíme v tom případě, kdy stojí až za přísudkem věty hlavní. K této juxtapozici vedlejší věty vztažné může dojít tehdy, když se vztahuje k přímému předmětu hlavní věty. Někteří lingvisté tvrdí, že tato juxtapozice je gramticky zvláštní a lze jí předejít posunutím vedlejší věty vztažné před přísudek hlavní věty. Tyto syntaktické zvláštnosti se mohou lišit podle dialektu. Jestliže vedlejší věta vztažná nestojí nakonci souvětí, pak je její konec od hlavní věty obvykle oddělen čárkou. ^[1]

امان هغه بنځه نه پېژنی چه لیلیا سره غږېږی.
[amān hāgá š(χ,x)ədʒa nə pež(z,dʒ)anī če lajlā sarā ġaž(g)éž(g)ī]
Amán nezná tu ženu, která mluví s Lejlou. (juxtapozice)

امان هغه بنځه چه لیلیا سره غږېږی، نه پېژنی.
[amān hāgá š(χ,x)ədʒa če lajlā sarā ġaž(g)éž(g)ī nō pež(z,dʒ)anī]
Asad nezná tu ženu, která mluví s Lejlou. (anti-juxtapoziční přesunutí vedlejší věty)

دا د هغه سړی کتاب دی چه په پوهنتون کې درس ورکوی.
[dā de haġá saŕī kitāb dē(aj) če pə pohantūn ke dars warkawī]
To je ta kniha toho muže, který učí na univerzitě. (juxtapozice)

هغه کور چه کورنی می پکښې اوسیده، خرڅ شوی دی.
[haġá kor če koranāj me pəke wosedā, xars(c) sówē(aj) dē(aj)]
Ten dům, kde bydlí moje rodina, byl prodán. (anti-juxtapoziční přesunutí vedlejší věty)

کوم باغ ته چه مونږ ورځو د اسد د پلار دی.
[kūm bāġ ta če mūnž(g) wardʒū de asād de plār dē(aj)]
Ta zahrada, do které jsme šli, patří Asadovu otcí. (anti-juxtapoziční přesunutí vedlejší věty)

دا هغه سړی دی چه موټر می یې واخست.
[dā haġá saŕē(áj) dē(aj) če motár me je wāxist]
To je ten muž, jehož auto jsem koupil.
nebo: To je ten muž, který koupil moje auto.

Dva poslední příklady vedlejších vět vztažných obsahují slova kdykoliv هر وخت [har waxt] a tolik (... kolik / jako) څومره [s(c)ūmra].

هر وخت چه لیلیا ما وویښی را ته مسپړی.
[har waxt če lajlā mā wəwīnī rāta māsēž(g)ī]
Kdykoliv mě Lejla vidí, tak se usmívá.

څومره چه غواړی ور یې کړه.
[s(c)omra če ġwārī war je kra]

Dej mu tolik, kolik chce.

Vedlejší věta příslovečná

Vedlejší věta příslovečná časová

Mezi běžné vedlejší věty příslovečné časové patří věty, které určují, kdy se něco stalo (příp. stane). Tento druh vedlejších vět je uvozen slovy kdy کله چه [kəla če] – někdy též pouze چه [če], do (doby) تر څو چه [tər s(c)o če], jakmile څنگه چه [s(c)əŋga če].^[1]

Vedlejší věta příslovečná časová stojí v celém souvětí před hlavní větou a slova, která tuto větu uvozují (kdy, do, jakmile aj.) často stojí za prvním zdůrazněným elementem věty.

K tomuto dochází především v případě samotného چه [če]. Příklady:^[1]

کله چه لیلآ د اسد په اکسدننت خبره شوه سمدستی روغتون ته لاره.
[kəla če lajlā de asád pə aksident xabára š(s)wa samdastī roǧtún ta lāra]
Když Lejla uslyšela o Asadově nehodě, jela hned do nemocnice.

څنگه چه کار ته لار شي ور سره وغږېږه.
[s(c)əŋga če kār ta lār š(s)e wər sará wəǧaž(g)ež(g)a]
Promluv s ním, jakmile půjdeš do města.

تر څو چه اسد نوی موټر اخلي د امان موټر گرځولی شي.
[tər s(c)o če asád nōwē(aj) moṭar áxlī, de amān moṭar ǧərdʒawólē(aj) š(s)ī]
Než si Asad koupí nové auto, může používat Amánovo.

لیلا چه واغله ډېر وخت ور سره کښېناستم.
[lajlā če ráǧla der waxt wər sará kénastəm]
Když Lejla přišla, trávil jsem s ní mnoho času.

Vedlejší věty vyjadřující posloupnost dějů

Některé vedlejší věty, které začínají slovem چه [če] vypovídají o posloupnosti dějů. Tyto vedlejší věty stojí po slovese hlavní věty a často se objevují s příslovci jako tak, tolik مومره [dūmra].

اسد دومره سترى وه چه له درس نه وروسته دستى کور ته لار.
[asád dūmra stōrē(aj) wə če lə dars na wrústa dastī kor ta lār]
Asad byl tak unavený, že šel domů ihned po vyučování.

کله کله دومره زیاته واوره اورپړی چه سرکونه بیخی بندپړی.
[kəla kəla dūmra zjāta wāwra woréž(g)ī če sarakūna bīxī bandéž(g)ī]
Někdy sněží tolik, že jsou ulice zcela zablokované.

دا داسې کتاب دي چه لوستل يې گران دی.
[dā dāse kitāb dē(aj) če lwəstəl je grān dī]

Tato kniha je taková, že je těžké ji přečíst.

Vedlejší věta účelová

Další skupinou vedlejších vět uvozených pomocí چه [če] zahrnuje vedlejší věty účelové. Přísudek vedlejších vět účelových stojí vždy v přítomném čase perfektního kmene – všimněte si, že v češtině je takový přísudek vždy v minulém čase.

سبا به اسد ولپرو چه بنه لوی پسه واخلی. [sbā ba asād wólež(g)ū če š(χ,x)a loj pəsə wāxlī]
Zítřa pošleme Asada, aby koupil dobré velké jehněčí.

پرون مو اسد ولپره چه بنه لوی پسه واخلی. [parūn mo asād wólež(g)ə če š(χ,x)a loj pəsə wāxlī]
Včera jsme poslali Asada, aby koupil dobré velké jehněčí.

زه دا کتاب خپل ورور ته ورکوم چه و یی لولی. [zə dā kitāb xpəl wror ta warkawém če wá je lwalī]
Dávám svému bratrovi tuto knihu, aby ji přečetl.

Vedlejší věta důvodová

Centrální dialekt obvykle vyjadřuje důvod pouhým pořadím vět, např.: ^[1]

ليلا دلته نه راخی، خپه ده. [lajlá dəlta nə rāđ'ī, xapá da]
Lejla nepřijde, (protože) je naštvaná.

دی بوره نه خوری، تاوان ورته کوی. [daj būra nə xwrī, tāwān wərta kawī]
Nejí cukr, není pro něj dobrý.

د اسد گرمی کېده، اوبه یی وڅکلی. [de asād garmī keda, wobá je wəs(c)kəle]
Asadovi bylo teplo, napil se vody.

Zatímco v pašštině neexistuje ekvivalent pro „protože“, lze použít paštský ekvivalent pro „a tak“, „tedy“ نو [no]. Paštské نو [no] se používá především v podmínkových souvětích, ale lze jej použít i pro vyjádření následku v některých souvětích. Např.: ^[1]

د اسد گرمی کېده، نو اوبه یی وڅکلی. [de asād garmī keda no wobá je wəs(c)kəle]
Asadovi bylo teplo, tak se napil vody.

Vedlejší věta s částicí [dʒ'áka]

Částice **خُکِه** [dʒʰəka] se často objevuje ve vedlejších větách, které označují příčinu či následek a vzhledem ke kontextu ji lze přeložit jako „protože“ nebo „a tak“.

tak, a tak: **خُکِه نو** [dʒʰəka no], **نو خُکِه** [no dʒʰəka], **خُکِه** [dʒʰəka]

protože: **خُکِه چه** [dʒʰəka če], **خُکِه** [dʒʰəka]

Vynechání **نو** [no] a **چه** [če] vede k tomu, že samotné **خُکِه** [dʒʰəka] lze přeložit buď jako protože, nebo jako tak / a tak, což může vést k nedorozumění zejména tehdy, mluví-li rodilý mluvčí paštštiny s nerodilým mluvčím.

Následující příklady jsou ukázky z paštšské literatury. První dva jsou z díla Pravdivý příběh **پوه رښتیاڼی قصه** [jawa riš(χ,x)tjānəj q(k)isa] od Ulfata, mluvčího ningrahrského dialektu, který **خُکِه** [dʒʰəka] používá pro vyjádření „a tak“ a pro vyjádření „protože“ používá **خُکِه چه** [dʒʰəka če].

دده ټوپک ډېر ښکلی او ډېر باوري وه خُکِه يې له چا نه وېره نه کېده.
[dī də ʈopak ɖer š(χ,x)kwəlaj aw der bāwəri wə dzəka je lə čá na wera nə keda]
Jeho puška byla velmi krásná a důvěryhodná, a tak se nebál nikoho.

تاسې اوس ده ته څه زيان نه شئ رسولی خُکِه چه دی زما پوروري دی او ما ته يې پناه راوري ده.
[tāse wos də ta s(c)a zjān nəšəj rasawəlaj dʒəka če dē(aj) zmā porawəraj dē(aj) aw mā ta je panān rāwri da]
Nikdo z vás mu nemůže ublížit, protože je mi zavázán a přišel ke mně pro útočiště.

Další příklad z Ulfatova díla O schovaných slovech **د پردې خبرې** [de pardé xabəre]:

تر څو چه د ښځو مځونه پټ وي خبرې به هم په پرده کې وي خُکِه چه په پښتو کې خبره هم مؤنثه ده.
[tər s(c)o če də š(χ,x)ədzo məxūna pəʃ wi xabəra ba həm pə pardé ke wī dʒəka če pə paš(χ,x)tó ke xabəra həm mu(‘)anása da]
Jakmile jsou tváře žen zakryty, jsou schovány informace, protože v paštštině jsou informace ženské (ženského rodu).

Zde je příklad z díla **ملاله** [malála] od Samandara de Badrasho:

خو کله کله مسلماتان دا سبق هېر کړی نو خُکِه پری وار خطایې غلبه وکړی.
[xo kəla kəla musulmātān dā sabaq(k) her kɾi, no dzəka pre wār xatāji ġalabá wəkrī]
Ale někdy Muslimové zapomenou tuto lekci, a tak je přemůže panika.

خُکِه [dzəka] ve spojení s **چه** [če] může stát před slovesem předchozí věty, např.: ^[1]

دا تپوس می خُکِه اوکړو چه هغه به د قبر نه ډېر زیات وېرېدو.
[dā tapūs me dzəka wəkrə če hága ba de q(k)abár na ɖer zjāt weredó]
Položil jsem tuto otázku, protože byl vyděšený z hrobů.

بله ښځه زه خُکِه نه کوم چه بیا به می دا لور وهی.

[bəla š(χ,x)ədʒa zə dʒəkə nə kawəm ʒe bjā ba me dā lūr wahī]
Nechci další ženu, protože by bila mou dceru.

Vedlejší věty po výrazech „protože, zkrátka, zdá se, je možné“

Poslední skupina vedlejších vět uvedených částicí چه [če] zahrnuje věty, objevující se po následujících spojeních. ^[1]

- 1) protože ولي چه [wale če]
اسد و نه گډېده ولي چه ناجوره ره. [asád wə nə gadedə wale če nādʒoɾa wə]
Asad netancoval, protože mu bylo špatně.
- 2) zkrátka لنډه دا چه [lanḍa dā če]
لنډه دا چه مسافر او مېلمه فرق سره لری. [lanḍa dā če misāfēr aw melmá farq(k) sará larī]
Zkrátka, je rozdíl mezi cestovateli a hosty.
- 3) zdá se, vypadá to jako (by) لکه چه [ləka če]
لکه چه ته نه غواړې چه مېلمستیا ته لار شی. [ləka če tə nə ǵwāre če melmastjā ta lār š(s)e]
Zdá se, že nechceš jít na tu oslavu.
- 4) je možné, že بنای چه [š(χ,x)āj če]
بنای چه کابل بیا اباد شی. [š(χ,x)āj če kābəl bjā abād š(s)ī]
Je možné, že bude Kábul znovu postaven.

Podmínkové souvětí

Vedlejší věta podmínková – reálná podmínka

Vedlejší podmínková věta vyjadřuje podmínku pro hlavní větu (např.: „Jestli přijdeš, zavolám mu.“). V paštštině je podmínková věta uvozena částicí jestli, když که [ka]. Přísudek vedlejší věty podmínkového souvětí stojí v přítomném nebo minulém čase perfektního kmene. Použití přítomném či minulého času ve vedlejší větě nemění nijak význam celého souvětí. Hlavní věta obsahuje konstrukci budoucího času pomocí částice به [ba] a přísudek stojí v přítomném čase perfektního kmene.

که دی پیسی پیدا کړی، سمدستی به یې ولگوی.
[ka dē(aj) pajse pajdā kɾī, samdastí ba je wəlagawī]
jestli 3SG:PP 3SG:PP
Jestli najde peníze, ihned je utratí.

که ده پیسی پیدا کړی، سمدستی به یې ولگوی.
[ka də pajse pajdā kɾe, samdastí ba je wəlagawī]
obl. 3PL:MP 3SG:PP

Jestli najde peníze, ihned je utratí.

که اسد راشی، زه به یی وگورم. [ka asád rášī, zə ba je wəgorəm]
Jestli přijde Asad, uvidím ho. 3SG:PP 1SG:PP

که اسد راغی، زه به یی وگورم. [ka asád ráğaj, zə ba je wəgorəm]
Jestli přijde Asad, uvidím ho. 3SG:MP 1SG:PP

که زه باغ واخلم، د اسد پلار به خوشحاله شی. [ka zə bāğ wāxləm de asád plār ba xošhála šī]
Jestli koupím ten sad, Asadův otec bude potěšen.

که ما باغ واخلسته، د اسد پلار به خوشحاله شی. [ka mā bāğ wāxistə, de asád plār ba xošhála šī]
Jestli koupím ten sad, Asadův otec bude potěšen.

که سبا ته هوا بنه وی، مېلې ته به لار شو. [ka sabā ta hawā š(χ,x)a wī, melé ta ba lār šū]
Jestli bude zítra pěkně, půjdeme na piknik.

که سبا ته هوا بنه وه، مېلې ته به لار شو. [ka sabā ta hawā š(χ,x)a wa, melé ta ba lār šū]
Jestli bude zítra pěkně, půjdeme na piknik.

Vedlejší věta podmínková v přítomném čase – nereálná podmínka vztahující se k přítomnosti

Jestliže se [ka] vztahuje k nějaké nereálné podmínce, pak se překládá jako „kdyby“ a přísudek této vedlejší věty stojí ve formě imperfektního participia, které se neshoduje s podmětem či předmětem. Jestliže je přísudkem sloveso být, pak stojí ve tvaru [waj].

Příklady: ^[1]

که مو دومره ډېر کار نه لرلی... [ka mo dūmra ɖer kār nə larələj...]
Kdybychom neměli tolik práce...

که امان او لیللا کور ته راتللی... [ka amán aw lajlá kor ta rātlələj...]
Kdyby Amán a Lejla přišli domů...

که تر یسا پښتنه وی... [ka tarīsá paš(χ,x)taná waj...]
Kdyby Tereza byla Paštůnka...

Jestliže se nereálná podmínka vztahuje k přítomnému času (určuje, co by se stalo v přítomnosti), tak sloveso hlavní věty stojí v imperfektním kmeni. Je-li přísudkem sloveso být, pak stojí ve tvaru [waj]. ^[1]

که مو دومره ډېر کار نه لرلی اوس کور ته تللو. [ka mo dūmra ɖer kār nə larələj wos kor ta tlólū]
Kdybchom neměli tolik práce, šli bychom (ted') domů.

که امان او لیللا کور ته راتللی پسه مو اخلسته. [ka amán aw lajlá kor ta rātlələj pəsə mo axistə]
Kdyby Amán a Lejla přišli domů, koupili bychom (ted') jehněčí.

که ترسیا پینتنه وی اوس به واده وی. [ka tarīsá paš(χ,x)tāná waj wos ba wādé waj]
Kdyby Tereza byla Paštúnka, byla by (teď) vdaná.

Vedlejší věta podmínková v přítomném čase – nereálná podmínka vztahující se k minulosti

Jestliže se vedlejší věta podmínková vztahuje k minulosti (určuje, co by se stalo v minulosti), pak se její konstrukce skládá z částice به [ba], imperfektního participia a slovesa být ve tvaru وی [waj]. Participium se shoduje s podmětem příp. předmětem. ^[1]

که مونر دومره ډپر کار نه لرلی تېره هفته به بنار ته تللی وی.
[ka mūnž(g) dūmra ɖer kār nē larəljaj tera hafta ba š(χ,x)ār ta tləlī waj]
Kdybychom neměli tolik práce, šli bychom minulý týden do města.

که امان او لیلا هر وخت کور ته راتللی کیلی به مو ورکړې وی.
[ka amān aw lajlā har waxt kor ta rātləljaj kīlī ba mo warkóre waj]
Kdyby Amán a Lejla často přicházeli domů, dali bychom jim (už dávno) klíč.

که ترسیا پینتنه وی مور او پلار به یې ډپر پخوا مېره ته ورکړې وی.
[ka tarīsá paš(χ,x)tāná waj mor aw plār ba je der pəxwá meṛé ta warkóre waj]
Kdyby Tereza byla Paštúnka, její matka otec by jí našli manžela před několika lety.

Vedlejší věta podmínková v minulém čase – nereálná podmínka vztahující se k přítomnosti

Vedlejší podmínková věta stojící v minulém čase je uvozena částicí که [ka] a skládá se z imperfektního participia a slovesného tvaru وی [waj]. Participium se shoduje s podmětem příp. předmětem. Tyto vedlejší věty jsou v minulém čase, proto se v nich uplatňuje ergativní konstrukce. ^[1]

که ما دومره ډپر کار نه وی لرلی... [ka mā dūmra ɖer kār nē waj larəljaj]
Kdybych (byl) neměl tolik práce...

که مونر دومره ډپر کار نه وی لیلی... [ka mūnž(g) dūmra ɖer kār nē waj larəljaj]
Kdybychom (byli) neměli tolik práce...

که امان او لیلا کور ته راغلی وی... [ka amān aw lajlā kor ta rāġəlī waj]
Kdyby Amán a Lejla (byli) přišli domů...

Jestliže přísudkem vedlejší věty podmínkové tohoto typu je pouze sloveso být, pak stojí ve tvaru وی [waj]. V takovém případě nelze rozlišit vedlejší větu podmínkovou v minulém a přítomném čase. ^[1]

که سلطان محمود پښتون وی... [ka sūltān mahmūd paš(χ,x)tūn waj]
Kdyby (byl) sultán Mahmúd...
Kdyby (ted') sultán Mahúd...

Jestliže se vedlejší věta podmínková v minulém čase vztahuje k přítomnosti (určuje, co by se stalo nyní), pak přísudek hlavní věty stojí v minulém čase imperfektního kmene. Příklady: ^[1]

که می دومره ډېر کار نه وی لیلی اوس به دومره ستړی نه وم.
[ka me dūmra ɖer kār né waj larəɭaj wos ba dūmra stəɾaj né wəm]
Kdybch neměl tolik práce, nebyl bych ted' tak unavený.

که زه پروڼ ناروغه نه وی نن صېف ته تللم. [ka zə parūn nāróga nó waj nən sinf ta tlələm]
Kdyby mi včera nebylo špatně, šel bych dnes do školy.

که شورویانو په افغانستان یرغل نه وی کړی په هېواد کې به اوس ډېر مکتبونه وی.
[ka šorawjāno pə afgānistān jergal né waj kəɾaj pə hewād ke ba wos ɖer maktabūna waj]
Kdyby Sověti nevpadnuli do Afghánistánu, bylo by dnes v zemi mnoho škol.

که تا وېلی وی کشېناستلم. [ka tā wéle waj kšenāstələm]
Kdybys se zeptal, posadil bych se.

Vedlejší věta podmínková v minulém čase - nereálná podmínka vztahující se k minulosti

Jestliže se vedlejší věta podmínková vztahuje k minulosti (určuje, co by se stalo v minulosti), pak se hlavní věta skládá z částice به [ba], imperfektního participia a slovesa být ve tvaru وی [waj]. Participium se shoduje s podmětem příp. předmětem. Příklady: ^[1]

که ما دومره ډېر کار نه وی لرلی مور به می لیدلی وی.
[ka mā dūmra ɖer kār né wī larəɭaj mor ba me līdále waj]
Kdybch (byl) neměl tolik práce, navštívil bych (byl bych navštívil) svou matku.

که زه پروڼ ناروغه نه وی صېف ته به تللی وی.
[ka zə parūn nāróga né wī sinf ta ba tlələj waj]
Kdyby mi (bylo) včera nebylo špatně, šel bych (byl bych šel) dnes do školy.

که تا وېلی وی کشېناستلی به وی. [ka tā wéle waj kšenastéle ba waj]
Kdybys se (byl) zeptal, posadila bych se (byla bych se posadila).

که سلطان محمود پښتون وی پښتنو ته به یې ډېر کار کړی وی.
[ka sultān mahmūd paš(χ,x)tūn waj paš(χ,x)tanó ta ba je ɖer kār kóɾaj waj]
Kdyby (byl) sultán Mahúd byl Paštún, tvrdě by pracoval (byl by tvrdě pracoval) pro Paštúny.

که شورویانو په افغانستان یرغل نه وی کړی نو داخلي جنگ به نه وی پېښ شوی.

[ka šorawjāno pə afġānistān jergal nā waj kəraj no dāxilī dʒang ba nā waj peš(χ,x) səwaj]
Kdyby (byli) Sověti nevtrhli do Afghánistánu, nedošlo by (nebylo by došlo) k občanské válce.

Vedlejší věta podmínková vyjadřující schopnost

Často se objevující kombinace podmínkových souvětí zahrnují konstrukce vyjadřující schopnost, možnost. Jde např. o věty jako „Jestli si koupíme auto, můžeme jezdit hodně do města.“ příp. méně reálná podmínka „Kdybychom si koupili auto, mohli bychom jezdit hodně do města.“. V paštštině si sloveso být v těchto vyjádřeních schopnosti zachovává perfektní kmen. Kdybychom použili imperfektní kmen, konstrukce by nevyjadřovala schopnost.

که مونږ موټر واخلو، نو بنسار ته ژر ژر تللی شوو.
[ka mūnʒ(g) moʦár wāxlū no š(χ,x)ār ta ž(z,dʒ)ər ž(z,dʒ)ər tləlaj š(s)ū]
Jestli si koupíme auto, můžeme jezdit hodně do města.

که مو موټر لرلی، نو بنسار ته ژر ژر تللی شوو.
[ka mo moʦár larəlaj no š(χ,x)ār ta ž(z,dʒ)ər ž(z,dʒ)ər tləlaj š(s)wū]
Kdybychom měli auto, mohli bychom jezdit hodně do města.

که مو موټر اخستی وی نو ژر ژر به بنسار ته تللی شوو.
[ka mo moʦár axístaj waj no ž(z,dʒ)ər ž(z,dʒ)ər ba š(χ,x)ār ta tləlaj š(s)wū]
Kdybychom si (byli) koupili auto, mohli bychom (byli bychom mohli) jezdit hodně do města.

Jiné analýzy spojky ale

Tegey H. – Robson B. (1996) ve své práci nezmiňují použití spojek لېکن [lekín] a مگر [magér]. Popisují pouze použití spojky خو [xo]. Obě tyto spojky však jsou v hovorech používány a proto je zde popisují. Spojka لېکن [lekín] je navíc používána i v sousedních jazycích urdštině a hindštině, kde ji ale lze nahradit spojkou پر , पर [par].

Slovník Lebeděva (1961) pro heslo *ale* (v ruštině: *но*) obsahuje pouze překlad مگر [magér], nikoliv خو [xo] nebo لېکن [lekín].

Závěr

Výsledkem práce je obsáhlý česky psaný materiál, ve kterém je popsána fonetika, písmo, morfologie a syntax paštského jazyka. Morfologie a syntax je porovnána s kurdštinou, perštinou, urdštinou a hindštinou, slovní zásoba pak navíc s gudžarátštinou a nepálštinou. Lingvistická klasifikace některých slovních druhů je upravena. Tímto jsou splněny původní cíle a záměry práce.

Navíc jsou v práci opraveny některé věcné chyby, na které jsem narazil při studiu zdrojové literatury. Na rozdíl od většiny anglicky psaných prací používám zásadně paštskou abecedu, a to navíc bez prvků abecedy perské nebo urdské. Společně s paštskou abecedou používám i fonetickou transkripci, kterou jsem upravil tak, aby byla srozumitelnější pro českojazyčné mluvčí a aby zachytila i hlavní dialektové odchylky a slovní přízvuk.

Výsledek mé práce lze využít jako pomůcku při studiu paštského jazyka (nikoliv jako učebnici) nebo jako pomůcku při komparativním studiu indo-iránských jazyků. Rovněž je možné tuto práci využít pro budoucí sepsání učebnice paštského jazyka v češtině. Práci by mohli využít studenti či vyučující některých jazykově zaměřených oborů a další zájemci o indo-iránské jazyky.

Seznam použité literatury

1. Tegey, H. – Robson, B. *A Reference Grammar of Pashto*. Center for Applied Linguistics, Washington, DC., 1996.
2. Tegey, H. – Robson, B. *Beginning Pashto: Glossary*. Center for Applied Linguistics, Washington, D. C., 1990.
3. Taylor, R. *Clitics and Agreement*. Department of Linguistics and Philosophy in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Linguistics, Massachusetts Institute of Technology, 2000.
4. Dann, J. George. *First Lessons in Urdu*. Baptist Mission Press, 1911.
5. Lebeděv, K. A. *Karmannyj russko-afganskij slovar'*. Gosudarstvennoje izdatěľstvo inostrannyh i nacional'nyh slovarej, Moskva 1961.
6. Miran, M. A. *Major Problems of Dari Speakers in Mastering Pashto Morphology*. University of Texas at Austin, 1969.
7. Oliverius, Jaroslav – Ondráš, František. *Moderní spisovná arabština. Vysokoškolská učebnice, I. díl*. Praha: SET OUT, 2007. ISBN 80-86277-51-8.
8. Narguess Farzad. *Teach Yourself Modern Persian*. Hodder Education, London 2004.
9. Robson, B. – Lipson, J. *The Afghans: Their History and Culture. Culture Profile, 2002*. Center for Applied Linguistics, Washington D. C., 2002.
10. Felissig, Jiří – Bahbouh, Charif. *Základy moderní spisovné arabštiny. Díl I*. Praha: Dar Ibn Rushd, 2003. ISBN 80-86149-38-2.

Seznam všech použitých zkratek

[1]	použitá literatura, viz. seznam – položka č. 1
[1; 2]	použitá literatura, viz. seznam – položka č. 1 a 2
[3]	použitá literatura, viz. seznam – položka č. 3
[7]	použitá literatura, viz. seznam – položka č. 7
[8]	použitá literatura, viz. seznam – položka č. 8
[10]	použitá literatura, viz. seznam – položka č. 10
1-A	první slovesná třída, skupina A
1-B	první slovesná třída, skupina B
1-C	první slovesná třída, skupina C
1-D	první slovesná třída, skupina D
1-E	první slovesná třída, skupina E
1SG	první osoba jednotného čísla
1SG:PP	první osoba jednotného čísla přítomného času perfektního kmene
2-A	druhá slovesná třída, skupina A
2-B	druhá slovesná třída, skupina B
2-C	druhá slovesná třída, skupina C
2-D	druhá slovesná třída, skupina D
3-A	třetí slovesná třída, skupina A
3-B	třetí slovesná třída, skupina B
3PL	třetí osoba množného čísla (rod blíže neurčený)
3PLM	třetí osoba množného čísla mužského rodu
3SG	třetí osoba jednotného čísla
3SGM	třetí osoba jednotného čísla mužského rodu
3SG:MP	třetí osoba jednotného čísla minulého času perfektního kmene
3SG:PP	třetí osoba jednotného čísla přítomného času perfektního kmene
aj.	a jiné
atd.	a tak dále
C	souhláska
č.	číslo
dosl.	doslova
DSGM	direktiv jednotného čísla mužského rodu
F1	skupina 1 podstatných jmen ženského rodu
F2-a	skupina 2-a podstatných jmen ženského rodu
F2-b	skupina 2-b podstatných jmen ženského rodu
F3	skupina 3 podstatných jmen ženského rodu
imp.	imperfektní
M1	skupina 1 podstatných jmen mužského rodu, blíže nespecifikovaná
M1-a	skupina 1-a podstatných jmen mužského rodu
M1-b	skupina 1-b podstatných jmen mužského rodu
M1-c	skupina 1-c podstatných jmen mužského rodu
M1-d	skupina 1-d podstatných jmen mužského rodu
M1-e	skupina 1-e podstatných jmen mužského rodu
M2-a	skupina 2-a podstatných jmen mužského rodu
M2-a2	skupina 2-a2 podstatných jmen mužského rodu
M2-b	skupina 2-b podstatných jmen mužského rodu
M2-c	skupina 2-c podstatných jmen mužského rodu
M2-d	skupina 2-d podstatných jmen mužského rodu

M2-e	skupina 2-e podstatných jmen mužského rodu
M2-f	skupina 2-f podstatných jmen mužského rodu
M3-a	skupina 3-a podstatných jmen mužského rodu
M3-b	skupina 3-b podstatných jmen mužského rodu
M4	skupina 4 podstatných jmen mužského rodu
min.	minulý
např.	například
O	předmět
obl.	obligativ
Obr.	obrázek
Od.	předmět přímý
Oin.	předmět nepřímý
perf.	perfektní
pl.	plurál
př.	přítomný
předpř.	předpřítomný
příp.	případně
PV	přivlastňovací vazba
PZ	přivlastňovací zájmeno
r.	rod
PO	podmět
PŘ	přísudek
sg.	singulár
srov.	srovnejte
Tab.	tabulka
tj.	to jest
tzv.	tak zvaný (-á)
ukaz.	ukazovací
V	samohláska
zájm.	zájmeno
ž.	ženský